تذکرۂ علمائے ہند

حبذا نادر کتابی روشن جام جہان نما کہ مثلش تا حال از کتم عدم
بمنصۂ شہود جلوہ گر نشدہ

مصنفۂ

عالم المعی فاضل لوذعی محقق بیمثال حضرت رحمان علی صاحب
ممبر کونسل مقام ریوان حسب ایمائے مصنف ممدوح

بار دوم

باہتمام بابو منوہر لال بھارگو سپرنٹنڈنٹ
در مطبع منشی نولکشور مقام لکھنؤ طبع گردید
سنہ ۱۹۱۴ء

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جس
فہرست مطول ہر ایک شایق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ وملاحظہ سے شائقان اصلی حال
کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہو اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو ساد
ہین اُن مین بعض کتب تواریخ فارسی واردو درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہ
اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

تواریخ مختص بحالات انبیا واولیا وغیرہ

(فارسی)

سفینۂ رحمانی - از حافظ عبد الرحمن صاحب ۴ر

سیر الاقطاب - تذکرہ اولیاء از شاہ الہدیہ چشتی - ۸ر

گنجینۂ سروری - حالات اولیاء مع مصرع تاریخ ولادت ووفات از مفتی غلام سرور لاہوری مرحوم - ۹ر

وقائع شاہ معین الدین چشتی از منشی بابو لال صاحب - ۲ر

خزینۃ الاصفیاء حالات انبیا واولیا عہ

اسرار الاولیاء - از مولوی نظیر اسحاق ۲ر

روضۃ الصفا. کامل سات جلدین یکجائی از محمد خاوند شاہ عہ

شواہد النبوۃ - از ملا عبد الرحمن جامی احوال حضرت پیغمبر صلعم وآل واصحاب ۸ر

معارج النبوۃ - احوال نبوت مستند معروف از ملا معین الدین کاشفی - عہ

مدارج النبوۃ - از مولانا عبد الحق محدث دہلوی جو نہایت نفیس کتاب دو جلد مین ہے عہ

تحریر الشہادتین - شرح سر الشہادتین از مولانا سلامت اللہ - ۳ر و ۴ر

جامع طیبی - از شاہ طیب نعمت الٰہی حالات ختم نبوت بشرح تمام ۲ر و ۳ر

مجالس العشاق - از میر سلطان حسین نبیرۂ سلطان تیمور - ۹ر

روضۃ الشہدا - احوال شہدائے کربلا از ملا حسین واعظ کاشفی - ۱۲ر و ۲ر

سفینۃ الاولیا - از شاہزادہ دارا شکوہ بہادر مرحوم - ۷ر

رشحات تذکرۃ الاولیا - نہایت نفیس کتاب از مولانا حسین واعظ کاشفی - ۱۲ر

کتب تصوف

مثنوی شاہ بوعلی قلندر - ۳ر و ۴ر

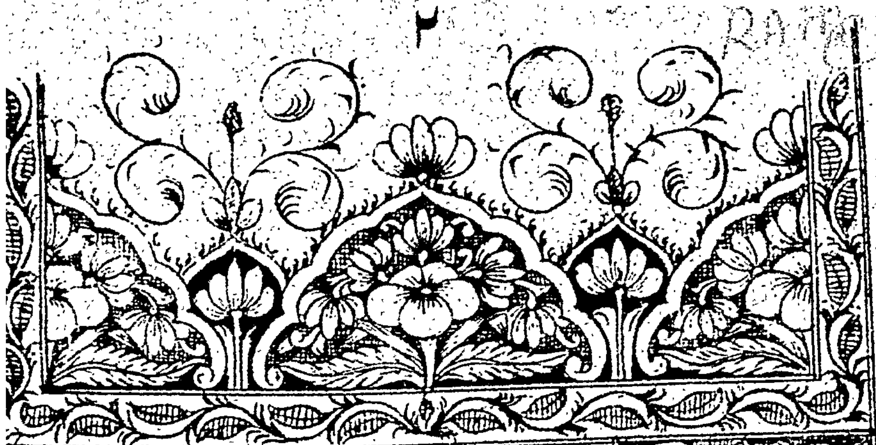
بیان مصنفان عالی مکان و فضلای خلاق هندوستان

حبذا نادر کتابی روکش جام جهان نما که مشتمل احوال از کتم عدم بمنصهٔ شهود جلوه گر شده

تذکرهٔ علمای هند

علامه المعی فاضل لوذعی محقق بی مثال جناب رحمان علی صاحب ممبر کونسل مقام ریوان باهتمام مصنف

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکهنؤ بحسن طبع

بسم اللہ الرحمن الرحیم
ہست کلید در گنج حکیم

حمد بیحد وثنای لاتعد حکیمی راست علم بالقلم وسپاس بیقیاس علیمی را علم الانسان مالم یعلم حکیمی کہ زبان کروبیان را بکلمہ سبحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا گویا ساختہ وعلیمی کہ دل انسان ضعیف البنیان بتذکار ما اوتیتم من العلم الا قلیلا تسلیہ دادہ بتعلیم رب زدنی علما پرداختہ تعالی شانہ ولایزال سلطانہ از ہار درود وسلام مروح مشام نثار بارگاہی باد کہ کوس نوبتش غوغا العلماء ورثۃ الانبیاء بذروۂ افلاک وصیت انا مدینۃ العلم بگوش املاک رسانیدہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ الطیبین الطاہرین الہادین المہدیین پس آن پوشیدہ مباد بمرز بوم ہندوستان کہ جز وادلش ہم پلہ جہان است از بدو شیوع اسلام تا این ایام بسیاری از علمای عظام وفضلای کرام گذشتند ونامی از خود گذاشتند بقول مولانای جامی قدس سرہ السامی ؎ نزد انایان بود این نکتہ مشہور کہ دانش در کتب داناست درگور احصای اسامی گرامی شان بجز عالم الغیب کہ داند کہ بحیز تحریر در آرد مگر طبع حریص کہ مجہول مالایدرک کلہ لایترک کلہ است وبمقتضای ؎ کار دنیا کسی تمام نکرد ۔ انچہ گیرید مختصر گیرید ۔ ہرچہ دریافت نمی گذاردلیس تراجم برخی ازان طائفہ عالیہ کہ از کتب سلف وتحریرات رائقہ معاونین باعز وشرف بمن ہیچمدان پیوستہ درین وجیزہ موسومہ

تذکرہ علمای ہند ملقب بہ تحفۃ الفضلا فی تراجم الکملا

برمی نگارم واز اخلاق حسنہ ناظرین با تمکین چشمی دارم کہ بعثرات وزلات قلم ژولیدہ رقم این فاقد الاستعداد دستگیری فرمودہ بذیل اصلاح عیب پوشی را کار فرمایند واللہ المستعان وعلیہ التکلان

واین کتاب مرتب است بہ ترتیب حروف ہجا تا نظار کتاب را بتلاش ترجمہ عالمی دقت روی نماید
و ذکر ماخذ و معاونین در خاتمہ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ

حرف الالف

مولانا ابو حفص ربیع محدث بصری ابن صبیح السعدی البصری بر طالبان اخبار مخفی و مستتر نیست کہ اول شیوع ملت اسلامیہ بممالک ہند از دست محمد بن قاسم ابن عقیل ثقفی کہ ابن عم و داماد حجاج ابن یوسف ثقفی بود در عہد خلافت ولید بن عبد الملک بظہور آمدہ یعنے محمد بن قاسم بعمر ہفدہ سالگی بالشکر مجاہدین بروز پنجشنبہ دہم رمضان سال نود و سہ و بقولے سال نود و نہ ہجری ملک سندہ را از داہر بن چچ مرزبان سندہ مفتوح نمودہ رایات اسلامی دران دیار مرتفع فرمود و داہر بکور در ناوردگاہ کشتہ شد ہمان زمان یا پس ازان صاحب ترجمہ دران دیار قدوم آوردہ بالجملہ وی از تبع تابعین وکملای محدثین است از حسن بصری و عطار روایت مے کند و از و سفیان ثوری و وکیع و ابن مہدی راوی اند وی رحمۃ اللہ علیہ صدوق و عابد و مجاہد بود گویند کہ وی اول مصنفین در امت اسلامیہ است کہ بسال یک صد و شصت ہجری بملک سندہ رحلت فرمود رضوان اللہ علیہ

مولوی ابو الحسن فرنگی محلی ابن مولوی عبد الجامع ابن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید تحصیل علوم درسیہ بخدمت مولوی عبد الحکیم نمودہ و بیعت از مولوی حافظ عبد الوالی کردہ ہفتدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بعالم جوانی ازین جہان فانی در گذشت

مولوی ابو الحسن نصیر آبادی ساکن قصبہ نصیر آباد مضاف لکھنؤ عالم عامل صاحب ورع و تقوی بود و بیعت و خلافت سلسلہ نقشبندیہ از مولوی مراد اللہ فاروقی نسبا و المجددی المظہری مشربا و تہانیسری موطنا مرید و خلیفہ مولوی نعیم اللہ بہرائچی مرید و خلیفہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم داشت عالمے را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشید و باتباع سنت سنیہ مے کوشید دوم شعبان سن دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری

رحلت فرموده بجنت آرمید

شاه ابوسعید عمری دہلوی تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری و مولانا رفیع الدین دہلوی بود و اجازت عامه از مولانا عبدالعزیز دہلوی حاصل کرده و بیعت طریقهٔ نقشبندیه از شاه غلام علی دہلوی داشت بروز عید الفطر وقت صبح سال دوازده صد و چہل و نه ہجری در تونک وفات یافته غفر الله له

میر ابوالغیث بخاری در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه عالمی متصوف آیتے بود از آیات آلہی در مجلس لطیف او بجز قال الله و قال الرسول و اذکار مشائخ ہرگز ذکرے دیگر نبود در سال نہصد و نود و پنج ہجری بعارضهٔ قولنج بمقام لکھنؤ وفات یافته نعش او بدہلی آورده مدفون کردند و میر ستوده سیر تاریخ فوتش یافته اند

شیخ ابوالفیض فیضی خلف اکبر و شاگرد شیخ مبارک ناگوری در سن ۹۵۴ نہصد و پنجاه و چہار ہجری متولد شده ذہن ثاقب و فکر صائب داشت بعمر چہارده سالگی فراغ علمی حاصل نمود در اقسام علوم ہچو شعر و معما و عروض و قافیه و تفسیر و تاریخ و لغت و طب و خط و انشا عدیم النظیر بود در اوائل بتخلص فیضی شعر می گفت و در اواخر بتقریب برادر خرد خود ابوالفضل که وے را علامی مے نوشتند بغرض تعلی از ان وزن تخلص فیاضی اختیار نموده در سن ۹۷۴ نہصد و ہفتاد و چہار ہجری به بارگاه اکبرشاه رسیده بخطاب ملک الشعرا ممتاز شد او را قصیده است طویل در مدح اکبر بادشاه موارد الکلم در علم اخلاق بعبارت عربی بحروف مہمله و سواطع الالہام تفسیر قرآن بصنعت اہمال با تمام رسیده و صله آن ده ہزار روپیه اکبر شاه فرا داده میر حیدر معمای تاریخ اتمام آن در سورهٔ اخلاص یافته و ترجمه فارسی لیلاوتی مصنفه پنڈت بہاسکر بیدری که در سن ۶۲۲ ششصد و بست و دو ہجری تصنیف کرده بود و ترجمه رامائن منظوم فارسی و مثنوی نلدمن و دیوان فارسی که دران پانزده ہزار ابیات انداز تصانیف مشہورهٔ فیضی اند تاریخ دہم صفر سن یک ہزار و چہار ہجری بمقام اکبر آباد فوت شده مدفون گشت بنابر مشہور فیضی بمذہبی مقید نبود

ابوالفضل علامی پسر دوم شیخ مبارک ناگوری است در سن ۹۵۸ نہصد و پنجاه و ہشت

ہجری متولد شدہ بعمر پانزدہ سالگی از علوم معقول و منقول فراغ حاصل کردہ تجرد و عزلت پیش نظر داشت مگر باصرار احباب در سال نوزدہم جلوس اکبری ملازمت بادشاہ اکبر حاصل نمودہ تفسیر آیۃ الکرسی موسومہ تفسیر اکبری کہ از ان تاریخ تالیف بر مے آید نوشتہ پیشکش بادشاہ کردہ بالطائف خسروی مخصوص گشتہ اول بخدمت منشی گری رسان بعد بعہدۂ وزارت سرفراز گشت و در اندک زمانے بخاطر بادشاہ آن چنان جا گرفت کہ محسود امراد شاہزادگان شد و تخلص خود علامی می کرد بر وقت مراجعت از دکن باشارۂ شاہزادۂ سلیم یعنے جہانگیر راجہ ہر سنگھ دیو بندیلہ تاریخ چہارم ربیع الاول سنہ ۱۰۱۱ھ یکہزار و یازدہ ہجری ابو الفضل را قتل کردہ و سرش بریدہ نزد شاہزادۂ سلیم کہ در الہ آباد مقیم بود فرستاد شاہزادہ بغایت خوش شد و اکبر شاہ تاسف خورد تحریرات و دفاتر کتاب ابو الفضل و آئین اکبری و اکبرنامہ و عیار دانش و رسالۂ اخلاق وغیرہ یادگار قابلیت و سے ہستند او ہم حسب شہرت مقید بمذہبے نبود۔

حافظ شاہ ابو اسحاق خلف و خلیفہ شاہ ابو الغوث گرم دیوان فاروقی بھیروی کہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمود و سے را گرم دیوان از ان گویند کہ جسم مبارکش در بعض اوقات بخرق عادت بدرجۂ غایت گرم می شد کہ نان گندم بران توان پخت و سے را دو خلیفہ نامور بودند یکے شاہ معشوق علی غازی پوری دوم فرزند ارجمندش مظہر محاسن اخلاق شاہ ابو اسحاق ذات شریفش نادرۂ روزگار مذکر شیم صحابۂ کبار بود زہد و تقوی شعارش واجرا از اسرار شریعت دثارش افتادہ در تصحیح و تنقید احادیث نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ ملکۂ وہبی داشت و تعلیم علوم ظاہرہ و باطن سے پرداخت و در مواظبت سنت سنیہ اندکے تغافل نمی ورزید در امر معروف و نہی منکر ہر صغیر و کبیر و غنی و فقیر را یکسان سے دید بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری بریاض رضوان آرمید **بھیروی** النسبت بموضع بھیرا بابائے مکسورہ موحدہ مخلوط بہا و یای مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ بعدش الف قریہ است بضلع اعظم گڈھ از چڑیا کوٹ جانب شمال شش کردہ فاصلہ دارد

حکیم ابو الفتح گیلانی ولد مولانا عبد الرزاق جامع کمالات از ملازمان اکبر شاہ بروز پنجشنبہ نوزدہم شوال سنہ ۹۹۷ھ سال نود و ہفتم از صدی دہم ہجرت رحلت نمود

شیخ ابو الفتح علامی قریشی کالپوی مرید و خلیفۂ سید محمد گیسو دراز جامع علوم ظاہر و باطن بود
بزیارت حرمین محترمین مشرف شده و کتاب عوارف المعارف پیش حضرت سید گیسو دراز
گذرانیده و مثال خلافت واقتدا یافته او را مصنفات است مثل تکمیل در نحو و مشاہد در تصوف
قبرش بکالپی است برد الله مضجعه

قاضی ابو الفتح بلگرامی عرف قاضی کمال در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ خدمت
قضای بلگرام داشت در علوم فقہ علم بے مثالی مے افراخت بعمر ہشتاد و چہار سالگی در سن یکہزار
و یک ہجری رحلت کرد

خواجہ ابو الفتح کشمیری دانشمند محقق و عالم مدقق خصوصاً در علم کلام ید طولی داشت وی
شاگرد خواجہ حیدر چرخی است در استخراج مسائل فقہیہ بے انباز بود کتاب سیف السابقین در رد
عقائد اہل تشیع از تصنیفات اوست در صدی یازدہم ہجری بدار بقا رحلت کرد جزاه الله خیرا
رفت اندر ہزار و یکصد سال :: تاریخ وفات اوست

شیخ ابو الفتح تھانیسری از فحول علمای روزگار و از اعیان متبحرین عالی مقدار بود سند
حدیث از سید رفیع الدین محدث داشت و پنجاہ سال در اکبر آباد درس علوم عقلی و نقلی فرموده
و بسی مستعدان چالاک از دامن افادهٔ او برخاسته اند مولوی عبد القادر بدایونی مصنف
منتخب التواریخ از تلامذهٔ اوست

مخدوم ابو القاسم سندی ابن مفتی داؤد طالب علم صاحب مدرسہ بسر آمد روزگار بود
بسیاری طلبۂ علوم را الفیض وافی رسانیده اورنگ زیب عالمگیری را از طرف خود وکیل شرعی
قرار داده بود بسال ہزار و صد و سیزده ہجری نوت شد مخدوم رحمت الله سندی در ذہب العلم
من السند تاریخ فوتش یافته

قاضی ابو المعالی ساکن آگره شاگرد و خلیفہ ددا داد عزیزان بخارا است او در فقہ چنان
دستگاہی داشت کہ اگر بالفرض والتقدیر جمیع کتب فقہ حنفی از عالم برافتادے او از سر نو
مے توانست نوشت در سن نہصد و شصت و نہ ہجری از توران بہند آمده در آگره مقیم شد و
ہمانجا وفات یافت سال وفاتش بدریافت نرسید ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ

ومیر غیاث الدین الملقب بہ نقیب خان ازو مستفید شدہ اند

شیخ ابو المکارم اسمعیل ابن شیخ صفی الدین ردولوی دوازدہم ربیع الثانی سال ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجرت ولادت یافتہ چہل روزہ بود کہ پدرش وی را بپائے سید اشرف جہانگیر سمنانی پیر خود انداخت سید موصوف فرمود این ہم مرید من است بالجملہ شیخ ابو المکارم در سایۂ عاطفت پدر بزرگوار خود تربیت یافتہ بشانزدہ سالگی از جمیع علوم متعارفہ فارغ حاصل کردہ و شب و روز بدرس و تدریس و ذکر و فکر بسر مے برد او رحمۃ اللہ علیہ بسیزدہم ربیع الاول روز چہار شنبہ وقت عصر سال ہشتصد و شصت ہجرت از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود وے را چہار فرزند بودند عبد الصمد عزیز اللہ عبد القدوس حبیب اللہ عرف مخدوم مٹھن عبد الصمد و عزیز اللہ و حبیب اللہ از فیض تربیت پدر بزرگوار ارادت و خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ حاصل کردند و شیخ عبد القدوس بخاندان چشتیہ صابریہ فیضیاب شدہ نصب گنگوہ را محط انوار و ہدایت و ارشاد ساخت۔

حاجی ابراہیم محدث اکبر آبادی بزہد و تقوی و ورع و درس علوم دینے خصوصاً علم حدیث قیام داشت تقید بشرع و تورع وی را مانع اختلاط و ارتباط بمردم بود ہموارہ امر معروف و نہی منکر می نمود ہرگاہ حسب الطلب در عبادتخانۂ اکبر بادشاہ می آمد بمراسم تکلفات و آداب ملوک مقید نمی شد و پیوستہ وعظ و نصیحت می گفت و سال وفاتش بدریافت نرسید رحمۃ اللہ علیہ

سید ابراہیم ایرجی ابن معین بن عبد القادر حسینی دانشمند کامل بر سائر علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی عبور نمودہ کتب بسیار از ہر علوم مطالعہ کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آنرا چنان حل کردہ کہ ہر کرا ادنی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود و احتیاج استاد نداشت والحق کہ در دہلی در زمان او ہیچ کس بدانش او نبود وے بوجہ ناحق شناسی اہل روزگار در زاویہ خود بمطالعہ و تصحیح کتب مشغول بودے و درس کم گفتی با این ہمہ نسبت او بسلسلۂ علیہ قادریہ برہمہ غالب بودے مرید شیخ بہاء الدین قادری شطاری است در سن نہصد و بیست ہجری بدہلی در اواخر عہد سلطان سکندر لودے آمدہ شیخ عبد اللہ دہلوی و میاں لادن و مولانا عبد القادر صابون گر و دیگر کار آگہان نامور بہ بزرگی او گرویدند و در عہد اسلام شاہ در سن نہصد و پنجاہ و ستہ ہجری وفات یافتہ در مقبرۂ سلطان المشائخ مدفون است **ایرجی**

منسوب است بہ ایرج بہمزۂ مکسورہ ویای تحتانی مثناۃ مجہول ورای مہملہ مفتوحہ وجیم فارسی قصبہ ایست بملک مالوہ الکنون بضلع جالون تعلق داردواز شرفاے مشائخ وسادات آباد

معلم ابراہیم با عکظہ ساکن سورت دانشمند متبحر وفقیہ اشہر شافعی المذہب خطیب مسجد جامع بندر بمبئی بود ہموارہ بدرس وتدریس تفسیر وحدیث وفقہ مشغول بودی مفتی عبد اللطیف ومولوی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی گلشن آبادی وسید عماد الدین از ارشد تلامذۂ وے ہستند بست ونہفتم رجب سن دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری رحلت فرمودہ

مرقدش در بندر سورت است وگلشن آباد نامش مشہور ناسک است

مولوی احسان الغنی ساکن دلمؤ مضاف لکھنؤ عالم عامل کہ ورع وتقوی دثارش بود بماہ رجب سال دوازدہ صد وہشتاد ویک ہجری رحلت فرمود

حکیم احسان علی ساکن احمد آباد ناره خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد ناره برادر کلان مؤلف کتاب بتاریخ بستم شعبان دوازدہ صد وبست ونہ ہجری بقصبہ سلون متولد شدہ علوم رسمی ومتعارفہ بخدمت قاضی عبد الکریم قدس سرہ بمقام راے بریلی وعلم طب از والد خود حاصل کردند در طبابت مہارتی کامل داشتند وتمام عمر بعہدۂ وکالت سرکار انگریزی با ضلاع فتح پور وباندہ ممتاز بودند بمقام باندہ تا یک ہفتہ علیل ماندہ تاریخ نہم ذی الحجہ اخیر شب جمعہ سال دوازدہ صد ونود وچہار ہجری رحلت فرمودہ بروز جمعہ بمقام باندہ اندرون احاطۂ دیوان محمد علی مرحوم متصل قبر شیخ محمد شفیع الزمان مدفون شدند قطعۂ تاریخ وفات آن مرحوم از نتائج طبع شیخ محمد فہیم الزمان ساکن سندیلہ ہست ؎ حکیم احسان علی رحلت نمودند ✻ جوار حق کم از دو قوس بادا ✻ فہیم از درد دل سالش رقم زد ✻ مقامش جنت الفردوس بادا ✻ **ایضاً** از منشی نعمت حسن افسون تخلص رئیس باندہ ؎ احسان علی وکیل نے رحلت جہان سے کی ✻ ذات شریف پاک تھی ہر ایک عیب سے ✻ افسون کو فکر جو ہوئی سال وفات کی ✻ داخل ہوئے بخلد ندا آئی غیب سے ✻ تصانیفہ. طب احسانی. معالجات احسانی. مفردات احسانی. مرکبات احسانی. اوراد احسانی. نکات احسانی. ودیگر کتب مفیدہ نیز یادگار ماند

قاضی احمد مجید تاره نولی ابن قاضی مجد الدین بن قاضی تاج الافاضل ابن قاضی

شمس الدین شیبانی از اولاد امام محمد شیبانی صاحب امام اعظم ابو حنیفه بود مولدش نارنول و
منشای او اجمیر و مرقد او ناگور است تلمذ و ارادت بخدمت خواجه حسین ناگوری داشت در سن
هیژده سالگی فراغ حاصل کرده انواع علوم را درس مے گفت قاضی مجد الدین پدرش را هفت پسر
بودند همه دانشمند و متقی و متدین و بزرگترین ایشان احمد مجد در علم و عمل بر همه فائق و جامع علوم
شریعت و طریقت و ورع و تقوی و ذوق و حالت بود و در امر معروف و نهی منکر جانب از
یجدیکه بیش و بے غنی و فقیر و خویش و بیگانه درین باب مساوی بودند گاہے مداهنت را
بخود راه نمی داد و ارباب دنیا را نزدش قدرے نبود در آوان طالب علمی با دانشمندان بحث
کردی و بزبان عربی و فارسی تقریر نمودی و در مجالس ملوک و امرا در آمدی و بحث کردی هم در عنفوان
شباب مرید خواجه حسین ناگوری شد و از بحث و جدل و در آمدن بخانهٔ ملوک توبه کرد و علم طریقت
پیش پیر خود خوانده در سن هیژده سالگی از ناگور نقل باجمیر آمد و هفتاد سال دران بقعه شریف
بزهد و ورع در باخت و بانواع خیرات عمر بسر برد و در اجمیر روش او این بود که نیم شب
بروضهٔ خواجه بزرگ مے آمد و نماز تهجد مے گزارد و تا نماز چاشت تکلم نمے کرد و بعد فراغ
درس علوم دینیه مے گفت و بعد قیلوله قلیله بر مے خاست و تا عصر یاد را مشغول بودے
و بعد از ان تفسیر مدارک میان اهل مجلس بیان فرمودی چنانکه مسلوک طریق مشایخ وے بود
نقل است که وے مے گفت وقتی همراه اقربائے خود برای مدد معاش به هند رفتم و من دران ایام
خرد سال بودم شیخ محمود دهلوی شیخ الاسلام در هند بود و صدارت علیا با وے تعلق داشت
در نماز پیش از امام تحریمه بست چون از نماز فارغ شد هیچ کس از دانشمندان که در صف اول پهلوی
او بودند بوے چیزے نگفت چون دیدم که همه مداهنت مے کنند من پیش آمدم و شیخ الاسلام گفتم
که این نماز تو درست نیست که تحریمه پیش از امام بستی شیخ الاسلام منفعل شده اعاده نماز کرد
منقول است که رسم سلاطین هند چنان بود که مردم با ایشان پشت خم کرده و سر را بر زمین نهاده
سلام مے کردند قاضی احمد مجد و قاضی ادریس دهلوی که دانشمندان بودند بآن وضع سلام
نکردند که بدعت است السلام علیکم گفتند و برابر بادشاه نشستند پادشاه انصاف
با ایشان داد قاضی ادریس را قاضی اجمیر ساخت و چهار دیه بوے داد و امر فتوے

کہ موروثی قاضی احمد مجد بود بوے مسلم داشت قاضی احمد مجد را بدرجۂ غایت محبت باولاد رسالت پناہ صلعم بود و در عموم احوال جامۂ خسیس دکم شو پوشیدی و اکثر اوقات صرف کلاہ بر سرش بودی وجز نماز دستار بر سر کمتر بستی و شیروار در مجلس تذکیر نشستی و ما قال اللہ و قال الرسول بہیبت و عظمت تمام گفتی چنانکہ زہرۂ ملوک آب شدی و تعظیم خود از کس نمی پسندید بعد مدتے متوجہ ناگور شد کہ مسکن پیرش ہست و بتاریخ بست و پنجم صفر سال ہشتصد و بست و ہفت ہجری اللہ اکبر گویان جان بحق تسلیم کرد و در روضۂ مخدوم بزرگ سلطان التارکین در پایان پیر خود مدفون گشت ملا محمد نارنولی کہ مردے صالح و مقبول و مرید قاضی احمد مجد و مورخ وقت بود تاریخ فوتش چنین یافتہ

ے نظر بستہ بود احمد مجد شیبانی * زدون حمد ہجو زاہد زشاہد * کہ تاریخ آن پیر خود نارنولے

برادر دار جلالہ شیخ زاہد * رحمۃ اللہ علیہم اجمعین

مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبد الاحد فاروقی

نسب آنحضرت بہ بست و ہشت واسطہ بجناب امیر المومنین سیدنا عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ مے پیوندد وی رحمہ اللہ از بزرگان سرہند بلکہ باعث فخر اہل ہند عالم ربانی و مجدد الف ثانی جامع بود میان علوم ظاہر و باطن و دلیلے بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال ہفتاد و یکم از صدی دہم ہجرت بساعت وجود قدم رنجہ فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ بہ تحصیل علوم متداولہ روآوردہ اول از والد ماجد خود بعض علوم استفادہ نمودہ بسیالکوٹ رفت و از مولانا کمال الدین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول بہ تحقیق و تدقیق تمام خواندہ و علم حدیث از مولانا یعقوب کشمیری اخذ کردہ باز خدمت مولانا عبد الرحمن محدث کہ از کبرائے محدثین ہندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطۂ واحد و اجازت تفسیر و صحاح ستہ و دیگر مفردات یافتہ بعمر ہفدہ سالگی از تحصیل علوم ظاہر فراغ حاصل کردہ بدرس و تصنیف مشغول شد خلافت سلسلۂ چشتیہ از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریہ و غیرہ از شیخ سکندر کیتھلی یافتہ بہ ہوائے حجاز محمل شوق بستہ بدہلی رسید و در انجا با حضرت خواجہ محمد باقی باللہ نقشبندی قدس سرہ دولت ملاقات دست داد بطریقۂ علیہ نقشبندیہ بخدمت شان بیعت کردند و در دو ماہ و چند روز نسبت حضور سلسلۂ نقشبندیہ حاصل نمودند چنانچہ ہمدران

ایام حضرت خواجہ بیکی از مخلصان خود رقم فرمودند کہ شیخ احمد نام مردے از سرہند کثیر العلم قوی العمل روزی چند بافقیر نشست و برخاست کردہ بسیار از روزگار او قات خود مشاہدہ نمود بآن مے ماند کہ آفتابی شود کہ عالم از و روشن شود انتہی و بہمان زمان آوازہ آنحضرت بلند شدہ آستان شان محط رحال و مجمع اصحاب کمال گشت علماے دور و نزدیک و امراے ترک و تاجیک بشرف حضور بہرہ ور گردیدند و مشائخ ارادت آوردند و سلسلۂ شان از ہند تا ماوراء النہر و روم و شام و مغرب رسیدہ ذات بابرکات شان آیتے بود از آیات ربانی و نفحۂ بود از نفحاے یزدانی نزاعی کہ درمیان علماے کرام و صوفیۂ عظام از ہزار سال بود ایشان برداشتند و مورد و مصداق حدیث صلہ شدند چہ ایشان درمیان علماے ظاہر و صوفیہ صلہ بودند کہ اختلاف فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صلۂ رحم و رعایت ارباب حقوق و سبقت در سلام و لینت در کلام شیمۂ کریمۂ ایشان بود با این ہمہ تمسک بہ کتاب و سنت ہمین یک فضیلت مقادم ہزار فضائل تواند بود منقول است کہ علماے ظاہرین پیش سلطان جہانگیر ابن اکبر شاہ شکایت کردند کہ شیخ احمد دعوے مے کند کہ مقام وے بالاے مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیدہ از حقیقت حال استفسار کرد شیخ جواب داد کہ شما براے خدمتی ادنے خادم خود را پیش خود مے طلبید و براہ مہربانی بوے سخنی پوشیدہ مے گوئید ضرور است کہ آن خادم ادنی بعد طی کردن مقامات امراے عالی درجہ بشما ہی رسد و باز آن خادم مراجعت کردہ بمقام خود ایستادہ مے شود پس بدین آمد و رفت لازم نئے آید کہ مرتبہ خادم ادنی بالای امرای نامدار باشد پادشاہ خاموش ماندہ روا ز عتاب گردانید درین وقت مردے از حضار بارگاہ شاہی بشاہ معروض داشت کہ تکبر شیخ بہ بیند کہ سجدہ بشما نکردہ حال آنکہ شما ظل اللہ و خلیفۂ او ہستند بادشاہ پر غضب شدہ وے را در قلعہ گوالیار محبوس کرد شاہجہان پسر جہانگیر کہ بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدنش ببارگاہ شاہی افضل خان و خواجہ عبدالرحمن مفتی را مع بعض کتب فقہ نزد شیخ فرستادہ پیغام دادہ بود کہ علما سجدۂ تحیت جہت سلاطین جائز داشتہ اند شما را باید کہ وقت ملاقات بادشاہ را سجدہ کنید و من ضامن مے شوم کہ از سلطان بشما ضرری نخواہد رسید شیخ رح بجوابش گفت کہ اجازت سجدہ رخصت است و عزیمت

آنست کہ بجز خدای عزوجل دیگری را سجده نکرده شود القصه شیخ تا سه سال درحبس مانده بعده جهانگیر پادشاه وی را بدین شرط از قید برآورد که وی بلشکر سلطانی بوده همراهش گشت کند چنانچه شیخ چندی به لشکر سلطانی حاضر ماند پس ازان از بادشاه رخصت وطن یافته بسرہند رونق افروز شده بروز سه شنبه بیست و هشتم صفر سال سی و چهارم از صدی یازدهم هجرت بجوار رحمت ایزدی پیوست و بسرہند مدفون گشت تاریخ وفاتش رفیع المراتب یافته اند نور الله مضجعه ٭ تصانیفه الانیقه رسالهٔ تهلیلیه رسالهٔ اثبات نبوت ٭ رسالهٔ مبدء و معاد ٭ رسالهٔ مکاشفات غیبیه ٭ رسالهٔ آداب المریدین ٭ رسالهٔ معارف لدنیه ٭ رسالهٔ رد الشیعه ٭ تعلیقات العوارف ٭ شرح رباعیات خواجه باقی بالله رح ٭ مکتوبات در سه مجلد ٭ **تذییل** حدیث شریف ان الله یبعث لهذه الامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها امر دینها که در سنن ابی داود و غیره کتب معتبره مروی است مراد از راس مائة باتفاق اهل حدیث آخر صدیست و علامات و شروط مجدد انیست که وی عالم باشد بعلوم ظاهر و باطن و نفع از تدریس و تالیف و تذکیر او شائع باشد و در احیای سنن و محو بدعات سرگرم بود و در آخر یک صدی و اول صدی دیگر اشتهار علوم و شیوع انتفاع از وی بشد پس فضائل و اوصاف مولانا شیخ احمد باعلی صوت ندا می کند که وی رحمة الله علیه مجدد است نه مجدد مائة بل مجدد الف ثانی و از صد تا هزار فرق بین است سهرند بکسر سین مهمله و سکون های هوز و کسر رای مهمله و سکون نون در آخر دال مهمله شهریست درمیان دهلی و لاهور بر شارع عام کذا ذکره حسان الهند فی سبحة المرجان

مولانا احمد احمد آبادی ابن مولانا سلیمان قدس سرهما اصل زاد بوم ایشان گروه است مولانا سلیمان مذکور در احمد آباد گجرات گردید و از خدمت شیخ عبد الحق دهلوی کسب فیوض نموده فاضل متبحر گشت تصانیف عالیه از وی یادگار اند پسرش مولانا احمد که یگانهٔ روزگار بود و در همه علوم دست رسا داشت و در اکثر علوم تصانیف نادره دارد علم معقول بدیار گجرات از وی رواج یافت من جمله مصنفاتش فیوض القدس نام کتابیست در علم کلام که آن را از الهامات قدسیه توان گفت اکثر تحصیل وی پیش مولانا محمد شریف بوده شرح مواقف و اکثر علوم عقلیه از مولانا ولی محمد خانو و تصوف از میان شیخ فرید اخذ کرده و دریای فیض پیش

شاہ قبا دمخاطب بہ دیانت خان گذرانید واجازت حدیث وبعض علوم از والدخود مولانا سلیمان گرفتہ بتاریخ بست ویکم جمادی الثانی سال یازدہ صد و دوازدہ ہجری بعالم قدس شتافتہ مولانا نور الدین گجراتی شاگردش تاریخ وصال وی درین مصرعہ یافتہ ۵ شمعی کہ بود بہ انجمن علم گل شدہ ٭ مرقد پدر و پسر در احمد آباد گجرات است

ملا احمد رامپوری کہ بولایتی شہرت داشت شاگرد مولوی برکت الہ آبادی بعلوم درسیہ خصوصًا در فلسفہ ماہر بود سلسلۂ تلمذ اکثر علمای رامپور بدو منتہی می شود

ملا احمد عبدالحق فرنگی محلی ابن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل علوم بخدمت عم خود ملا نظام الدین نمود و در جنب درس بتدریس مشغول گشت و اعتبار تمام در ارباب و اراکین شہر لکھنؤ پیدا کردہ در امور خانہ داری عم خود را سبکدوش مے داشت تصانیفش شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ یادگار ماند

ملا احمد حسین فرنگی محلی ابن ملا محمد رضا پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید السہالوی کتب درسیہ متعارفہ بخدمت عم خود ملا نظام الدین تحصیل نمودہ فاضل کامل گشت و بتدریس علوم عمر گرانمایۂ خود بسر بردہ در اواخر عمر او را سفر فیض آباد پیش آمد در آنجا بیمار شدہ بوطن می آمد در اثنای راہ وفات یافتہ ملا حبیب اللہ فرنگی محلی از تلامذۂ اوست

ملا احمد انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبدالحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین سہالوی چون در فطرت ازلی محبت الٰہی در دلش ریختہ بودند در عالم طفولیت بخدمت والد خود مے نشست و از برکات انفاس طیبۂ او استفادہ مے برد کتب درسیہ بخدمت مولوی احمد حسین و ملا محمد حسن خواندہ تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی عبدالعلی بحر العلوم نمودہ بعمر ہفتدہ سالگی بخدمت والد خود فائز بہ بیعت گشتہ توجہ خاطر بمعقولات نداشت کتب منقول البتہ منظور نظرش بودند الغرض اوقات شریفش بعبادت الٰہی بسر مے برد و نفسی بدون ذکر و شغل برباد نمے داد حالات شریفش از خوارق عادات مفصلًا در اغصان اربعہ مذکور ست بست و ششم شعبان روز سہ شنبہ یک پاس روز ماندہ سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری روح مبارکش از حجرۂ قالب برآمدہ برفیق اعلےٰ پیوست در باغ خود واقع لکھنؤ مدفون شد

شاعری مادۂ تاریخ فوتش در مصرعہ ۔ رحمت حق بروح انور باد ہویافتہ

شیخ احمد لاہوری بن عبداللہ بن علی محمد بن محمد جمال الدین دوانی دسے ابوالجد مولوی محمد اشرف لکھنوی بود اسلافش از دوان کہ قریہ ایست در شیراز بودند وقتیکہ اہل تشیع بر ایران زمین استیلا یافتند وقتل و نہب اہل سنت از دست شان بظہور آمدہ جدش بہ پشاور رسید ہمانجا شیخ احمد متولد شد و علوم عقلیہ و نقلیہ اکتساب کرد و از پشاور بموضع نبہ اقامت گزید طبیبے حاذق بود بمداواۃ فقرا و غربا ے پرداخت و با اغنیا ملتفت نمے شد و ہموارہ بریاضات و بدرس علوم اشتغال داشت در سن یکہزار و ہفتاد و ہفت ہجری وفات یافتہ در نبہ مدفون گردید نبہ دیہی است از دیہات سیالکوٹ مضاف لاہور

مولوی احمد حسن قنوجی فرزند کلان مولوی سید آل حسن قنوجی جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بتاریخ نوزدہم رمضان یوم شنبہ وقت اشراق سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری متولد شدہ علوم مروجہ ببلاد متفرقہ بخدمت اساتذہ چند آموخت شاعری قوے الحافظہ جید الذہن بود در آخر بحلقۂ تلمذ مولوی عبدالجلیل کولی در آمد و اجازت حدیث از شاہ عبدالغنی مجددی دہلوی یافتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری بارادۂ حج بیت اللہ از وطن روانہ شدہ بمقام بروودہ ملک گجرات رسید نزد مولوی غلام حسین قنوجی مقیم شد و در انجا بمرض تپ بیمار گشتہ نہم جمادی الاولے بروز جمعہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بعد نماز جمعہ در تکیہ ماتریدیہ مدفون گشت طاب اللہ ثراہ

مولوی احمد اللہ پانی پتی فرزند و تلمیذ قاضی ثناء اللہ پانی پتی و مرید مرزا مظہر جان جانان دہلوی ماہر فقہ و حدیث صاحب ورع و تقوی بود در سال یازدہ صد و نود و ہشت ہجری بعالم جوانی سوے عالم جاودانی شتافت

شیخ احمد فیاض امیٹھوی از فحول علمای کبار صاحب تقوی و ریاضت و مجاہدہ بود بحالت بیماری صعب قرآن مجید را در یکسال یاد کردہ اکثر کتب متداولہ برزبان داشت اگر شاگردی در خواندن غلط کردی صحت آن بیاوگفتی تفسیر و حدیث و سیر و تاریخ خوب میدانست قرآت فاتحہ عقب امام روا داشتی ہمعصر شیخ نظام الدین امیٹھوی بود و شیخ

نظام الدین مذکور در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات یافتہ تاریخ وفات شیخ احمد معلوم نہ شد

قاضی احمد اللہ بلگرامی عرف محمد عثمان ابن قاضی محمد احسان وی بحلیہ علوم آراستہ بود خصوصاً بفقہ و حدیث در بلگرام نظیری نداشت تا سال نود و ششم صدی دوازدہم بر مسند قضاے بلگرام متمکن بود بلگرام را در زمان پیشین سرے نگری گفتند بالجملہ آن قصبہ عمدہ خیز و معدن علماے و فضلاے نامدار بود از قنوج بسمت شمال مائل بمشرق بفاصلہ پنج کروہ واقع است و در وسط آن بیرون شہر دریای گنگ بفاصلہ دو نیم کروہ مے گذرد

مفتی احمد ابو الرحیم فرنگی محلی ابن مفتی محمد یعقوب بعد تحصیل کتب درسیہ بدرس اشتغال داشت و مزاولت کتب فقہیہ بسیار نمودہ مفتی متدین مشہور بود مدتے عدالت فوجداری در عہد نواب سعادت علی خان لکھنوی باو تفویض ماند نواب موصوف بر دیانت و امانت وے اعتمادی داشت بقضای الٰہی بیمار شدہ وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

مولوی احمد رضا خان بریلوی سلمہ اللہ تعالیٰ ابن مولوی نقی علی خان بن مولوی رضا علی خان متوطن بریلی روہیلکھنڈ تاریخ دہم ماہ دہم یوم السبت سال ہفتاد و دوم از صدی سیزدہم بعرصۂ دنیا قدم نہاد جد شریفش بروز عقیقہ وے بشر شدہ گفت خوابی دیدم کہ تعبیر آن فاضل و عارف شدن این فرزند ہست بالجملہ صاحب ترجمہ بعمر چہار سالہ از خواندن قرآن مجید فراغت یافتہ و بعمر شش سالگی بماہ ربیع الاول بر سر منبر بحضور مجمع کثیر رسالۂ میلاد شریف خواند تمامی علوم درسیہ از معقول و منقول بخدمت والد ماجد خود تحصیل نمودہ بتاریخ چہاردہم شہر ہشتم سال ہشتاد و ششم از صدی سیزدہم فاتحہ فراغ خواند و ہمان تاریخ جواب استفتاے رضاعت نوشتہ والد ماجد وی کار فتاوے نویسی باو سپردہ و در سال نود و چہارم صدی مذکور بخدمت سید شاہ آل رسول مارہروے شرف بیعت حاصل نمودہ مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل و سند حدیث یافتہ و در سال نود و پنجم صدے مذکور بہ معیت والد ماجد خود بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً مشرف شدہ از اکابر علمای آن دیار اعنی سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و عبد الرحمان سراج مفتی حنفیہ سند

حدیث وفقہ واصول وتفسیر ودیگر علوم یافتہ۔ روزی نماز مغرب بمقام ابراہیم علیہ السلام خواندہ
بعد نماز امام شافعیہ حسین بن صالح جمل اللیل بلا تعارف سابق دست صاحب ترجمہ گرفتہ
بخانہ خود برد و تا دیر پیشانی وی گرفتہ فرمود انی لاجد نور اللہ من ہذا الجبین پس سند صحاح
ستہ واجازت سلسلہ قادریہ بدستخط خاص دادہ فرمودند کہ نام تو ضیاء الدین احمد است در
سند مذکور تا امام بخاری علیہ الرحمۃ یازدہ وسائط اند وہم در مکہ معظمہ بایمای شیخ جمل اللیل موصوف
شرح رسالہ جوہرہ مضیہ در بیان مناسک حج مذہب شافعیہ کہ از تصانیف شیخ سابق الوصف
است اندر دو یوم نوشتہ ونام آن النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیۃ مقرر کردہ پیش
شیخ برد شیخ بتحسین وآفرین وے لب کشاد ودر مدینہ طیبہ مفتی شافعیہ یعنی صاحبزادہ
مولانا محمد بن محمد عرب ضیافت صاحب ترجمہ کردہ باثناے اکل طعام مسئلہ افضلیت
مدفونین بقیع پیش گردید صاحب ترجمہ گفت کہ امیر المومنین عثمان رض افضل اند ومولانا می فرمود
کہ حضرت ابراہیم ابن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تفضیلت دارند جانبین دلائل خود ہا
بیان مے کردند آخر مولانا فرمود کہ ہر دو قول صحیح وموجہ اند صاحب ترجمہ گفت ولکل وجہۃ
ہو مولیہا آن وقت بانگ نماز عصر از حرم شریف برخاست مولانا فرمود فاستبقوا الخیرات آن
جلسہ برخاستہ بنماز شریک شد لشب یعنی بعد نماز عشا صاحب ترجمہ در مسجد خیف تنہا توقف
نمود ودر آنجا بشارت مغفرت یافتہ وے سلمہ ربہ تصانیف بسیار دارد واز ان جملہ اینند

ما یتعلق بالنبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم (۱) تجلی الیقین بان نبینا سید المرسلین (۲) اقامۃ القیامہ
علی طاعن القیام لنبی تہامہ (۳) سلطنۃ المصطفی فی ملکوت کل الوری (۴) نفی الفیئ عمن بنورہ انار کل
شیٔ ملقب بہ قمر التمام فی نفی الظل عن سید الانام (۵) ہدی الحیران فی نفی الفیئ عن شمس الاکوان (۶)
سمع وطاعہ لاحادیث الشفاعہ (۷) نور الافلاک لجلال حدیث لولاک (۸) القیام المسعود بتنقیح
المقام المحمود (۹) اجلال جبریل بجعلہ خادما للمحبوب الجلیل (۱۰) سماع الاربعین فی شفاعۃ
سید المحبوبین (۱۱) البحث الفاحص عن طرق حدیث الخصائص **ما یتعلق بتفضیل الشیخین**
(۱) منتہی التفضیل لبحث التفضیل (۲) مطلع القمرین فی ابانۃ سبقۃ العمرین (۳) الزلال الانقی من بحر
سبقۃ الاتقی (۴) الکلام البہی فی تشبیہ الصدیق بالنبی (۵) وجد المشوق بجلوۃ اسماء الصدیق

والفاروق **مما یتعلق باہل بیت النبوۃ والصحابۃ** ۱۷ احیاء القلب المیت بنشر مناقب اہل البیت ۱۸ اظلال السحاب فی اجلال الصحابہ ۱۹ رفع العروش الخاویہ من ادب الامیر معاویہ ۲۰ الاحادیث الراویہ لمناقب الصحابی معاویہ **مما یتعلق بالاولیاء الکرام** ۲۱ الاہلال بفیض الاولیاء بعد الوصال ۲۲ انہار الانوار من یم صلوٰۃ الاسرار ۲۳ ازہار الانوار من ضیاء صلوٰۃ الاسرار ۲۴ طوالع النور فی حکم السراج علی القبور ۲۵ مجیر معظم شرح قصیدۂ اکسیر اعظم **مما یتعلق بالمسائل النزاعیہ** ۲۶ حیاۃ الموات فی سماع الاموات ۲۷ منیر العین فی حکم تقبیل الابہامین ۲۸ نسیم الصبا فی ان الاذان تحول الوبا ۲۹ البارقۃ الشارقۃ علی مارقۃ المشارقہ **مما یتعلق بفن الحدیث** ۳۰ النجوم الثواقب فی تخریج احادیث الکواکب ۳۱ نور عینی فی الانتصار للامام العینی ۳۲ الروض البہیج فی آداب التخریج۔ اگر پیش ازین کتابے درین فن یافتہ نشود پس مصنف را موجد تصنیف ہذا مے توان گفت **مما یتعلق بالفقہیات** ۳۳ عبقری حسان فی اجابۃ الاذان ۳۴ حسن البراعۃ فی تنفیذ حکم الجماعۃ ۳۵ ازکی الہلال فی ابطال ما احدث الناس فی امر الہلال ۳۶ الاحلی من السکر لطلبۃ سکر روسر بفتح راے مہملہ و سکون واو و سین مفتوحہ در آخر راے مہملہ ساکنہ نام جماعت تجار انگریز یست کہ در شاہجہانپور کارخانہ شکر و قند اجرا کردہ اند و استخوان حیوانات سوختہ بزغال آن تصفیہ شکر وغیرہ مے نمایند ۳۷ اجود القری لمن یطلب الصحۃ فی اجارۃ القری ۳۸ النیرۃ الوضیئۃ فی شرح الجوہرۃ المضیئۃ ۳۹ جمل مجلیۃ فی ان المکروہ تنزیہا لیس بمعصیۃ ۴۰ الامر باحترام المقابر ۴۱ البارقۃ اللمعا علی طالح نطق بکفر طوعا ۴۲ المقالۃ المسفرۃ عن احکام البدعۃ المکفرہ ۴۳ احکام الاحکام فی التناول من ید من مالہ حرام ۴۴ فصل القضا فی رسم الافتا ۴۵ العطایا النبویہ فی الفتاوی الرضویہ **من ابواب شتی** ۴۶ مقامع الحدید علی خد المنطق الجدید ۴۷ شرح المطالب فی مبحث ابی طالب ۴۸ السعی المشکور فی ابداء الحق المہجور ۴۹ نور الامال فی الاوفاق والاعمال ۵۰ شمائل وکتب من ادعیۃ المصطفیٰ۔ بماہ جمادی الآخر سن سیزدہ صد ہجری برخے از مفضلین بریلی و بدایون و سنبھل و رامپور وغیرہ کہ سرخیل شان مولوی محمد حسن سنبھلی بود در بلدہ بریلی فراہم شدہ خواستند کہ بصاحب ترجمہ درباب تفضیل باب

مناظرہ کشاید صاحب ترجمہ باوجود علالت طبع واستعمال منضجات اولاسی سوال نوشتہ پیش سرگروہ آن طایفہ فرستاد بمجرد معاینہ اسولۂ مذکورۂ سرگروہ مناظرین بسوارے عجلہ دخانی بعجلت تمام جانب وطن تشریف فرما شدند ودیگر معاونین شان بزاویہ من سکت سلم پناہ بردند چنانچہ قدرے تفصیل این واقعہ در رسالۂ فتح خیبر مطبوع شدہ است زان بعد اعلان مناظرہ بحث مذکور منجانب صاحب ترجمہ عموماً مطبوع شدہ شایع گشت تا اے یوما ہنا از جاے صداے برنخاست ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم تصانیف وے تا این زمان قریب ہفتاد وپنج مجلد رسیدہ اند سلمہ اللہ تعالی

ملا احمد زین جونپوری عالم تبحر عامل ومتوکل ومتورع ومتبرک مرید شیخ معروف جونپوری بود وشیخ معروف مرید مولانا الہ داد شارح کافیہ وہدایہ وبزودی ومدارک است ووی مرید راجہ حامد شاہ مانک پوری بود

مولانا احمد تھانیسری مرید شیخ نصیر الدین اودھے دہلوی در فضائل وعلوم ظاہری بسیاری ماہر او وبعد معاودت امیر تیمور گورگانی مولانا از دہلی بکالپی آمدہ متوطن شد وہمانجا وفات یافتہ اندرون قلعہ کالپی مدفون گردید اورا قصیدہ ایست دالیہ درلغت کہ درو داد فصاحت وبلاغت دادہ چند بیت ازان شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ قابل دید ست

قاضی احمد غفاری قزوینی از اولاد امام نجم الدین عبد الغفار ست کہ صاحب کتاب حاوی در مذہب شافعی گذشت فاضل ومنشی ومورخ وخوش طبع بے عدیل بود کتاب نگارستان در عجایب حالات وغرائب واقعات وکتاب نسخ جہان آرا کہ نامش تاریخی است ودرجمل تواریخ عالم از زمان آدم تا حضرت خاتم صلعم از تالیفات اوست در آخر عمر دست از وزارت بادشاہزادگان عراق باز داشتہ متوجہ زیارت بیت الحرام گردیدہ وآن سعادت را دریافتہ از بندر ابل ہندوستان سوے آمد ناگاہ دست قضا درخت ہستی وے خلل انداختہ در سال نہصد وہفتاد وپنج ہجری بعالم بقا کشید یفعل اللہ ما یشاء ویحکم ما یرید

مولوی احمد بخش سندیلی ابن مولوی سید عبداللہ ساکن سندیلہ اخذ علوم از والد ماجد خود و نیز مولوی اعزالدین سندیلی و مولوی حیدر علی سندیلی کردہ مرید و خلیفہ پدر خود بود طلبہ ظاہر و باطن را از فیضی مزید مے رسید کمتر درس میداد و مرید مے کرد سال وفاتش معلوم نہ شدہ در باغ امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ پائین والد خود بخاک آسودہ علیہ رحمۃ اللہ الودود

شیخ احمد عرب یمنی شروانی ابن شیخ محمد یمنی شروانی بود اواخر صدی دوازدہم یا باوائل صدی سیزدہم ہجری بہندوستان آمدہ وسیاحت شہرہائے کلان نمودہ اکثر بکلکتہ مقیم بودے در فن ادب عرب مہارتے کامل داشت از تصانیف وے نفحۃ الیمن فیما یزول بذکرہ الشجن کہ بپاس خاطر متی ممرون صدر المدرسین کلکتہ تالیف نمودہ و مناقب حیدریہ کہ بطیب خاطر غازی الدین حیدر فرمانروائے لکھنؤ تصنیف کردہ و شمس الاقبال فی مناقب ملک بھوپال و انشائے عجب العجائب مشہور اند و اظہار لیاقت علمی وے مے کنند سال وفاتش بدریافت نرسیدہ

مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی از اکابر مشاہیر علمائے ہندوستان ہست بجمیع فنون متداولہ مہارتے تمام داشت علی الخصوص در اصول فقہ و فلسفہ اولی علم سربلندی مے افراشت بسال یک ہزار و دو صد ہجری از کتم عدم بمنصۂ شہود قدم وجود نہادہ در عنفوان شباب در وطن مالوف خود بہ تحصیل علوم کرہمت بستہ طرفے از صرف و نحو بخدمت مولوی حافظ غلام علی عباسی کہ از گرامی نامورانِ مرزبوم چریاکوٹ بود اخذ فرمودہ بعد ازان چون داعیۂ تحصیل کمال در دلش راسخ بود بسے برنیامد کہ رداے رہ نوردی بر زیلہ امل بستہ دخار عنا دریائے جہد وطلب شکستہ بخدمت مشاہیر علمائے ہند پیوستہ انا بخاکہ طبع صافی و ذہن ثاقب داشت ہیچ درے از درہائے علم نبود کہ بروکشادہ نشد فنون ریاضیہ را از مولوی غلام جیلانی بھرا ہے و مولوی حیدر علی رامپوری و نیز تعلیم الیشان بہ تکمیل آوردہ و فلسفہ و فقہ و اصول و بلاغت را از بلاد بعیدہ حاصل کردہ و تحصیل علم قراءت و تجوید زمام تعلم بدست قاری نسیم رامپوری سپردہ و آن را بانجام رسانیدہ و اعمال اسا کہ در دیشان از برگزیدہ آفاق حضرت حافظ ابواسحاق لوح

ساکن بھیرا گرفتہ و در ایام تحصیل داد سیاحت دادہ و بجہد تمام در پے ہر ہنری فتادہ بعمر سی
سالگی از جمیع فنون درسیہ و غیر درسیہ طرف بستہ بوطن باز آمد و برسم ازدواج و بنا تحت
پرداخت و از ان بعد بمسند افادہ فنون و درس علوم نشستہ جمعی کثیر را از فنون مختلفہ
بہرہ مند گردانید در تعلیم وی را طریقہ خاصہ بود کہ ہیچ متعلم بے بہرہ باقی نمی ماند علماے معاصرینش
از طرز تعلیم وے معترف بکمالش بودند بتصانیف کمتر متوجہ مے شد مگر باقتراح بعض
احباب بہ تسوید اجزاے چند در بعض علوم پرداختہ کہ بعضی از ان ناتمام ماندہ و برخے را
تکمیل ساختہ ہمچو انوار احمدی حاشیہ قال اقول و شرح سلم العلوم بانجام رسیدہ و نور النواظر در علم
مناظرہ باتمام رسانیدہ و ہمچنین رسائل او در فنون مختلفہ فی الجملہ موجود اند و انار شدہ و اشہر
تلامذہ وے علماے موصوف الذیل ہستند مولوی نصر اللہ خان خویشگی خورجوی و مولوے
علی عباس چریاکوٹی و مولوی نجم الدین چریاکوٹی و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی صاحب ترجمہ
علیہ الرحمۃ بماہ ذی حجہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری رخت ہستی بروضہ رضوان بربست
علیہ الرحمۃ والغفران **چریاکوٹ** قصبہ ایست مردم خیز در سواد اعظم گڈھ **بھیرا** بباے
موحدہ مکسورہ مخلوط بہاے مختفی و یاے مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ مفتوحہ بآخرش الف
قصبہ ایست بسواد اعظم گڈھ مسکن مشائخ عظام

قاضی احمد علی سندیلی ابن سید فتح محمد ساکن سندیلہ شاگرد و داماد مولانا حمد اللہ سندیلی
دانشمند متبحر کثیر الدرس والتصانیف ذکی و ذہین بود از پیشگاہ سلاطین دہلی بعہدۂ قضاے قصبہ
سندیلہ عز امتیاز داشت مولوی حیدر علی ابن مولانا حمد اللہ ہم ازو مستفید شدہ حاشیہ میر زاہد
رسالہ و حاشیہ میر زاہد ملا جلال و حاشیہ میر زاہد شرح مواقف و شرح سلم العلوم و حاشیہ
منہیہ بر شرح سلم و رسالہ فرائض حنفی از تصنیف انیق او یادگار اند در اواخر صدی دوازدہم ہجری
رحلت فرمودہ بقصبہ سندیلہ در صحن امام باڑہ سید غلام حسین مدفون گشت طاب اللہ
ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ

خواجہ اختیار الدین عمر ایرجی آبا و اجداد او از کبراے خطہ ایرج بودند و بمنصب
شہدہ داری مستثنی و منسوب آخر الامر او را جذبہ دست دادہ یکلی ترک حطام دنیا دست نمودہ

آنچه از ادرارات و انعامات متعین داشت همه را بطوع و رغبت گذاشته در طلب علم و طریقه زهد قدم صدق نهاد و در خدمت قاضی محمد هادی که از اساتذه عهد و صلحاے روزگار و مرید و خلیفه شیخ نصیر الدین محمود بود تحصیل علم کرد و به نعمت خلافت و اجازت مشرف گشت وفاتش چهاردهم محرم سن هشت صد و نه هجری واقع شده بمقام ایرج مدفون گشت علیه الرحمة والرضوان

حکیم ارزانی دهلوی نامش محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم در عصر فیض اثر بادشاه جم جاه ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر غازی طبیبی حاذق مرید خاندان قادریه بود بمطب مرضی و تالیف کتب طبیه بسر می برد از تصانیف او کتب ذیل مشهور اند. میزان الطب. حدود الامراض منتخب اکبری. مجربات اکبری. مفرح القلوب شرح قانونچه. قرابادین قادری. طب اکبر که در سال یازده صد و هشت هجری ترجمه کتاب شرح اسباب و علامات تالیف نموده تاریخ تالیف آن در لفظ شرح اسباب و علامات بعد حذف اعداد حروف علت که چهار الف و یک واو است مولف موصوف خود یافته

قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ابن مصطفی علی خان در سال یازده صد و نود و هشت هجری متولد شده بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی علوم عقلی و نقلی اخذ کرده ذوق ادب از مولوی محمد ابراهیم بلگرامی آموخته جامع شریعت و طریقت بود در سن دوازده صد و بیست و پنج هجری نزد والد خود بمدراس رسیده در آن وقت والد وے قاضی مدراس بود بعد وفات پدر خود هم بران منصب ممتاز شده بافاده علوم مے پرداخت بر صدرا و میرزاهد ملا جلال وغیره حواشی و شروح نوشته که مطرح انظار علماے کرام اند نفایس ارتضائیه و نقود الحساب و رساله فرائض و شرح قصیده برده نیز از تصانیف مشهوره وے اند در سال دوازده صد و پنجاه و یک هجری وفات فرموده

مولوی ازهار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق و برادر عینی ملا احمد انوار الحق تا شرح جامی بخدمت مولانا عبد العلی بحر العلوم خوانده بسبب روانگی مولانا موصوف جانب بهار از لکهنو کتب متوسط و اکثرے از مطولات منقول بخدمت ملا احمد حسین تحصیل نموده کتب معقول پیش ملا محمد حسن استفاده کرد و ازان بعد بنا بر درس و تکمیل به شاهجهان پور نزد مولانا بحر العلوم رفت و از آنجا معاودت نموده مدتے در وطن خود لکهنؤ بدرس

معروف ماند پس بتلاش معاش بطرف رامپور رفت بدہلی روانہ شد شاہ لال مرحوم اورا غنیمت شمردہ بخانہ خود جایش دادند و بخدمت وے طلبہ علم برائے تدریس ہجوم کردند در مسجد شاہ مذکور درس میداد و از شاہ موصوف بسلسلہ نقشبندیہ بیعت کردہ و ازانجا ہمراہ مولانا بحر العلوم روانہ بہار شد و درانجا درس بطلبہ میداد و بازوایس بوطن آمد و بکار درس مشغول ماند و بعمر ہفتاد سالگی از عالم فانی بملک جاودانی خرامید

شیخ اسحاق لاہوری ابن شیخ کاکو دانشمند متبحر و متوکل و متورع دایم درس می گفت جامع جمیع علوم و صوفی مشرب و ہمیشہ بحق مشغول می بود تا نیے بر سیند سخنی نمی گفت شیخ سعد اللہ و شیخ منور از تلامذہ او مشہور ماند سن شریفش از صد تجاوز شدہ بسال نہصد و نود و شش ہجرت رحلت فرمود

مفتی محمد اسد اللہ آلہ آبادی ابن مفتی کریم قلی بزرگی خاندان ایشان بہگنان ظاہر و ہویداست دانشمند ذکی و متقی باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ آراستہ و پیراستہ بود نسبت تلمذ بہ مولانا فضل رسول بدایونی داشت ہنگامیکہ در فتح پور مفتی عدالت بودہ فقیر جامع الاوراق شرح عقائد نسفی و مشکوٰۃ شریف در خدمت بابرکت شان سبقاً خواندہ باز قاضی القضاۃ صدر آگرہ و در اخیر صدر الصدور جونپور شدہ بتاریخ یکم جمادی الاول یوم دوشنبہ سال سیزدہ صد ہجری لاآلہ الا انت گویان جان بجان آفرین سپردہ بمحلہ چتر ساری محلات جونپور مدفون شدند طاب اللہ ثراہ

مولوی اسد علی سندیلی پدر وے شیخ صادق علی از فیض آباد آمدہ مرید دربان شاہ سندیلی شدہ ہمانجا سکونت اختیار کردہ اسد علی بقصبہ مذکور ولادت یافت از علمای وقت کتب درسیہ باتمام رسانیدہ و تمام عمر ملازم درس و تعلیم بودہ بست و ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہشت ہجری روز جمعہ رحلت فرمود و بسندیلہ مدفون گشت

مولوی اسلمی مدراسی نام وے محمد سعید اسلمی دانشمند و متبحر از تلامذہ ارشد ملک العلمای مدراس بود کتاب تحفہ اثنا عشریہ مصنفہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی را از فارسی بعربی ترجمہ نمودہ کتاب سفینۃ النجات ہم از تصانیف او ست علیہ الرحمۃ

سید اسمعیل بلگرامی دانشمند متبحر بود بہ سال یازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ

شیخ اسمعیل لاہوری از عظماے محدثین و مفسرین بود و اول کسی است کہ علم حدیث و تفسیر بہ لاہور آوردہ و ہزارہا مردم در مجلس وعظ وے مشرف باسلام مے شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری بہ لاہور درگذشت

اسمعیل عرب از اقران شیخ حسین تبریزی در ہیأت و حکمت و طب بے نظیر بود و بدرس شرکت مکانی با شیخ حسین داشت و طلبہ را ازین صحبت شریف الشان ابواب فیض بروے مے کشود بوجہ اثاث البیتی کہ داشت شبے او را دزدان شہر بعہد جلال الدین محمد اکبر شاہ کشتند

سید اشرف سمنانی وی را سید اشرف جہانگیر گویند از اکابر علماے ربانی و کاملان صاحب کرامت و تصرفات است در سیاحت با امیر کبیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بود و عاقبت بجانب ہندوستان افتاد و در حلقہ ارادت شیخ علاء الدین در آمد و را بیش از ارادت مقامات عالیہ کشف و کرامت حاصل بود در حقائق و توحید سخنان عالی دارد و او را مکتوبات است مشتمل بر تحقیقات غریبہ و با قاضی شہاب الدین دولت آبادی معاصر بود غالبًا قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در فصوص الحکم اشارتی بدان واقع شدہ است کردہ بود او درین باب بوے مکتوبے نوشت کہ در اخبار الاخیار شیخ المحدثین دہلوی نقل کردہ مزار سید اشرف در کچھوچھہ است نام مبارکش را در دفع جن بغایت موثر می دانند و او را ملفوظاتے است مسمی بہ لطائف اشرفی کہ یکے از مریدان او جمع کردہ

شیخ اعظم ثانی لکھنوی ابن شیخ ابو المعالی ابن شیخ موسی ابن شیخ ضیاء الدین کوانی از علماے فحول و دانشمند متبحر جامع بود میان علوم ظاہری و باطنی و ارادت بہ شیخ ابو الفتح جونپوری داشت شیخ ضیا لکھنوی و شیخ سعد الدین خیر آبادی از ارشد تلامذہ وی اند و با شیخ سعد اللہ کنبہ در سے فراز معاصرت و مختی تمام داشت گویند وے را در علم فقہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند بود در تقریر مسئلہ فقہیہ بیانے صافی و تقریرے وافی مے کرد وے را در علم فقہ رسائل متعددہ اند شیخ ضیاء الدین ابو الجدوی در عہد ہلاکو خان از کرمان بہ ہندوستان آمدہ

جہت ملاقات شاہ سمرقندی بہ لکھنو رسیدہ و بہ سبب علاقہ محبت اوشان دران بلدہ توطن اختیار کرد شیخ اعظم ثانی سہ عقب ذیل گذاشتہ وفات یافتہ سال وفاتش معلوم نہ شد ۱- شیخ محمد عرف شیخ قاضی ۲- شیخ احمد فیاض ۳- شیخ نصیرالدین۔ اولاد ہر یکے ازانہا در لکھنو و دیوہ و انام موجود اند

مولوی افہام اللہ سندیلی ابن مولوی سید فتح اللہ بن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ اکتساب علوم متداولہ از والد خود و مولوی عبد اللہ و مولوی احمد بخش سندیلیان و مولوی انوار الحق و مولوی سراج الحق لکھنویان و علم طب از حکیم مرزا محمد علی لکھنوی طبیب شاہی کردہ احسان حسین خان و مظفر حسین خان فرزندان سبحان علی خان کمبوہ و مولوی محمد علی خان لکھنوی از تلامذہ صاحب ترجمہ بودند بجز شرح مختصر بر میزان الصرف تالیفے ازو یافتہ نشد بمقام نان پارہ ضلع بہرایچ دقتیکہ ملازم راجہ منور علی خان بود ازین جہان بی بنیان رخت ہستی بربستہ ہمانجا مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی اکبر علی سندیلی ابن مولانا حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم و برادر کلان مولوی حیدر علی سندیلی اکتساب علوم ظاہر از والد ماجد خود نمودہ عالم متبحر بود مگر بدرس و تدریس بوجہ اذکار و اوراد و چلہ نشینی التفاتے نے کرد و مرید شاہ قدرت اللہ مرحوم صفی پوری بود و شرح بسیط بر حزب البحر از تصانیف شریفہ او یادگار روزگار است تاریخ بست و ہفتم شعبان سال دوازدہ صد و بست خواہ بست و پنج ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت و بمقابر قدیم صاحبان سندیلہ واقع موسی پور بخاکش سپردند علیہ رضوان اللہ العلی الاکبر

مولوی آل حسن قنوجی ابن اولاد علی از سادات حسینی بخاری بلدہ قنوج در سال دوازدہ صد دہ ہجری متولد شدہ اوائل علوم درسیہ از مولوی عبد الباسط قنوجی تحصیل کردہ سپس بہ لکھنو رفتہ بخدمت علمائے آنجا مثل مولوی محمد نور و غیرہ مستفید گشت و در سال دوازدہ صد و سی و سہ ہجری بدہلی رفتہ بجرگہ تلامذہ مولانا عبد العزیز و مولانا رفیع الدین منسلک شدہ اجازت کتب تفسیر و حدیث بدست آورد و مرید و خلیفہ سید احمد مجاہد بریلوی و شریک جہاد بادی بود عمر عزیزش بدرس و افادہ و موعظہ بسر بردہ مولفاتش بزبان ہندی

وفارسی وعربی بسیار اند ازانجملہ راہ سنت وہدایۃ المومنین ونور الوفا من مرآۃ الصفا ورسالہ
درمعنی کلمہ طیبہ ورسالہ رد تعزیہ ورسالہ آداب تذکیر ورسالہ آداب بیعت ورسالۃ الاختصاص
فی الحدود والقصاص وتقویۃ الیقین فی رد عقائد المشرکین وغیرہ از مؤلفات مفیدہ وی اند
بسال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری رحلت فرمود تاریخ وفاتش ورمات حجۃ (۱۲۵۳) یافتہ اند
از اعقاب او مولوی سید صدیق حسن خان بہادر زوج ثانی رئیسۂ بھوپال اند ذکر شان
در حرف صاد بیاید انشاء اللہ تعالی

مولانا الہ داد جونپوری از اکابر علمائے جونپور بیک واسطہ شاگرد قاضی شہاب الدین
دولت آبادی ومرید راجی حامد شاہ مانک پوری بود عمر عزیزش در افادہ علوم وتصانیف صرف
کردہ در تحریر وتقریر وتنقیح مطالب علمی قدرتے تمام وحظی وافر داشت تصانیف عمدہ
ومعتبرہ دارد ازانجملہ شرح ہدایہ در فقہ بچند مجلدات ضخیمہ وشرح بزدوی وحاشیہ بر حاشیہ ہندی
وحاشیہ تفسیر مدارک اند یادگار روزگار اند شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ
کہ شیخ حسن بن طاہر ومولانا الہ داد صاحب ترجمہ در سلوک طریق علم رفیق یکدیگری بودند
ودر میان ایشان مودتے عظیم بود چون شیخ حسن ابن طاہر در سلسلہ راجی حامد شاہ مانکپوری
درآمد مولانا الہ داد گفت کہ میان حسن شما عزت طالب علمان برباد دادید وی فرمود شما
نیز بخدمت ایشان برسید امتحان کنید تا ما را معذور دارید روز دیگر ہر دو یار قصد ملازمت راجی
حامد شاہ کردند مولانا الہ داد مسئلہ چند از ہدایہ وبزدوی کہ بسمت اشکال موسوم بودند تصور
کردہ باخود راست کرد چون بخدمت سید سیدی وی رحمۃ اللہ علیہ بجان عادت خود از
سرگذشت احوال خود حکایت کرد کہ رفع اشکال ہمولانا الہ داد شد گردید پس مولانا نیز مریدی
شد وبسلوک طریق مجاہدہ وریاضت مشغول گشت ودر سال نہصد وسی ودو ہجری
وفات یافت نور اللہ مرقدہ

میان الہ داد لکھنوی مولوی عبد القادر بدایونی در منتخب التواریخ تحریر فرمودہ کہ
میان الہ داد از دانشمندان مستعد صاحب تصرف بود طبعی وقاد داشت وذہن نقاد در فقہ
واصول فقہ وعربیت نظیرش نبود در نحو رسالہ موسوم قطبی بایراد مثال ہا در شیا بعضا [illegible]

از تصنیفات او دو چیز غریب دیدم اول رسالہ کہ از طول چہاردہ سطر واز عرض نیز ہمان قدر سطور بجدول نوشتہ بودند واحکام ومسائل چہاردہ علوم ازین استخراج مے یافت دوم رسالہ قیطون نام بر نہج مقالہ کہ عبارتی بروش مقامات حریری داشت وتصنیفات دیگرہم دارد انتہی ملخصا حال وفاتش جائی یافتہ نشد

مولانا الہ داد سلطانپوری اصلش از قریہ نبودہ توابع سندیلہ است تلمذ نزد عبد اللہ مخدوم الملک نمودہ بشرافت حسب ونسب جمتاز از اعاظم علما داکابر فقرای ہند بود در عہد اکبر بادشاہ چندگاہ بصدارت صوبہ پنجاب بعدہ بقضاے الہ آباد منصوب گردید وبجزوے معاش کہ داشت قانع بود واز تصانیف بسیار ہست کتاب کشف الغمہ ومنہاج الدین از تالیفات وے مشہور اند در سال یکہزار وشش ہجری رحلت کرد طاب اللہ تعالے ثراہ۔

مولانا الہ داد لنگرخانی لاہوری منسوب بہ محلہ لنگرخان از محلات لاہور در اکثر علوم متداولہ ماہر وتبحر بودہ تشرع وتورع وتقوی وصلاح بغایتے داشت وپیوستہ بدرس مشغول مے بود ہرگز بخانہ ارباب دنیا نرفتہ واز ملوک زمانہ حاجتی نخواستہ ومدد معاش نگرفتہ غفراللہ لہ

مولانا الہ داد امروہی ملا مستعد وخوش طبع شیرین سخن خوش صحبت ندیم پیشہ بود مطائبہ بلیغ داشت در ملازمت اکبر بادشاہ در سلک سپاہیان انتظام یافتہ در سال نہصد ونود ہجری در نواحی سیالکوٹ ودیعت حیات سپردہ بنواح امروہہ مدفون گشت نوراللہ مرقدہ

شیخ اللہ یار خیرآبادی از علماے متبحر بود در ابتدای احوال سالہا بدرس وافادہ گذرانید کہ بسیار دانشمندان صاحب کمال از وے دارث ماندہ اند آخرالامر بالکل رجوع بطریقہ صوفیہ نمودہ خط ارشاد از شیخ صفی خلیفہ شیخ سعدالدین حاصل کرد وذوق سماع وحالت وجد بر وے غالب بد قدم از ابواب اہل دنیا کوتاہ گردانید تا اینکہ استدعاے ضیافت کسے ہم قبول نکردے در سال نہصد ونود وسہ ہجری وفات یافتہ نوراللہ ضریحہ

حکیم امام بخش نامش احمد اللہ ساکن قصبہ کیرت پور ماہر علوم عقلی ونقلی طبیب حاذق از تلامذہ حکیم محمد اسحاق دہلوی ملازم راجہ تکیت راے مدار المہام نواب آصف الدولہ بہادر رئیس ملک اودہ بود کتاب آداب الاطباء وشرحش موسوم بمعرکۃ الآرا ہر دو بزبان عربی

ورسالہ خلاصۃ الطب در بیان ستہ ضروریہ بزبان فارسی از تصانیف اوست و الد راجسہ
مسود اوراق حکیم شیر علی مرحوم نسبت تلمذ بوے دارند سال وفاتش بدریافت نرسید
علیہ الرحمۃ والغفران

حافظ امان اللہ بنارسی ابن نور اللہ ابن حسین بنارسی حافظ قرآن مجید جامع معقول و
منقول حاوی فروع و اصول در عہد اورنگ زیب عالمگیر بعہدۂ صدارت لکھنؤ کامیاب بود
در سن یازدہ صد وسی و سہ ہجری بمقام بنارس وفات یافتہ بمدر انجامد فون شد کتب
مرقومہ ذیل از تصانیف او یادگار ماند مفسر در اصول فقہ ۔ محکم الاصول شرح مفسر مذکور و
حواشی بر تفسیر بیضاوی و عضدی و تلویح و حاشیہ قدیمہ و شرح مواقف و حکمۃ العین و شرح
عقاید دوانی و رشیدیہ و بر مباحثہ میر باقر علے استرآبادی و ملا محمود جونپوری در مسئلہ
حدوث دہری محاکمہ تحریر کردہ و با قاضی محب اللہ بہاری مصنف سلم العلوم ہنگامیکہ
ملا محب اللہ قاضی لکھنؤ بود مذاکرہ علمی میداشت

شیخ امان اللہ پانی پتی نامش عبد الملک بن عبد الغفور از علمائے صوفیہ موحدین
شاگرد شیخ مودود لاری و مرید شیخ محمد حسن بن شیخ حسن ابن طاہر جونپوری بود او را در علم
توحید و تصوف کتب و رسائل بسیار اند از ان جملہ رسالہ موسومہ اثبات الاحدیۃ و شرح
لوایح جامی قدس سرہ السامی از تصانیف اوست تاریخ دوازدہم ربیع الآخر سال نہصد و
پنجاہ و ہفت ہجری ازین دار فنا بدار بقا شتافت مدفنش بپانی پت ہست سقی اللہ ثراہ

مولوی امان اللہ دہلوی بن مولوی خیر الدین عالم فاضل و متورع کامل در صغر سن
از علوم درسیہ فراغت یافتہ محسود اقران گشت در حسن اخلاق و عموم اشفاق آشنا و بیگانہ نزدش
مساوی بودند تصانیف رائقہ و تالیف فائقہ از و یادگار ماند امیر الامرا نواب خان دوران خان
وزیر محمد شاہ بادشاہ دہلی بوے خلوص داشت و از حضور بادشاہ بمنصب شیخ الاسلام
سربلندی یافتہ در جنگ نادرشاہ درانی بیازدہ صد و پنجاہ و یک ہجری مقتول شد

مولوی امان علی احمد آبادی خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ و بیادر کلاں
مؤلف کتاب علوم متعارفہ او لا مختصرات از مولوی ثابت علی ساکن برکا ضلع الہ آباد

خواندہ وکتب مطولات پیش مولوی محمد سعید رامپوری داماد مفتی شرف الدین گذرانیدند
علم طب از والد ماجد خود اکتساب نمودند ورع وتقوی شعار ودثار شان بود حسب الطلب مہاراجہ
بشناتھ سنگہ فرمان روای ریوان از فتحپور آمدہ بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازدہ
صد وپنجاہ وہفت ہجری بمنصب طبابت بمشاہرہ یکصد وبست روپیہ ملازم شدند
دران وقت مسلمانان سکنہ خاص ریوان ومضافات آن بہ لاعلمی وصحبت ہنود واتشمان آنہا
از پابندی صوم وصلوۃ بمراحل دور بودند بلکہ برخے باسمائے ہنود موسوم بودند بیمن قدوم
شان بسیاری از مسلمانان پابند صوم وصلوۃ پنجگانہ شدند از عوام مرضی ہیچ نمی گرفتند ودوا از نزد خود
میدادند پانزدہم شوال روز شنبہ وقت عصر بمقام احمد آباد نارہ سال دوازدہ صد وپنجاہ و
ہشت ہجری بخدمت مولانا عبد الہادی فتحپوری خلیفہ رفیع الدین عرف مولوی ذوالفقار علی
بیعت بسلسلۂ قادریہ ونقشبندیہ مجددیہ کردہ خلافت ہر دو سلسلہ حاصل نمودند واکثر مردم
این دیار را حلقۂ ارادت خود آوردند ہیژدہم ذی الحجہ روز جمعہ سال دوازدہ صد وہفتاد
ودو ہجری انتظام مہتممی کل ریاست سپرد گردیدہ وتا حیات بر عہدہ منتظم مہتممی مقرر
ماندند بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بمقام
ریوان رحلت فرمودہ ہم در انجا مدفون شدند حکیم ابو خان دہلوی تاریخ فوتش چنین بنظم
آوردہ ؎ صد افسوس حضرت امان علی ٭ بجنت شدند از جہان منتقل ٭ کنون سال رحلت
چہ گویم بتو ٭ سر ہوش رفت از غم درد دل ۱۲۷۷ تصانیف مثنوی پنجۂ خورشید
بزبان اردو۔ حسن البیان فی تفسیر القرآن۔ موضح البدعات تعبیر العیسیٰ فی التراکیب
الاکاسیر رسالہ المذرع الکتب رسالہ خواص سور قرآنی بنظم اردو وفارسی۔ ترجمہ منظوم چہل
حدیث۔ رد الشیعہ در دو مذہب لقمانی عجائب الغرائب فی علاج البواسیر والنواسیر

مجربات شفا۔ قرابادین متین ناتمام

مولانا حاجی امداد اللہ سلمہ اللہ ساکن تھانہ بھون جامع علوم ظاہر وباطن بیعت و
خلافت سلاسل چشتیہ صابریہ قدوسیہ وچشتیہ نظامیہ قدوسیہ وقادریہ قدوسیہ ونقشبندیہ
مجددیہ قدوسیہ وسہروردیہ قدوسیہ وکبرویہ قدوسیہ از جناب فیض مآب قبلۂ حقیقت

وکسبہ معرفت حضرت میاں جیو شاہ نور محمد جھانوی دارند بسے از علماے اعلام ہمچو مولوی رشید احمد گنگوہی و مولوی محمد قاسم نانوتوی و مولانا و مرشدنا حافظ حاجی محمد حسین محب اللہی العمری الالہ آبادی بحلقہ ارادت حضرت ایشان درآمدند و بمراد دلی خود ہا فیضیاب شدند چنانچہ حضرت ایشان در ضیاء القلوب تحت وصایاے خود ارشاد فرمودہ اند و نیز ہر کس کہ ازین فقیر محبت و عقیدت و ارادت دارد مولوی رشید احمد و مولوی محمد قاسم را کہ جامع جمیع کمالات علوم ظاہری و باطنی اند بجاے من فقیر بلکہ بدارج فوق از من شمارند اگرچہ بظاہر معاملہ برعکس شد کہ اوشان بجاے من و من بمقام اوشان شدم و صحبت اوشان را غنیمت دانند کہ این چنین کسان درین زمان نایاب اند و از خدمت ایشان فیضیاب بودہ باشند فقط الحق کہ ذات ستودہ صفات حضرت ایشان فی زماننا یادگار سلف است بزمانہ غدر بعد حصول برات خود از مخمصہ بہ مکہ معظمہ ہجرت فرمودہ مقیم آنجا بار برکت آباد و مرجع صغار و کبار اند و ہموارہ بحرم شریف درس مثنوی مولانا روم مے دہند غذاے روح و ضیاء القلوب و تحفۃ العشاق و جہاد اکبر و ارشاد مرشد و درد غمناک از تصانیف حضرت ایشان مشہور اند مولوی محمد یعقوب نانوتوی و حافظ محمد یوسف تھانوی و مولوی کرامت علی انبالوی و مولوی محمد ابراہیم اجراوری از خلفاے مجاز حضرت ایشانند فقیر حقیر مسود اوراق نیز بتوسط دستگیری مولانا و مرشدنا حافظ محمد حسین الہ آبادی بزمرۂ خدام حضرت ایشان درآمدہ اجازت و بیعت بہر سلاسل یافتہ اللہم وفقنی لماتحب و ترضی واجعل آخرتی خیرا من الاولی

مولوی امیر الدین علی امیٹھوی ہرگاہ کفرۂ ہنود مسجد عالمگیری واقع ہنومان گڑھی متعلقہ اودہ را کہ از معابد شہیرۂ ہنود ست شہید کردند دران معرکہ شاہ غلام حسین بہ حمیت اسلام تاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہفتاد و یکم بعد صدی دوازدہم ہجری شہید گردید مولوی امیر الدین علی مرحوم جہت انتقام خون شاہ غلام حسین و جہاد بمقابلہ ہیراگیان ہنومان گڑھی پے سپر و جمعے کثیر از غازیان جان سپار دست بدست تشنی دادند علماے سنی و شیعہ بہ لیس و پیش افتادند کسے بفقدان شرائط و رخصت جہاد لب کشادہ و دیگرے

شرطہا است پیش نہادہ واجد علی شاہ فرمان روای لکھنؤ وعدۂ تصفیہ منازعت سے کرد از جانب رزیڈنٹ جہت انسداد قتال وجدال قدغن شدید بشاہ ووزیر ہستنر ازدرین قیل وقال چندی توقف رو نمود چون بمقابلۂ دولتمندان ہنود قطع امید رو نمود امیر المجاہدین عزم بالجزم بسوے مقصود کردہ روانہ شد بارلو فرنگی افسر فوج فرمان روائے لکھنؤ بحکم حاکم وقت سد راہ شدہ بمقام شجاع گنج فوج بارلو غازیان را محاصرہ کردہ از طرفین نوبت بمقابلہ رسیدہ بتاریخ بست وششم صفر روز چہار شنبہ سال ہفتاد ودوم از صدی سیزدہم ہجری امیر المجاہدین شربت شہادت چشیدہ بروضۂ رضوان شتافت شکر اللہ سعیہ درعین معرکہ بعض ارادت مندان او عرض کردند کہ اکنون موقع دیگرگون ہست اگر فرمائید شمارا بجائے محفوظ بریم بجوابش بی ساختہ از زبان حق ترجمانش این مصرعہ برآمد ع سر میدان کفن بردوش دارم ؛ طالبان تاریخ بعد شہادتش چون غور کردند اعداد مصرعہ برجستہ مطابق سال شہادت برآمد منشی ظہیر الدین خلف منشی مسعود بلگرامی تضمین آن کردہ وہو ہذا **قطعہ** بتاریخ شہیدان کفن پوش ؛

چہ حاجت تا سنش من برنگارم ؛ کہ خود فرمود آن میر شہیدان ؛ سر میدان کفن بردوش دارم ؛

مولوی امین اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد اکبر ابن مفتی ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب حافظ و فاضل درس بطلبہ میداد یک پسر مسمی بمولوی عبد الحلیم گذاشتہ بتاریخ بست ونہم جمادی الثانی سال دوازدہ صد و پنجاہ وسہ ہجری بعارضۂ دق جہان گذران را پدرود نمود

مولوی اوحد الدین بلگرامی عالم وحید العصر و فرید الدہر در علم ادب ولسانے عرب تلمیذ شیخ احمد عرب یمنی شروانی مؤلف نفحۃ الیمن بود و تصانیف او کتاب نفائس اللغات ہست کہ دران زبان اردوے ہندوستانی را کہ مرکب از فارسی وعربی و ترکی وہندی است اصل لغت قرار دادہ عربی و فارسی آن را بیان کردہ الحق ایجادے نمودہ کہ پیش ازان ہیچ کتابے از مکمن عدم بمنصۂ وجود شاید جلوہ گر شدہ باشد اتمام آن بعہد محمد علی شاہ بادشاہ اودہ تاریخ ہفتم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ وسہ ہجری بظہور پیوستہ سال وفات صاحب ترجمہ معلوم نگردید شکر اللہ سعیہ

ادریس گوالیاری دانشمندی مناظر و مجادل در عہد اکبر بادشاہ بود ودر دا دست ے

اصول وفروع بے نظیر روزگار وجودت طبع بمثابہ داشت کہ در وقت بحث چون کار بنقل مے افتاد صفحہ صفحہ وورق ورق عبارت را بیاد مے خواند ومے گفت کہ این عبارت فلان کتاب است در انجا بہ بینید وخصم را الزام مے داد چون تفحص مے کردند اثرے ازان درکتاب مے یافتند

حرف الباء الموحدہ

مولانا بدرالدین اسحاق دہلوی ابن علی بن اسحاق دہلوی در اوائل حال بدہلی تحصیل علم مے کرد ودر طلبہ علوم بجوش طبعی وحدت ذہن ممتاز بود بعد اتمام تحصیل علوم مروجہ متوجہ بخارا شدہ باجودھن رسید آوازہ کمال حضرت شیخ فریدالدین گنج شکر شنیدہ مشتاق خدمت او شدہ بلا ازتبش رسید شیخ چون اورا قابل دید بجاوے ودامادے خود مخصوص گردانید وخرقہ خلافت بخشید وی را رسالہ ایست مسمی باسرار الاولیا کہ دران ملفوظات گنج شکر جمع کردہ ودر علم تصریف کتابے نظم کردہ دغایت تبحر وفصاحت را در انجا کار فرمودہ قبرش درصحن مسجد جامع قدیم اجودھن است

شیخ بدہ بہاری دانشمندی راسخ وطبیبی حاذق بود کہ شیرشاہ سور ازغایت اعتقاد کفش پیش پای او می نہادوی بارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی شرحی معتبر نوشتہ

مولوی برہان الدین ساکن دیوہ دانشمند فقیہ ومحدث کہ ظاہر وباطنش بصلاح وتقوی آراستہ بود تمام عمر خود بتذکیر وموعظ خلائق بسر بردہ ہزارہا مردم ہدایت وارشادش عادات قبیحہ غیر مشروعہ راترک کردند وبراہ راست آمدند از تصانیف او چند رسائل کہ بنظر سواد اوراق گذشتند ہمہ مفید وبذیل مذکور اند مؤلف در ایام صبی از دیدار پر انوارش مشرف شدہ بود مثال مبارک دی ہنود کہ بہ شصت ویک سال رسیدم ازغیالم نرفتہ تصانیفہ تاریخ بست ونہم ربیع الثانی روز سہ شنبہ سال دوازدہ صد وچہل ہجری مباحثہ بمسائل مختلف فیہا درمیان علمائے دہلی واقع شدہ سرگروہ فریق اول حامی السنۃ مولانا رشیدالدین خان وسرخیل فریق ثانی ماحی البدعۃ مولانا عبدالحی بودند چون مباحثہ باختتام وتقریر تحریری ہر دو فریق بنظر صاحب ترجمہ درآمد وے رحمۃ اللہ علیہ رسالہ بطور محاکمہ

تحریر فرموده که برسالۂ محاکمہ مشہور وقابل دیدنیست۔ رسالۂ تحقیق الاوزان بکار آمد صدقہ وزکوۃ ومہر
بسال دوازده صد وچهل وہفت نوشتہ۔ رسالہ احکام عید الفطر ورسالۂ احکام عید الاضحی
حسب استدعای بعض صلحای احمدآباد تاره در سال دوازده صد وپنجاه ہجری تحریر کرده۔
رسالۂ نکاح سہ رسالۂ منع اشارۂ تشہد۔ رسالۂ نذر وذبیحہ۔ رسالہ تحقیق ربوا ورنج رسالۂ
کفارۂ میت۔ از تصانیف وی است رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

شیخ برہان الدین نسفی دانشمندی کامل حال بود اگر شاگردی بخدمت او آمدی
تا چیزی بخواند او گفتی که اول برمن سہ شرط بکن تا چیزی ترا بیاموزم از ان جملہ شرط اول اینست
که طعام یک وقت خوری تا وعای علم خالی ماند دوم آنکه ناغہ نہ کنی اگر یک روز ناغہ کنی دوم
روز ترا سبق نگویم سوم آنکه چون مرا در راہی پیش آئی همین که سلام کنی زود بگذری دست
و پا افتادن وتعظیم زیادت در میان راه نہ کنی

شیخ برہان الدین محمود بلخی بن ابی الخیر اسعد البلخی رح از اکابر علمای وقت سلطان
غیاث الدین بلبن متصف بوفور علم ودانش بود ووجد وسماع جامع بود میان علوم شریعت وطریقت
در عہد صبی بہ صحبت مولانا برہان الدین مرغینانی صاحب ہدایہ رسیده وبشارت
علم یافتہ بسال ہشت صد وہشتاد وہفت ہجری وفات یافتہ قبرش جانب شرقی حوض شمسی
واقع دہلی است که آن را تختہ گویند مردم آن دیار خاک قبرش باعتقاد فتح باب علم اطفال را
می خورانند رحمۃ اللہ علیہ

بہاء الدین زکریا ملتانی خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی نام نامیش زکریا کنیت
وی ابو محمد لقبش بہاء الدین القرشی الاسدی ثم الملتانی شیخ الاسلام واز اکابر اولیای ہند
صاحب کرامات ظاہره ومقامات باہره جامع بود بعلوم ظاہری وباطنی از بغداد بملتان تشریف
قدوم ارزانی فرموده اکابران بلده بروی حسد بردند کاسہ پر از شیر بخدمتش فرستادند
شیر یعنی درین شہر گنجایش دیگری نیست شیخ الاسلام این معنی را دریافتہ
گلی بر شیر کاسہ نهاده پیش آن جماعہ فرستاد مومی بر آنکه درین شہر جای ما چوگل بر سر خواہد بود
اکابر ملتان از حسن لطافتش حیران ماندند واز اغنیای شاگرد بوده وی را تصانیف عدیده

شاعد بعلم سلوک ہستند تاریخ ہفتم صفر سال ششصد و شصت و یک ہجری رحلت فرمودہ
مرقدش بملتان است رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہم

شیخ بہاء الدین مفتی آگرہ بغایت مردی بزرگ عالم و عامل و معمر و متبرک و متدین بود
و در سخاوت و اعانت مسلمانان یگانہ عصر از اولاد شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا در سال ہفتصد و
شصت و شش ہجری وفات یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ

شیخ بھکاری کاکوروی نامش نظام الدین ابن امیر سیف الدین است بسال ہشتصد و نود ہجری ولادت یافتہ جامع علوم ظاہر و باطن بود در علوم ظاہر بمولانا ضیاء الدین
مدنی محدث و قاضی عبد اللطیف ہراتی نسبت تلمذ داشت و در اوائل کتب درسیہ
متعارفہ از والد خود تحصیل کردہ و در اکتساب علم باطن مرید سید ابراہیم ایرجی است کہ
نبیرۂ سید عبد الرزاق ابن غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی بود کتاب منہج در اصول حدیث
و معارف در تصوف و ترجمہ رسالہ لمعات قادری مصنفہ سید عبد الرزاق از تصانیف
شریفہ او یادگار اند بعمر نود و یک سال بسال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات
یافتہ در قصبہ کاکوری مدفون شد جملہ مخدوم زادگان کاکوری از اولاد امجاد او ہستند
ازان جملہ شاہ محمد کاظم و شاہ تراب علی قدس اللہ سرہما شہرہ آفاق بودند و مولوی
محمد محسن نیز از اولاد وی اند کہ در نظم و نثر نظیر خود ندارند قصائد نعتیہ و سراپائے رسول اکرم صلعم و
مثنوی صبح تجلی در میلاد مبارک وغیرہ اند کہ از بسیار و مشتی نمونہ از خروار تصنیف
بدیع او شان است سلمہ اللہ تعالےٰ

شیخ بھکاری جونپوری ابن شیخ الہ داد جونپوری یکی از علمائے فحول عہد دولت
سلطان سکندر لودی بود منقول است کہ سلطان روزی علمائے دیار خویش را جمع کردہ بیک
جانب شیخ عبد اللہ تلنبی و شیخ عزیز اللہ تلنبی و جانب دیگر شیخ الہ داد جونپوری و پسرش
شیخ بھکاری را در بحث معارض ساختہ آخر چنان معلوم شد کہ آن دو بزرگوار در تقریر و این
دو عزیز در تحریر فائق اند و اللہ اعلم

شیخ بہلول دہلوی علم حدیث را خوب ورزیدہ و بصحبت اہل فقر و فنا رسیدہ

با اہل دنیا کارے نداشت در عہد اکبر شاہ بافادہ و افاضہ طلاب مشغول بود

شاہ بہلول جالندہری عالم عامل و فاضل کامل شاگرد سید عبد الرشید وضع قلندرانہ داشت مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری بود و کتاب بعلوم مختلفہ تصنیف کردہ ازانجملہ فوائد الاسرار و شرح دیوان حافظ شیراز و احوال نامہ از مصنفات اوست در سال یک ہزار و یک صد و ہفتاد ہجری رہگرائے علیین شد نور اللہ مرقدہ ۰

شیخ بہار لکھنوی ابن محمد شریف از اولاد شیخ سعد اللہ کندوری فراز جامع بود میان شریعت و طریقت اول فطرت برنشاء تقوی و صلاح برآمد و بعصمت ذاتی نشو و نما یافت بعد تحصیل علوم دینی بہ تہذیب اخلاق و تبدیل صفات موفق شدہ از زہاد وقت گردید مسن و متبرک بود و بافادہ علم اشتغال داشت و افضل ترین اعمالش این بود کہ کتب بسیار جمع کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آن را چنان حل نمودہ کہ ہر کرا ادنے مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود حاجت استاد نداشت و باوجود این لطافت کتب دہے او و امداد طلبہ مشہور وقت بود سال فوتش بدریافت نرسید شکر اللہ سعیہ

ملا ہیکسی غزنوی ہیکسی تخلص می کرد بوفور فضائل و ثبوت کمالات اتصاف داشتہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ بہندوستان آمد بعضی کتب احادیث مثل مشکوٰۃ المصابیح در عرب و شمائل النبی عم بمیر مرتضی شریفی و غیرہ گذرانیدہ بجہت استیلائے ضعف پیرے متوجہ وطن مالوف عزیمت شدہ بمنزل پشاور ندای ارجعی از ہیک اجل شنیدہ در سال نہصد و ہفتاد و ہشتم ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

میر محمد شروانی ملا خوش فہم اعلی ادراک بود مجلسی شگفتہ داشت از شروان قندہار بخدمت خانخانان بیرم خان آمدہ نشو و نما یافت و بعد از فتح ہند خطاب خانی بعدہ خطاب ناصر الملکی یافتہ در ملک مالوہ بآب نربدا غرق شدہ ہلاک گشت

شیخ پیر محمد لکھنوی دانشمندی بود بعلوم ظاہری و باطنی صاحب التصانیف الرائقہ و التالیفات الفائقہ آبای کرامش از سادات منڈیا ہون سواد جونپور بودند کتب درسیہ در جونپور و حرمین شریفین و دہلی و اجمیر و قنوج تحصیل کردہ بہ لکھنؤ آمدہ در تکیہ بمقام شاہ

مینا قدس سره بوده ریاضات ومجاهدات می‌کشید وفاتحه بعد فراغ بخدمت مولوی قاضی
عبدالقادر لکهنوی خوانده در باطن از روح پرفتوح حضرت شاه مینا ادام الله فیضه فینا تربیت
می‌یافت بعده بخدمت شاه عبدالله سیاح چشتی پیوست ودر بقیه اولی نعمت ارادت وخلافت
دست کامیاب شد واجازت سکونت لکهنؤ یافت وحسب وصیت پیر خود مدام بدرس افاده
علوم مشغول بودی آنچه از فتوحات یافتی براه خدا صرف می‌کردی وبجز قوت
یک روزه برای خود نگرفتی اکثری از علمای نامدار فاتحه فراغ از خواندند بعد وفاتش که درسال
هشتادم از صدی یازدهم بوقوع آمده شیخ محمد آفاق که سرحلقه مریدان وی بود بجایش منصوب گردید
مرقد شیخ پیر محمد بر بلندی لب دریای گومتی در شهر لکهنؤ زیارتگاه است وبه ٹیله شاه
پیر محمد شهرت دارد

حرف التاء المثناة

شیخ تاج الدین دهلوی ولد شیخ زکریا اجودهنی دهلوی از علمای عهد اکبرشاهی شاگرد
رشید شیخ امان پانی پتی بود از تصانیف او شرح لوایح وشرح نزهة الارواح است گویند وی
هم باعث بر فتور اعتقاد اکبرشاه بود

مولوی تراب علی لکهنوی ابن شیخ شجاعت علی بن مفتی تقیة الدین بن مفتی محمد دولت
بن مفتی ابوالبرکات مصنف فتاوی جامع البرکات نامش رکن الدین محمد وکنیت وی ابوالبرکات
است سلسله نسبش به مصعب بن زبیر صحابی می‌پیوندد بزرگانش باشنده دهلی اند. درسال
دوازده صد وسیزده هجری تولد یافت لفظ برخوردار [۱۲۱۳] ماده تاریخ ولادت اوست الغرض وی
بخدمت مولوی سید مخدوم لکهنوی ومولوی محمد اسمعیل لندنی ومولوی مظهر علی لکهنوی ومولوی
نورالله لکهنوی اکتساب علوم نموده فائق الاقران گشت وبدرس وافاده طلبه عمر خود
بسر برده تاریخ دوازدهم صفر سال دوازده صد وهشتاد ویک هجری بمقام قصبه
محمدآباد ضلع اعظم گدهه رحلت فرموده همانجا مدفون شد ولفظ فارغ [۱۲۸۱] ماده فوت او یافته اند
واز تصانیف بسیار اند از آن جمله پنج بذیل مذکور می‌شوند. شمس الضحی لازالة الدجی
التکملة اللطیفة لازالة الهدی القراضة الثاقبة صفاة الاذان تحقیق الایمان -

العشرۃ الکاملۃ منیہ صفاۃ الاذہان۔ التحقیقات البدیعۃ الشوکیۃ فی تزیین المفوات السعدیہ
التحقیقات الزکیۃ فی التوہمات السعدیہ۔ حاشیہ شرح ملائے جامی ناتمام۔ ازالۃ العضل عن
اشعار المطول۔ الترشیح الجلی فی مسائل المرور امام المصلی۔ القول الصواب فی مسائل الخضاب
العجالۃ الدقیقۃ فی مسائل العقیقہ۔ سبیل النجاح الی تحصیل الفلاح۔ التعلیق المرضی علی
شرح القاضی۔ التعلیق الاحسن علی شرح ملا حسن۔ حاشیہ شرح سلم مولوی حمداللہ سندیلی۔
شوکۃ الحواشی لازالۃ الغواشی حاشیہ صدرا۔ لجۃ الروایات فی اجوبۃ الواقعات ناتمام۔ الہالین
علی الجلالین ناتمام۔ شرح فارسی قصیدہ بردہ۔ ترجمہ فارسی قصیدہ منفرجہ تحصیل الجزرہ
بآداب الثمرہ۔ شرح فارسی تحصیل الجزرہ۔ مسالک السداد فی مسائل الافراد۔
ہدایۃ الانام فی آداب الاحرام۔ تحصیل التخشع بآداب التمتع۔ الفوز المبین بآداب البلد الامین ہر دو
ناتمام اند۔ موائد القرب فی آداب الاکل والشرب۔ مدرک المآرب فی آداب اللحی و
الشوارب۔ شرح شمس بازغہ ناتمام۔ التحقیقات الکمالیہ فی ابطال ارتدادات الکلالیہ
العجالۃ المبکیہ۔ سواد الطریق لابطال اقوال الزندیق۔ ہدایۃ النجدین الی مسائل العیدین قرۃ
العینین فی ابطال مسح الرجلین۔ رسالہ در فضائل حضرت صدیق رضہ۔ رسالہ در فضائل
حضرت عثمان رضہ۔ رسالہ معراجیہ وغیرہا

شاہ تراب علی کاکوروی ابن شاہ محمد کاظم قلندر از دانشمندان صوفیہ در علم تصوف دستگاہی کامل داشت وی را معدن تہذیب اخلاق می توان گفت مطالب رشیدی و اصول مفسرہ و دیوان اشعار وغیرہ از تصانیف وے مشہور اند و او دو فرزند ارجمند یعنی مولوی شاہ حیدر علی و مولوی شاہ تقی علی بودند کہ ہر دو کمال ظاہر و باطن داشتند۔

مولوی تفضل حسین خان کشمیری معروف بخان علامہ کہ بذات خود شیعی مذہب شدہ مولدش سیالکوٹ و منشاے او شاہجہان آباد ست در علوم عقلیہ و نقلیہ بہرہ وافی داشت خصوصاً در علوم ریاضیہ شہرۂ آفاق بود در شاہ جہان آباد از مولوی وجیہ تلمیذ ملا نظام الدین سہالوی و کتب معقول و ریاضیات از مرزا محمد علی ابن میرزا خیراللہ مہندس استفادہ نمودہ و بہ لکھنؤ از ملا حسن فرنگی محلی میرزاہد شرح مواقف سبق گرفتہ

ودیگر کتب حکمیہ ہمچو شفا وغیرہ بطور خود مطالعہ کردہ در محافل بخاریہ علم انی اعلم مالا تعلمون برافراشت
وہنگامیکہ اتالیق نواب سعادت علی خان بود در الہ آباد بمولوی غلام حسین دکنی شاگرد مولوے
برکت الہ آبادی بتوسط مولوے دلدار علی طرح مباحثہ منطق انداخت ودر بنارس از شیخ
محمد علی حزین نیز استفادہ علوم نمود ونزد دانشمندان فرنگ اعزازی نام داشت
زبان عربی وفارسی وانگریزی ولاٹنی نیکو میدانست بغایت سادہ روش بود چندے
بوکالت آصف الدولہ ممتاز بودہ باز بہ نیابت نواب موصوف ممتاز گشت آن زمان ہم سادہ
روے را از دست نداد در بان بدر خود مقرر نکردہ ہر کس باوے رسید بعد
فوت آصف الدولہ درعہد نواب سعادت علی خان لکھنوی از نیابت مستعفی شد و بمطالعہ
کتب افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از تصانیف معتبرہ او کتابے در فن ہیئت حکمائے فرنگ و
دو نسخہ دیگر در جبر ومقابلہ وغیرہ اند بمقام کلکتہ بعارضہ فالج ومالیخولیا مبتلا شدہ جہت تبدیل آب وہوا
بہ لکھنؤ میرفت کہ مابین کلکتہ ومرشد آباد بتاریخ ہیجدہم شوال سال یک ہزار ودوصد و
پانزدہ ہجری درگذشت غفر اللہ ذنوبہ

ملا تقی الدین ششتری درعہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ علوم عقلی ونقلی نیکو میدانست
وطبع نظم داشت بحکم اکبر شاہنامہ فردوسی بعبارت نثر نوشتہ بقول ملا عبد القادر بدایونی قماش را
پلاس وریسمان را پنبہ کردہ

مولوی تقی علی کاکوروی ابن شاہ تراب علی قلندر بن شاہ محمد کاظم قلندر ساکن قصبہ
کاکوری مضافات لکھنؤ تلمیذ مولوی محمد مستعان کاکوروی بود ہموارہ بدرس وافادہ طلاب
مشغول بودی کتاب روض الازہر فی مآثر القلندر ساز و یادگار ہست عمر دراز یافتہ
بتاریخ ہفتدہم رجب سن دوازدہ صد ونود ہجری بروز چہار شنبہ بعد ساعتی بالاے
دوازدہ ساعت نہاری رحلت فرمود

حرف الثاء المثلثۃ

مولوی ثابت علی ساکن بھگا ابن شیخ نہال الدین صدیقی ساکن موضع بھگا متصل
بورہ مفتی پرگنہ چائل ضلع الہ آباد شاگرد رشید مولانا محمد اشرف لکھنوی بکتب منطقیہ

مہارتی کامل داشت اکثر درس و تدریس شان بذریعہ ملازمے امرائے وقت بود ہنگامے کہ
جناب شان جہت تعلیم مولوی محمد عمر برادرزادہ مولوی محمد ظہور تحصیلی شہرے بمقام
غازی پور ملازم بودند مؤلف اوراق شرح جامی بخدمت شان تحصیل کردہ وفات شریفش
ہفتم ربیع الاول روز دوشنبہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بموضع سکامسکن
مالوف اتفاق افتاد

قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی

از اولاد شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی قدس سرہ اند
زبدۂ علمای پرہیزگار و عمدہ اتقیائے روزگار بودند بعمر ہفت سالگی حفظ قرآن شریف نمودہ تا زمان
شانزدہ سالگی از تحصیل علوم فراغ یافتند و در ایام تحصیل صد و پنجاہ کتاب سوائے کتب
درسیہ بمطالعہ خود در آوردند نخستین بیعت بخدمت شاہ محمد عابد سنامی قدس سرہ
نمودند بعد وفات حضرت ممدوح بخدمت مرزا مظہر جان جانان شہید قدس سرہ الحمید
کسب کمالات کردند و بزبان حضرت ایشان بہ لقب علم الہدے سرفراز گشتند و
مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز بہ لقب بیہقی وقت یاد مے فرمودند مدت العمر
در افاضہ فیض ظاہر و باطن و اشاعت علوم و فصل خصومات و اقتضاے سوالات و حل
معضلات مصروف مے بودند و در علم تفسیر و فقہ و کلام و تصوف ید طولے مے داشتند
خصوصًا فقاہت وے بمرتبہ رسیدہ بود کہ چندین کتب و رسائل درین علوم تصنیف
فرمودہ و مکاتیب بسیار در جواب اسولہ مشکلہ تحریر فرمودہ اند تفسیر مظہرے کتابیست بس
ضخیم در ہفت مجلد کلان و السیف المسلول کہ آن را شمشیر برہنہ ہم مے گویند و در رد مذہب شیعہ
و ارشاد الطالبین و رسالہ مالا بد منہ و تذکرۃ الموتے و القبور و تذکرہ المعاد و حقوق الاسلام
کہ بحقیقۃ الاسلام شہرت دارد و رسالہ در حرمت و اباحت سرود و رسالہ
حرمت متعہ و رسالہ شہاب ثاقب و دیگر کتب و رسالہ کہ از سی عدد متجاوز خواہند بود
از تصانیف حضرت ایشان است وفات شریف قاضی موصوف الترجمہ غرہ
رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری بوقوع آمد مولوی حافظ محب اللہ پانی پتی لودہ

حرف الجیم

شیخ جان محمد لاهوری دانشمند ماهر شریعت و طریقت مقتدای زمانه به محله پرویز آباد
که بیرون لاهور است سکونت داشت در صغر سن بخدمت شیخ عبدالحمید خلیفه شیخ اسمعیل
عرف میان کلان لاهوری تحصیل علم میکرد روزی همراه استاد بخدمت میان موصوف
حاضر بود که میان سابق الذکر بوی فرمود که اگر عالم شوی بمن تکرار احادیث خواهی کرد شیخ جان محمد
بحیا و ادب ساکت ماند باشارت استاد عرض کرد که اگر بتوجه شریف فائز المرام خواهم شد
بالضرور بخدمت خواهم رسید میان موصوف دست برداشته بحق وی دعا نمود که
مستجاب شد و در چند ماه استعدادی بهم رسانید که شیخ عبدالحمید از تعلیمش خود را
قاصر یافته او را بشیخ تیمور لاهوری سپرد و بخدمت شیخ تیمور بسی نگذشت که فاتحه
فراغ برخواند روزی جاذبه قلبی میان کلان وی را بخود کشید چون جان محمد بخدمتش حاضر آمد
میان کلان با وی معانقه کرده نعمت باطن عطا فرمود و گفت که حسب وعده بروز
دوشنبه و جمعه نزدم تکرار احادیث کرده باشند چنانچه تا حیات میان موصوف بایام معینه
حاضر آمده تکرار احادیث میکرد بهر حدیث که شبهه عاید می شد میان کلان بتوسط مراقبه
از حضور پر نور رسالت پناهی صلی الله علیه و آله وسلم تصحیح آن میکرد وی رحمة الله علیه
بسال یازده صد و بست هجری رحلت فرموده در پرویز آباد مدفون گشت میگویند که بعد
چند سال بمقدم محله مذکور در منام گفت که نعش مرا برآورده متصل مرقد میان کلان مرحوم
مدفون کن ورنه بمحله تو بلای سخت نازل خواهد شد صباح آن مقدم مذکور نعش مبارک
وی را از مدفن برآورده قریب میان کلان مدفون ساخت رحمة الله علیه

سید جان محمد بلگرامی ابن سید معین الدین در سال هزار و هشتاد و سه هجری ولادت
یافته اولا قرآن مجید حفظ نموده بتحصیل علوم متعارفه قدم نهاد و در جمیع علوم لائق و فائق گشت
و خط نسخ خوب می نوشت بشوق زیارات از بغداد و سر من رای و نجف و کربلا و طوس
به بیت الحرام رسیده بعد ادای مناسک حج بمدینه منوره بتمنای موت رغبت
اقامت انداخت و در مسجد نبوی بتصحیح مصاحف ...

در سال یازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمودہ در بقیع مدفون شد

مولوی جان محمد لاہوری از اعاظم مشایخ و اکابر علمائے لاہور بود بر روز جمعہ وعظ می گفت خلق خدا از دور و نزدیک بخدمت وے حاضر شدہ بہرہ وافی و حظ کافی از علم و عمل حاصل مے کردند در سن دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری بلاہور درگذشت

شیخ چاپن میواتی ساکن سہنہ و آن قصبہ ایست در ملک میوات ہیزدہ کروہ از دہلی از علمائے صوفیہ صافیہ و مشاہیر خلفائے شیخ عبد العزیز دہلوی بود بر جادہ فقر استقامت تمام داشت و کتب تصوف مثل فصوص الحکم و نقد النصوص وغیرہ رابطالبان اہل استحقاق درس می گفت در آخر عمر جلال الدین محمد اکبر شاہ را نسبت وے اعتقادی عظیم پیدا شدہ در بعضی مہمات استمداد از وی نمود و در عبادت خانہ قریب مجلس شاہی جائے از برائے او معین ساختہ شبہا خلوت باوی می داشت بادشاہ چون نماز معکوس را ازو مشاہدہ نمود نسبت معکوس شد شیخ در سال نہصد و نود و ہشت ہجری درگذشت

مولوی جعفر ساکن ڈلمو مضاف لکھنؤ عالم صاحب ورع و تقوے بود در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری وفات یافتہ

سید جلال کشمیری ابن سید جلال عالم و عامل حافظ کتب فقہ و حدیث و تصوف بود متصل مقابر آبا و اجداد خود خانقاہے ساختہ باتقائے تمام بسر مے برد در دوازدہ صد و ہفتدہ ہجرے رحلت کرد

شیخ جلال تھانیسری خلیفہ عبد القدوس گنگوہے قدس سرہما جامع علوم ظاہری و باطنی بود بافاضہ علوم دینیہ و نشر معارف یقینیہ اشتغال داشت آخر حال از علوم رسمیہ اعراض نمودہ از جلوت بخلوت آمدہ اوقات شریفش بختم قرآن مجید و نوافل و درود و دعا مربوط بود سنین عمرش بنود و سہ رسیدہ و بغایت ضعیف و نحیف گشتہ پوستی و استخوانے ماندہ بود باآنکہ قوت نشست و برخاست نداشت و ہمہ وقت از کم قوتے و بے قوتے تکیہ زدہ خفتہ بودے ہمین کہ استماع اذان فرمودی بے مدد دیگرے برخاستہ و نعلین پوشیدہ و عصا بدست گرفتہ چون جوانے خود باداب طہارت و صلوۃ قیام نمودے

وباز برسم معہود بر بستر خفتے در سن ہشتصد و ہشتاد و نہ ہجری عالم فانی را پدرود کرد و در لفظ شیخ الاولیا تاریخ رحلتش یافتہ اند

مولانا جلال الدین مانکپوری جد مولانا حسام الدین مانکپوری بست مردی بزرگ وعالم وعابد وصابر ومتقی بود وے بعد از نماز خفتن تا زمانیکہ مردم بیدار مے بودند بخواب می رفت بعد ازانکہ مردم بخواب مے رفتند برمے خاست تا بامداد نماز گزاردے وہر روز چہل ویک بار سورۂ یس بخواندی وبعد نماز چاشت تعلیم علم دین می کرد وخوردن او از کسب کتابت بود مصحف مے نوشت وبدہلی مے فرستاد بہ پانصد تنکہ ہدیہ مے شدی وہرگز بے وضو قلم نگرفتے و اگر در ملک وقتے برغبت غارت گری شدی دران ایام گوشت نخوردی شاید کہ گوشت از مواشی مغروقہ باشد ووے ارادت بہ شیخ محمد حنیفہ نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت

مولوی جلال الدین احمد بنارسی بن مولوی عبد الاعلی بنارسی بسال دوازدہ صد و بست ویک ہجری متولد شدہ بخدمت والد خود ونیز مولوی احمد اللہ بنارسی علوم متعارفہ اکتساب نمودہ سند حدیث از مولوی عبد الحق محدث بنارسی یافتہ عامل بالحدیث وتبع سنت نبوی وقانع ومتقی بود وجید الحافظہ آن چنان بود کہ در یک روز یک پارہ کلام مجید حفظ نمودہ وقت شب بماہ رمضان بتراویح مے خواند فرہنگ اخوان الصفا وفاتحۃ الصواب فی قراۃ فاتحۃ الکتاب وزبدۃ القوانین در صرف ونحو وشرح کافیہ ناتمام وقواعد اردو ناتمام از تصانیف اوست بکالج بنارس بعہدہ مدرسی اول معزز بود بسال دوازدہ صد وہفتاد و نہ ہجری بعمر پنجاہ وہشت سال انتقال فرمود

مولانا جلال الدین رومی کہ بس اوستادے متفنن بود وانکہ در منصب افادہ سبق علوم دینی در مدرسہ فیروز شاہی واقع دہلی در عہد فیروز شاہ پادشاہ مے داد ومتعلمان را ہموارہ تفسیر وحدیث وفقہ تعلیم مے کرد

قاضی جلال الدین ملتانی دانشمند متبحر حق گو وحق پسند بود در ابتداے حال تجارت کردی ودر اواسط بدرس مشغول شد وچند سال در اکبر آباد اقامت فرمود وبعد عزل قاضی یعقوب بامر اکبر پادشاہ بعہدہ قاضی ہند مباہی گشت در دیانت دامانت

بنفس نفیس خود بہترین قضاۃ بود اما بشومی پسر ناخلف بیدیانت بجانب دکن اخراج یافت حکام آن دیار کہ آوازہ رسوخ او در دین اسلام و اظہار کلمۃ الحق شنیدہ بودند در تعظیم و تکریم او باقصی الغایۃ کوشیدند از انجا بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف شد وہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت فرمود علیہ الرحمۃ والرضوان

سلطان جلال الدین قریشی دانشمندی متبحر و درویشی صاحب حالت مجذوب شکل بود اکثر احوال سر و پا برہنہ بودے و در بیابانہا گشتے و از پوشش بر مقدار ستر عورت اکتفا کردی و علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی ہمہ بر زبان داشت و گاہے کہ در تقریر آن استادی بیانی وا نمودے بہیچ چیز بہیچ کس تعلق نداشت بزبان عربی و فارسی و ہندی سخن گفتی مشرب قلندریہ داشت از عبادات بر فرائض و سنن اقتصار کردے فصوص الحکم و سائر کتب تصوف یاد داشت چندگاہ در دہلی تشریف داشت و در بیانہ و آگرہ و نواحی آن نیز می بود عمر او بست و پنج سال بود در سن نہصد و چہل و ہشت ہجری وفات یافتہ در بعض قریات مندو مدفون شد رحمۃ اللہ علیہ

سید جلال الدین حمید عالم بن سید محمد ابوالمجد محبوب عالم احمد آبادی گجراتی دوم جمادی الاول بسال ہزار و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ علم ظاہر و باطن از پدر بزرگوار خود آموختہ بمرتبہ کمال رسیدہ رسالہ مرآت الرویا در تعبیر خواب و رسالہ مفتاح الحاجات در اعمال و اشغال از او شان یادگار ماند شب بستم ذی الحجہ سال ہزار و صد و چہاردہ ہجری جہان فانی را پدرود فرمود و در احمد آباد گجرات بر آسود

مولوی سید جلال الدین برہانپوری عرف اللہ والے صاحب شاگرد مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی عارف وقت زاہد و عابد و محدث بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری در برہانپور وفات یافتہ

شیخ جمال الدین احمد ہانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابوحنیفہ کوفی است و از اعاظم خلفای شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سرہما جامع کمالات ظاہر و باطن بود صاحب ترجمہ رسائل و اشعار دارد کہ در میان مردم یافتہ مے شوند از ان جملہ رسالہ ملہمات بزبان عربے

جامع کمالات متفرقہ است کہ در اوصاف نظر بیان فرمودہ قبرش در قصبہ ہانسی است
بیزار و تبرک بہ

ملا جمال الدین کشمیری برادر ملا کمال الدین دانشمند متبحر و مرید بابا فتح اللہ حقانی بود شب و روز شغل بدرس و تعلیم داشت ابوالفقراء شیخ نصیر الدین و بابا نصیب الدین و شیخ اسمعیل چشتی از تلامذہ وی اند او پے لکلفانہ بیک قمیص و بوریا بسر می برد مرقدش بہ کشمیر است

مولوی جمال الدین فرنگی محلی ابن ملا علاء الدین شارح فصول اکبری از کتب درسیہ فراغت حاصل کردہ بملک مدراس رفتہ بنابر تعلیم نواب غلام غوث خان رئیس کرناٹک بمشاہرہ دو صد و پنجاہ ملازم شد ہم در آنجا بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافتہ مدفون گشت

مولانا جمال لاہوری ساکن محلہ تلہ منجلات شہر لاہور اعلم علمای وقت جامع جمیع علوم شاگرد ملا اسماعیل اچی خوش تقریر و منفح گوی در عہد اکبر بادشاہ مدرس مدرسہ لاہور بود می گویند از عمر ہشت سالگی بافادہ طلبہ مشغول شدہ مباحث دقیقہ معقول و منقول بآسانے خاطر نشان شاگردان مے ساخت صاحب صلاح و تقوی و متخلق باخلاق حمیدہ بود تفسیر شیخ فیضی را اکثری از اصلاح دادہ اوچی نسبت باوچ بضم اول و سکون واو و جیم فارسی مشدد قریہ ایست مشہور از توابع ملتان واوچ بزبان پنجابی بلند را گویند چون آبادی آن قریہ برزمین بلند واقع شدہ لہذا آن را اوچ نامیدند

شیخ جمالی دہلوی فاضل خردمند متخلص بجمالی مرید شیخ سماء الدین رح دہلوی بود از ہند بخراسان رفتہ و بعد فوت سلطان حسین مرزا از خراسان بہ ہند آمدہ بمصاحبت سلطان سکندر لودی و بابر شاہ و ہمایون شاہ بسر بردہ و ہر یکے از شاہان صدر الذکر احترامش مے کردند کتاب سیر العارفین از تصانیف مشہورہ اوست در سال نہصد و چہل و دو ہجری رحلت نمود خسرو ہند وای تاریخ فوت اوست

مفتی جمال خان دہلوی ابن شیخ نصیر الدین و برادر میان لادن تلمیذ پدر خود از حالنفر کنبوہ اعلم العلماء زمان خود و در علوم عقلیہ و نقلیہ خصوصاً فقہ و کلام و عربیت نیز

و تفسیر بی نظیر بود بر شرحین مفتاح محاکمہ کردہ و کتاب عضدی را چہل مرتبہ از اول تا آخر درس دادہ و ہمیشہ درس گفتی و افادہ علوم دینی فرمودی و بخانہ ملوک و سلاطین نرفتی و پیوستہ نزد حکام معزز و محترم بودے اکثر شاگردانش دانشمند شدہ اند و عمرش از بود گذشتہ بود کہ در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود **تصانیفہ** شرح عضدی شرح مفتاح شرح انوار فقہ وغیرہ

جواد ساباط مردی بود از عرب اصل نام وی جواد ساباط لطفی بن ابراہیم ساباط الساباطی و بعد ارتداد از ملت محمدیہ بملت مسیحیہ بنام ناتانائیل ساباط شہرت یافتہ بسال دوازدہ صد و بست و دو ہجری در کلکتہ بشیخ احمد عرب شروانی ملاقی شدہ او در ظرافت سخن و نقل نوادر و غرایب و ایراد مضحکات و عجائب یکتائے روزگار بود و در علوم مختلفہ تصانیف دارد **مصنفاتہ** القواعد الفکریہ فی الصرف والنحو بالفارسیہ۔ ضروریات الصرف۔ ربط المحارسے فی رد الاستعذار و آن کتابیست از تصنیف مولوی باقر مدراسی در اثبات اجتہاد امیر معاویہ۔ مقدمۃ العلوم در منطق۔ الموجز النافع در عروض۔ مختصر در قوافی۔ الانموذج الساباطے در عروض و قوافی۔ التحفۃ الباقشریہ در صنائع و بدائع۔ شراب الصوفیہ در اصول تصوف۔ السہام الساباطیہ در تجربات خود و اوفاق الساباطیہ در ادعیہ کہ برائے خود انشا نمودہ۔ موجز الرمل۔ ضرغامۃ الرمل۔ ویماکۂ ساباطیہ در صرف و نحو ہندی وغیرہا کتب و رسائل بزبان عرب و فارس تالیف نمودہ و نیز قصائد غیرا و دارد

جوہر ناتھہ کشمیری از علمای نامدار کشمیر است محدث و جامع علوم عقلیہ بود اکثر علوم بمدرسہ سلطان قطب الدین کشمیری تحصیل کردہ بحرمین شریفین رفتہ بعد ادائے مناسک حج بیت اللہ بتحصیل حدیث متوجہ شد و از اکابر علماء و اجلہ محدثین آن دیار اجازت حدیث حاصل نمود و از ملا علی قاری ہروی و ابن حجر مکی اجازت بحدیث بسند معنعن یافتہ و بہ کشمیر معاودت کردہ بگوشہ انزوا بعبادت خالق مشغول گشت و بغرض استرزاق حلال پیشہ رلیسیدن پشم کہ از آن دوشالہ مے سازند اختیار کردہ و درس علوم دینیہ ہم مے کرد

از تلامذہ اشہر وے ملا محمد ٹوپیگر و محشی شرح جامی است صاحب ترجمہ بسال ہزار و بست و
شش ہجری وفات یافتہ در کشمیر جانب شرقی مرقد ملا حسین خباز مدفون شد

ملا جیون امیٹھوی نام او شیخ احمد ابن ابی سعید بن عبد اللہ بن عبد الرزاق بن خاصۃ
الصدیقی نسباً الحنفی مذہباً الملکی اصلاً الصالحی بطناً الامیٹھوی مولداً قوت حافظہ بغایتے
داشت کہ قصیدہ بشنیدن یکبار یاد وے گرفت و عبارت کتب درسیہ بلا معاینہ
کتاب زبانی سے خواند اول قرآن مجید حفظ کردہ کتب درسیہ از علمائے عصر خود تحصیل نمودہ
فاتحہ فراغ بخدمت ملا لطف اللہ ساکن کوڑہ جہان آباد خواند پس ازان بحضور محی الدین
اورنگ زیب بادشاہ باریاب شدہ بادشاہ موصوف بتعظیم و توقیر تمام پیش آمدہ بحلقہ
تلامذہ وے در آمد و تا زندگی پا از جادہ ادبش بیرون نہ نہاد ہمچنین اولاد بادشاہ موصوف
مراعی آدابش بودند ملا ممدوح الذکر عمر عزیزش را با فادہ درس و تصنیف صرف نمودہ
بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از غرہ ربیع الاول سن یازدہ صد و پنج ہجری تسوید
نور الانوار شرح منار آغاز کردہ بہ ہفتم جمادی الاول سال مذکور در حرم شریف مدینۂ منورہ
بلا اعانت کتابے باختتام رسانیدہ و نیز تفسیر احمدی در شرح آیات احکامی از تصانیف
شہیرہ اوست در یازدہ صد و سی ہجری بدہلی وفات یافتہ نعش او را بامیٹھی آوردہ دفن کردند
طاب اللہ ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ

حرف الحاء المہملۃ

میان حاتم سنبھلی شاگرد و مرید شیخ عزیز اللہ تلنبی سنبھلی در عہد خود من حیث الجامعیۃ
خصوصاً در علم کلام و اصول و عربیت و فقہ بی ہمتا و مرتاض و صالح و متقی بودے گویند شرح
مفتاح و مطول را از بائے بسم اللہ تا تائے تمت چہل مرتبہ درس گفتہ ہمچنین حال کتب دیگر
قیاس باید کرد چون ملا علاء الدین لاری حاشیہ عقائد نسفی مصنفہ خود را بدعوے تمام
نزد میان پیش کرد وی بعد از مطالعہ چندان تدقیق فرمود کہ ملا را ہیچ جواب نماند بالجملہ تا ہفتاد
سال بر مسند افادہ و ارشاد متمکن بود و در سال نہصد و شصت و ہشت یا نہ ہجری
از دار دنیا در گذشت

حافظ کوبکی مشہور بحافظ تاشکندی دانشمند متبحر بود خصوصاً در عربیت در خدمت ملا عصام الدین اسفرائینی تلمذ نمودہ جمیع علوم نیک میدانست وبسیار افادہ فرمود سپاہی وضع بود در سن نوصد وہفتاد وہفت ہجری بہند آمدہ بملازمت اکبر شاہ مشرف شدہ تفسیر سورہ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحضور شاہ گذرانیدہ قریب چہل ہزار روپیہ صلہ یافتہ براہ گجرات متوجہ حرمین شریفین شد

حاجی محمد کشمیری اصلش از ہمدان است یکی از بزرگانش ہمراہ سید علی ہمدانی بکشمیر آمدہ رخت اقامت انداخت حاجی محمد در انجا متولد شدہ وبدہلی رسیدہ کسب فضائل نمود ودر اکثر علوم بمرتبہ کمال رسیدہ بفقر وعبادت بسر مے برد وبامور دنیوی ملوث نمی شد روز پنجشنبہ نوزدہم صفر سال ہزار وشش ہجری وفات یافت ع نوزدہم بود از شہر صفر ؛ مادہ تاریخ فوت اوست

شیخ حبیب اللہ قنوجی از مشائخ کبار بلدہ قنوج عالم علوم درسیہ مروجہ معاصر مولوی علی اصغر قنوجی در سلوک وتصوف توغلی عظیم داشت وہمگی ہمتش بہدایت وارشاد خلق اللہ مصروف بود جواہر خمسہ وتذکرۃ الاولیا وروضۃ النبی وانیس العارفین والقاضل فی الفقہ از تصانیف لطیفہ اوست واز شاہ عبد الجلیل الہ آبادی بیعت وارادت داشت در سال یازدہ صد وچہل ہجری در قنوج وفات یافتہ بباغ خودش مدفون گشت

ملا حبیب اللہ فرنگی محلی ابن ملا محب اللہ بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی اکثر کتب درسیہ بخدمت برادر کلان خود ملا محمد مبین تحصیل نمودہ وبعضے ازان بخدمت عم خود ملا ازہار الحق اکتساب کرد وکتب مطولہ از ملا احمد حسین ومعقولات در خدمت ملا محمد حسن خواند بوجہ فقدان معاش متوجہ بدرس نہ شد شب عشار دہم ذی قعدہ سال دوازدہ وصد وپنجاہ وشش ہجری وفات یافت ع شد بعرش برین حبیب اللہ ؛ مادہ تاریخ رحلت اوست

مولانا حسام الدین مانک پوری ابن مولانا خواجہ ابن مولانا جلال الدین مرید وخلیفہ شیخ نور قطب عالم پنڈوا از اعیان مشائخ وقت خود عالم بود بعلوم شریعت

در طریقت او را ملفوظاتی ہست رفیق العارفین نام کہ یکے از مریدانش جمع کردہ۔

حکیم حسن گیلانی بحذاقت شہرت داشت و علمش نہ چنان بود اما بہ مکارم اخلاق و تجاہد اوصاف موصوف بود سوم محرم سال یک ہزار و چہار ہجری وفات فرمودہ

شیخ حسن بن طاہر جونپوری والد او شیخ طاہر از ملتان بطلب علم باین دیار افتاد مدتے در بلدہ بہار سکونت کرد و پیش شیخ بدہ حقانی تحصیل علم نمود و ہم در بہار شیخ حسن پسرش متولد شد و از عنفوان شباب در اثناے تحصیل علم طلب حق دامنگیر حال او گردید کہ مرید راجی حامد شاہ مانکپوری گشت او را رسائل در سلوک و علم توحید اند از انجملہ کتاب مفتاح الفیض ہست در علم سلوک وی از مشایخ جونپور است در زمان سلطان سکندر لودی از جونپور باستدعاے او بدہلی قدوم آوردہ در کوشک بجی منڈل کہ نام برج حصار سلطان محمد تغلق ہست با اہل و عیال سکونت ورزید و ہم درانجا بتاریخ بست و چہارم ربیع الاول سن نہصد و نہ ہجری وفات یافتہ قبرش و نیز قبر اکثر اولاد وے درانجاست علیہ الرحمۃ

حسن علی موصلی شاگرد رشید شاہ فتح اللہ در سال فتح کابل بملازمت اکبر بادشاہ رسیدہ مامور بتعلیم شاہزادہ بزرگ گشت و چندگاہ شیخ ابوالفضل نیز خفیہ ازو تعلیم فن ریاضی و طبیعی و سایر اقسام حکمت گرفت و دقائق و غوامض علوم را ازو کسب کردے و بعد چندی ترک وظیفہ کردہ عازم گجرات شد درانجا مرزا نظام الدین احمد و پسرش محمد شریف ازو استفادہ علوم غریبہ عقلیہ نمودہ بدرجہ کمال رسیدند بعد زمانے ابوالفضل وغیرہ مقربان شمہ از فضائل و کمالات او در مجلس شاہی مذکور ساختند کہ فرمان بہ طلب او رفت صاحب ترجمہ بلاہور آمد وقت کورنش او را تکلیف سجدہ نمودند او ازین معنی آزار یافتہ در سن نہصد و نود و ہشت ہجری عازم وطن گردید

مرزا حسن علی صغیر محدث لکھنوی ساکن محلہ بیجلے گنج متصل امامت لکھنو ملقب بہ میرک جمال الدین المعروف بمرزا از سادات علوی ہست خود را ہاشمی مے نوشت سند حدیث از مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی یافتہ صد ہا مردم علم حدیث ازو استفادہ نمودند

سیدی مولوی ابوالخیر محمد معین الدین المشہدی الکردی سند حدیث از ایشان داشتند
سالہ تحفۃ المشتاق فی النکاح والصداق از تصانیف مشہورہ ویست ونیز کتابے موسوم
بہ برہان الخلافۃ وفتاوی بزبان فارسی بدو منسوب مے کنند وبعضے مے گویند کہ مذہب
شافعی مے داشت منشی خادم علی سندیلی بعمرِ تاریخ جدولیہ بہ سال دوازدہ صد وبست وشش
ہجری بمقام باندا مستفیض خدمت او شدہ بعد او اخر سلطنت نصیر الدین حیدر شاہ اودھ
بمقام لکھنؤ بمرض استسقا رحلت فرمودہ ہم درانجا مدفون شد سقی اللہ ثراہ

مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ساکن محمود نگر منجملات لکھنؤ شاگرد مولوے
حیدر علی سندیلی بود

مولانا حسن صغانی لاہوری ابن محمد بن حسن بن حیدر صغانی صغان بصاد
مہملہ مفتوحہ وغین معجمہ شہریست از شہرہاے ماوراء النہر معرب چغان بزرگانش ازانجا آمدہ
بلاہور رخت اقامت انداختند مولانا حسن بتاریخ پانزدہم صفر سن پانصد وہفتاد وہفت
ہجری درلاہور متولد شدہ نشو ونما یافت واز پدر خود تحصیل علوم کردہ مولانا موصوف
فقیہ کامل ومحدث عامل وعالم ربانی واقف احکام ومعانی بود ودرسن ششصد و
پانزدہ ہجری بہ بغداد رفتہ مقیم شد وبعلوم عدیدہ کتب فائقہ تصنیف کردہ وہمانجا قبل از تکمیل
تصنیف کتاب العباب درلغت ودرسن ششصد وپنجاہ ہجری وفات یافتہ
حسب وصیت خود ہمان سال بمکہ معظمہ مدفون شد منجملہ تصانیف مشہورہ او
کتب ذیل متداول اند شوارد درلغت شرح القلادہ السمیطیہ فی
توشیح الدریدیہ۔ کتاب الافتعال۔ کتاب العروض۔ مشارق الانوار۔
مصباح الدجی۔ الشمس المنیرۃ۔ شرح البخاری۔ درۃ السحابۃ وشرح درۃ السحابۃ درعلم
حدیث۔ کتاب الفرایض۔ کتاب العباب ناتمام۔ وغیرہ۔

امیر حسن بن علاء سنجری دہلوی اودرمیان فضلاے عصر غرتے ومکانتے
دیگر بود ودرمیان مریدان شیخ نظام الدین اولیا بقربت وعنایت شیخ امتیازی داشت
درحسن معاملت وصفاے سریرت وسائر صفات حمیدہ یگانہ روزگار بود

باوصاف تصوف موصوف و با میر خسرو مصاحبت و معاصرت داشت اور ا بمدح غیاث الدین بلبن قصاید ست و در کلام امیر خسرو مدح سلطان مذکور کمتر امیر حسن را کتابیست مسمی بفوائد الفواد و دران ملفوظات شیخ نظام الدین قدس سرہ جمع کردہ در غایت متانت الفاظ و لطافت معانی و کتاب مذکور درمیان خلفا و مریدان شیخ نظام الدین قدس سرہ بجو دستور یست

مولوی حسین علی سندیلی ولد غلام مرتضی دراصل باشندہ قصبہ صفی پور از اولاد ہمشیرہ مخدوم عبد الصمد عرف شاہ صفی صفی پوری ہستند سلسلہ نسب شان بہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما میرسد از چہار پشت بواسطہ مادری بہ قصبہ سندیلہ قیام پذیر اند مولوی حسین علی بسال دوازدہ صد و چہل بہ سندیلہ متولد شدند و بخدمت پدر خود و نیز علمائے فرنگی محل کتب فارسے و عربی تحصیل نمودہ فراغ حاصل کردہ بافادہ طلبہ اشتغال دارند دیوان اشعار فارسے و شرح چہل کاف و آمد نامہ منظوم از تصانیف اوست بخدمت سید شاہ محمد احسن سرہندی بختیار نگری بسلسلہ قادریہ ارادت دارند و نیز مجاز اخذ بیعت بسلسلۂ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ از شاہ خادم صفی صفی پوری ہستند سلمہ اللہ و ابقاہ

سید حسین شاہ تخلص بحقیقت کہ فے الحقیقۃ در فضائل و کمال بجائے خود شاہی بود و بہ منصب میر منشی رئیس مدراس سر بلندے داشت و ے را تصانیف بسیار اند از انجملہ کتاب خزینۃ الامثال ست کہ دران امثال عربی و فارسے و ہندی بسال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری جمع آوردہ بخاتمہ کتاب مذکور مے نگارد کہ چون درین خزینہ عامرہ نقود امثال عربیہ و فارسیہ و ہندیہ پراست بنائے علیہ دیباچہ اش در ہر سہ السنہ حسن اتمام پذیرفت و بعد اختتام خامہ دو زبانم اشعار تاریخش نیز در ہر سہ زبان گفت

حین اتممت ہذہ النسخۃ ؛ مستعینا بربے المتعال ؛ سال تاریخ خواستم کہ کنم ؛ ہم زنامش عیان براہل کمال ؛ کرخزینے سے خرچ نساطے عدد ؛ بولا ہاتف خزینۃ الامثال ؛

خواجہ حسین ناگوری از اولاد شیخ حمید الدین ناگوریست جامع میان شریعت

وطریقت وحقیقت ومرید شیخ کبیر بود در ولایت گجرات مدتے بخدمت پیر خود بودہ تحصیل
علوم کسبے ووہبی نمودہ بوطن اصل رجوع فرمود از تصانیف او تفسیر نور النبی است کہ ہر
جزوے از قرآن مجلدی جدا نوشتہ وحل تراکیب وبیان معنے قرآن از انچہ در تفسیر ہا
مے باشد بہ تفصیل وتسہیل تمام تر بیان مے نمودہ وبر قسم ثالث مفتاح شرحی نوشتہ
رسائل ومکتوبات دیگر نیز دارد وگویند کہ سوانح شیخ احمد غزالی را نیز شرحی کردہ است ووی
اول کسے است کہ بر بالاے قبر خواجہ معین الدین چشتی اجمیری عمارت روضہ بنیاد نہاد
وے بہ تعلیم علوم دین وتلقین طریق ارباب یقین مشغول وبغایت مولع محبت حضرت
سرور کائنات صلعم بود ہرچہ از خانہ وباغ وجاہ داشت ہمہ را بآن حضرت نسبت
کردہ وقف نمودہ بود در سن نہصد ویک ہجری وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

ملا حسین ہروی از فرزندان شیخ رکن الدین علاؤ الدولہ سمنانی است در علوم
معقول شاگرد مولانا عصام الدین وملا حنفی بود ودر شرعیات تلمذ نزد خاتم العلماء والمحدثین
شیخ ابن حجر ثانی نمودہ ودر وادی سلامت شعر وانشاء صنائع وبدائع وحسن تقریر و
فصاحت وبلاغت وظرافت ولطائف بے نظیر بود دیوان اشعار فارسی باتمام رسانیدہ
از پیشگاہ اکبر شاہ بنظم نمودن سنگھاسن بتیسی مامور شدہ بود مگر بانجام نرسید وے در سال
نہصد وہفتاد ونہ ہجری از ہندوستان رخصت وطن حاصل کردہ شیخ فیضی کہ تربیت
یافتہ او بود در لفظ دام ظلہ تاریخ آن یافت بعد ازان نزدیکے بہ کابل ازین عالم
گذشت

مولوی حسین علی قنوجی ابن مولوی عبد الباسط قنوجی شاگرد پدر خود بودہ بحیات
پدر خود بدرس وافادہ طلبہ علوم مے پرداخت تمرین المتعلم در بیان صیغ مشکلہ ازو
یادگار است بعد پنج ماہ از فوت والد خود بعمر بست وچہار سالگی در سال دوازدہ
صد وبست وسہ ہجری ازین جہان بعالم جاودان رفت بوأہ اللہ فے دار النعیم

مولوی حسین احمد ملیح آبادی ابن شاہ علی احمد بن شاہ علی امجد والد وی از
سرہند بہ لکھنؤ تشریف آوردہ از انجا بقصبہ ملیح آباد مضافات لکھنؤ رحمت اقامت

امداخت صاحب ترجمہ بتاریخ بست وپنجم صفر سال دوازدہ صد ویک ہجری بہ ملیح آباد متولد شدہ بخدمت مولوی ظہوراللہ لکھنوی ومولوی عبدالرحیم ساکن کلکتہ ومرزا حسن علی محدث صغیر ساکن لکھنؤ محلہ یحییٰ گنج ومولوی سید مخدوم لکھنوی ومولوی نورالحق لکھنوی ومولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی وشیخ عمر محدث مکی وحکیم محمد صادق فیض آبادی ومولوی حیدر علے سندیلی اکتساب علوم متداولہ نمودہ ہموارہ بدرس وعبادت وارشاد طالبان مشغول بودہ بہ تصنیف کمتر متوجہ بود رسالہ جواز قرأت فاتحہ خلف امام ورسالۂ دربیان بیعت و شرح رسالہ مولوی رفیع الدین دہلوی دربیان وجود وچند رسائل در تصوف وحلیہ نبوی صلعم از تصانیفش برصفحہ روزگار یادگار اند چہارم رمضان سن دوازدہ صد و ہفتاد وپنج ہجری وفات یافتہ بجوار والد خود در مقابر موضع دودھیا متصل ملیح آباد مدفون شد

مولوی حفیظ اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ ذہین وذکی بودہ باستعداد تمام کتب درسیہ تحصیل کردہ خدمت داروغگی عدالت فیض آباد از سرکار شاہ لکھنؤ داشت ہمدران حالت بدرس طلبہ می پرداخت بستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد وہفتاد ونہ ہجری رحلت فرمود۔

حکیم الملک گیلانی نامش شمس الدین درحکمت وطب جالینوس زمان ومسیح دوران بلازم اکبر شاہ وخیر خواہ بندگان خدا وآشنا پرور بود پیوستہ طلبہ را درس گفتی وبے ایشان طعام نخوردی وخانہاے مردم کم رفتی بسال نہصد وہشتاد وہشت ہجری بزیارت حرمین شریفین رفتہ ہما نجا سفر آخرت پیش آمد

حکیم دانا سیالکوٹی نامش ملا محمد صادق ابن مولانا کمال الدین سیالکوٹی است جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ شہرہ کمالش شنیدہ او را بہ محفل خاص بارداد ہرگاہ مباحثہ علماے اہل تسنن وتشیع پیش آمدے وے از اہل سنت مناظر ومجیب بودے وملا حبیب اللہ شیعہ را خاموش کردے بعد وفات بخانہ خود واقع محلہ جمالیہ مدفون گردید

مولوی حمد اللہ سندیلی ولد حکیم شکر اللہ ولد شیخ دانیال ولد پیر محمد صدیقی از ارشد تلامذہ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید سہالوی عالم عامل و طبیب حاذق بود در قصبہ سندیلہ من مضافات لکھنو مدرسہ کلان بنا نہاد و بجہت مصارف مدرسہ چند دیہ از پیشگاہ بادشاہ وقت معاف یافتہ عمر گرامی خود بدرس و افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از پیشگاہ شاہ دہلی مخاطب بفضل اللہ خان بود نواب ابو المنصور خان صوبہ دار اودھ بوے دستار بدل برادرانہ داشت بسیاری علما و فضلاے نامدار از سایہ دامن تربیتش سر بر آوردہ اند کہ نام نامی شان درج ذیل است قاضی احمد علی سندیلی داماد صاحب ترجمہ مولوی احمد حسین لکھنوی۔ ملا باب اللہ جونپوری۔ مولوی محمد اعظم قاضی زادہ سندیلہ۔ مولوی عبد اللہ ابن مولوی زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ داز مولوی حمد اللہ مرقوم الترجمہ تصانیف ذیل مشہور و متداول اند شرح تصدیقات سلم العلوم معروف بحمد اللہ و حاشیہ شمس بازغہ و حاشیہ صدرا و شرح زبدۃ الاصول عاملی وفات او بمقام دہلی در سال یازدہ صد و شصت ہجری بوقوع آمدہ جانب غرب و جنوب از مزار حضرت قطب الدین اوشی قدس سرہ مدفون گشت غفر اللہ لہٗ

قاضی حمید الدین ناگوری در عہد شمس الدین التمش بادشاہ بود نام شریفش محمد ابن عطاست از مشائخ متقدمین ہندوستان جامع بود میان علم ظاہر و باطن مرید و خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی اما بمشرب او وجد و سماع غالب آمد کہ دران مولع و متوغل بود اورا تصانیف بسیار است بزبان عشق و ولولہ سخن مے کند ازان جملہ طوالع شموس در اسماء حسنیٰ وے بسال ششصد و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست

شیخ حمید الدین الصوفی السعیدی الناگوری السوالی کنیتش ابو احمد و لقب وے سلطان التارکین است از اعاظم خلفاے خواجہ بزرگ معین الدین سنجری اجمیری و اکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از اولاد سعید بن زید منجملہ عشرہ مبشرہ رضی اللہ عنہم بود عمرے دراز یافتہ و اول مولودیست کہ بعد فتح دہلی بخانۂ مسلمانان پیدا شدہ از زمان حضرت خواجہ معین الدین تا اوائل وقت

شیخ نظام الدین اولیا باقی بود و را تصانیف بسیار اند از ان جملہ نسخہ اصول الطریقہ مشہور تر است وفاتش بست وشم ربیع الثانی سال ششصد وہفتاد وسہ ہجری وقوع یافتہ مرقدش درناگور ہست یزار وتبرک یہ سوائے موضعی است از مواضع ناگور کہ شہریست بسر زمین مارواڑ

مولانا حمید قلندر دہلوی فاضلی شاعری بود مرید شیخ نظام الدین اولیاست ودر صحبت بعضے خلفاے شیخ انچہ مقتضی قابلیت واستعداد باشد استفادہ کردہ اول درخدمت مولانا برہان الدین غریب بود وجملہ ملفوظات او جمع آوردہ بعد ازان در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود افتادہ واز ملفوظات او نیز جمع نمود آن را خیر المجالس نام کرد ابتداے تالیف آن درسن ہفت صد وپنجاہ وپنج ہجری بود وانجام آن درسال ہفت صد وپنجاہ وشش ہجرے صورت بست

شیخ حمید سنبھلی علامہ زمان یکتاے دوران بہ تفسیردانی قرآن مجید معروف ودقیقہ رسی فرقان حمید موصوف بود ہمایون بادشاہ بوے عقیدہ راسخ داشت مے گویند کہ وے درزمان تسخیر ہندوستان بہ نوبت ثانی جہت استقبال ہمایون شاہ بکابل رفت واز بسکہ بادشاہ را باو اعتقاد بود روزے برآشفت وگفت کہ پادشاہم تمام لشکر شما را رافضی دیدم پادشاہ پرسید شیخ چرا چنین مے گوید گفت دہر جا نام لشکریان شما یار علی ونقش علی وحیدر علی یافتم وہیچ کس را ندیدم کہ بنام یاران دیگر بودہ باشد بادشاہ ہم برآمد وقلم کہ بدستش بود برزمین زدہ گفت نام پدر کلانم خود عمر شیخ است دیگر نے دانم وبرخاستہ بحرم سرا شد وباز آمدہ بملائمت ورفق شیخ را بر حسن عقیدہ خویش اطلاع داد نتیجہ این حکایت عصوبت شیخ حمید بر تسنن وخوش عقیدگی وحسن خلقی ہمایون بادشاہ است رحمہما اللہ تعالے

قاضی حمید الدین دہلوی عمدۃ العلما قدوۃ الفضلا عمر خود را بدرس صرف کردہ شرح ہدایۃ الفقہ از تصنیفات مشہورہ اوست بسال ہفت صد وشصت وچہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود

حمید الدین نارنولی عالم متصوف بود تیسیر البرکات شرح دلائل الخیرات از تالیفات اوست که دران اختلافات نسخ متن بیان کرده

ملا حیدر کشمیری ابن خواجہ فیروز بعمر ہفت سالگی قرآن مجید حفظ نموده از علمائے وقت ہیچو بابا قطب الدین وجوہر ناتھہ اولاً استفاده کرد وازان بعد از کشمیر بدہلی رسیده بخدمت شیخ المحدثین دہلوی فقہ وحدیث وتفسیر تکمیل نمود وبہ کشمیر واپس آمد حاکم آنجا ہر چند برائے قضائے آن بلده گفتہ وے ازان منصب اباکرد وفاتش در سال ہزار وپنجاه وہفت ہجری بظہور پیوستہ

قاضی حیدر کشمیری المخاطب بقاضی خان از علمائے کبار وفقہائے نامدار کشمیر شاگرد ملا عبد الرشید زرگر بود بوجہ عسرت معاش از وطن مالوف بہ لشکر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه پیوست وبتوسط سیادت خان صدر الصدور بخدمت بادشاه رسیده اولاً تعلیم شاہزادگان مامور شد باز بقضائے دہلی سربلندی یافتہ بدیانت وعدالت وے بادشاه بغایت رضامند شده وے را بخطاب قاضی خان ممتاز فرموده در سال یازده صد وبست ویک ہجری بعارضہ اسہال بملک دکن وفات یافتہ نعش وے بہ کشمیر آورده بیرون شہر در باغ بجیبہ پوره زیر زمین سپردند

مولوی حیدر علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی تلمیذ والد ماجد خود وقاضی احمد علی سندیلی بود وتکمیل از ملا باب اللہ جونپورے شاگرد پدر خود کرده عالم متبحر وطبیب حاذق وشاعر بود از تلامذه مشاہیرش قاضی ارتضا علی خان گوپاموے ومولوے دلدار علی لکھنوی مجتہد شیعہ ومولوے سید محمد پسر مولوے دلدار علی مرحوم ومولوی نور اللہ فرنگی محلی وحافظ غلام میر سندیلی ومولوے احمد بخش سندیلی ومولوے نجف علی وقاضی جلال الدین آسیونی ومولوے محمد علی بدایونی وحاجی امین الدین کاکوروی ومولوے اعز الدین سندیلی ومولوے حسین احمد ملیح آبادی ومرزا حسن علی محدث کبیر ساکن لکھنو محلہ محمود نگر ومولوے رجب علی چریاکوٹی اند حاشیہ میر زاہد رسالہ وتعلیقات میر زاہد ملا جلال وتعلیقات شرح سلم مولوے حمد اللہ وتکملہ ناتمام شرح سلم

مولوی حمد اللہ از تصانیف مشہورہ او ہستند بتاریخ ششم رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری وفات یافتہ در صحن مدرسہ پدر خود بہ سندیلہ مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی حیدر علی رامپوری اولاً از مولوی عبد الرحمن قہستانی دکھنی و ثانیاً از مولوے محمد جیلانی رامپوری اکتساب علوم کردہ تکمیل تحصیل نمود و بدختر مولوے محمد جیلانی مذکور کتخدا گشت در علم طب ید طولی داشت باواخر عہد نواب احمد علی خان بہ ٹونک رفتہ در انجا عزے و شانے یافت مے گویند سند علم حدیث از مولانا عبد العزیز دہلوی یافتہ در ٹونک درس و طبابت مے کرد ہمانجا وفات یافت تاریخ وفاتش معلوم نیست از مولفات وی صیانۃ الاناس عن وسوسۃ الخناس بزبان اردو و رسالہ رفع الیدین بفارسے مشہور اند

مولوی حافظ حیدر علی فیض آبادی در علم مناظرہ و کلام فایق الاقران بود خصوصاً در فن مناظرہ با شیعہ فی زماننا نظیرے نداشت مطالعہ کتب خصم زیادہ تر مد نظرش بود عمر شریفش از ہفتاد و پنج متجاوز شدہ قریب پنج سال مے گذرد کہ در حیدر آباد دکن بملازمت فرمان رواے آن دیار دو صد روپیہ مشاہرہ مے یافت ہمانجا رحلت فرمودہ مدفون گشت اکنون پسرانش در انجا ملازم و موجود اند علاوہ کتب مذکورہ ذیل دیگر مصنفاتش تمام دنا تمام در مناظرہ شیعہ ہستند تصانیفہ المشہورہ منتہی الکلام۔ رسالہ در نکاح ام کلثوم۔ نضارۃ العینین عن شہادۃ الحسنین۔ کاشف الشام عن تدلیس المجتہد القمقام۔ ازالۃ الغین عن بصارۃ العین در سہ جلد۔ الداہیۃ الحاطمۃ علی عمن اخرج من اہل بیت الفاطمۃ۔ رویۃ الثعالیب والغرابیب فی انشار المکاتیب۔ رسالہ در بیعت مرتضوی۔

حرف الخاء المعجمہ

خانخانان دہلوی نامش عبد الرحیم پسر محمد بیرم خان خانخانان است بچہاردہم صفر سال نہصد و شصت و چہار ہجری در لاہور متولد شدہ در قابلیت و استعداد

نمانانہ یکتائے روزگار بود بزبان فارسی و ہندی و سنسکرت اشعار نیکو مے گفت واقعات بابری از تصانیف وے است بعمر ہفتاد و دو سالگی در سال نہ از دو سی و دو ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت

مولوی خادم احمد فرنگی محلی بن مولوی محمد حیدر بن مولوی محمد مبین کہ محفل وعظ در مسجد فرنگی محل بر طریق آبائے خود مے آراست و از وعظ وے رونق فرنگی محل بود و بیعت از پدر خود مولوی محمد حیدر مرحوم داشت مے گویند ہنگامیکہ مولوے امیر الدین علی امیٹھوی بجمعیت اسلامی جہت مقابلہ بیراگیان ہنومان گڑھی بسال ہفتاد و یکم بعد صد و دوازدہم کمر ہمت بستہ بود وے ہم بشمول دیگر علمائے زرخواہ حسب اشارہ نواب نقی علی خان بفہمائش مولوی امیر الدین علی سابق الوصف لب کشادہ ہمدران زمان بتاریخ دہم ذی الحجہ سال مذکور مولوی خادم احمد بعارضہ فرود آمدن رودہ مبتلا شدہ واقع دوازدہم وقت ظہر طائر روح پر فتوحش بعالم بالا پرواز نمود منشی الطاف حسین منشی خزانہ سلطانی تاریخ رحلتش فی البدیہہ چنین بسلک نظم کشیدہ ــه درین مقام سرای فانی نہ کعبہ و نے کنشت باشد؛ نہ طفل باشد نہ پیر باشد نہ خوب باشد نہ زشت باشد؛ نہ تخت باشد نہ تاج باشد نہ مملکت نے خراج باشد؛ نماند این ہیچ قصر و ایوان نہ در نہ دیوار خشت باشد؛ نہ پست باشد نہ اوج باشد نہ بحر باشد نہ موج باشد؛ بماند البتہ نام آنکس ہر آنکہ نیکو سرشت باشد؛ بعین حسرت شدہ روانہ چو خادم احمد ازین زمانہ؛ رقم زد الطاف بہر سالش الٰہی او در بہشت باشد؛ فاعتبروا یا اولی الابصار بیت کہ در ہمان قریب زمان بہ لکھنؤ مرزبان آن از دست انگلشیان چہا بر روے کار ظہور یافتہ تصانیفہ دو رسالہ عربے و فارسی در بیان دائرہ ہندیہ۔ تعلیقات متفرقہ بر شرح وقایہ۔ رسالہ حاصل و محصول متعلقہ فوائد ضیائیہ

مولوی خرم علی بلہوری از مشاہیر فقہائے بلہور شاگرد خاندان مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بود ہموارہ در قلع بدعت و احیائے سنت مے کوشید چنانچہ رسائل مؤلفہ وے بران دلالت مے کنند وے رحمۃ اللہ علیہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ و

ہشت ہجری حسب الامر نواب ذوالفقار بہادر رئیس باندا ترجمہ درالمختار شرح تنویرالابصار از کتاب النکاح بزبان اردو آغاز کردہ بماہ رجب سن دوازدہ صد و ہفتاد ہجری تا آخر کتاب باتمام برسانید پس ازان بماہ محرم بسال دوازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری ترجمہ کتاب الحج تکمیل نمودہ از شروع کتاب تا باب الاذان ترجمہ نوشتہ بودند کہ ہمدرین سال داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ رہگراے عالم بقا شدند بعد وفات شان مولوی محمد احسن نانوتوی حق تالیف ترجمہ مذکور از ورثہ مولوی خرم علی مرحوم خرید فرمودہ آنرا مکمل کردہ نامش غایۃ الاوطار نہادند کہ عہدودی دوازدہ صد و شصت و چہار مے برآید کہ آن زمانہ درمیان ۱۲۵۸ھ و ۱۲۷۱ھ ہجری است رسالہ منع قرات فاتحہ خلف الامام و ترجمہ مشارق الانوار و آداب الحرمین و نصیحۃ المسلمین اردو یادگار ماند

امیر خسرو دہلوی خسرو شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاہر و باطن بود وے سلطان الشعرا و برہان الفضلا است نام شریفش ابوالحسن بن امیر سیف الدین محمود از امیر زادہ ہاے ہزارہ بلخ بود در قصبہ مومن آباد عرف بیتالی تولد یافتہ اشعار آبدارش از چہار صد ہزار زائد اند و مشہور است کہ نود و نہ کتاب در سلک نظم کشیدہ آنان جملہ تغلق نامہ و کتاب قرآن السعدین در بیان داستان ملاقات ناصرالدین بغراخان حاکم بنگالہ با پسرش معزالدین کیقباد بادشاہ دہلی است وے نسبت فنا فی الشیخ با مرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت بعد ششماہ از فوت پیر خود شب جمعہ ہیژدہم شوال سال ہفتصد و بیست و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست پائین مرشد خود در دہلی مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خواجہ بانکپوری پدر مولانا حسام الدین بانکپوری دانشمند متبحر و متقی بود فقر بسیارے کشید وقتے سہ فاقہ شدہ بود کہ شخصے پیش وے براے استفتا آمد و پارۂ زر نیز آورد وے زر کور بصاحبش باز گردانید مردم خانہ عتاب کردند تا وقت شام رسید ملک عین الدین در بانکپور فرود آمدہ بود دعاے مے خواند او را لفظے مشکل شد پرسید درینجا عالمے ہست گفتند مخدوم مولانا خواجہ دانشمند نامے است طلبید و آن لفظ را حل کردہ

ملک عین الدین ہمان قدر زر کہ مستفتے آوردہ بود باز یادت جامہ و طعام پیش آورد بعد ازان باہل خانہ گفت چون ہمت کردیم و مال مشکوک باز گردانیدیم خداے تعالی مالا از وجہ حلال عطا کرد رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ محمد قنوجی بن عبد الرحمن قنوجی عالم عارف و سالک بود از سادات رسول و اخلاق حمیدہ و فضائل شہیرہ داشت بحرین شریفین رفتہ و از مشائخ آن دیار مستفید شدہ بقنوج مراجعت فرمود از تصانیف او کتابیست در علم تصوف و سلوک موسوم بہدایۃ السالکین الی صراط رب العالمین در قنوج وفات یافتہ تاریخ فوتش معلوم نہ شد

خواجہ محمد دہلوی ابن مولانا بدر الدین اسحاق از اولاد دختری شیخ فرید الدین گنج شکر است قدس سرہ جامع علوم و حاوی فنون بود در علم حکمت و موسیقی نیز کمالی داشت و بکمال ذوق و شوق و عبادت موصوف بود وے شیخ نظام الدین اولیا را در نماز امامت مے کرد از ملفوظات شیخ نظام الدین کتابے مسمی بانوار المجالس جمع کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خواجگی کالپوی مرید و خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود و شاگرد مولانا معین الدین عمرانی و اوستاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی بود پیش از آمدن امیر تیمور گورکان از دہلی برآمدہ بکالپے متوطن شد و در ہمانجا بسر برد قبرش بیرون شہر کالپے است

خواجہ بہاری لاہوری فقیہ محدث مفسر واقف اسرار حقانی بود اولاً از مسکن خود حاجی پور بقصبہ گودہ بر بہ نیت تحصیل آمدہ بخدمت شیخ جمال الاولیاے خواند سپس بلاہور آمدہ بخدمت ملا محمد فاضل لاہوری دستار فضیلت بست و بجانہ وے سکونت اختیار کرد و بالآخر مرید و خلیفہ حضرت میان میر گشت در سال ہزار و شصت ہجری وفات یافتہ بلاہور مدفون گردید

شاہ خوب اللہ الہ آبادی نامش محمد یحیی برادر زادہ و داماد و خلیفہ شیخ محمد افضل الہ آبادی بحر امواج علم شریعت و طریقت بود بعمر سیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ حاصل نمودہ موافق تربیت و تعلیم پیر خود مدارج سلوک را طے کردہ ہم پیلوے مرشد خود برآمد و بعد مرشد خود تمام عمر امور خلافتش انجام داد کتب و رسائل بسیار

تصنیف کردہ ازانجملہ القول الصحیح فی صلوٰۃ التسبیح والکلام المفید فیما یتعلق بالشیخ والمرید والکلمات المؤتلفہ فی المقاصد المختلفہ وبضاعۃ مزجاۃ وماخذ الاعتقاد فی شان الصحابہ واہل بیت الامجاد وتزئین الاوراق فی مخرق الطباق وخلاصۃ الاعمال ووفیات الاعلام بہ نمط نفحات الانس ملا جامی وچہار جلد مکتوب در اظہار حقیقت تصوف مشہور ومعروف اند شب دوشنبہ یازدہم جمادی الاول سال یک ہزار ویک صد وچہل وچہار ہجری بجوار رحمت حق آسودہ بجنب پیر و مرشد خود در اکبر آباد مدفون گشت کان الشیخ قطباً تاریخ رحلت اوست

حرف دال مہملہ

داتا گنج بخش لاہوری نام شریفش علی مخدوم غزنوی است شجرہ نسب او با امام حسن بن علی رضی اللہ عنہما منتہی میشود از اولیاے متقدمین جامع علوم ظاہر و باطن عابد زاہد متقی مظہر خوارق وکرامات حنفی المذہب بود علاوہ مرشد خود شیخ ابو الفضل بن حسن ختلی با دیگر مشایخ کبار مثل شیخ ابو القاسم گورگانی وابو سعید ابو الخیر وابو القاسم قشیری نیز شرف صحبت یافتہ فوائد کثیرہ حاصل کردہ ودر آخر باشارہ مرشد خود از غزنی بلاہور آمدہ ہنگامہ فضیلت ومشیخت گرم نمود روز بدرس وتعلیم وشب بہ تلقین بسر میفرمود بسے علما وصلحا از دامن تربیت او برخاستند تصانیف بسیار ازو یادگار اند از انجملہ کشف المحجوب شہرت دارد بسال چہار صد وشصت وپنج ہجری رحلت فرمودہ در خانقاہ خود بلاہور زیر زمین آسودہ

ملا درویزہ پشاوری جامع علوم ظاہری وباطنی مرید وخلیفہ سید علی غواص بود ودر قلع وقمع زنادقہ وملاحدہ در قصبہ ہا بسیار میکوشید وبا آنہا مباحثہ کردہ ملزم ساختہ خصوصاً با شیخ بلوقتے وبایزید ملحد کہ خود را پیر روشن نام نہادہ بود بحثہا کردہ کتاب در مخزن الاسلام بزبان پشتو تالیف نمودہ ناتمام ماند پسرش ملا عبد الکریم او را باتمام رسانید چہ قدر از تصنیف ملا درویزہ است دران علاوہ معارف وحقائق تذکرہ احکام شرع شریف بسیار است وانچہ از تکمیل پسرش عبد الکریم است دران اکثر حقائق ومسائل

مذکور شده و مخزن الاسلام زائد شرحی است مسمی بشرح کلمات باقیات مولانا درویزه در
سال یکهزار و چهل و هشت هجری وفات یافته

حافظ دراز پشاوری نامش محمد احسن واعظ ابن حافظ محمد صادق واعظ ابن حافظ
محمد اشرف خوشحالی پشاوری در فقه و حدیث و اصول یگانه روزگار از دودمان علم و فضل بود
اکثر علوم از والده ماجده خود که عالمه و فاضله بود تحصیل نموده بر مسند افادت و افاضت
متمکن شد و تمام عمر گرامی بدرس طلبه و تالیف کتب صرف کرده منهج الباری شرح فارسی
صحیح بخاری و تفسیر سورهٔ یوسف و تفسیر التسهیل و معراج نامه و وفات نامه و حاشیه شرح قاضی
مبارک بر سلم و حواشی تتمه اخوند یوسف و غیره رسائل و کتب از تصانیف اوست
بعمر شصت و یک سالگی بهجری دوازده صد و شصت و سه هجری رحلت فرمود

بابا داؤد مشکوتی کشمیری از عطایات نامدار کشمیر در فقه و حدیث و تفسیر و حکمت و
معانی ید طولی داشت و حافظ مشکوة المصابیح بود بدین وجه اورا مشکوتی می گفتند
علوم متداوله بخدمت خواجه حیدر چرخی اکتساب کرده و علم باطن بیش بابا نصیب الدین
و خواجه محمود نقشبندی حاصل نمود کتاب اسرار الاخبار در حالات سادات و درویشان کشمیر
اسرار الاشجار و منطق الطیر منظوم از تصانیف اوست و بسال هزار و نود و هشت هجری
وفات یافت در کشمیر متصل عیدگاه مدفون گشت

مولوی سید دلدار علی لکھنوی مجتهد الشیعه ابن مولوی معین الدین بن عبد الهادی
رضوی در سال یکهزار و یک صد و شصت و شش بقصبه جائس یا نصیر آباد متولد شده و او
اول کسے است که در اهل تشیع به هندوستان دعوی اجتهاد کرده و جمعه و جماعت بدان
مذهب بظهور آورده در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلائے هندوستان مثل سید غلام حسین
دکنی الہ آبادی و مولوی حیدر علی و لد ملا حمد الله سندیلی و مولوی باب الله شاگرد
ملا حمد الله سندیلی استفاده نموده و بعد فراغ از عقلیات در کربلائے معلیٰ از آقا باقر
بہبہانی و سید علی طباطبائی اکتساب علوم فقه و حدیث و اصول کرد و در مشهد مقدس
از سید مهدی بن سید هدایت الله استفاده و اجازت یافته بوطن مالوف رجوع نمود

وبافادہ وتعلیم مطالب مذہبی سے کوشید کتب ذیل از تصانیف ویست اساس الاصول۔ مواعظ حسنہ۔ شرح باب الصوم حدیقۃ المتقین مصنفہ اخوند مجلسی۔ و شرح باب الزکوۃ از کتاب مذکور۔ وعماد الاسلام در پنج مجلد کلان وشہاب ثاقب وصوارم الالہیات و حسام الاسلام واحیاء السنہ ورسالہ ذوالفقار ورسالہ غیبت ورسالہ جمعہ وحاشیہ بر شرح ہدایہ حکمت ملا صدرا ومنتہی الافکار ومسکن القلوب ورسالہ وہبیہ ورسالہ آثارۃ الاحزان در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار دو صد وسی و پنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ واقع لکھنؤ مدفون شد تجاوز اللہ عن سیاٰتہ وے در سال دوازدہ صد وبست وہفت ہجری مسجدی تعمیر فرمودہ شاعری تاریخ آن گفتہ وہو ہذا ؎ دلبر زہرا ودلدار علی ؛ کامل اندر اجتہاد واتقا ؛ ساخت چون مسجد شدہ تاریخ آن ؛ مسجد اقصائے ثانی شد بنا ؛ بالآخر صاحب الترجمہ در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار دو صد و سی و پنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ مدفون شد

مولوی دین محمد سندیلی ابن وجہ الدین ابن شیخ عبد السمیع قاضی زادہ سندیلہ دانشمندی محدث ومدرس بود توکل وتقوی شعار خود داشت در اوائل صدی سیزدہم جہان فنا سے را پدرود نمود

حرف ذال معجمہ

مولوی ذاکر علی سندیلی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم جوانے فارغ التحصیل بود از والد ماجد خود وتیز مولوے حیدر علی سندیلی تربیت وتعلیم یافتہ بعالم جوانے ازین جہان فانی ہنگام غسل غدیر آبے کہ آن رابندہی تالاب گویند روبروی والد خود غریق بحر شہادت گردید ؎ این ماتم سخت است کہ گویند جوان مرد اسعد اللہ علیہ شآبیب الرحمۃ والغفران

حکیم ذکا خان ساکن آگرہ طبیبے حاذق در سلک ملازمان مادھوجی سیندھیا والی گوالیار انتظام داشت در سن دوازدہ صد و ہجری وفات یافتہ قبرش اندر احاطہ

درگاه شاه علاء الدین واقع اکبرآباد موجود است و آن را از سنگ مرمر ساخته اند بان تاریخ
فوت وے منقوش است و هو هذا ؎ دکا خان عالم قانون حکمت ؛ کرد و اسے عقل
کل بر دست ادبوس ؛ شب آدینه و بستم ز شوال ؛ بعزم کوچ ازین کوچگه کوس ؛
خرد گفت از سر افسوس تاریخ ؛ شد از دنیا مسیح وقت افسوس

حرف الراء المهملة

راجح ابن داؤد احمدآبادی نهم صفر سنه ۸۷۱ هشتصد و هفتاد و یک در احمدآباد ولادت یافته صرف و نحو و منطق و عروض وغیره از محمد بن محمود مقری حنفی درس گرفته و علم معانی و بیان از مخدوم بن برهان الدین و علم هیئت و کلام بخدمت محمد بن تاج الحنفی اکتساب نموده در جمله فنون تجرید کرد و طبع مائل بشعر داشت و اجازت الفیه حدیث از سخاوی گرفته در سال نهصد و چهار هجری رحلت فرمود

رحمت الله سندی از اکابر علمای عاملین بود از سند بمدینه طیبه اقامت گزید در سال نهصد و نود هجری بمکه معظمه رحلت فرمود

حافظ رحمت الله آگره آبادی اصلش از پنجاب است در صبی هر دو چشمانش بعارضه چیچک بے بصر شد چون بسن تمیز رسید قرآن مجید باندک زمانے یاد کرد کتب صرف و نحو از علمائے عصر زبانی خوانده همچنین کتبها اکثر علوم از اساتذه وقت خواند بغایت ذکی الطبع وحید الحافظه بودے گویند که از مستفیدان سه کرت عبارت کتب ورق ورق بیاد مے گرفت قاموس اللغة در شش ماه یاد کرده کتب صحاح سته بر زبان داشت در آگره آباد مشاغل شغل و رخصت اقامت انداخته چهاردهم رمضان المبارک روز سه شنبه سال دوازده صد و نود و سه هجری ازین جهان رحلت فرمود رحمة الله علیه

مولوی رحمت الله فرنگی محلی پسر سوم مولوی نور الله بن ملا احمد ولی بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد بن ملا قطب الدین سهالوی شاگرد عم خود ملا ظهور الله از تحصیل علوم درسیه فراغت یافته بمقام نادی پور نابخیر طرح اقامت افگنده مدرسه موسوم بچشمه رحمت ترتیب داده تعلیم علوم متداوله متعارفه از معقولات و منقولات

بطلبہ میداد خلقی از فیض وے کامیاب می شدند بتاریخ شانزدہم جمادی الاول سن سیزدہ
صد و پنج ہجری بغازی پور رحلت فرمودہ مدفون گشت

شیخ رزق اللہ دہلوی عم کلان شیخ عبدالحق محدث دہلوی متخلص بمشتاقی مردے
فاضل و کامل و عارف از نوادر روزگار از مردم سلطنت یادگار جامع فضائل صوری و
معنوی بود و طبع موزون در ہندی و فارسی داشت و رسالہاے ہندی او پیم آین و
جوت نرنجن پیش ارباب شوق و ذوق مقبول و مشہور اند تخلص او در ہندی راجن و در فارسی
مشتاقی در سال ہشتصد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود در مشتاق ختم تاریخ وفات
او شیخ المحدثین دہلوی یافتہ رحمہا اللہ

مولوی رستم علی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی در سال یازدہ صد و پانزدہ ہجری
متولد شدہ از مختصرات تا مطولات کتب درسیہ بخدمت والد خود تحصیل کردہ بعد وفات
پدر سفاتحہ فراغ در سال یازدہ صد و چہل ہجری بخدمت ملا نظام الدین لکھنوی خواندہ بمسند
افادہ و افاضہ جانشین پدر گردید تفسیر صغیر کہ در ایجاز عبارت بجلالین ہمدوش است و
شرح منار و رغایۃ اختصار از تصانیف شہیرہ او ست در سال یازدہ صد و
ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمودہ

مولانا رشید الدین خان دہلوی از ارشد تلامذہ مولانا رفیع الدین دہلوی ذہن
وقاد و طبع نقاد و در علم کلام کمالی وافر داشت شوکت عمریہ بجواب بارقہ ضیغمیہ بمقدمہ
متعہ وغیرہ رسائل در رد مذہب اہل تشیع از تصنیفاتش یادگار ویند در سال دوازدہ صد
چہل و نہ ہجری طائر روحش باوج علیین پرواز کرد برد اللہ مضجعہ

مولوی رضا حسن خان کاکوروی ابن امیر حسن خان از مخدوم زادگان
کاکوریست سیزدہم ذیقعدہ یوم پنجشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری ولادت
یافتہ حاجی محمد سعید بغدادی چند قطعہ تاریخ ولادتش بزبان عرب نظم نمودہ از ان جملہ
این است ۵ شرف العصر بمولود وفاق بزوادہ ثانی معدان للخیر قد زان الوجود داوذ ہانت
و فطانت وہبی داشت بعمر ہیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ یافتہ

خصوصاً در انشای عربی وفارسی نظماً و نثراً گوی سبقت از اقران ربوده مشارالیه اہل کمال گشت مصنفاتش در بنگال مشہور ومعروف اند منجملہ آن قصیدہ انموذج الکمال ہموزن و قافیہ قصیدہ بردہ در سال دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری تصنیف فرمودہ چنانچہ بخاتمہ آن مے فرماید ؎ تم المدیح نقدار خت مومناً ٭ الله انزل الایجاز والختم ٭ وشرح آن بدوازدہ صد وشصت و پنج ہجری نوشتہ دران وقت نوزدہ سالہ بود دیگر مطارح الاذکیا در حل عویصات علوم مختلفہ است واین ہر دو کتاب بنظر مؤلف رسیدند الحق کہ ازان لیاقت علمی مصنف ظاہر مے شود آخر باقتضای کل نفس ذائقة الموت در عین شباب بملک بنگالہ سفر آخرت گزید رحمة الله علیہ

مولوی رضا علی خان بریلوی ابن محمد کاظم علی خان بن محمد اعظم شاہ ابن محمد سعادت یار خان بہادر از اجلہ علماے بریلی ملک روہیلکھنڈ و از عائلہ افاغنہ بڑیچ است بزرگان شان پیش سلاطین دہلی بر عہدہ ہاے جلیلہ بمنصب شش ہزارے سرفراز وممتاز بودند وے بسال بست وچہارم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت مولوے خلیل الرحمن مرحوم بمقام ٹونک تحصیل علوم درسی کردہ بعمر بست وسہ سالگی از اکتساب علوم متداولہ فراغ یافتہ مشارالیہ اماثل واقران گشت خصوصاً در علم فقہ مہارتے کامل داشت تذکیر پر تاثیر وے مشہور ومعروف است بالجملہ بینت کلام وسبقت سلام وزہد وقناعت وحلم وتواضع وتجرید از خصائص وے توان شمرد دوم جمادی الاول سال ہشتاد ودوم صدی سیزدہم ازین سراے سپنجی در رحلت فرمود رضی الله عنہ بڑیچ بباے موحدہ تازی وراے ثقیلہ ہندیہ ہر دو مفتوح ویاے تحتانی ساکن وجیم فارسے موقوف گروہے از افاغنہ اند کہ ایشان را روہیلہ نیز گویند

شاہ رضا لاہوری قادری شطاری از اکابر علماے وکملاے مشائخ لاہور صاحب فتوی وارشاد بود وفتوحات ظاہر وباطن ہر انچہ بود پیوستہ در پنجاب بکسی میسر نگشت بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال ہیژدہم از صدے دوازدہم رحلت فرمودہ مرقدش بلاہور ست

شیخ رضا رفیقی کشمیری ابن محمد بن مصطفیٰ رفیقی کنیت وے ابوحمزہ است بسال دوازدہ صد و پنج ہجری متولد شدہ از پدر بزرگوار و اعمام وجد مادرے خود شیخ نعمت اللہ بن اشرف و دیگر و علوم تحصیل کردہ فقیہ و محدث شد و مشہر گشت و بدرس علوم مذکور اشتغال داشت در بر کرمہ سبقت سلام مے کرد و در لبس حلیم و رحیم و متواضع بود بماہ شعبان سنین دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری رحلت فرمود

میر رضی الدین از علمائے کشمیر فاضل کامل و متبحر بود بزمان تسلط مرزا حیدر بہ محلہ قطب پورہ بدرس مقرر شدہ باکثر علوم تالیفات جیدہ دارد دختر وے بحبالۂ نکاح ملا فیروز در آمد مولوی فقیر محمد لاہوری در حدائق حنفیہ مطبوعہ مطبع نولکشور بصفحہ ۳۷۷ اولاً وفاتش در سن نہصد و پنجاہ و شش ہجری نوشتہ باز ہمان صفحہ در ذیل ترجمہ میر موصوف وفات او در سن نہصد و شصت ہجری تحریر مے فرمایند ندانم کہ صحیح کدام است و وجہ تکرار ترجمہ چیست بجز اینکہ بر مسامحت قلم ناسخ محمول شود

مولوی رضی الدین ولد حسیب الدین قاضی کانپورکہ بزیور رضا و تسلیم آراستہ بود بحکم قضا در سال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری در بلدہ کانپور از دولت سرائے فنا بدار البقاء شتافت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی ادام اللہ برکاتہ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ۔ نہال باغ شرف مولوی رضی الدین ❊ قضا نہفتہ بخاکش چو آفتاب بمیغ ❊ ۱۲۶۲

ز پیر عقل چو سال وفات او جستم ❊ ز غصہ گفت بگو ہائے ہائے در ربیع ❊ ۔

میر سید رفیع الدین محدث ساکن آگرہ آبائے کرامش ہمہ علماء و صلحا بودہ اند و او نیز دانشمند و محدث بود و بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دوانی و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمٰن السخاوی الحافظ المصری است و اصلش از شیراز بود تولد او ہم در انجا است در زمان سلطان سکندر لودی بدہلی تشریف آورد و سلطان سکندر را در حق او اعتقادی عظیم پیدا شد وی باذن سلطان سکندر در آگرہ اقامت فرمود وفات او در سال نہصد و پنجاہ و چہار ہجری شدہ قبرش ہم در انجا است کہ خانہ او بود رحمۃ اللہ علیہ

مولانا رفیع الدین دہلوی ابن شاہ ولی اللہ دہلوی از اجلہ علمائے وقت بود مقدمۃ العلم و رسالہ عروض و کتاب التکمیل و رسالہ دفع الباطل و اسرار المحبۃ و ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو و تحت اللفظ از تصانیف وے ہستند گاہی شعر ہم گفتی چنانچہ غزل مولانا عبدالرحیم دہلوی را کہ در بیان ماہیۃ نفس بجواب غزل عربی شیخ الرئیس بود تخمیس نمودہ بسال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود رفع اللہ درجاتہ فی الجنات

مولوی رفیع الدین مرادآبادی ابن فریدالدین علم حدیث بخدمت مولوی خیرالدین سورتی شاگرد شیخ محمد حیات سندی و نیز بخدمت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی حاصل نمودہ و با مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی صحبتہای تحقیق و تدقیق داشت مرید و شیخ محمد غوث لاہوری بود و بحرمین شریفین رفتہ بحج و زیارت مشرف شدہ و کتابے در حالات حرمین شریفین تالیف کرد کتاب قصر الآمال بذکر الحال و المآل و سلو الکئیب بذکر الحبیب و ترجمہ عین العلم و شرح اربعین نووے و کنز الحساب و تذکرۃ المشائخ و کتاب الاذکار و تذکرۃ الملوک و شرح غنیۃ الطالبین و تاریخ افاغنہ مشہور ترین از مصنفات وے اند پانزدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہژدہ ہجری در مرادآباد بمرض استسقا وفات یافت۔

مولوی روح اللہ لاہوری در سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری متولد شدہ باکتساب علوم پرداخت در صرف و نحو و منطق و معانی و حدیث و تفسیر وا نے نظیر خود نداشت شاگرد رشید مولوی محمد سلیم لاہوری بود حکام عہد یعنی رنجیت سنگھ وغیرہ ادب وے بغایت مے کردند دران زمان کہ سورش سکھان در لاہور بدرجہ غایت رسیدہ بود او سست کہ در لاہور آثار شرع جاری داشت فتوائے او نزد علمائے عصر مقبول مے شد در مکہ معظمہ رفتہ بلے روز بماہ رمضان شریف قرآن مجید حفظ کرد صاحب تصانیف بود و بوقت مراجعت در معمورہ یمن بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ

شاہ رؤف احمد مصطفیٰ آبادی نقشبندی مجددی مصطفیٰ آبادی برادر خالہ زاد

شاہ ابوسعید دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود کسب علوم ظاہر از مولانا شاہ عبد العزیز کردہ خرقہ خلافت خاندان نقشبندیہ از شاہ غلام علی یافتہ در بھوپال مقیم شدہ تفسیر رؤفی بزبان اردو تالیف نمود کہ آغاز آن در دوازدہ صد و سی و نہ و اختتام آن در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجرے بظہور پیوستہ و نیز ذار المعارف در بیان ملفوظات مرشد خود و دیوان رافت در اشعار ہندی و فارسی از تصنیفات اوست و در اشعار رافت تخلص سے کرد از بھوپال بعزم زیارت بیت اللہ روانہ شدہ بسوار سے جہاز در سال دوازدہ صد و سہ ہجری انتقال فرمود

حرف زاے معجمہ

مولانا شاہ زاہد بخاری احمد آبادی محدث و فقیہ حنفی المذہب مرید شاہ عالم گجراتی درس علوم مے داد تاریخ ششم شعبان سال ہشت صد و نود و سہ ہجری وفات یافت و بہ احمد آباد گجرات مدفون گشت

ملک زین الدین و صدر الدین ایشان دو برادر گو در علماے کرام معدود نیستند مگر از نجباے روزگار و صلحاے امت و محب العلم و العلما بودند لہذا ذکر شان درین مختصر بمقتضاے المرء مع من احب تیمناً و تبرکاً کردہ مے آید

ملک زین الدین از وکلاے خان جہان کہ از اعاظم سلطان سکندر لودی است توفیق بر خیرات و مبرات رفیق حالش بود بعلاقہ صلاح و تقوے و خدمتگذاری اکثر مشائخ و علماے وقت را باو محبتی در جوع بود و سے ہموارہ تلاوت قرآن مجید بحالت قیام مے کرد و علے ساختہ کہ تا سینہ وے بلند بود بران قرآن مجید مے نہاد و استادہ تلاوت مے کرد و تمام متعلقان او از خدمتگاران و غیرہ از نصف اخیر شب براے تہجد بر مے خاستند و تا وقت چاشت در منزل او جز اشتغال بصلاۃ و تلاوت بجز شغل و اوراد و غیرہ کارے نمی شد گویند کہ در شب جمعہ بمدح مظہر رسول اللہ صلعم مقدار چند من برنج قبول مے پختند بر ہر برنجی سہ کرت قل ہو اللہ احد خواندہ می دمیدند و در ایام مولد آنحضرت صلعم ہر روز یکصد ہزار تشکیم زیادہ مے کرد و تا دوازدہ ہم

دوازده هزار تنگه خرج می شد تنکه بالفتح وکاف عربی بمعنی قرص رائج خواه از زر باشد
خواه نقره یا مس واین مفرس تنکه است

ملک زبیر الدین بخدمت وملازمت برادر که درگاه ور سلطانی داشت اکتفا کرده روزگار بتجرد می گذرانید وقریباً تکیه در حوالی دهلی بودند ملکیت گرفته بعلما وصلحا وصوفیان خویش می گذرانید چون هر دو برادران التزاما بروز چهار شنبه دعای شهادت خود می کردند همچنان شد که ایشان می خواستند یعنی زین الدین در سنه نهصد وبست وشش هجری مسموم وفات یافت وزبیر الدین همراه سلطان ابراهیم ابن سلطان سکندر بودی در سن نهصد وسی ودو هجری شهید شد قبر او جانب غربی حوض شمسی واقع دهلی است

زین العابدین دهلوی عرف شیخ آدهن دهلوی جد مادری شیخ عبد الحق محدث دانشمند کامل متورع ومتعبد ودر غایت خشوع وانکسار وتادب ووقار بود وبجان وضع و آداب که در میان مردم می بود درون خانه نیز بودی وزبانش دائم بذکر الله می رفت وحلیه در غایت جمال ونورانیت داشت که انوار علم وتقوی از جبین وی لائح بود اکثر احوال صائم بودی ودر لقمه احتیاط تمام داشتی سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر بودی وی را بجانب خویش خواند قبول نکردی مرید مولانا سماء الدین وشاگرد مولانا عبد الله طلنبی است رحمة الله علیهم وفات او در سال نهصد وسی وچهار هجری بظهور پیوست
قبرش جانب غربی حوض شمسی در دهلی است

شیخ زین الدین خوافی تخلص وفائی صدر مستقل ظهیر الدین محمد بابر شاه بود بوفور دانشمندی موصوف بود او را مسجد نیست در آگره ومدرسه که آن طرف آب جون واقع شده و صاحب کمالات صوری ومعنوی ودر معما وتاریخ دیدبید گوی ودر شعر وسائر جزئیات نظم ونثر وانشاء عدیل زمان خود بود گویند که مجلس اول که بابر بادشاه را ملازمت نموده پرسید که سن شما چند باشد وی فی البدیهه گفت که قبل ازین به هشت سال چهل ساله بودم وحالا چهل ساله ام وبدو سال دیگر چهل سال تمام می شود ازدست

قطعہ ہذا سے غم گریبان گیر شد سرور گریبان چون کشم ٭ شوق دامنگیر آمد پا بدامان چون کشم ٭ اے گریبانم زشوقت تار و دامن چاک چاک ٭ بے تو پا در دامن و سر در گریبان چون کشم ٭ و تاریخ نوشتہ مشتمل بر فتح ہندوستان و شرح غرائب آن داد سخنوری دران دادہ وفاتش در حدود چنارگڈھ بسال نہصد و چہل رو دادہ در مدرسہ خود باگرہ مدفون گشت

خواجہ زین الدین علی تتور کشمیری راینواری از علمائے کشمیر شاگرد شیخ یعقوب صرفی و ملا شمس الدین پال و مرید شیخ حمزہ بود در اواسط عمر بحرمین شریفین رفتہ و از شیخ ابن حجر مکی اجازت حدیث یافتہ بکشمیر واپس آمد و بتدریس علوم صارف الاوقات بود و بعد وفات بمحلہ راینوارہ کہ مسکن وی است مدفون گشت

مولوی زین الدین کشمیری ابن خواجہ عبداللطیف والشمت کامل ذکی الطبع بود و طبع موزون داشت اشعار فصیح مے گفت در اکل حلال کمال عنایت بود بعمر پنجاہ و دو سالگی بسال یازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات یافتہ بمحلہ راینواری متعلقات کشمیر قریب خواجہ زین الدین علی جد خود مدفون شد

	حرف سین مہملہ	

مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ساکن قصبہ منڈیاہون مضافات جونپور کثیر الدرس والتذکیر کہ از ذات اجامع صفات شان مرطلبہ علوم را فیض عام بود ولادت الیشان در سن دوازدہ صد و بست و شش ہجری وقوع یافتہ از مولوی قدرت علی ردولوی و مولوی عبدالحی دہلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی و مولوی احمد اللہ انامی اکتساب علوم نقلیہ و عقلیہ فرمودہ بدرس و افادہ طلبہ ہمہ تن متوجہ بود و مسجد جامع جونپور کہ از تعمیرات سلاطین شرقیہ است بقبضہ اہل تشیع مرکز بدعات شنیعہ بود و تخلیص فرمودہ و در انجا مدرسہ ربانیہ قائم کرد تا حال جار یست و نماز پنجگانہ و جمعہ مے شود و صدہا کسان حافظ قرآن از مدرسہ برآمدند بر اسے چندے در باندا ہم نواب ذوالفقار بہادر مرحوم بدرس مدرسہ آنجا بود و منسوخ اوراق و دکرمشا بر حضرت الیشان

شرف یاب شد اول در مچھلی شہر مکان او استادی مولانا محمد شکور غفر اللہ لہ و دوم در فتح پور
بفرودگاہ مفتی محمد اسد اللہ مرحوم ذات پاکش مہربان بحال طلبہ یافتم و حج بزیارت
بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بعد از بست و ششم شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری
جان بجان آفرین تفویض نمودہ بجنۃ المعلی مدفون گشت القول الحکیم فی احادیث النبی الکریم
در حدیث و رسالہ اسلم در منطق و رسالہ تقوے در رد بدعات و عقائد نامہ اردو و رسالہ
کلمات کفر و رسالہ اسرار فقر و جواب سوالات تسعہ از مولوے شیخ محمد مچھلی شہری
و رسالہ عرض نیک در مناظرہ شیعہ و رسالہ عرفان در اوقات و رسالہ تعداد لغات
وغیرہا از تصانیف مشہورہ او ہستند بسے علماے نامدار از زیر دامن تربیتش برخاستند
از انجملہ مولوے سید خواجہ احمد نصیر آبادی و مولوے کرامت علی جونپوری و مولوی رجب علی
جونپوری و مولوے محمد شریف جونپوری و ملا غلام محمد جگدیس پوری اعظم گڈھی و مولوے
شیخ محمد مچھلی شہری و مولوی محمد یعقوب بہاری و مولوی شجاعت حسین و مولوے محمد عمر
غازیپوری و مولوی غلام جیلانی بانجیہ پوری غازیپوری و مولوی فیض اللہ مئوے اعظم گڈھی
و مولوی رحیم اللہ ساکن ضلع بستی مشہور اند و حق تعالی چہار فرزند ارجمند عطا فرمودہ یکے
مولوی محمد دوم مولوے حکیم محمد جنید سوم مولوے محمد شبلی چہارم مولوے حافظ ابو الخیر محمد مکی
ذکر این چہار بہ محل خود خواہد آمد انشاء اللہ تعالے

مولوی سراج الحق بدایونی ابن مولوی فیض احمد بدایونی اند عالم کامل و فاضل مکمل
ذہن نقاد و طبع وقاد دارند ولادت شان در سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری
بمنصۂ وجود جلوہ ظہور انگند اظہار الحق نام تاریخی او شان است اکثر کتب درسیہ پیش
والد ماجد خود گذرانیدہ و تکمیل تحصیل بخدمت خال خود مولوی نور احمد بدایونی نمودند
و شرف بیعت از مولوے شاہ فضل رسول بدایونی یافتہ بافاضہ و افادہ ہمہ تن متوجہ
ہستند و درین عہد در زمان کہ علم و کمال ہا و علما درگذرانند ذات بہ شریفش را از مغتنمات
آن شمرد و رسالہ سراج الحکمۃ در فلسفہ و شرح رسائل حسابات بہاء الدین عاملے
و شرح میزان منطق و حاشیہ بر کتاب منتقد نستند و رسائل طبیہ و دیوان عربے

و فارسی از تصانیف شان مطرح انظار علماے وقت اند سلمہ اللہ و ابقاہ و رقاہ الے ما یتمناہ

حکیم سراج الدین شاہ جہان آبادی از مشاہیر اطباے شاہجہان آباد علامہ زمان بود در تصانیف و کتابت شہرتے داشت چراغ دین و انتخاب بحر الکلام و علم رموز و عقل افزا و حکمت ایمانی و سراج منیر و سراج ہدایت و لب لباب مثنوی مولانا روم و دستور العمل علماے متقدمین و عقلاے سابقین و مجموعہ گل و ریاحین و قانون العلاج از تالیف اوست

سراج الدین علی خان اکبر آبادی آرزو تخلص محقق زبان فارسی چراغ ہدایت و تذکرہ شعرا موسوم بمجمع النفایس و تنبیہ الغافلین متضمن خوردہ گیری شیخ علی حزین گواہ فضل اوست علاوہ فارسی در ریختہ گوئی ہم کمالے داشت بروقت بربادے دہلی حسب الاشارہ نواب سالار جنگ بہ لکھنؤ رفتہ ہمانجا در سال یازدہ صد و شصت و نہ ہجری وفات یافت

مولوی سید سرفراز علی سنبھلی ولد میر محفوظ علی ولد میر محمد صالح کہ سلسلہ نسبتش بہ سید ناموسی کاظم رضی اللہ عنہ میرسد در سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری ولادت یافتہ بخدمت علماے زمان خود اکتساب علوم مروجہ متداولہ نمودہ فراغ حاصل کرد از ابتداے تعلم تا حال اشتغال بہ تعلیم طلبہ دارند و خلیفہ مجاز شاہ غلام رسول کانپوری رحمۃ اللہ علیہ اند سلمہ اللہ و ابقاہ

شیخ سعد اللہ بنی اسرائیلی لاہوری از شاگردان رشید شیخ اسحاق بن کاکو لاہوریست خود را بنی اسرائیلی می گفت اطوار مختلف داشت ابتداے متشرع بود بہ یکبار ترک تقید نمودہ مرتکب جمیع نواہی شدہ باسطربہ تعلق پیدا کردہ بارلیش سفید در بازار مے گذشت ؎ دین ہیش گرچہ خلق گرفتی زما سبق ۞ عشق آمد و نماند نشانے زنا سبق ۞ و مردم خاکپای او را از بس حسن عقیدہ بجای توتیاے کشیدند و عقیدہ ولایت باو داشتند و دران حالت در عین نخاس درس مے گفت و از اسباب جمعیت ہرچہ داشت در عشق آن نگار در باخت شبے باو شراب مے خورد و گروہے از محتسبان باتفاق

طلبہ کہ نسبت تلمذ با و داشتند ہجوم نمودہ بجہت اصلاح حال او از راہ دیوار بخانہ او در آمدہ و آلات ملاہے ومناہے شکستہ خواستند کہ او را تعزیر نمایند ہمان سخن را بزبان آورد کہ بہ خلیفہ ثانی امیر المؤمنین عمرؓ گفتہ بودند کہ اگر ما یک نامشروع کردہ ایم شما سہ نامشروع را ارتکاب نمودہ اید پس شما بتعزیر سزاوارتر ید کہ بہ تجسس بے اذن از راہ دیوار سرزدہ درین خانہ در آمدید آن جماعہ منفعل و خجل شدہ باز گشتند بعد ازان توفیق توبہ نصوح یافتہ و کتاب احیاء العلوم را دستور خود ساختہ پیوستہ بعبادت و ریاضت مے گذرانید و تصانیف بسیار مفید و عالی نوشتہ ازان جملہ شرحے بر جواہر القرآن مصنفہ امام غزالی است جلال الدین محمد اکبر بادشاہ او را بجلوت طلبیدہ پرسید کہ از کدام قومے گفت از جماعہ نویسندہا کہ ایشان را بزبان ہندی کایستھ مے گویند بادشاہ را این بے تکلفی او بسیار خوش آمد صحبتی ممتد بوی داشتند او ہرگز سائلی را محروم نگذاشتہ باوجود آنکہ از اسباب تجارت و زراعت فارغ بودہ و مدد معاش از جانب بادشاہ ہم نداشت معلوم ہیچکس نمی شد کہ آن ہمہ صرف و بذل و ایثار از کجا بود و خلائق درین امر حیران بودند بعد ازانکہ بسن ہشتاد سالگی کم و بیش رسیدہ ازین سرائے مجازی درگذشت و اصاغر و اکابر بہ تشییع جنازہ او متجاوز از اوقت رفتہ نعش پاک او را بہ تبرک بر سر و دوش مے گرفتند

کہ جای نہادن قدم نبود التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ

شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی ابن شیخ سعد الدین لکھنوی جامع بود بجمیع علوم نقلی و رسمی و حقیقی سطوت و شوکت ظاہر و باطن داشت و از اغنیائے شاکر ببذل و ایثار مشہور بود از بسکہ طعام وافر بر فقرا و محتاجان ایثار مے کرد وے را کندورے فراز گفتندے و از زبان فیض ترجمان مخدوم شیخ قیام الدین ملقب بشیخ الاسلام گشت ارادت و خلافت خاندان چشت از والد ماجد خود یافتہ و خرقہ سہروردیہ از سید اجمل جونپوری گرفتہ او را ہشت پسران بودند۔ بدیع الدین۔ فرید الدین۔ شیخ بڈہی۔ شیخ جہانگیر۔ امین الدین۔ سعد الدین۔ فخر الدین۔ رکن الدین۔ صفات و بزرگی وی متجاوز از حد احصا است برشحہ از ان شیخ رحمت اللہ لکھنوی

در تذکرة الاصفیا تحریر کرده این مختصر گنجایش آن ندارد بالجمله وفاتش بست و سوم ربیع الثانی سن هشت صد و بست و نه هجری واقع شده پائین پدر خود به گلکنده مدفون گشت شیخ رحمت الله مؤلف تذکرة الاصفیا در کلمهٔ رحمة الله علیه تاریخ فوتش یافته کنده درسے

بالفتح و دال مهمله مضموم سفره و دستارخوان

شیخ سعد الله سیالکوتی در علم نحو نظیر خود نداشت سالها مجاور ملازم طلبهٔ علم و اهل سلوک و صائم الدهر بود از شیر و گیاه و میوه‌های بیابانی افطار مے کرد از صغر سن بارادت شیخ محمد غوث سر بدوش نهاده آخر الامر حیرت برو غالب آمده سکوت ورزید و در حجرهٔ تنهائی عزلت گزید که فرزندان را هم بخود راه نمے داد و در سال هشت صد و هشتاد و نه هجری ازین جهان درگذشت و بخانقاهے که در بیانه تعمیر کرده بود مدفون گشت برد الله مضجعه

بیانه بروزن بهانه قصبه ایست قریب بهرت پور

حافظ سید سعد الله بلگرامی فاضل جید بے بدیل عالم عدیم المثیل شاگرد ملا عبد الرحیم فاضل مرادآباد شاگرد ملا عبد الحکیم سیالکوتی در سال یک هزار و یک صد و نوزده هجری وفات یافت

مولانا سعد الله سلونی ابن عبد الشکور سبط شیخ پیر محمد سلونی در صغر سن باندک زمانے از تحصیل علوم فراغ یافته بر مسند درس و تصنیف جلوه افروز شد و بزیارت حرمین شریفین فائز گشت و در مکه معظمه تا دوازده سال قیام فرمود اهل حرمین شریفین بوی اعتقاد راسخ داشتند شیخ عبد الله بصری مکی صاحب ضیاء الساری شرح صحیح بخاری بطریقهٔ قادریه مرید او گردید مخدوم هاشمی سندهی از ارشد تلامذهٔ اوست مولانا سعد الله از مکه معظمه معاودت کرده به بندر سورت رخت اقامت انداخت و مرجع خلائق شد شرح هدایة الحکمة و رساله کشف الحق و شرح مثنوی مولانا روم و رساله تحفة الرسول از تالیفاتش یادگار اند بتاریخ بست و هفتم جمادی الاول سال یک هزار و یکصد و سی و هفت هجری به بندر سورت وفات یافته همانجا مدفون گشت علیه الرحمة والغفران وی را دو فرزند عبد العلی و عبد الولی بودند پسر ثانی در کمالات علمی ثانی پدر بود و عزلت گزین می کرد

مولوی محمد صادق ٹھٹھوی شاگرد اوست

مولوی مفتی سعد اللہ مرادآبادی ولادت شریف اودر سال ہزار و دو صد و نوزدہ ہجری وقوع یافتہ کہ تاریخش از لفظ ظہور حق و بیدار بخت برمے آید در اوائل سن صبی از کتب فارسیہ ضروریہ فراغت یافت من بعد شوق طالب العلمی در سر افتاد برام پور رفتہ شروع در صرف و نحو نمود پس ازان بمقام نجیب آباد شرح جامی وغیرہ از مولوی عبد الرحمن قستانے خواندہ استعداد سے تمام بہم رسانیدہ بدہلی تشریف آوردہ بر آخوند شیر محمد ولایتی و مولوے محمد حیات پنجابی و مفتی محمد صدر الدین خان صدر الصدور اکثر کتب درسیہ تحصیل کردہ در سال ہزار و دو صد و چہل و سہ ہجری بہ لکھنؤ وارد شدہ از مولوے محمد اشرف لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل مرادآبادی و میرزا حسن علی محدث و مفتی ظہور اللہ لکھنوے فرنگی محلی رجوع آوردہ بعد فراغ علمی واد و داج خود اولا بعہدہ مدرسی مدرسہ شاہی وثانیا بتالیف بعض مجلدات تاج اللغات ترجمہ قاموس ثالثا بعہدہ افتائے کچہری کوتوالی تا مدت بست و نہ سال مامور ماندہ در ایام بسفر حج بیت الحرام توفیق یافتہ از شیخ جمال مکی سند جدید علم حدیث گرفتہ بلکھنؤ مراجعت فرمودہ بالتزام عہدہ افتا مصروف شد بعد عزل واجد علی شاہ حسب الطلب نواب یوسف علی خان کہ تلمیذ وے بود برامپور رسیدہ خدمت قضا و افتا و مرافعہ وغیرہ بدو تفویض یافت و تا عہد نواب کلب علی خان رئیس رامپور بدستور بعہدہ مفوضہ مامور بود و اقع چہار دہم برمضان روز یکشنبہ سال ہزار و دو صد و نود و چہار ہجری بمقام رامپور داعی اجل را لبیک گفتہ رحلت فرمود و ہمانجا مدفون گشت طاب اللہ ثراہ دو فرزند ارجمند مسمیان لطف اللہ و بشارت اللہ عقب خود گذاشت ہر دو برامپور قیام پذیر اند حکیم لطف اللہ در تاریخش چند اشعار عربی گفتہ مقطع آن کہ شامل مادہ تاریخ است اینست ؎ فانا اللطف خضت تاریخا ۔ لسنی موتہ وما اختاہ فبوجہ الجمیل یا بشری ۔ قیل مثواہ طاب طیب ثراہ ۔ مولوے محمد یحیی تاریخش چنین گفتہ ؎ تاریخ وفات گفت یحیی ۔ گنجینۂ علم و فضل صد آہ ۔ مسودہ اوراق در ۱۲۸۱ھ بمقام لکھنؤ بجہت طلب علم در انجا دار و بود و صاحب ترجمہ را دید خشک

مزاج یافت و با اصاغر کم توجہی مے نمود از تصانیف زائد از کتب ذیل یادگار ماند مفید الطلاب فی خاصیات الابواب القول الفضل فی ہمزۃ الوصل عقود الاجیاد فی مجہول اختیار و انقاد نوادر الاصول فی شرح الفصول در علم صرف غایۃ البیان فی تحقیق السبحان ۔ رسالہ ترکیب بسم اللہ در نحو خلاصۃ النوادر نوادر البیان فی علم القرآن رسالہ منہ فی وجود الغنہ در قرأت ۔ القول المانوس فی صفات القاموس ۔ نور الصباح فی اغلاط الصراح ترجمہ بعض مجلدات قاموس در علم لغت ترجمہ فقہ اکبر و وصیت نامہ امام ابو حنیفہ و ترجمہ حقیقۃ الاسلام و ہدایۃ النور فیما یتعلق با لاظفار والشعور ۔ زاد السبیل الی دار الخلیل و حواشی مالا بدمنہ و رسالہ طہر متخلل در دینیات ۔ حاشیہ بر شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی و شرح ضابطۃ التہذیب و شرح خطبہ قطبی ۔ در منطق ۔ رسالہ قوس قزح و رسالہ تناسخ و رسالہ تحقیق علم واجب در حکمت و رسالہ سبع عرض شعیرہ موسومہ مفید البصیرہ در حساب ۔ حاشیہ بر شرح چغمینی در ہیأت ۔ رسالہ تشبیہ و استعارہ در علم بیان رسالہ عروض با قافیہ و میزان الافکار شرح معیار الاشعار و قصیدہ لامیہ فارسیہ و غیرہا

شیخ سعد الدین لکھنوی بن شیخ الاسلام شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی جامع بود میان علم ظاہر و باطن و مدام بدرس و افادہ علوم دینیہ اشتغال داشت و در مدرسہ وی طلبہ مستعد رجوع مے کردند طبع شریفش مائل بشعر بود تخلص او سعدی است از نتائج فکر اوست ؎ چو داری سوئے لشے چون قل ہو اللہ ۔ مخطی در کشش بگرد ماسوی اللہ ۔ ولہ

چون دوست موافق است سعدی ۔ سہل است جفای ہر دو عالم ۔ و لم کرچہ بر عیوب
کس نکنی ۔ خندہ بر عیب دیگران چہ زنی ۔ بست و نہم جمادی الاول سال ہشت صد و ہشتاد و یک ہجری رحلت بدار البقا فرمودہ اعداد مخدوم قطب الاولیا موافق سال وفاتش اند

شیخ سعد الدین خیر آبادی پدرش قاضی خیر آباد بود شیخ اولاً از حفظ قرآن مجید فراغ نمودہ بحلقہ تلمذ مولانا اعظم لکھنوی در آمد تکمیل تحصیل علوم کردہ مرید شیخ مینا لکھنوی گشت بعد وفات پیر خود بخیر آباد وطن مالوف خود رفتہ بدرس و ارشاد صارف الاوقات ماند

تاآنکہ در سال ہشت صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت شرح مصباح و شرح کافیہ و شرح جامی و بزدوی و شرح رسالۂ مکیہ مسمی بمجمع السلوک کہ بسی از ملفوظات و حالات شیخ بینا دوی درج کردہ از دست قسستش در خیرآباد دست یازو تبرک بہ ملا اسعد الدین دہلوی کنیتش ابوالفضائل بود شرح کنز الدقایق و منار از عمدہ تصانیف اوست در سن ہفت صد نود و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی بپیوست طاب ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

مولوی سعد الدین صادق دہلوی ابن مولوی امان اللہ شہید بسال یازدہ صد و بست و ہفت ہجری متولد شدہ و از والد ماجد خود علوم تحصیل کردہ بر مسند افادہ متمکن گشت و در اکثر مباحثات بر معاصرین غالب مے آمد تاریخ بست و سوم ذیحجہ سال یازدہ صد پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ و قریب بمدفن والد خود مدفون گردید مولانا سعید سمرقندی اعلم العلمائے روزگار بودہ اکتساب علوم از ملا احمد جند و ملا محمود سرخ و ملا عصام الدین ابراہیم نمودہ در سال نہصد و شصت و شش ہجری بہ ہندوستان آمدہ بملازمت اکبر بادشاہ ممتاز شدہ کیفیت درویشی و انکسار غالب داشت خوش طبع و فصیح و بلیغ و شفیق بر تلامذہ بود صحبت او بادشاہ را خوش مے آمد در سال نہصد و ہفتاد ہجری بجوار رحمت ایزدی بپیوست

مولوی سلام اللہ محدث رامپوری بن شیخ الاسلام بن حافظ فخر الدین از اولاد امجاد شیخ عبد الحق محدث دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود علوم متداولہ از والد ماجد خود شیخ الاسلام مصنف شرح فارسی صحیح بخاری و رسالہ طرد الاوہام عن اثر الامام الہمام و کشف الغطا عما لزم للموتی علی الاحیا حاصل کردہ و سند اجازت حدیث وغیرہ یافت جد امجد او حافظ فخر الدین نیز علامہ عصر بود از تصانیف حافظ مذکور شرح فارسی صحیح مسلم و شرح فارسی عین العلم و شرح حصن حصین یادگار روزگار اند بالجملہ صاحب ترجمہ بعد اکتساب علوم بجوار اسلاف خود بر مسند افادت و افاضت متمکن بودہ در نشر علوم سعی کوشید بماہ جمادی الثانی وقت شام سال دوازدہ صد و بست و نہ و تفسیر

دوازدہ صد و سہ ہجری رحلت کرد تصانیفہ المشہورہ کمالین حاشیہ جلالین ۔ مجلی شرح موطا کہ آنرا در سن دوازدہ صد و پانزدہ ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہو الفوز الکبیر است ترجمہ فارسے صحیح بخارے ۔ ترجمہ فارسی شمائل ترمذی ۔ رسالہ اصول حدیث بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری ابن شیخ برکت اللہ صدیقی رئیس

بدایون عالم العلوم کالشمس بین النجوم ذات بابرکاتش مستغنی از توصیف و تعریف است مؤلف اوراق نیز چندی خوشہ چینی خرمن فیض آن بزرگوار نمودہ رسالۃ الاسناد کہ وقت اعطائے سند بہ مخدومی مولوے شاہ محمد عادل ارشاد تلامذہ خود جناب موصوف بزبان فارسے تصنیف فرمودہ اند بنابر بیان ترجمہ شریف کافی ست ازان رسالہ ترجمہ حالیہ بر سبیل اختصار حوالہ قلم نمودہ مے آید و ہو ہذا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب کہ فقیر تحصیل کتب درسیہ متداولہ از خدمت چند فضلائے عصر نمودہ آوّل در حداثت سن از خدمت مولانا ابو المعالی بن مولانا عبد الغنی بدایونی کہ سلسلہ درس ایشان بہ ملا جلال الدین دوانی میرسد استفادہ کردہ در عرض مدت دو سال از میزان صرف تا شرح جامی بر کافیہ و شرح تہذیب یزدے خواندم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ رحمۃ اللہ لہ از تلامذہ مولانا باب اللہ جونپوری بودند تحصیل قطبی و میبذے و رشیدیہ مناظرہ بعمل آمد بعد ازین ہینکہ مولوے صاحب بباعث ضرورے مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید شاہ آل احمد مارہروی قدس سرہ العزیز بخدمت شریف مولانا محمد مجد الدین عرف مولوے مدن صاحب کہ دران زمان از کلکتہ مراجعت فرمودہ عزت افزائے سکنہ بریلی بودند حاضر شدہ تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیہ متعارفہ از زواہد ثلاثہ و قاضے مبارک و حمد اللہ شرح سلم و مطول تفتازانی و صدرا و شمس بازغہ و شرح عقائد جلالی

با ملا یوسف و حاشیہ ملا کمال الدین و ہدایہ فقہ حنفی و مسلم الثبوت و بیضاوی و غیرہ آن اتفاق افتاد و جناب مولانا بفرط عنایت در اندک فرصت ہر قدر باکہ از ذخیرہ مبلغ معلومات بہ تحویل خود بدولت داشتند تفویض من ہیچ کارہ نمودند و حق اینست کہ جل تحقیقات و تدقیقات کہ معارکہ آرا و مزال اقدام علما و فضلا ہست ازمین ارشاد جناب ممدوح در کیسہ استعدادم فراہم شد و اللہ یعطی نعمت لمن یشاء و بعد طی مرحلہ تحقیق و تدقیق کتب درسیہ برطبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر و مرشد برحق قدس سرہ ذخیرہ اندوز اسعاد تہا از خدمت سراپا موہبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی انار اللہ برہانہ گردیدہ در صدد تحقیق و تنقیح و سند کتب احادیث و تفاسیر افتادہ فائدہ ازین مائدہ عامدہ گرفتم چنانچہ صحاح ستہ و کتب تفاسیر را از حضور مولانائے ممدوح و مولانا رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تجر تام در جملہ علوم خاصہ علم حدیث و تفسیر داشتند بمعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست و خدمت این ہر دو بزرگ فہم معانی احادیث و ادراک حقائق و دقائق تفسیر بمذاق طبع حاصل شد آخر کار جناب مولانائے ممدوح تفقد کریمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ و مشکوٰۃ المصابیح و حصن حصین و کتاب المسلسلات و دیگر کتب احادیث و تفاسیر و رسائل مصنفہ خود و نیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرفراز فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً فقیر سند کتب درسیہ تمام و کمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد و سند کتب احادیث و تفاسیر قراءۃً و سماعۃً و درایۃً و اجازۃً از ذروۃ المحدثین و اسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و برادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد و حضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند و حضرت ایشان حال اسانید متنوعہ خود در کتاب الارشاد الی مہمات الاسناد بہ تمامتر تفصیل نوشتہ اند انتہی ملخصاً مولانا صاحب الترجمہ حین حیات خود مسجدے بمقام کانپور وطن خود در سال یک ہزار و دو صد و شصت و ہفت ہجری تعمیر فرمودند کہ تاریخ بنائے از فقرہائے۔ ان ہذا الا بیت اللہ۔ و یا ہذا المسجد الفردوس۔ دوا

ہوالغنی الحمید مے برآید چونکہ نفس قدسی آنحضرت مفید عام و مفیض انام بود صدہا علما و فضلائے نامی زیر سایہ داماں تلمذ و درس آں خاتم العلما برخاستہ اند بااین ہمہ کتب مصنفہ حضرت معزی الیہ دال بر ذخیرہ علمی شان موجود اند از انجملہ کتب ذیل ہستند تحفۃ الاحباب و معرکۃ الآراد برق خاطف در مناظرہ اہل سنت و شیعہ و تحریر الشہادتین شرح سر الشہادتین در بیان شہادت سید الشہدا رضی اللہ عنہ و خدا کی رحمت خرد و کلاں در بیان میلاد سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والتحیات و رسالہ شہاب ثاقب در سقوط کواکب و حقائق احمدیہ در علم حقائق و بحر التوحید در بیان شطحیات اولیاء اللہ و اسرار العاشقین در حل اقوال و اشعار عربیہ و فارسیہ بطریق صوفیہ کرام و رسالہ کشفیہ بجواب ایرادات بعض جہلہ کہ بوجہ ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیراز بر چند اشعار حافظیہ وارد نمودہ اند و ترجمہ دو تا رسالۂ شیخ محی الدین بن العربی در بیان لطائف موسومہ معائنات صوفیہ و مکاشفات قدسیہ و رسالہ لمعات حالات و رسالہ اشباع الکلام فی اثبات المولد والقیام و رقعات کشفی و شرح مثنوی گل کشتی و رسالہ الوان در بیان جواز و عدم جواز الوان و رسالہ در تحقیق جواز مصافحہ و معانقہ عیدین و رسالہ مجموعہ استفتا کہ اجوبہ ہر یک خود تحریر فرمودہ اند و رسالۃ الاسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم مختلفہ متداولہ و استحصال اسناد علوم از اساتذہ ۔ مولانا را طبع شعر گوئی ہم بود بنا بران تخلص خود کشفی مے کردند و دیوان کشفی کہ مجموعہ اشعار آبدار فارسی است مشتے نمونہ از خروارے بہ میزان فہم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور انموذج نوشتہ مے شوند ؎ آنانکہ بر خیال تو جان را فدا کنند ؛ بینند اگر ندیدہ جمالت چہا کنند ؛ محو نظارۂ رخ خوب تو دیدہا ست ؛ آئے کہ خاکپائے ترا توتیا کنند ؛ ترسم کہ رفتہ رفتہ فتد طشت من زبام ؛ یاران اگر کلافۂ عشق تو وا کنند ؛ غیر از جفا ندید دل من زمہوشان ؛ این ہم حکایتے است کہ خوبان وفا کنند ؛ بیمار عشق بہ نشود از دم مسیح بیہودگی نگر کہ طبیبان دوا کنند ؛ تنہا نہ من سبکروی گذار وحد تم ؛ زندان تمام تکیہ بدوش صبا کنند ؛ آئینہ را بدست نگیرند زینہار ؛ خوبان اگر معاینۂ یار ما کنند ؛

ناہد تو حق شناس نی راہ خود بگیر* خاصان حق ہمیشہ بمن اقتدا کنند* تردامنم چنانکہ ملائکت آسمان
نام مرا وظیفہ بجاے دعا کنند* حرف حزین بگفتہ حافظ نمی رسد* کشفی توکیستی کہ ترا مرحبا کنند*
بالجملہ ہر کمالے را زوالی است وکل نفس ذائقة الموت مسکن دل ہر صاحب خیالے
آہا ثم آہا کہ آن آفتاب فلک تحقیق وتدقیق واقع سوم رجب یوم شنبہ سال یک ہزار و
دو صد وہشتاد ویک ہجری زیر افق عدم پنہان شدہ در کانپور پیش مسجد خودش بزمین سپردند
طاب اللہ ثراہ وجعل الجنة مثواہ قطعہ تاریخ وفات آن مرجع العلوم برسنگ بالین
مزارش چنین کندہ اند ~ مظہر کشف وکرامات جناب کشفی* ہادی راہ خدا کاشف راز
عرفان* شدہ برخاست خاطر چو ازین گلشن دہر* رفت وچشم زدن جانب باغ رضوان*
سال تاریخ قلمبند نمودم ارشد* یوم ہفتہ سوم از ماہ رجب شد زجہان*

حاجی سلطان تہانیسری بزیارت مکہ معظمہ ومدینہ طیبہ مشرف شدہ وعلوم نقلیہ را
خوب ورزیدہ ومدتے مدید درخدمت اکبر بادشاہ بودہ حسب الحکم بادشاہ موصوف
چہار سال بترجمہ کتاب مہابھارت موسوم برزم نامہ بطریق انفراد واستقلال
اشتغال داشتہ بناے کہ از نقیب خان شروع شدہ بود او باتمام رسید ہنگام ترجمہ
نویسی مہابھارت یکے از وے پرسید این چیست کہ مے نویسی گفت کہ حرف دہ ہزار
رسالہ را بزبان حال موافق مے سازم

قاضی سماء الدین الملقب بتغلق خان وزیر سلطان حسین شرقی کہ اعلم العلما
وقت بود در سال ہشت صد وہشتاد وچہار ہجری بدست سلطان بہلول لودی اسیر
شدہ بزندان رفت وازحبس مولتان رہائی یافت

مولانا سماء الدین دہلوی جامع بود میان علوم رسمی وحقیقی وتقوی وورع از
دنیا زیادہ بر احتیاج اختیار نکردہ وپیش مولانا سماء الدین شاگرد میر سید شریف
جرجانی تلمذ کردہ واز ملتان بسبب [illegible] بماندہ ودر حادثہ تیمور وبیانہ و
گذرانیدہ بدہلی آمد وتوطن کرد مرید شیخ کبیر است وحسن نام کبیر واشتہ ودر آخر عمر
حاسہ بصرش رفتہ بود حق سبحانہ تعالی بے واسطہ مدارج بصارت بالہے روکرد

بر لمعات شیخ فخر الدین عراقی حواشی نوشته که بحل معانی آن کافی ووافی است ورساله مفتاح الاسرار ہم از تصانیف اوست تاریخ ہفتدہم جمادی الاول سن نهصد ویک حجری وفات یافته قبراو در دہلی بالاے حوض شمسی است رحمہ اللہ ومولانا تراب علی لکھنوی از اولاد امجاد شان ہستند

مولوی سناء الدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبد الحمید ابن مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت وے درسال دوازده صد ونوزده ہجری بظہور پیوسته چنانچه ظهور حق نام تاریخی ویست اکثرے از علوم درسیه بخدمت مولانا فضل امام خیرآبادی وعلم حدیث وتفسیر بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دہلوی تحصیل نموده فوائد متعدده درنحو وحاشیه قاموس درلغت ودیگر مسودات عربیه از تالیفاتش یادگار اند وے رحمة اللہ علیه بیعت بخدمت عم خود مولانا عبد المجید عین الحق داشت بماه محرم سال دوازده صد وہفتاد وہشت ہجری رحلت فرموده

سید احمد گیسو دراز کالپوی جامع علوم ظاہر وباطن مرید پدر خود سید محمد کالپوی بود گیسو دراز کردنش بمتابعت سید محمد گیسو دراز بود که در دکن آسوده اند کتاب جوامع الکلم بعبارت عربی درشرح اسماے حسنٰی ومشاہدات بزبان فارسے درحقائق ومعارف از تصنیفات اوست درسال یک ہزار وپنجاه وہشت رحلت فرماے عالم بقا شد قدس اللہ سره

سید احمد مجاہد راے بریلوی گو بظاہر بحرگه علماے ظاہر معدود نبود مگر باطن او بنور علم الٰہی معمور بود وے از خاندان سادات تکیه راے بریلی است که دران خاندان عالی پیش ازین بسیاری از اولیاء اللہ گذشته اند چه شاه علیم اللہ که وفاتش درسال ہزار وصد وشش ہجری وشاه محمد عدل عرف شاه لال متوفی سن یازده صد ونود ودو ہجری سید احمد قدس سره مرید وخلیفه مولانا شاه عبد العزیز مرحوم بود درسال دوازده صد وسی وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شده بسال دوازده

صدوسی وہشت ہجری مراجعت نمودہ بمسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وچہل ویک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر از تکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست وچہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متصل بالاکوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشید. شکر اللہ سعیہ

سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرمانی جامع کتاب سیر الاولیاکہ دران احوال مشایخ چشتیہ جمع نمودہ وے بصغر سن بشرف بیعت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ مشرف شدہ وبعد از وبخدمت خلفاے او بودہ از شیخ نصیر الدین محمود کہ اجل خلفاے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گلبرگہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت وعلم وولایت وشانے رفیع ورتبتی منیع وکلام عالی نداشت در اوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودن پیر خود بدیار دکن رفت وقبولی عظیم یافت وہمانجا رحلت فرمود اورا گیسو دراز ازان گویند کہ روزے او باچندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود برداشتہ بودند وقت برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد واو بسبب رعایت ادب واستغراق بہ برآوردن گیسو مقید نہ شد وہم بران وضعے کہ واقع شد مسافت بعیدہ قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمود

ہر کو مرید سید گیسو دراز شد ✱ واللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شد ✱ بعض مریدانش کہ محمد نام داشت ملفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ واز تصنیفات خاص وے کتاب اسماء است کہ حقائق ومعارف بزبان رمز وایماء الفاظ واشارات بیان فرمودہ

مفتی **سید محمد لاہوری** بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم وعمل بود کتاب خلاصۃ المدارج در فقہ محمدی ومخزن الفرایض از تالیفات اوست بارادہ زیارت حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل ٹھٹھ کوٹ سفر آخرتش پیش آمد روانہ دار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقہ سادات رسول دار او ستاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ ماہر علوم ریاضیہ وادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ نایب رسول اللہ دانشمند بزرگ و عارف سترگ بعد وفات پدر سجادہ آرای افادہ علوم در برہان پور شد از تصانیفش کتاب تحفۃ المرسلہ مشہور و معروف است

سید محمد مکی الدہلوی ابن سید جعفر المکی متبحر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانی و حقائق المعانی و رسالہ اسرار در رح و رسالہ پنج نکات و بحر الانساب در بیان نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعہد سلطان بہلول لودی در سن ہشت صد و نود و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امروہی عالم باعمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال تلمیذ سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افادہ مشغول شد در اواخر در سلک ملازمان درگاہ بادشاہی بمرتبہ اختصاص رسیدہ بمنصب میر عدلی عز امتیاز یافت و درین منصب جلیل اللہ رطریق عدالت و انصاف و صدق و امانت سلوک داشتی تا زمانیکہ او بدربار اکبرے بود ہیچ مبتدعی و ملحدی را قدرت رخنہ انداختن در دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلے بر سائر مردم مجازی و عاریتی گشت در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بھکر فائز شدہ ہمانجا در سن نہصد و ہشتاد و شش ہجری بجوار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت شاگرد سید طفیل محمد اترولوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فن ادبیہ از والد خود کردہ کتاب البحر الاشرف من المستطرف منتخب کتاب مستطرف از مؤلفات اوست کہ در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طاب اللہ ضریحہ

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس سرہم جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کردہ وہم در طریقت مرید وے وبہ لقب محی السنہ مشہور بود وبا ارباب دنیا تعلق نداشت بجرد نشستن نام اللہ تعالیٰ حالتی بروی طاری مے شد در سال ہزار ونود وہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المعجمہ

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی متبحر ودرویشی کامل کبیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ ونقلیہ ورسمیہ وحقیقیہ بود در دیار چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی در جواب ابیات صاحب کشاف کہ در طعن اہل سنت وجماعت دارد اشعار ہمان وزن وقافیہ گفتہ ہست **اشعار صاحب کشاف** وجماعۃ سموا ہواہم سنۃ وجماعۃ حمر لعمری موکفہ ٭ قد شبہوہ بخلقہ تخوفوا ٭ شنع الوری فتستروا بالبلکفہ ٭ **جواب شاہ احمد شرعی** عجبا لقوم ظالمین تلقبوا ٭ بالعدل مافیہم لعمری معرفہ ٭ قد جاءہم من حیث لایدرونہ ٭ تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفہ ٭ وفات او در سن نہصد وبست وہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبد الغنی سنبتی کہ دانشمند متشرع ومتعبد بود شاگرد او ست۔

شیخ شاہ محمد فاروقی از اکابر علمای جونپوری بورع وتقوی موصوف وہموارہ بافادہ ودرس علوم مصروف بود ملا محمود جونپوری نبیرہ اوست شیخ موصوف در سال ہزار و سی ودو ہجری وفات یافتہ روح اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن یحیی المنیری وی از مشاہیر مشائخ ہندوستان ہست چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند او را تصانیف عالیہ ہست از جملہ تصانیف او مکتوبات مشہور ولطیف ترین تصانیف اوست بسیارے از آداب طریقت واسرار حقیقت دران اندراج یافتہ وبر آداب المریدین نیز شرحے دارد ووے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی است قبر شیخ شرف الدین در بہار ست یزار ویتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ سال ہفتصد وہشتاد ودو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رامپوری ماہر علوم فلسفہ ومنطق مشہور ہست وامام

ملا احمد ولایتی بود در سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری ہنگامیکہ از کلکتہ برام پور میرفت در اثناے راہ بہ فتح پور ہنسوہ بنابر فاتحہ خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش کہ بدرگاہ سید شاہ راجی قدس سرہ مدفون اند بمسکن برادر کلانم حکیم احسان علی خان فرود آوردہ دران وقت راقم ہیچمدان صغیر السن بود لاکن ہنوز حلیہ او بصفحہ خیالم مرتسم ہست کہ وے میانہ قد سیاہ رنگ سفید ریش نحیف الجثہ ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان در منطق و شرح سلم تا امجد ولایت صور و بعض فتاواے فقیہہ مشہور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشہور و معروف است تحالہ نافعہ و تالیف شریفی در علاج الامراض و دستور الفصد و حاشیہ نفیسی و حاشیہ شرح اسباب وغیرہ از تصانیف اوست وفاتش در سال دوازدہ صد و سی و یک ہجری واقع شدہ شاعری تاریخ فوتش این چنین یافت ؎ دریغا ازین دار فانی گذشت حکیم و طبیب و لطیف و ظریف بخرد گفت سال وفاتش ہمین ؏ صد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منہاج در صغر سن از لاہور بقصد تحصیل علم در دہلی آمد و در تحصیل علوم ریاضات شاقہ کشید بعدہ در عہد دولت سلطان بہلول لودی مفتی شہر شد و ہمین جا سکونت ورزید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود وقتیکہ وعظ گفتی و قرآن خواندی ہیچ کس را مجال عبور ازان راہ نبودے اگرچہ خود بار گران بر سر داشتی ایستادہ شدے و استماع نمودی داورا در وعظ بحسب اختلاف مقامات وعد و وعید حالات عارض شدے جمیع اکابر و علماے شہر دہلی در پاے وعظ او حاضر شدندی و اکثر از موالی و آہالے شہر در ابتدا شاگرد او بودند بسال نہصد و سی و شش ہجری وفات یافتہ قبرش در دہلے بر بالاے حوض شمسی ہست نور اللہ مرقدہ

قاضی شمس الدین شیبانی دانشمند متبحر بود از دہلی در زمان تغلق شاہ بنارنول رفت و در بدایت حال کہ ہنوز سنت نکاح در دست او نیامدہ بود بقصد زیارت خانہ کعبہ برآمد و چون بگجرات رسید در مسجدے در آمد واعظی معتزلے مذہب بر منبر برآمد و تقریر مذہب

اعتزال که درباره خلق افعال عباد است کرد گفت این دست منست اگر بکشایم من بکشایم و اگر بربندم من بربندم ہیچ کس را از حاضران قوت مجادله او نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت بدست تست چه دست بر پشت برہ بندے حاکم گجرات را این دخل وے خوش آمد جاریه که از دار الحرب آورده بودند پیش کش او کرد وازوے اولاد شد حق سبحانه در اولاد او برکت داد و علم بخشید رحمة الله علیهم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از وے پنج پسر شدند ہمه دانشمند و متقی یکے از پسران او قاضی مجد بود پدر شیخ احمد مجد که ذکر او در حرف الف گذشت داو را ہفت پسر ہمه عالم و عامل بودند

مولانا شمس الدین یحییٰ اودہی از اقارب تلامذه مولانا فرید الدین شافعی است که شیخ الاسلام اوده بود از اوده بنا بر تحصیل علم بدہلی قدوم آورده و بخدمت مولانا ظہیر الدین بھکری تلمذ نموده از مشاہیر علماے شہر دہلی گشت بیشتر مردم شہر در تلمذ بوے انتساب مے کردند بآن نسبت مفتخر و مبتہج بودند گویند او را شرحے است بر مشارق الانوار ودان نقل کرده که تا استاد نبی قطع وے رو نداد با مولانا صدر الدین نادے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا قدس سره آمد شیخ پرسید در شہرے باشید چیزے تعلم مے کنید گفت آرے بخدمت مولانا ظہیر الدین بھکری اصول بزودی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع که باشکال مشہور بود پرسید گفت که سبق با تا ہمین جا رسیده است این حرف بر ما نیز مشکل مانده است شیخ آنرا حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتے مولانا شمس الدین یحییٰ مرید شد و بمرتبه کمال رسید و از اعاظم خلفاے شیخ گشت و میان یاران اعلی شیخ معظم و مکرم و صاحب صدر شد و از تکلفات و مراعات رسم و عادات مبرا و از تعلق تزوج معرا بود و کمتر کسے را مرید گرفتی شیخ نصیر الدین محمود که از تلامذه اوست در مدح وے گفته شعر سالت العلم من احیاک حقا ؛ فقال العلم شمس الدین یحییٰ در زمانیکه سلطان محمد تغلق شاه دہلی تیغ تہدید سیاست بر خلائق خصوصاً بطائفه مشائخ آخته بود مولانا شمس الدین یحییٰ را طلبیده گفت مثل تو دانشمندی اینجا چکند بکشمیر برو و در بتخانہاے آن دیار بنشین و خلق خدا را باسلام دعوت کن مولانا از پیش سلطان براے تہیه اسباب سفر برآمد و گفت که من شیخ را بخواب دیده ام که مرا می طلبد مرد

چہ می گویند من بخدمت خواجہ خود میروم ایشان مرا کجامی فرستند فردای آن روز بر سینہ او دنبلی برآمد بیمار افتاد این خبر بسلطان رسید تکلم کرد کہ او را بدرگاہ ما بیارند مبادا کہ بہانہ میکردہ باشد درہمین اثناء بسال ہفتصد و چہل و ہفت ہجری ازین عالم رحلت فرمود قبر او در یاران چبوترہ در دہلی است رحمۃ اللہ علیہ۔

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودھری سند علی بن چودھری

منصب علی تاریخ نوزدہم محرم الحرام یوم الخمیس سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتند جد نشان چودھری منصب علی بخوشی نبیرۂ اولین خود ہزار ہا روپیہ صرف فرمود ہرگاہ عمر شریفش قریب بسہ سال رسید دنبلے زیر کمر برآمد کہ از صدمہ آن اعصاب پای تنگ شدہ ہر دو پا لاغر و کوتاہ گشتند و مانع رفتار شدند باوجود مداوای اطبای عصر از ان آفت تخلصے دست نداد بعمر چہار سال و چہار ماہ و چہار روز کہ معمول شرفای مسلمانان ہندوستان است رسم تسمیہ خوانی بظہور پیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح اللہ سندیلی و حافظ محمد ابراہیم خیرآبادی نمودہ بچہار سال فراغت یافتہ در خدمت مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و ملا اسرار قل بخاری قدری مستفید شدند بعدہ والد ماجد نشان یعنی چودھری سند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکھنوی را کہ دانشمند متبحر بودند بمشاہرہ پنجاہ روپیہ نقد باضافہ خوراک و پوشاک و صرفہ چند طلبہ بنابر تعلیم صاحب ترجمہ ملازم کردند کہ در مدت قلیلہ از کتب درسیہ بخدمت مولوی معزی الیہ فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد نشان چودھری سند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت لبیک گفتہ رہگرای عالم بقا شدند اعمام نشان چودھری حشمت علی و چودھری عظمت علی کہ موجود بودند تقریب فراغ بکشادہ پیشانی تمام بصرف پانزدہ ہزار روپیہ بانجام رسانیدند جزاہم اللہ خیرا درین تقریب بسیاری از علما و صلحا و طلبہ و حفاظ و اطبا و حجاج و مشائخ مدعو بودند صاحب ترجمہ بعد نماز جمعہ وعظ آیۂ کریمہ وعلم آدم الاسماء الآیۃ گفتند بعدہ سورۂ فاتحہ و حدیث انما الاعمال بالنیات خواندند و علمای موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و مولوی تراب علی را یک ہزار روپیہ نقد و دوشالہ و رومال وغیرہ اعمام صاحب ترجمہ

تذکر کردند علی ہذا القیاس دیگر علما را حسب حال بذل نمودند مشار الیہ بدرس و تربیت طلبہ علوم مصروف اند و از مولوی سید حسین احمد ملیح آبادی و شاہ خادم صفی صفی پوری و سید شاہ نوازش احمد صفی پوری و شاہ محمد علی صفی پوری بیعت و خلافت سلاسل قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ حاصل نمودہ و صدہا مردم مریدانش ہستند مؤلف ہیچمدان را در تالیف این تذکرہ از حضرتش امدادے کامل رسید کہ اداے شکرش بہ ہزار زبان ہم نمی تواند کرد سلمہ اللہ و ابقاہ و اوصلہ اسے مایتمناہ تصانیفہ المشہورہ حاشیہ شرح جامی الاستقصار فی الاستفسار۔ علم الیقین فی مسائل الاربعین ثمرات الانظار فیما مضی من الآثار غایۃ الادراک فی مسائل السواک انوار الہدے فی تحقیق الصلوۃ الوسطی۔ کشف المستور عن وجہ السحور کتب زیر تالیف ختمہا اللہ بالخیر رسالہ در باب طہارت مصلے۔ رسالہ انشراح الصدر بلیلۃ القدر رسالہ بجواب بطلان خلافت خلفای ثلثہ۔ افاضۃ المنافع بمسائل اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال۔ عقد اللولوء المسحور فی تکملۃ کشف المستور۔ افہام السائل بجواب مایۃ مسائل۔ انشاء خرد افزا۔ تاریخ سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی ابن شمس الدین بن عمر الزاولی در دولت آباد متولد شدہ از قاضی عبد المقتدر دہلوی و مولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب علوم کردہ ہرگاہ لشکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بدہلی قاضی شہاب الدین ہمراہ اوستاد خود مولانا خواجگی از دہلی بکالپی شتافت مولانا خواجگی بکالپی رخت اقامت انداخت و قاضی بجونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدوم قاضی مغتنم شمردہ باعزاز و تعلیم تمام پیش آمدش و او را ملک العلما ملقب کرد و قاضی وسادہ افادہ و درس بجونپور مزین فرمود و بتصنیف کتب مصروف گردید از انجملہ بحر مواج تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی و حاشیہ کافیہ و کتاب ارشاد در نحو کہ در ان تمثیل ہر مسئلہ در ضمن عبارت ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر مچھلی شہری دیدہ بود و بدائع البیان در فن بلاغت و شرح بزدوی در اصول فقہ و شرح قصیدہ بانت سعاد و رسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی و مناقب السادات و فتاوای ابراہیم شاہی وغیرہ

از تصانیف وی مشهور اند تاریخ بست و پنجم رجب بسال هشت صد و چهل و نه هجری رحلت فرمود
بجونپور جانب جنوب مسجد سلطان ابراهیم که بنام مسجد اٹاله شهرت دارد مدفون شد مؤلف
اوراق در سال شصت و یکم صدی سیزدهم هجری وقتیکه از مچهلی شهر بغازی پور مے رفت
مرقدش را زیارت کرده نور الله مرقده صاحب تاریخ فرشته نوشته که اصل او از غزنین است
در دولت آباد دکن نشو و نما یافته سلطان ابراهیم شرقی در تعظیم و توقیر او بسیار می کوشید
و بروزهاے متبرک در مجلس سلطان ابراهیم بر کرسی نقره وضع نشست گویند
وقتے قاضی را مرضے طارے شد سلطان بعیادت او رفته بعد از تفتیش احوال
و اظهار لوازم مهربانی قدحے پر از آب کرده گرد سر مولانا گردانیده بنوشید و گفت یا رخدایا
هر بلاے که در راه او باشد نصیب من گردان و اورا شفا بخش از اینجا عقیده آن صاحب
تخت و تاج نسبت علماے شریعت محمدی صلی الله علیه وآله وسلم معلوم میتوان کرد
که تا چه غایت بوده

شهاب الدین جمالی در فن معماگوئی مهارت کامل داشت همراه بابرشاه بهند آمده
در سلک امراے مقرب او انتظام داشت رساله در تعمیه و توضیح علم معما از تصنیفات
اوست بسال نهصد و چهل و دو هجری بعهد همایون شاه فوت شده شهاب الثاقب
تاریخ فوت اوست

ملا اشرف کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علماے نامدار کشمیر محدث و فقیه
جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا فیروز مفتی برادرزاده اوست پیش علماے شهر خود کتب درسیه
گذرانیده بحرمین شریفین رفته از ابن حجر مکی اجازت حدیث یافت باز بکشمیر آمده بافاده
طلبه علوم مے پرداخت که اجلش در رسید بمحله قلاش پوره مدفون گشت —

حکیم شریف علی احمد آبادی بن حکیم محی الدین صدیقی والد ماجد این مسود اوراق اولاً
کتب درسیه طبیه بحضرت والد خود تحصیل فرمود بعد از آن بمقام لکهنو پیش حکیم امام بخش
مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دهلوی مشق مطب نموده فن طبابت را بحذاقت رسانیده
و بسرکار نواب آصف الدوله بهادر بعهدهاے معتبر مثل تحصیلداری و فوجداری

ملازمت کردہ بعمر شیخوخت خانہ نشین شدہ بہ معالجہ مرضائے می پرداخت واز کسی خواہان مزد نمے شد واوقات شبا روزی بتلاوت قرآن مجید ودرود دلائل الخیرات وصلوٰۃ پنجگانہ صرف مے نمود وے غفراللہ لہ بعد فراغ نماز چاشت واشراق بر سر یکہ نشستگاہ او بود نشستہ بہ پرسش احوال مرضائیکہ موجود بودند مے پرداخت وہر یکے را علاج مناسب تجویز میفرمود حتی الامکان نسخہ قلیل الاجزا وکثیر المنفعت تجویز مے کرد وبخانہ کسے نمے رفت وانا اہل برادری ومردم مفلوک الحال چیزے نمے گرفت انچہ از اغنیاے بیرونی بدو مے رسید ہمہ بداوات غربا صرف مے نمودی را طریق معالجہ عجیبے بود کہ تعلق بدید وشنید ندارد روزی طفلی را پیش وے آوردند کہ بدرد گوش بیہوش بود وے گفت کہ چیزے در گوشم مے کاود والد مرحوم فرمود کہ حقہ بیارید چون نے آوردند اورا انرکار بود کہ در قلمدانش بود ہچو قلم تراشیدہ در گوش ماؤف طفل نہاد وبطرف دیگر فتیلہ سوزان نہاد بسے بر نیامد کہ طفل متبسم گردید ہرگاہ نے را برچین دوند بچہ ہزار پا کہ آنرا کنکھجورہ گویند برآمد مردمان ششدر شدند زنے خمیازہ کردہ ہر دو دست بالاے سر برد ہچنان دستہاش کشیدہ ماندند بہیچ تدبیر فرود نمے آمدند والد مرحوم فرمود کسے کہ باین زن رشتہ مضحکہ داشتہ باشد دفعۃً دست خود زیر ناف زن برد ہچنین کردند زن ماؤف ہر دو دست دفعۃً فرود آورد با وائل ماہ شعبان المعظم سال دوازدہ صد وپنجاہ وشش ہجری حضرت قبلہ گاہے بعارضہ تپ واسہال کبدی مبتلا شدند حکیم مردان علی وحکیم احسان علی، مؤلف طب احسانی اخلاف حضرت شان کہ از مؤلف ہچیدان کلان تر ودران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود بمداوے کوشیدند لاکن ع قضاے نبشتہ نماید سرو ۶ تدبیرے کارگر نشد بتاریخ چہاردہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشا کلمہ طیبہ گویان بعمر ہفتاد وپنج سالگی جان بحق تسلیم فرمودہ بمقابر آباے واقع احمد آباد مدفون شدند ہفت پسر یعنے حکیم مردان علی وحکیم علی رضا وحکیم احسان علی ومولوی حکیم امان علی وحافظ قربان علی وحکیم فرمان علی وبندہ رحمان علی مؤلف وپنج دختر اعقاب خود گذاشتند وجملہ اولاد پسری ودختری از دو کور وانا ث خرد وکلان شصت کس وقت وفات آن جناب زندہ وموجود

بودند یک روز قبل از وفات همه را پیش خود طلبیده یگان یگان را پرسش فرموده رخصت نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدهم ماهی چند تجاوز کرده بود شعراے وقت تاریخ وفات آن سرور که لوک ریز خامه فرمودند ثبت ذیل اند از ان جمله از شیخ نیاز محی الدین سلونی شیر علی بفن طبابت به ملک هند ؛ بوده است بی مبالغه بو علی سیم ؛ رحلت بخلد کرد ز دار الشفای دهر ؛ در خانه باغ خلد به رضوان بود ندیم ؛ تاریخ آن بدیهه و طبع صحیح ریخت ؛ افسوس بے علاج طبابت شده سقیم از مولوی کفایت علی کافی مرادآبادی جو شیر علی نے کیا انتقال ؛ تو کافی مناسب ہوا یہ ثواب ؛ یہی سال تاریخ لکھدیجیے ؛ بہ لوح لحد خادم بوتراب ۱۲۵۶ از مصنف مرادآبادی حکیم شیر علی ثانی افلاطون تھے ؛ یہ چاہا آپنے اب سیر کیجے جنت کی یہی ہے سال وفات آن کا صنعت از سر آه ؛ ہزار حیف مسیح زمان نے رحلت کی ؛ از شاعری لکھنوی چو رفت از جہان شیخ عالی النسب ؛ کہ راز خفی بود بروے جلی ؛ خرد از سر جہد تاریخ گفت ؛

بود با سگان حشر شیر علی ؛ ۱۲۵۶

حرف الصاد المهملة

ملا صادق حلوائی سمرقندی علامهٔ زمان رتبه او ازین عالی تر ست که در شمار شعرا در آورده شود ملاے خوش فهم و خوش بیان پر ماده بود بعد از تردد بسیار بهندوستان آمده و کشان کشان توفیق رفیق او شده بزیارت بیت الله و اماکن شریفه آن دیار برد و در سن نهصد و هفتاد و هشت هجری مراجعت نموده قصد وطن مالوف کرد در اثنای راه مرزا محمد حکیم وے را بکامل تکلیف توقف فرموده سبق شروع کرد و ے در شعر گوئی سلیقه خوب و فطرتی عالی داشت صاحب دیوان است از نتیجه طبع اوست ؎ دل گم شده دی دیدم کس نشان از و ؛ درخنده است لعل تو دارم گمان از و ؛ و له ضمیر دوست چو آئینه در مقابل ماست ؛ در و معاینه پیداست آنچه در دل ماست ؛ و له در د عشقت کز تو

پنهان در دل و جان داشتم ؛ شد عیان از چهره ام هر چند پنهان داشتم ؛

سید صبغة الله بروجی نامش سید مجد الدین بن سید روح الله حسینی شاگرد

شیخ وجیہ الدین گجراتی وخلیفہ او بود زمانے حسب اشارہ پیر خود بدرس وارشاد مشغول ماند وگروہی عظیم از خلائق بحلقہ تلمذ وارادت او درآمد زان بعد بحرمین شریفین رفتہ شرف زیارت حاصل کردہ بوطن خود باز آمد ودر سال نہصد ونود ونہ ہجری بمالوہ قدوم آوردہ وازانجا باحمد نگر آمدہ تا سالے بایمائے برہان الملک مرزبان مالوہ مقیم بودہ باراۂ حرمین شریفین رہگرائے بیجاپور گشت سلطان ابراہیم بیجاپوری بخدمات لائقہ پیش آمدہ سامان سفر مہیا کرد وبر جہاز خاص سوار کردہ سمت حرمین روانہ نمود سید موصوف مع توابع وخدام بحرمین رسیدہ بعد شرف پابی زیارت در جبل احد قریب مدینہ منورہ رخت اقامت انداخت وجواہر خمسہ محمد غوث گوالیاری را معرب نمود کتاب الوحدۃ ورسالہ ارادۃ الدقائق فے شرح مراۃ الحقائق وما لا بسع للمرید از مصنفات اوست احمد شناوی وحسن قرانی وحبیب اللہ وعبد العظیم از تلامذہ وے اند در سال ہزار و پانزدہ ہجری بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بَرَوْج بفتح بای موحدہ وسکون رائے مہملہ وفتح واو وجیم بر وزن جعفر شہریست بصوبۂ گجرات

صدر جہان پہانوی ساکن پہانی کہ دہی است از توابع قنوج سیدی فاضل خوش طبع بود وکسب کمالات در خدمت شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی کردہ بسعی شیخ موصوف چندین سال مفتی ممالک محروسہ بود زان بعد ہمراہ حکیم ہمام بالچیگری نزد حاکم توران زمین رفتہ وباز آمدہ بصدارت سرفراز شد

قاضی صدر الدین جالندہری ثم اللاہوری در عہد اکبر بادشاہ قاضے بندر بہروج ملک گجرات دانشمند متبحر از تلامذہ مخدوم الملک عبد اللہ سلطانپوری اوست بود در تحقیقات از وفائق بودہ اعتقاد باہل تصوف وطبع خوش داشت بااین ہمہ بسادہ لوحے خود آن چنان مغلوب حسن ظن بود کہ اگر کسے را بشیوہ تجرید یافتی گو آنکس مبتدع بودی بملازمتش رفتی ودست بستہ ایستادی روزے یکے از مبتدعان عیار باد گفت کہ خضر علیہ السلام دایم ہمراہ من مے باشد قاضے در پایش افتادہ گفت کہ مرا بنما مرد عیار گفت الحال مرا فکر کتخدائی دختر دامنگیر است وآن موقوف بہ ہفت صد تنگہ است

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی فی الحال ہفت صد تنگہ باو داد بعد
از دو روز آنکس پیش قاضی آمده گفت بیا که خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا برد عیار طویل القامۃ و
قاضی کوتاه قد بود در آبی که تا حلق بود رفته ایستاد و گفت که بیا این جا خضر ہست قاضی
گفت من شناوری نمی دانم چگونه بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلالت کردم اگر تو نتوانی آمد گناه من چیست

صدر الدین حکیم دہلوی عمده ترین اطباے وقت وی را در صناعت طب مہارت
تامه بود از اجله خلفاے شیخ نصیر الدین محمود است در طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین
اولیا نیز شده قصۂ پیدائش وی بدعاے سلطان المشایخ و ربودن پریان وی را بنابر معالجه
بیمار در اخبار الاخیار مذکور ہست از تصانیف وے صحائف است بس فصیح و متین
مشتمل بر معارف و حقائق رحمۃ الله علیه

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر ہست وی در دہلی متولد شده اکتساب
علوم نقلیه بخدمت مولانا شاه عبد العزیز و مولانا عبد القادر و مولانا محمد اسحاق نموده و علوم
عقلیه از مولوی فضل امام خیرآبادی اخذ کرده فائق الاقران شد. از سرکار انگلیشیه بعهدهٔ
صدر الصدوری دارالخلافت دہلی سربلندی داشت با مروت و احسان بود اکثر طلبه
مدرسه دار البقا را که زیر جامع مسجد دہلی بود طعام و لباس میداد بسال دوازده صد و ہفتاد و
و سه ہجری که زمان غدر بود باتہام فتواے جہاد منصب و جائداد منقوله و غیر منقوله از دست
رفت و تا چند ماه نظر بند بود بعد تحقیقات رہا شده جائداد غیر منقوله باز یافت جائداد منقوله
که در معرض البیع من یزید در آمده واپس نشد زان بعد ہم بدرس می پرداخت طبع
موزون داشت اشعار عربی و فارسی و اردو می گفت و آزرده تخلص وی بود و بسیارے
مردم از بلاد و امصار بعیده آمده از وی مستفید می شدند بوجه کثرت درس و افتا بتصانیف
کم توجہی داشت رسالہ منتہی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال و در المنضود فی حکم
امرأة المفقود و اجوبه کثیره استفتاها از وی یادگار اند تا دو سال بمرض فالج مبتلا بوده بعمر ہشتاد و
یک سالگی بروز پنجشنبه بست و چہارم ربیع الاول سال دوازده صد و ہشتاد و پنج
ہجری وفات فرمود مولوی ظہور علی المخاطب به شمس الشعرا تاریخ وفاتش

چنین یافتہ ؎ چہ مولانائے صدر الدین کہ در عصر ؛ امام اعظم آخر زمان بود ؛ زہے صدر الصدور نیک محضر ؛ بعدل وداد چون نوشیروان بود ؛ بروز پنجشنبہ کرد رحلت ؛ کہ این عالم نہ جائے جاودان بود ؛ ربیع الاول وبست وچہارم ؛ وداع او سوئے دار الجنان بود ؛ ظلو مے افسوس آن اوستاد ذی قدر ؛ پدروارم ہمیشہ مہربان بود ؛ چراغش ہست تاریخ ولادت

کنون گفتم چراغ دو جہان بود ؛ ۱۲۸۵

مفتی صدر الدین لکھنوی از اولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود عالم مسن وبزرگ طبع شعر گوئی داشت در زمانیکہ ارادت خان فوجدار لکھنؤ بہ بیت اقامت خود محلہ ارادت نگر آباد کرد و عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمہ در مدح خان مذکور وتعریف عمارت قصائد وغزلیات نوشتہ از آن جملہ اینست ؎ ہمہ آفاق چون جسم وجہان راجان ارادت خان ؛ صفات عالیاتش گوہر است وکان ارادت خان ؛ شود آباد ہر جائے کہ افتد یک نگاہ او ؛ خراب آباد گیتی را سزد سامان ارادت خان ؛ **ولہ ایضاً** ہر سوختہ کان بہ ارادت نگر آید ؛ گرچوب خشک است کہ با برگ وبر آید جای است مصفا کہ اگر دیدۂ یعقوب ؛ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید ؛ وفاتش در سال ہزار وہفتاد وپنج ہجری واقع شدہ پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش وتاریخ بنای مقبرہ کہ در سن یازدہ صد ونہ تعمیر شدہ این چنین یافتہ ؎ شدہ تاریخ وصال وے وتاریخ بنا ؛

گر بود خانہ جنت ز پئے دوست خدا ؛ ۱۱۰۹ ۱۰۷۵

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت شان ابو الطیب است بسال دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری بقنوج متولد شدہ علوم درسیہ مروجہ بخدمت مفتی صدر الدین خان دہلوی وعلوم تفسیر وحدیث وغیرہ از علمائے یمن وہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری وشیخ عبد الحق بن فضل اللہ ہندے وشیخ محمد یعقوب دہلوی مہاجر برادر مولوی محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرمود از ہر یکے اجازت عامہ تامہ یافتہ بمطالعہ کتب متنوعہ علوم متعددہ پرداخت تا اینکہ مطیہ سفرش بریاست بھوپال کہ از ممالک مالوہ است رحل اقامت انداخت در آن بلدہ ترقیات

روز افزون استقبالش کرد بوزارت ونیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپال در سال دوازدہ صد وہشتاد وہشت ہجری رسیدہ بخطاب نوابی وخانی کامیاب گردید ونشان مجیدی درجۂ ثانیہ از سلطان عبدالحمید خان عثمانی یافتہ دو فرزند ارجمند از بطن زوجۂ دیگر دارد یکے میر نور الحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان طاہر ہر دو صاحب علم وثروت مثل پدر اند کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی وفارسی وعربی کہ در مطابع بھوپال ومصر وقسطنطنیہ وغیرہ مطبوع شدند اسمائے آنہا بذیل مذکور اند ابجد العلوم۔ اتحاف النبلاء۔ الاحتواء۔ الادراک۔ الاذاعہ۔ سچہل حدیث۔ افادۃ الشیوخ۔ اکسیر فی اصول التفسیر۔ اکلیل الکرامہ فی تبیان مقاصد الامامۃ۔ الانتقاد الرجیح فی شرح الاعتقاد الصحیح۔ بدور الاہلہ۔ بغیۃ الرائد فی شرح العقائد۔ البلغۃ الی اصول اللغۃ۔ بلوغ السول من اقضیۃ الرسول۔ بتیمۃ الصبی۔ ثمار التنکیت فی شرح ابیات التثبیت۔ الجنۃ فی الاسوۃ الحسنۃ بالسنۃ۔ حجج الکرامہ فی آثار القیامہ۔ الحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون۔ حصول المامول من علم الاصول۔ الحطہ بذکر الصحاح الستہ۔ حل الاسئلۃ المشکلہ۔ حقیقۃ الاکوان۔ دلیل الطالب الی ارجح المطالب۔ ذخر المحتی من آداب المفتی۔ رحلۃ الصدیق الی البیت العتیق۔ الروضۃ الندیہ فی شرح الدرۃ البہیہ۔ ریاض الجنۃ فی تراجم اہل السنۃ۔ السحاب المرکوم۔ سلسلۃ العسجد فی ذکر مشائخ السند۔ شمع انجمن۔ صافیہ شرح شافیہ۔ ضالۃ الناشد۔ ظفر اللاضی بما یجب فی القضاء علی القاضی۔ العبرۃ مما جاء فی الغزو والشہادۃ والہجرۃ۔ العلم الخفاق من علم الاشتقاق۔ عون الباری بحل ادلۃ البخاری۔ غصن البان۔ غنیۃ القاری۔ فتح البیان فی مقاصد القرآن۔ فتح المغیث بفقہ الحدیث۔ الفرع النامی من الاصل السامی۔ قصد السبیل۔ قضاء الارب۔ قطف الثمر۔ کشف الالتباس۔ رد شیعہ۔ لف القماط۔ لقطۃ العجلان۔ مثیر ساکن الغرام۔ مراتع الغزلان۔ مسک الختام شرح بلوغ المرام۔ منہج الوصول۔ الموعظۃ الحسنہ۔ نشوۃ السکران۔ نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام۔ الوشی المرقوم۔ ہدایۃ السائل۔ یقظۃ اولی الاعتبار۔ جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری

وفات یافتہ بخاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسلہ نسبش بچند واسطہ بامام ابوحنیفہ کوفی مے پیوندد وامام ہمام رحمۃ اللہ علیہ از اولاد نوشیروان عادل شاہ عجم بود بالجملہ شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ با پسر خود نصیر الدین از مرزبوم غزنین با تنے چند در حادثۂ ہلاکوخان بعہد دولت علاء الدین خلجی رو بہندوستان نہادہ مدتے در دہلی قیام ورزید ودر قرأت نزد قاضی شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم از آن دیار وارد دہلی گشت ودر زمرۂ تلامذۂ قاضی عبد المقتدر مباہی گردید چون حادثۂ مغل در دہلی رو نمود بعہد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین وشیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ از دہلی بجونپور قدوم آوردند قاضی دختر خود را بشیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوح فرمودند وسہ پسر بوجود آمدند صفی الدین فخر الدین رضی الدین وہر یکے بخدمت قاضی شہاب الدین جد مادری خود باکتساب علوم متداولہ دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفہ پرداخت وبسیاری کتب عربیہ وفارسیہ از شروح ومتون تصنیف فرمودہ از آن جملہ دستور المبتدی وحل التراکیب کافیہ وغایۃ التحقیق شرح کافیہ مشہور اند شیخ صفی الدین مدتے بدرس وتدریس گذرانیدہ بالآخر تلاش شیخ وارد ردولی گشت ہمدران زمان سید اشرف جہانگیر کہ مرقدش در کچھوچھہ است دران بلدہ رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش رسید سید اشرف قدس سرہ بمجرد دیدنش برخاست وقریب خود نشانید وہمان ساعت وے را بسلسلہ چشتیہ نظامیہ مرید گرفتہ خرقۂ خلافت عطا فرمود برادر خردش شیخ رضی الدین دران ہنگام بردولی بعہدۂ قضا وانشست شیخ صفی الدین ہم در انجا رخت اقامت انداخت پسرش شیخ ابو المکارم اسمٰعیل است کہ رسالہ دستور المبتدی بجہت تعلیم او تالیف فرمود ونیز شیخ ابو المکارم را خرقۂ خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ پوشانید وبتاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہشت صد ونوزدہ ہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین سرہندی مشہور بصفی القدر بن عبد القادر بن محمد عیسیٰ بن

سیف الدین بن محمد معصوم الملقب بعروۃ الوثقی بن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی سرہندی دانشمند متبحر و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک الدنیا زاہد طالب المولے بود نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشی گری فوج خود ملتجی شد وے قبول نہ فرمودہ دوام بمطالعۂ کتب حدیث و تفسیر داورا داشتغال داشت بروز پنجشنبہ بست و پنجم شعبان سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد و ظاء معجمہ

خواجہ ضیاء الدین برنی مؤلف تاریخ فیروزشاہی کہ بسال پنجاہ و ہشتم صدی ہشتم ہجری اتمام یافتہ در آن کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت نود و پنج سال سلطنت کردہ اند از غیاث الدین بلبن تا فیروزشاہ ذکر نمودہ وے مرید شیخ نظام الدین اولیا است مجموعہ لطائف و ظرائف بود و از ہر گونہ کلمات و حکایات یاد داشت و در آخر داستان لطائف و ظرائف در نرد وے کرد اشت و مجلس سلطان محمد تغلق متمکن و مستقل گشت و بعد از و در دولت فیروزشاہ بہ یکبار گی کنایت کرد و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ در تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوار روضہ شیخ نظام الدین اولیا مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ در عہد سلطان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ سہ کس بنام ضیاء الدین بودند یکے قاضی ضیاء الدین سنامی کہ منکر شیخ بود دوم خواجہ ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ ضیاء الدین نخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین نخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کہ نبیرہ و خلیفۂ شیخ حمید الدین ناگوری است او را تصنیفات بسیار است آنجملہ سلک السلوک عشرہ بشرہ کلیات و جزئیات طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلک السلوک در شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور است و مشتمل بر حکایات لطیفہ کہ اشارت تمام دارد رحمۃ اللہ در سال ہفتصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافت نور اللہ مرقدہ

قاضی ضیاء الدین سنامی دانشمند متبحر و پاشمت در شرع متشدد بود و در نہی منکرات ...

شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود و بر پایہ شریعت بغایت قدم راسخ داشت و دائم بر شیخ از جہت سماع احتساب کردی و شیخ با وے جز معذرت و اتقیا و پیش نہ آمدی و در تعظیم صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ دقیقہ نامرعی نگذاشتی او را کتابی است مسمی بہ نصاب الاحتساب حاوے بر دقائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت ہے گویند کہ شیخ نظام الدین اولیا در مرض موت قاضی ضیاء الدین بعیادت وے رفت قاضی دستار خود بپائے انداز شیخ انداخت شیخ دستار چہ بر چید و بر چشم نہاد و شیخ تاکہ پیش وے نشست قاضی چشم با وے دوچار نکرد و چون برخاست و بیرون آمد آواز فوتش برخاست شیخ می گریست و تاسف میکرد کہ یک ذات حامی شریعت بود حیف کہ آن نیز نماند رحمۃ اللہ علیہما در تذکیر ضیاء الدین سنامی زائد از سہ ہزار مردم حاضر می شدند نقل است کہ وقتی شوارب شیخ شرف الدین ابوعلی قلندر پانی پتی بغایت دراز شدہ بود کسے را مجال آن نبود کہ بوے امر بقص آنہا کند مولانا ضیاء الدین سنامی کہ جوش شریعت در سر داشت مقراض برگرفت و محاسن شریفش در دست گرفتہ قص شوارب کرد گویند کہ بعد ازان شیخ ابوعلی قلندر ہمیشہ محاسن خود را بوسیدی و گفتی کہ این در راہ شریعت گرفتہ شدہ است قدس سرہما

حافظ ضیاء اللہ بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلای عالی مقام ہست حافظ و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود ہموارہ بدرس طلبہ اشتغال داشت در شعر و نظم عربی و فارسی بلند پایہ بود منشآتش بعد فوت او بدو دفتر ترتیب یافتہ و میر عبدالجلیل بلگرامی بران دیباچہ نوشتہ وے بسال ہزار و یک صد و نہ ہجری از دار دنیا بآخرت رحلت نمود

حرف الطاء المہملۃ

سید طفیل محمد اترولوی ابن سید شکر اللہ الحسینی اترولوی البلگرامی دانشمند متبحر جامع علوم ظاہر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ ہشتم ذیحجہ سال یکہزار و ہفتاد و سہ ہجری در قصبہ اترولی متولد شدہ بعمر ہفت سال بمعیت عم خود سید احسن اللہ بشاہجہان آباد رفت و در انجا اکتساب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان الصرف از سید حسین عرف رسول نما کہ از مشاہیر عرفاست خیلی بود خواندہ و از ابتدا تا شرح جامی از عم خود سید احسن ا

قراءت کردہ بعمر یازدہ سالگی بمجردسہ بلگرام آمدہ دیگر کتب درسیہ از سید عربی بلگرامی و سید سعد اللہ بلگرامی و قاضی علیم اللہ گنجندوی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفادہ نمودہ و بعد فراغ علمی در بلگرام رخت اقامت انداختہ عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود و گروہی کثیر افاضل از وکامیاب شدند تاریخ بست و چہارم ذیحجہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ در باغ محمود نگر واقع بلگرام مدفون گردید اشرق اللہ ضریحہ۔ آترولی بضم ہمزہ و سکون تاے فوقانیہ و فتح راے مہملہ و سکون واو و کسر لام و سکون تحتانیہ قصبہ ایست از توابع اکبرآباد

شیخ طیب رفیقی ابن احمد بن مصطفےٰ ابن معین الدین رفیقی کنیت او ابو المصطفےٰ در یازدہ صد و نود و یک ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث بود بعد خواندن قرآن مجید علوم متعارفہ ظاہر و باطن از پدر بزرگوار و عم دینی عم خود اخذ نمودہ و دست ارادت بدست پدر دادہ بصحبت اولیا و مشائخ عظام مستفیض گشتہ و از میاں عبد الجید تعلیم طریقۂ قادریہ و کبرویہ و شطاریہ یافتہ و جمعی غفیر از علماء و فضلا بخدمتش مستفید شدند و در آخر عمر خود بمسجد معتکف شدہ بقیام لیل و صیام نہار سے پرداخت و بطلبہ حدیث و فقہ و سلوک و معرفت کتب متعددہ تصنیف کردہ حامی مذہب حنفی بود بروز دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری وفات یافتہ

حرف الخاء المعجمۃ

مولوی ظہور الحق فرنگی محلی ابن مولوی ازہار الحق تحصیل علوم مرسومہ متعارفہ نمودہ قرآن مجید حفظ کردہ اشتغال بقرأت آن و تفسیر بیضی و مطالعہ کتب حدیث میداشت و توجہ بہ معقولات ہرگز نے کرد و براے رفع عسرت سفر کلکتہ و مدراس و حیدرآباد اختیار کرد لاکن زیادت از نصیب نیافت النصیب یصیب الغرض تمام عمر بہ تنگے بسر برد

مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفےٰ در سن ہزار و یک صد و ہفتاد و چہار ہجری ولادت یافتہ از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کردہ در عہد یمین الملک سعادت علی خان نواب لکھنؤ بہ عہدۂ افتا مباہی گشت
پس بوجوہی چند کہ خداوند تعالیٰ داند از عہدۂ افتا معزول شدہ برفاقت حکیم مہدیعلیخان
نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش وی بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب
می یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیاً او را
بعہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ زاہد بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ بر
وحیٔ شمش بازغہ از تصانیف اوست و بدرس اشتغال داشت در عصر خود نامی بر آوردہ
قومی بخدمت او تحصیل علوم کردہ وجمعی از فیض او کامیاب گشتہ

حرف العین المہملۃ

ملا عالم کابلی عارف تخلص ملائی شیرین ادائی خوش طبعی معدوم حرکاتی بود زمان بحث
وغیر آن سخنہا می گفت کہ از خندہ ہلاک بالیستی شد از بیاض خود تقریری در بحث شرح
مقاصد نوشتم واشعاری کردہ کہ این عبارت از کتاب قصد است کہ از جملہ مصنفات
کاتب است وہمچنین تجدید در مقابل شرح تجرید دیک دو حاشیہ بر مطول نوشتہ
وگفتہ کہ این تقریر نقل از کتاب اطول است کہ در برابر مطول والطول است و تا لیفی در
شرح حال مشائخ ہند بنام فواتح الولایہ نوشتہ ہفاصل الجرس سوالات العقل
بحر الجود وعوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال ہنصد ونود وچہ ہجری وفات یافت
مولوی عالم علی مرادآبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبہ نگینہ
ضلع بجنور وارد مرادآباد عالم وحافظ وطبیب وقاری بود در خدمت اساتذہ ذیل تلمذ
یافتہ مولوی فریدالدین سہارنپوری ملا غفران رامپوری حافظ شیرازی رامپوری
مولوی محمد رامپوری مفتی شرف الدین رامپوری مولانا مملوک علی نانوتوی
مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصراللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم
غلام حیدر خان دہلوی مولوی نوازش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالہ
فضائل صیام ورسالہ فضائل رسول مقبول صلعم ورسالہ قراءت صلٰوۃ جمعہ ورسالہ
تعدد جمعہ وشرح ضابطہ شرح تہذیب یزدی از تصانیف مشہورہ وی اند تاریخ بستم

رمضان المبارک روز پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری بعمر شصت
وہفت سالگی رحلت فرمود باغ جنان بادمسکن ۶ مادۂ تاریخ فوتش یافتہ اند

حافظ عبد اللہ اعظم گڈھی ساکن قصبہ مو ضلع اعظم گڈھ مؤلف رسالہ تسہیل الفرائض وغیرہ کہ باوصاف حسبی آراستہ و بفضائل کسبی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل صدوق مولوی محمد فاروق عباسی چریا کوٹی خواندہ و بعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین محدث نزیل دہلی سماعت نمودہ و مدتے بمدرسہ چشمۂ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ وصدہا طلبہ علوم را افادہ داد مگر بوجہ عصبیت مسالک قشریان حدیث از پایۂ خویش انحطاط پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالی

شیخ عبد اللہ تلبنی ابن شیخ الہداد عثمانی تلبنی وے تاج العلما سراج الفضلا و یگانۂ عصر در معقول و منقول و یکتائے دہر در فروع و وصول بود مدتے بوطن خود قصبہ تلبنہ مضاف ملتان بدرس و افادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بعہد سلطان سکندر لودھی بدہلی آمدہ رخت اقامت انداخت و علم معقول را دران دیار رواج داد قبل ازان بغیر از شرح شمسیہ و شرح صحائف از علم منطق و کلام در ہند شایع نبود مے گویند زیادہ از چہل عالم تحریر و نحریر از پائے دامن شیخ عبد اللہ مثل میان لادن و جمال خان دہلوی و میان شیخ بودے و میران سید جلال بدایونی وغیرہ برخاستہ اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبد اللہ مے آمد بتقریب آنکہ مبادا خلل در سبق طلبہ افتد نہان در گوشۂ مجلس آہستہ مے نشست و بعد از فراغ درس سلام علیک گفتہ بایکدیگر صحبت مے داشتند بدیع المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست وفات وے در سال بست و دوم صدی دہم بود او لنک لہم الدرجات العلی تاریخ رحلتش یافتہ اند

آخوند عبد اللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل ٹوبیگر ودی شاگرد ملا محمد محسن و امان اللہ شیخ الاسلام از فحول علمائے کشمیر و مرید و خلیفہ قاضے شاہ بود سیر و سیاحت پشاور و لاہور کردہ بمنصب افتائے کشمیر سربلندی یافت بالآخر تارک شدہ بعبادت الہی

مشتغل گشت با بامحمد عثمان و بابا عبداللہ و ملا عبدالمؤمن و میر محی الدین قادری و قاضی محمد حسین و ملا نورالدین و قوام الدین محمد مفتی علمائے کشمیر از تلامذہ وی اند در منتصف شوال سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری وفات یافت

شیخ عبداللہ مدنی او و شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہائے صوفیہ از مدینہ مطہرہ بدین دیار تشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ طلبہ این دیار ایشان را شیخین مے گفتند خواجہ عبدالشہید عبدالالٰہی رح مے فرمودند کہ این شیخین یاد از ان شیخین مے دہند کہ ابوبکر صدیق و عمر فاروق باشند رضی اللہ عنہما ہر کدام آیتے در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان از ان مقامات شریفہ بدین دیار کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و خلفائے شیخ علی متقی بودند بعضے حکام کہ از جانب سلطان روم بمکہ معظمہ مے آمدند و بہ شیخ اعتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از برای اکثر اصحاب و خدام و فقرائے خود وظیفہ از ایشان مے گرفتند الا ایشان را و بندگی شیخ عبدالوہاب را زیرا کہ وجوہ این مال خالے از شبہہ نبود و والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاضی عبداللہ از ولایت سند در بعضے حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و توطن در ان مقامات بابرکات با جمعے کثیر از فرزندان و اہل و عیال برآمدہ چندگاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمودہ و اندک مدت در گذشت و این شیخ عبداللہ یار و مصاحب قاضی عبداللہ بود و نشو و نمائے ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا دران مقامات شریفہ بدرس و عبادت گذرانیدہ بجہت بعضے حوادث و بواعث در حدود سن سبع و سبعین و تسعمائۃ درین دیار آمدند بعد از عود چندگاہ در احمد آباد کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در آخر ہر دو بزرگ بتفاوت چند سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود از احمد آباد برآمدہ عزیمت آن مقامات شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بدار بقا رحلت فرمودند رحمۃ اللہ علیہما

سید عبداللہ لاہوری ابن سید عبدالخالق بھاکری از سادات عظام و مشائخ کرام سلسلۂ قادریہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود تمام عمر شریف خود در تعلیم و تدریس فقہ و حدیث و تفسیر بسر بردہ و سائلی را از در فیض مظہر خود رد نکردہ در سال نہصد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمودہ بلاہور در جوار مزار سید جان محمد مدفون گشت

ملا عبداللہ سلطان پوری از قوم انصار آبائے او در سلطان پور سکونت اختیار کردہ بودند از فحول علمائے زمان و یگانۂ دوران بود خصوصاً در علم فقہ و تعلیلات گوئی سبقت ربودہ در عربیت و اصول و فقہ و تاریخ و سائر نقلیات تصانیف لائقہ و رائقہ دارد از آن جملہ کتاب عصمۃ الانبیاء و شرح شمائل النبی صلعم مشہور اند از ہمایون بادشاہ بمخدوم الملک و شیخ الاسلام مخاطب شدہ در ترویج شریعت غرا ہمیشہ سعی بلیغ می نمود سنی متعصب بود تا اینکہ دفتر ثالث روضۃ الاحباب را میگفت کہ از میر جمال الدین محدث است درین باب مولوی عبدالقادر بدایونی با او مکالمہ کردہ کہ تفصیلش در منتخب التواریخ مذکور است ملا موصوف در عہد اکبر شاہ آن چنان متمول شد کہ بعد فوتش سہ کرور از خزانہ او بر آمدہ وے بعہدہ وکالت دیوان خانہ عالی سرفراز بود در سال نہصد و نود ہجری بوقت الفراف از مکہ معظمہ در احمد آباد گجرات رحلت کرد سلطان پور از مضافات لاہور است

مولوی عبداللہ سندیلی ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوے محمد اللہ سندیلی و مرید شاہ عبدالباسط امیٹھوی بود و اجازت خاندان چشت از شاہ قدرت اللہ محمد والی صفی پوری حاصل نمودہ در علوم ظاہری و باطنی مہارت کامل داشت بروز پنجشنبہ بعد نماز عصر و بروز جمعہ وقت نماز جمعہ حالت مجذوبانہ بروی طاری مے شد سوے این دو روز در بقیہ ایام سالکانہ بسر می برد مزارش در مقابر باغ امرہرہ قصبہ سندیلہ است

عبداللہ شطاری ابن شیخ بہلول سندیلی دانشمند متصوف صاحب تصانیف انیق بود کتاب سراج السالکین و انیس المسافرین و اسرار الدعوات و کنز الاسرار و اشکال الشطاریہ و شرح رسالہ غوثیہ وغیرہ از تصانیف اوست وفاتش بست و سوم جمادی الاول سن ہزار و دہ ہجری در بلدہ آگرہ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

شیخ عبد اللہ بدایونی از نواحی سامانہ کہ مسکن آبا و اجداد وے بود بجانب دہلی سفر اختیار
کردہ بقرأت قرآن وطلب علم مشغول شد بالآخر جمعی از علمای نامدار و مشائخ کبار ادراک یافتہ
از فحول دانشمندان عہد گشت دست ارادت بشیخ عبد الباقی چشتی بدایونی روح اللہ روحہ دادہ
و نیز بخدمت شیخ صفی قدس سرہ پیوستہ بہ تکمیل رسیدہ و نعمت علم ظاہر از اکثر مقتدایان وقت
خویش یافت خصوصاً از شیخ لادن دہلوی و سید جلال بدایونی و بعد وفات سید جلال
قائم مقام او شدہ سالہا در بدایون بدرس افادہ فرمود و خیلے از دانشمندان نامی از دامن او برخاستند
و بروش سلف اشیای ضروری و ما یحتاج از بازار بخانہ خود برداشتہ مے آورد و در اثنای
راہ جماعہ طلبہ را سبق نیز مے فرمود ہر چند طلبہ منع تصدیع مے نمودند و می گفتند کہ این خدمت
مایان بجا آریم قبول نمی داشت و با وجود اجازت از بزرگواران مقید بشیخی و مریدی نبود بلکہ
احتراز تمام ازان داشت ملا عبد القادر بدایونی شرح صحائف در علوم کلام و تحقیق در علم
اصول فقہ بخدمت وے استفادہ نمودہ و در منتخب التواریخ مے نویسد کہ مسترشدان
اشکالات دقیق مے آوردند ہرگز ندیدم کہ او را در افادہ و افاضہ و حل آن بابحاث شریفہ و نکات
غامضہ احتیاج بمطالعہ کتب افتادہ باشد گویا جمیع نظریات پیش او بدیہی بودند بالجملہ تا سن
نود سالگی زندہ بود تاریخ وفاتش جامع بنظر مؤلف نرسید

مولوی حافظ عبد اللہ بلگرامی حنفی مذہب قادری مشرب ابن سید آل احمد واسطی
بلگرامی بتاریخ بست و یکم جمادی الاول سال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقصبہ بلگرام ولادت
یافت سلسلہ نسبش بحضرت زید بن زین العابدین ابن سیدنا حسین بن سیدنا علی کرم اللہ
وجہہ مے پیوندد و بعضے بزرگانش از مدینہ منورہ بشہر واسط آمدہ رخت اقامت انداختند
واز اولاد امجادش سید محمد صغری در سال ششصد و چہاردہ ہجری بقصبہ بلگرام کہ سابق ازان
نامش سرے نگر بود آمدہ متوطن گشت و ازو چند قبائل متفرع و منشعب شدند از انجملہ شیخ بہتا
یعنی اولاد برادران ہمگانہ اند و بہمان قبیلہ شیخ بہتا صاحب ترجمہ منسوب است بالجملہ مولوی
عبد اللہ بعمر دوازدہ سالگی بعد ختم قرآن مجید و کتب مروجہ فارسی از وطن خود ہمراہی والد ماجد و
خال خود سید فرزند حسین عرف گہورے میان بکانپور آمدہ بتحصیل کتب عربیہ مصروف شدہ

در ضمن آن از حفظ قرآن مجید فراغت یافت کتب صرف و نحو و مختصرات منطق بخدمت بعض
تلامذهٔ جناب مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری خوانده بعده از قطبی تا شرح سلّم حمد اللہ
خاص بخدمت معزی الیه اکتساب نموده و بقیه کتب منطق و فلسفه و قصائد عربیه بخدمت
مولانا فضل حق خیرآبادی بمقام رامپور و لکھنؤ استفاده کرد از آن بعد دیگر کتب درسیه فقه و حدیث
و تفسیر وغیره بریاست الور از مولوی نور الحسن کاندهلی که در معقولات تلمیذ مولانا فضل حق
خیرآبادی و در حدیث شاگرد مولانا محمد اسحاق دهلوی بودند باتمام رسانیده بکانپور معاودت
نموده باز بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ مرحوم بیضاوی شریف خوانده بماه شوال سال دوازده
صد و هفتاد و شش هجری سند فراغ حاصل فرمود و نیز از سید احمد دحلان مفتی شافعیه و مدرس
مسجد بیت اللہ الحرام سند فقه و حدیث و تفسیر یافته و بخدمت حافظ عبد العزیز دهلوی خلیفه سید شاه
آل احمد مارهروی عرف اچھے میان صاحب بسلسلهٔ قادریه شرف بیعت شده و سند خلافت یافته
بمنصب مدرسی مدرسه عربیه بنارس در سرکار انگریزی عز امتیاز داشت تصانیف را لکھ یادگار
گذاشته بتاریخ یکم رمضان روز یکشنبه سال سیزده صد و پنج هجری از دار فانی بعالم جاودانی
رحلت فرمود شاعری تاریخ نوتش چنین یافته قطعه نکو سیرت چو عبد اللہ حافظ * سوی ملک بقا
ناگاه رفته * بسال رحلتش هاتف ندا داد * بجنت پاک عبد اللہ رفته * تصانیفه رساله عین الافاده
فی کشف الاضافه در بیان اضافت * عجاله نافعه در حرمت شطرنج و گنجفه وغیره * حاشیه هدایه فقه
از کتاب البیوع تا کتاب الشفعه * تحفه علیه حاشیه هدیه سعیدیه در علم حکمت طبعی * فیض فارسی
در قواعد فارسی * تشریح النحو عربی در قواعد نحو بزبان اردو که در صله آن از سرکار انگریزی دو صد
روپیه عطا شده * فیض الصرف قواعد صرف عربی بزبان اردو * دفتر عصمت تذکره زنان
شاعرات * تشریح الانشا * شاهد نظم شرح گلدسته دانش * حل غوامض شرح اشعار اردو
علاوه آن رسائل بر فرقه وهابیه و قصاید و مکاتیب عربیه و قطعات تواریخ عربی و
فارسی از ایشان یادگار ماند۔

مولوی عبد الاعلی فرنگی محلی خلف اکبر ملا عبد العلی بحر العلوم بن ملا نظام الدین بن ملا
قطب الدین الشهید السهالوی تحصیل کتب درسیه بخدمت پدر بزرگوار خود نموده چندے

اشتغال بتدریس داشت در مدراس بیمار شد کہ یاس از حیات او ردداد از والد خود رخصت وطن خواست ہر چند والد ماجد شان مانع شد کہ درین بیماری مسافت بعیدہ چگونہ طی خواہد گشت از ارادہ خود باز نیامد رخصت شدہ رواۂ لکھنؤ گردید و در اثناے راہ در سال دوازدہ صد و ہفت ہجری وفات یافت شاعری تاریخ وفاتش چنین گفتہ ؎ زین جہان رفت چو عبد الاعلیٰ یافت در خلد مقام اعلیٰ ؛ بست و ہشتم زمہ شعبان بود ؛ رحلت از عالم اجسام نمود ؛ گفت تاریخ وفاتش رضوان ؛ کرد آرامگہ خود بجنان ؛

مولوی عبد الاعلیٰ بنارسی ابن حاجی شاہ کریم اللہ الصدیقی النقشبندی از نواح غازیپور نزد نانیہ آمدہ در بنارس سکونت پذیر شد صاحب ترجمہ علیہ الرحمہ بسال دوازدہ صد و چار ہجری ولادت یافتہ علوم ظاہریہ متعارفہ از والد ماجد خود و نیز علماے عصر تحصیل فرمودہ فائق الاقران گشت و علم باطن از والد خود شاہ کریم اللہ تعلیم و تلقین یافتہ بدرس و افادہ طلبہ مشاغل قانع و صاحب ورع و تقوی بود کتاب ہدایۃ المصلین و تہذیب المنطق منظوم فارسی وغیرہ از تصانیف وی یادگار اند بمقام بنارس در مدرسہ موسومہ جی نرائن کالج بعہدہ مدرس اول عربی ممتاز بود ازان مستعفی شدہ بعبادت الٰہی اوقات شریفش صرف می نمود کہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و چار ہجری بعمر ہفتاد سالگی ازین جہان فانی بعالم جاودانی شتافتہ در فاطمان باغ شاہزادگان بنارس مدفون گردید روح اللہ روحہ الاسنی

سید عبد الاول زیدپوری ابن علاء الحسینی آبا و اجداد از زید پور بودہ اند کہ قصبہ ایست از مضافات جونپور بعنایات بولایت دکن رفتہ ولادتش ہمدران جا شدہ ہمانجا تحصیل علوم نمود ارادت بہ بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز داشت جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی بود در اکثر علوم تصنیفات دارد فیض الباری شرح صحیح بخاری رسالہ فرائض منظوم رسالہ فارسی در تحقیق نفس منتخب کتاب سفر السعادۃ از تصانیف وے مشہور اند و علاوہ آن بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد در آخر عمر بطلب خانخانان محمد بیرم خان بدہلی آمدہ در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری برحمت حق پیوست

خواجہ عبد الباقی باقی باللہ دہلوی النقشبندی امام وقت و مقتداے زمانہ جامع کمالات

ظاهر و باطن زاهد و متقی متصف بخصائل حمیده و مخزن سجایای پسندیده بود در اوائل از کابل بسمرقند قدوم آورده و بعد تحصیل علوم فقه و حدیث و تفسیر وغیره دست ارادت بخواجه محمد امکنگی خلیفهٔ خواجه درویش محمد داده مرید وی شد و بعد تکمیل کمالات باطن خرقهٔ خلافت یافته رونق افروز دهلی گشت و بدرس و تلقین خلائق بسر میبردی رحمة الله علیه نهایت کم گو و کم خور و کم خواب بود بعد نماز عشا تا نماز تهجد روزانه دو مرتبه قرآن شریف ختم نمودی از اجلهٔ خلفاے وی مولانا شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی است بست و پنجم جمادی الاخری سال یکهزار و دوازده هجری بدهلی رحلت فرموده متصل قدم رسول به محلهٔ گنجشک گیران مدفون شد

مولوی عبد الباسط ابن مولوی رستم علی قنوجی در حدیث و تفسیر و اصول و فروع یدطولی داشت تفسیر ذو الفقار خانی مے نوشت که قبل از اتمام تفسیر عمرش در سال دوازده صد و بست و سه هجری تمام شده بجوار رحمت حق پیوست غفر الله له رسالهٔ عجیب البیان فی علوم القرآن هم از تصنیفات اوست

مولوی عبد الباسط فرنگی محلی ابن مولوی عبد الرزاق بن مولوی جمال الدین احمد کتب درسیه بخدمت والد خود خوانده فارغ التحصیل گشته حفظ قرآن مجید نمود جوان صالح و عابد بود در سلسله بیعت بمولوی عبد الوالی داشت بسرکار نواب نظام حیدرآباد بمشاهرهٔ چهار صد روپیه ملازم شده بتاریخ بست و دوم فرخجه سال دوازده صد و نود و پنج هجری در عین شباب به گلگشت رضوان خرامید رحمه الله تعالی

مولوی عبد الجامع فرنگی محلی ابن مولوی محمد نافع بن مولانا عبد العلی بحر العلوم تحصیل کتب درسیه نموده بگرد حب معاش صعوبت دنیا بلکهنؤ رسیده به حیدرآباد دکن رفته دراینجا بتاریخ بست و سوم شوال دوازده صد و هشتاد و دو هجری وفات یافته بجوار قبر مولوی محمد غضنفر مدفون شد

مولوی شیخ عبد الجلیل سندیلی ابن حافظ ... در هفتم سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری متولد شده و از آغاز قرآن مجید حفظ کرده کتب درسیه ... والد ماجد خود و دیگر اساتذه بخدمت مولوی ... حافظ ... علی سندیلی و مولوی سید محمد [illegible]

دوکوہی ومولوی محمد کمال عظیم آبادی ومولوی حکیم عبدالحمید عظیم آبادی ومولوی مقیم الدین ساکن کوٹ مہند متعلقہ ڈیرہ اسمعیل خان وحکیم عبدالعلی لکھنوی تکمیل علوم درسیہ نمودہ فی الحال مدرس مدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ اند از ایام تحصیل تا ایں وقت اشتغال بتدریس طلبہ دارند رسالہ ہدایۃ الکبریٰ لانتقال الدوار من درجۃ الی الاخری و رسالہ البرق الخاطف فی علوم النبض و المعارف و رسالہ الشہاب الثاقب علی منکری ردیۃ اللہ الواجب از تالیف وے است سلمہ اللہ تعالیٰ۔ دوکوہی نسبت بہ دوکوہ آں قصبہ ایست از مضافات جالندھر شوکۃ الاسلام مدرسہ ایست کہ آنرا مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ در سندیلہ بنا فرمودہ در کثیر با مدا و اساتذہ وطلبہ صرف مے فرماید جزاہ اللہ خیراً

سید عبدالجلیل بلگرامی ابن سید احمد حسینی واسطی ولادتش بتاریخ سیزدہم شوال سن یکہزار وہفتاد ویک ہجری در بلگرام وقوع یافتہ اخذ علوم عقلی ونقلی از مولانا غلام نقشبند لکھنوی کردہ فائق الامثال والاقران گردید وسند حدیث از سید مبارک محدث بلگرامی شاگرد شیخ نور الحق حاصل نمودہ در تفسیر وحدیث وتاریخ ولغت وادب وشعر گوئی مہارتی بزبان عربی وفارسے وترکی وہندی طلاقتی وافر داشت وبہر زبانی تصنیفی رشیق وتالیفی انیق ازو یادگار ماند از عہد اورنگ زیب تا زمان فرخ سیر از شاہان دہلی بعہدہ بخشیگری وسوانح نگاری بالعزاز وتمام بسر بردہ ہرگاہ در سن یازدہ صد ویازدہ ہجری اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ قلعہ ستارہ فتح نمود میر عبدالجلیل دریک شب یازدہ قطعہ تواریخ آں فتح نظم نمودہ رسالہ موسومہ گلزار فتح شاہ ہند وطوی نامہ فرہندی اشاہ عالمگیر ترتیب دادہ بحضور شاہ گذرانیدہ مورد الطاف خسروانہ شد وطرفہ اینکہ از ہر دو نام رسالہ مذکور تاریخ فتح قلعہ ستارہ برمے آید وقطعہ تاریخ ازاں رسالہ کہ بطرز استنباط گفتہ است بنا بر نزہت ناظرین حوالہ قلم می شوند قطعہ تاریخ در عربی لما توجہ سلطان الانام الی رب السموات فی تائید اسلام ۝ اقر ابہامہ فی اصل خنصرہ ۝ بوبدیا قادراقتاع الکمام ۝ فصار حین افتتاح الاسم منفتحا ۝ حصنا لمن عبدوا الحجارا صنام ۝ نظرت سے فی الفات وہی اربعۃ ۝ من فوقہا بہامہ من غیر ابہام ۝ وجدت من تمام الفتح حیلۃ ۝ رقمھا علی ستۃ من عدابہام ۝ اللہ تلک یہ یبصارقد ترشحت ۝ للناظرین فیا المتحیر الساعی ۝ ہذا الشہلع من التاریخ الشائع ۝ عبدالجلیل

بتائیدات الہام بہ الیضاً لقاریسی چو شہ ابہام زیر عنصر آمدہ بود ہم اعظم در شمارہ قلاع کفر شد مفتوح فی الحال بہ نتیجۂ او عدد شد پارہ پارہ زانگلستان شد بہ بقا ابہام برابر چار الف کردم شمارہ بعینہ بود شکل سال ہجری بہر تاریخ تسخیر ستارہ چنین تاریخ گفتن خیر عیست بہ شد امجد جلیل این آشکارہ سید جلیل القدر مذکور الصدر شب شنبہ تاریخ بست و سوم ربیع الآخر سال یازدہ صد و سی و ہشت ہجری در بلدہ شاہجہان آباد رحلت فرمودہ بمقام بلگرام بوطن خود مدفون گردید نور اللہ مضجعہ سید غلام علی آزاد حسان الہند در آیہ کریمہ للذین احسنوا الحسنی و زیادۃ تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالحق رامپوری خلف ملا محمد عمران رامپوری شاگرد والد خود بود در سال دوازدہ صد و نود و دو ہجری بجانب دکن رحلت کرد

شیخ عبدالحق دہلوی ابن سیف الدین بن سعد اللہ الترک الدہلوی بخاری کنیت او ابو المجد بود یکی از اجدادش از بخارا آمدہ بدہلی سکونت پذیر شد وی رحمۃ اللہ علیہ بماہ محرم سال نہصد و پنجاہ و ہشت ہجری ولادت یافتہ تاریخ ولادت او شیخ اولیا ست و از بدو شعور کمر ہمت بطاعت حق و طلب علم بستہ قریب بلوغ اکثر علوم دینیہ فرا گرفت و بعمر بیست و دو سالگی از تحصیل و کمالات فراغ حاصل نمودہ قرآن شریف حفظ کرد بالجملہ فقیہ و محدث بقیۃ السلف و حجۃ الخلف جامع علوم ظاہر و باطن بود علم حدیث بہ محروسہ ہندوستان از وی شیوع یافتہ وی را قبولیت خدا داد حاصل بود کہ فروسے از افراد دانش پژوہان دا دبسینہ بانکارش لب نکشادہ وی در عنفوان شباب بحرمین شریفین متوجہ شدہ و مدتے در آن دیار بہ ارادت با علماء و مشائخ وقت خصوصاً شیخ عبدالوہاب متقی خلیفہ و جانشین شیخ علی متقی صحبتہا داشتہ تکمیل فن حدیث را بدرجۂ اعلیٰ رسانید و بابرکات فراوان مراجعت بوطن مالوف فرمودہ بنشر علوم و افادہ خلائق مشتغل گشتے گویند کہ تصنیفاتش خرد و کلان از صد متجاوز اند کہ فی زماننا باعث فخر علماء و دستور العمل اوشایان مستند چون طبع موزون داشت در شعر تخلص حقی می کرد اشعارش اشتا ابیات تقریباً بر منہ لک میرسد مرید سید موسیٰ قادری بسلسلہ قادریہ بود در اوائل با شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی خلافی داشت مگر بعد انجلاء خیال خود باز آمدہ بمصنفیہ پرداخت وفاتش در سال یکہزار و پنجاہ و دو ہجری در دہلی بظہور آمد مرقدش بمقبرہ قطب صاحب بر کنار حوض شمسی ہست یزدان دلیر کسی تاریخ فوت او

در فخر العلما یافتہ اند تصانیفش المشہورہ لمعات شرح عربی مشکوٰۃ ؛ اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ ؛ شرح سفر السعادت ؛ شرح فتوح الغیب ؛ مدارج النبوۃ ؛ شرح اسماء الرجال بخاری ؛ اخبار الاخیار ؛ جذب القلوب ؛ زبدۃ الآثار ؛ جامع البرکات ؛ مرج البحرین ؛ زاد المتقین ؛ فتح المنان فی مناقب النعمان ؛ ما ثبت بالسنۃ ؛ حلیہ سید المرسلین ؛ چہل رسالہ

مولوی عبد الحق بنارسی ابن مولوی فضل اللہ باشندہ قصبہ نیوتنی مضافات لکھنؤ متوطن بنارس کہ نسب وے بحضرت عثمان ابن عفان مے پیوندد در سال دوازدہ صد و شش ہجری ولادت یافتہ چنانچہ از لفظ فضل رسول تاریخ ولادت بر می آید چون از ایام صبی شوق حدیث خوانی در دل حق منزل او ریختہ بودند بنا بران رخت سفر بر داشتہ کمر ہمت بہ تجسس و تحقیق آن علم شریعت بستہ بدہلی رفت و پیش مولانا عبد القادر و مولوی محمد اسمعیل شہید دہلوی ہم سبق گشت ازان بعد بشہر صنعا ملک یمن رسیدہ از قاضی محمد بن علی بن الشوکانی سند قرآن و حدیث کہ نامش آن اتحاف الاکابر فی اسناد الدفاتر ست حاصل کرد و مشار الیہ امثال و اقران گردید گویند کہ وی ہفت حج بیت اللہ کردہ یکے ازان ہمراہی سید احمد رای بریلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی بود در حج آخیر بمقام بمبئی سال دوازدہ صد و ہشتاد و شش ہجری بعمر ہشتاد سالگی رحلت فرمودہ و در جدہ مدفون شد کہ از لفظ تفضل رسول تاریخ فوت وے بر می آید وی کف فضل اللہ بوتیہ سر ہشادی تارک تقلید بود از تصانیف او الدر الفرید فی المنع عن التقلید مشہور ست و سواء الطریق تصنیف مولانا تراب علی صاحب لکھنوی از نام مولوی عبد القادر ساکن دہلی در رد تحقیق الدر الفرید ست مولوی جلال الدین احمد بنارسی مدرس اول گورنمنٹ کالج بنارس و مولوی حمید الدین احمد مدرس کالج مذکور از تلامذہ وے اند

مولوی عبد الحق خیر آبادی شاگرد و پسر خود مولوی فضل حق خیر آبادی بعلوم عقلیہ کہ ابد المثل خود بدربار رئیس رامپور معزز بسر می برد از تصانیف شان حاشیہ غلام یحییٰ و تسہیل الکافیہ و شرح ہدایۃ الحکمۃ و حاشیہ ہدایہ شرح میرزاہد امور عامہ مطبوع و شائع اند سلمہ اللہ و ابقاہ

ملا عبد الحکیم سیالکوٹی علامہ زمان سرآمد اقران خود شاگرد رشید مولانا کمال الدین کشمیری خواجہ تاش حضرت علامہ ربانی شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی قدس سرہ بود و بحضرت مجدد عقیدت راسخ داشت و حضرت مجدد او را آفتاب پنجاب میگفت در عہد جہانگیر بن اکبر شاہ در سیالکوٹ مسکن خود

بدرس علوم افاده میداد هرگاه شاهجهان ابن جهانگیر سریر آرای سلطنت گردید وصیت وے
بر قدردانی علما و فضلا اقطار عالم را گرفت ملا موصوف باستانهٔ سلطنت علیا رسیده بیافتن انعام
واکرام مباهات حاصل کرد شاهجهان ملا را دو مرتبه در ترازو با نقره سنجیده بدو بخشید که هر مرتبه
شش هزار روپیه بوزنش برآمد و علاوه آن چند دیهات مرفوع القلم او را عطا فرمود ملا تمام عمر
خود بدرس و تصانیف بسر برده مشهور است که یک لک روپیه ماهواری از سلطان وقت بیافت
تا اینکه بتاریخ ششم ربیع الاول سال هزار و شصت و هفت هجری جان بحق تسلیم کرده در سیالکوت
مدفون شد جمله تصانیف او کتب ذیل مشهوراند: حاشیه تفسیر بیضاوی: تکمله حاشیه عبدالغفور
بر فوائد ضیائیه: ترجمه فارسی غنیة الطالبین: حاشیه مقدمات اربعه تلویح: حاشیه مطول:
حاشیه شرح مواقف: حاشیه شرح عقائد تفتازانی: حاشیه شرح عقائد دوانی: حاشیه بر حاشیه خیالی
حاشیه شرح شمسیه: حاشیه شرح مطالع: الدرة الثمینه فی اثبات الواجب تعالی: حواشی بر حواشی
شرح حکمة العین: حواشی بر حواشی هدایة الحکمة میبذی: حواشی بر حواشی مراح الارواح

مولوی عبدالحلیم لکھنوی ابن مولوی عبدالرب بن بحر العلوم مولانا عبدالعلی بن ملا نظام الدین بن ملا
قطب الدین سهالوی تحصیل کتب درسیه مختصرات و متوسطات از والد خود مولوی عبدالرب و مولوی
دایم و مطولات از مولوی نورالحق مرحوم نموده شب و روز بتدریس مصروف بود صلاح و تقوی
شعار و دثار خود گردانیده شب بیداری و یاد الهی می گذرانید و همگی همت خود بخدمت طلبه علوم
مصروف داشت و در تاندهی بمسافران بعید الوطن مشارالیه بود الحق که ذات ستوده صفاتش
جامع ظاهر و باطن بود و بیعت از شاه نجابت الله کرسوی داشت محرر سطور در سال دوازده
صد و شصت و چهار هجری به لکھنؤ بهره یاب صحبتش شده بغایت خلیق و مسافر نواز یافت بست
چهارم صفر روز پنجشنبه سال دوازده صد و هشتاد و هشت هجری جان بحق تسلیم نموده فقره دان موت
العلم موت العالم ماده تاریخ وفاتش یافته اند و عقب خود گذاشته یکی مولوی عبدالحلیم دوم
مولوی محمد نعیم هر دو عالم و بر جاده آبای مستقیم اند: شرح کافی بزبان فارسی: تفسیر بسم الله در
فارسی: ترجمه فارسیه دقائق الحقائق: حاشیه شرح سلم مولوی حمد الله: شرح دائر الوصول الی
علم الاصول: شرح جلالین آخرین هدایه: شرح جمل کاف در فارسی: شرح رساله نظامیه

در بیان دستور رسول مقبول صلعم ٭ مجرد در علم صرف ٭ زبدۃ النحو ٭ حاشیہ تفسیر بیضاوی ٭ شرح رسائل الارکان ٭ حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب ملا جلال الدین دوانی ٭ حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقائد جلالی ٭ جدول الصرف فارسی ٭ جدول النحو فارسی از تصانیف راقم ادیادگار اند قدس اللہ روحہ الاقدس

مولوی عبدالحلیم فرنگی محلی ابن مولوی امین اللہ بن مولوی محمد اکبر بن مفتی ابو الرحم بن مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی سے بیا زدہم شعبان سال دوازدہ صد وسی ونہ بمقام لکھنؤ متولد شد و بعمر دہ سالگی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ بہ تحصیل علوم درسیہ کمرہمت بست و بخدمت والد ماجد خود و مولوی محمد امین اللہ و مفتی ظہور اللہ و مفتی محمد اصغر و مولوی نعمت اللہ و مفتی محمد یوسف علمائے فرنگی محلی بعمر شانزدہ سالگی از اکتساب علوم درسیہ متداولہ خاندان قطبیہ شہیدیہ فراغ حاصل کردہ دانشمند متبحر جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فنون فرعی و اصلی گشتہ و مسند آرای درس و افادہ گردید و بسال دوازدہ صد و شصت ہجری بشہر باندا مضاف بوندیل کھنڈ رفتہ برئیس آنجا نواب ذوالفقار بہادر کہ قدر دان علما و فضلا بود باعزاز و اکرامش پیش آمدہ وی را مدرس مدرسہ خود گردانید و مدتی بران کار مامور ماندہ بوطن خود لکھنؤ واپس آمدہ یکسال در وطن مالوف متوقف شدہ بشہر جونپور قدوم آوردہ حاجی امام بخش مرحوم کہ یکے از رؤسای ذی دولت آن شہر بود یکسال بقدردانی پیش آمدہ بمدرسہ امامیہ حنفیہ کہ خود بانی آن مدرسہ بود وی را مدرس مقرر کرد کہ عالمی از علم وے درانجا بہرہ اندوز گشت و تا نہ سال بدان منصب معزز بودہ بسال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری بوطن مراجعت کردہ دست بیعت بدست مولوی عبدالوالی قادری فرنگی محلی دادہ در سن ہفتاد و ہفت ہجرے بعد صدی دوازدہم بحیدرآباد دکن تشریف بردہ سید تراب علی خان سالار جنگ مدار المہام آن مرزبوم کہ متصف باوصاف حمیدہ کالشمس بین النجوم بود وی را مدرس مدرسہ نظامیہ مقرر ساخت درین سفر بمقام ریوان کہ بشاہراہ دکن ملحق است آن چراغ دودمان قطبیہ غربت کدہ جامع الاوراق را فروغ اعزاز بخشیدہ بود دران وقت مولوی عبدالحی خلف الصدق شان صغیر السن قطبی می خواند و بسال ہفتاد و نہم بعد صدی دوازدہم ہجری از حیدرآباد بحصول رخصت عازم زیارت حرمین

شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً شدہ بخدمت علما و مشائخ آن دیار پر انوار فائز گشتہ مستفید گردید از انجملہ
بمکہ معظمہ از مولانا محمد جمال حنفی و از مولانا احمد بن زین دحلان شافعی اجازت و سند علم حدیث
و دیگر علوم معقول و منقول حاصل کردہ درسن دوازدہ صد و ہشتاد ہجری بزیارت طیبہ علے
صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ شرف اندوز شدہ از مولانا علے مدنی شیخ الدلائل سند دلائل الخیرات
و از مولانا محمد بن محمد ن العرب الشافعی مدرس مسجد نبوی سند حدیث و تفسیر وغیرہ و از مولانا عبد الغنی
ابن مولانا ابو سعید مجددی دہلوی نزیل مدینہ منورہ اجازت حدیث و تفسیر و فقہ وغیرہ و
از مولوے عبد الرشید بن مولانا احمد سعید مجددے دہلوے اجازت قصیدہ بردہ و
حزب البحر یافتہ مالا مال از فیوض و برکات حجاز درسن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بہ حیدر آباد
رونق مراجعت بخشیدہ بانصرام حکومت عدالت نظامیہ مشغول گشت پس ازان بماہ جمادی الثانی
سال ہشتاد و سوم بعد صدی دوازدہم از ہجرت باستحصال رخصت بوطن مالوف تشریف آوردہ از
سنت نکاح خلف خود مولوی عبد الحی مرحوم فراغت یافتہ درسال ہشتاد و چہارم بماہ جمادی الثانی
از لکھنؤ رخصت سفر حیدر آباد کہ در حقیقت سفر آخرتش توان گفت بربست و بماہ شعبان
سال مذکور دران بلدہ رسیدہ بکار متعلقہ خود مصروف بود کہ ناگاہ عارضہ سل دق بماہ صفر المظفر
سن ہشتاد و پنجم بعد صدی دوازدہم بجثہ لطیفش عارض شدہ بتاریخ بست و نہم شعبان المعظم
روز دوشنبہ سال مذکور طائر روح پر فتوح آواز قفس عنصری پرواز نمودہ بشاخسار جنان نشیمن
گرفت و حسب وصیت در پائین قبر شاہ یوسف قادری کہ از کبار اولیاے دکن اند مدفون گشت
شعراے وقت قطعات عدیدہ متضمن تاریخ رحلتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ مولوی عبد الرحمن
صاحب گنجی انجنین گفتہ ؎ العالم والعارف باللہ تعالیٰ ❊ قد قرالی اللہ مجدہ وثنا رہٗ المیت بعالم المتوفی
بیقین ❊ قد شرف اللہ بقصر لقارہٗ ❊ و دیگری این مصرعہ گفتہ ؎ واقف راہ خدا مولوی عبد الحلیم در
لفظ غفرہ نیز تاریخ نوتش یافتہ اند تصانیفہ الرائقہ التحقیقات المرضیہ حل حاشیہ میر زاہد رسالہ
القول الاسلم حاشیہ شرح سلم ملا حسن کشف المکتوم فی حاشیۃ بحر العلوم۔ القول المحیط فیما یتعلق
بالجعل المولف والبسیط حل المعاقد فی شرح العقائد التعلیق الفاضل فی مسئلۃ الطہر المتخلل
معین الغائصین فی رد المغالطین۔ الا فصاحات لبحث المختلطات کشف الاشتباہ فی شرح

السلم الحمد للہ۔ البیان العجیب فی شرح ضابطۃ التہذیب کاشف الظلمہ فی اقسام الحکمہ۔ العرفان در منطق نظم الدرر فی سلک شق القمر۔ التحلیہ شرح التسویہ مؤلفہ شیخ محب اللہ الہ آبادی۔ نور الایمان فی آثار حبیب الرحمن۔ برکات الحرمین۔ ایقاد المصابیح فی صلوٰۃ التراویح۔ آلالمادۃ فی تحقیق الدعا۔ غایۃ الکلام فی بیان الحلال والحرام۔ خیر الکلام فی مسائل الصیام۔ القول الحسن فیما یتعلق بالنوافل والسنن۔ عمدۃ التحریر فی مسائل اللون واللباس والحریر۔ قمر الاقمار حاشیہ نور الانوار حاشیہ نفیسی شرح موجز۔ الاقوال الاربعہ۔ و دیگر کتب مثل حاشیہ ہدایہ و حاشیہ بدیع المیزان و حاشیہ حاشیہ قدیمہ ناتمام ماندند کہ اجلش ور رسید عطر اللہ روحہ

مولوی عبد الحمید خان رامپوری ابن ملا غفران رامپوری از برادر خورد ملا محمد عمران و نیز مولوی ارشاد حسین رامپوری اکتساب علوم نمودہ بدرس و افادہ طلبہ اشتغال دارد بسال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری در قصبہ سندیلہ حسب لقای مولوی حافظ شوکت علی رئیس سندیلہ قدوم آوردہ بود سلمہ اللہ تعالیٰ

مولوی عبد الحمید بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی بسال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از مولوی محمد لبیب برادر کلان خود تحصیل علوم متداولہ نمودہ شرف بیعت از حضرت شاہ سید آل احمد قادری مارہروی قدس سرہ حاصل ساختہ کامل و مکمل شدہ بسال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود روح اللہ روحہ

مولوی عبد الحی دہلوی شاگرد و داماد مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز از جملہ معاونان غازی سید احمد مجاہد رائے بریلی بود در فقہ حنفی دستگاہی کامل داشت رسالہ نکاح ایامی و فتاوای متفرق از تالیف اوست بتاریخ ہشتم شعبان روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری بعارضہ بواسیر رحلت فرمود

مولوی عبد الحی فرنگی محلی ابن مولوی عبد الحلیم ابن مولوی محمد امین از اولاد امجاد ملا قطب الدین سہالوی بود کنیت او ابو الحسنات است بمقام باندا در عشرہ اخیرہ ذیقعدہ سال شصت و چہارم از صدی سیزدہم ہجری ولادت یافتہ از عمر پنج سالگی بحفظ قرآن مجید مشغول شدہ بدہ سالگی از آن فارغ گشت در جامع مسجد جونپور اولاً امامت تراویح کردہ در یازدہ سالگی بخدمت

والد خود تحصیل علوم متعارفه آغاز نموده بهفده سالگی فارغ شده بافاده طلبه بجنب اوستاد
سے می پرداخت و کتب علم ریاضی از مولوی نعمت الله فرنگی محلی خال والد خود که از مهرهٔ آن علم بود
تحصیل کرده همراه والد ماجدش هنگامیکه حیدرآباد رفت مؤلف اوراق بمقام ریوان از دیدارش
مسرور شده وی دران حال کم صغیر السن بود ذکاوت طبع وجودت حافظه از جبینش می درخشید
وے رحمة الله علیه دو مرتبه بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفاً وتعظیماً مشرف و مباهی
گشته اولاً بسال دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمعیت والد خود و ثانیاً در سال دوازده صد و
نود و دو هجری و از سید احمد دحلان شیخ الشافعیه بمکه معظمه اجازت تمامی ما حصل له من الشیوخ
و همچنین از والد خود یافته عالم از تعلیم و درسش فیضیاب گشت و بسے افاضل نامدار از سایه
دامن فیضانش برخاستند بالجمله صاحب ترجمه علیه الرحمه کثیر الدرس والتصنیف بدان مرتبه بود که
صیت افاضه و اشاعت علومش در حیات وی اکناف عالم را فرا گرفت قریب به چهل و یک سال رسیده
بست و نهم ربیع الاول سال چهارم صدی چهاردهم هجرت یوم دوشنبه وقت شب بعارضه صرع
بمقام لکهنؤ این جهان بی بود را پدرود فرموده همانجا مدفون گردید جز یک دختری عقبی نگذاشت آن صبیه
دو صد روپیه ماهوار از نظام حیدرآباد می یابد سید محمد العلی شرقی تخلص تاریخ فوتش چنین گفته است
یاست مولانا محمد عبد الحی شد و در خلد از میان ما برفت شد آستانش سجده گاه خلق بود قبلهٔ هندوستان
برفت ز گفت شرقی مصرع سال فاتش وای استاد زمان ما برفت ایضاً از مولوی
محمد سعید عظیم آبادی حسرت تخلص سه کرد رحلت جناب عبد الحی فاضل لکهنوی فطین و ذکی
گفت سال وفات او حسرت شد مرگ محل ز علم حی تصانیفه البارعة عمدة الرعایة حاشیه
شرح وقایه ❁ مجموعه خطب سالانه ❁ الفلك المشحون فی الانتفاع بالمرهون ❁ نزهة الفکر فی سبحة الذکر ❁
تحفة الطلبة فی تحقیق مسح الرقبة ❁ الرفع والتکمیل فی الجرح والتعدیل ❁ القول الجازم فی
سقوط الحد بنکاح المحارم ❁ نفع المفتی والسائل بجمع متفرقات المسائل ❁ الفلك الدوار فی رؤیة
الهلال بالنهار ❁ القول المنشور فی هلال خیر الشهور ❁ الافصاح عن شهادة المرأة فی الارضاع ❁
تحفة النبلاء فی جماعة النساء ❁ الکلام الجلیل فیما یتعلق بالمندیل ❁ الاجوبة الفاضلة للاسئلة
العشرة الکاملة ❁ الهسهسة بنقض الوضوء بالقهقهة ❁ خیر الخبر فی اذان خیر البشر ❁ سباحة

الفکر فی الجہر بالذکر؛ النافع الکبیر لمن یطالع الجامع الصغیر؛ رفع الستر عن کیفیۃ ادخال المیت وتوجیہہ الی القبلۃ فی القبر؛ طرب الاماثل فی تراجم الافاضل؛ ترویح الجنان تشریح حکم شرب الدخان؛ ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعہ رمضان؛ آکام النفائس فی اداء الاذکار فی لسان الفارس؛ زجر الناس علی انکار اثر ابن عباس؛ الانصاف فی حکم الاعتکاف؛ امام الکلام فیما یتعلق بالقراءۃ خلف الامام؛ غیث الغمام؛ الآثار المرفوعہ فی الاخبار الموضوعہ؛ دافع الوسواس فی اثر ابن عباس؛ رسالہ احکام غیبت اردو؛ فوائد البہیہ فی تراجم الحنفیہ؛ امتحان الطلبہ فی الصیغ المشکلۃ؛ التبیان فی شرح المیزان؛ چہار گل در صرف۔ خیر الکلام فی تصحیح کلام الملوک ملوک الکلام؛ ازالۃ الجمد فی اعراب الحمد للہ اکمل الحمد در نحو؛ ہدایۃ الوریٰ الی لواء الہدیٰ تعلیق حاشیہ غلام یحییٰ بر حاشیہ زاہدیہ قطبیہ؛ مصباح الدجیٰ فی لواء الہدیٰ؛ نور الہدیٰ تکملۃ لواء الہدیٰ؛ علم الہدیٰ؛ حل المغلق فی تحقیق المجہول المطلق؛ الکلام المتین فی تحریر البراہین؛ یسر العسیر فی مبحث المثناۃ بالتکریر؛ الافادۃ الخطیرۃ فی بحث نسبۃ سبع عرض شعیرۃ؛ التعلیق العجیب لحل حاشیۃ الجلال علی التہذیب؛ تکملۃ حاشیۃ والد خود بر نفیسی؛ الہدیۃ المختاریۃ شرح الرسالۃ العضدیہ در مناظرہ؛ القول الاشرف فی الفتح عن المصحف؛ زجر ارباب الریان عن شرب الدخان؛ احکام القنطرہ فی احکام البسملۃ؛ غایۃ المقال فیما یتعلق بالنعال در علم فقہ؛ حسرۃ العالم بوفات مرجع العالم در ترجمہ والد خود؛ افادۃ الخیر فی الاستیاک بسواک الغیر؛ مقدمۃ الہدایہ؛ مذیلۃ الہدایہ؛ التحقیق العجیب فی التثویب؛ تحفۃ الاخیار فی احیاء سنۃ سید الابرار؛ الحجۃ علی ان الاکثار فی التعبد لیس ببدعۃ؛ الکلام المبرور فی رد القول المنصور ہدایۃ المعتدین فی فتح المقتدین؛ وغیر ان از تعلیقات متفرقہ بر کتب متعددہ و سیزدہ کتب دیگر اند کہ صاحب ترجمہ در رسالہ نافع کبیر اسامی آنہا تحریر فرمودہ اسماء گرامی تلامذہ مولوی عبدالحی فرنگی محلی کہ بعد تکمیل و فراغ بحصول سند ممتاز شدند مولوی عبدالعزیز ساکن بھیرہ ضلع اعظم گڈھ مولوی بدیع الزمان لکھنوی مولوی وحید الزمان لکھنوی مولوی محمد عبدالاحد الہ آبادی مولوی سید مرتضیٰ شیعی ساکن نوتا ریارہ ضلع غازی پور مولوی عبدالباری ساکن نگرنہسہ مولوی محمد حسین الہ آبادی مولوی علی حیدر خان ساکن خالص پور پرگنہ ملیح آباد مولوی ساکن عبدالکریم پنجابی مولوی بشارت کریم

مولوی عبدالغفور سکنہ رمضان پور مولوی عبدالغنی بہاری مولوی فدا حسین ساکن محی الدین
نگر مضاف بہار مولوی ابوالحسن مرحوم ترہتی مولوی عین القضاۃ حیدرآبادی مولوی
عبدالعزیز فرنگی محلی مولوی نظام الدین فرنگی محلی مولوی عبدالرحمن ساکن صاحب گنج مولوی
حافظ محمد شعیب ولایتی مولوی اکبر خان مرحوم ولایتی مولوی محمد اسحاق ساکن اسیٹھے
مولوی سلیمان ساکن پھلواری ضلع عظیم آباد مولوی عبدالقادر ولایتی مولوی سید امین نصیرآبادی
مولوی محمد ہارون نصیرآبادی مولوی ظہور الاسلام فتحپوری مولوی لطف الرحمن عظیم آبادی
مولوی نظاہر الحق عظیم آبادی مولوی محمد ابراہیم الہ آبادی مولوی محمد تقی اعظم گڈھی مولوی محمد نذیر لکھنوی
مولوی شیر محمد ولایتی مولوی آزاد خان مرحوم مولوی عبدالغنی بہاری مولوی محمد یسین آروی
مولوی قادر بخش سہسرامی مولوی محمد حسین نصیرآبادی عرف صاحب میاں مولوی سید محمد
رسان کابلی مولوی عبداللہ ساکن چاند پارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی ابوالفضل محمد حفیظ اللہ ساکن بندی
ضلع اعظم گڈھ مولوی محمد عثمان ساکن چیارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی انعام اللہ فرنگی محلی مولوی
عبدالماجد بھاگلپوری مولوی قاسم یار ساکن کڑا ضلع الہ آباد مولوی سید اعجاز حسین ساکن سونی پت
مولوی محمد عثمان ساکن کہنڈرا ضلع اعظم گڈھ کذا فی کنز البرکات مصنفہ مولوی محمد حفیظ اللہ سابق
الذکر سلمہ اللہ کہ سند علمی در سال اخیر صدی سیزدہم از مولوی عبدالحی مرحوم یافتہ اند۔

مولوی عبدالرب فرنگی محلی پسر خرد مولانا عبدالعلی بحرالعلوم از خرد سالے ہمراہ والد خود در
شاہجہانپور و رامپور و بہار و مدراس ماند و مولانا کوشش بلیغ در تعلیم و تدریس او نمود و کتب
درسیہ تمام و کمال باو تعلیم ساخت و شب و روز متکفل امور او می بود بالجملہ مولانا او را باموال
خطیر بغرض کتخدا شدنش بوطن فرستاد وے بہ لکھنؤ آمدہ از نکاح خود فارغ گردید و زر کثیر کہ از مدراس
آوردہ بود ہمہ بہ فضولے و مصرفے دنیوی برباد رفت کہ افلاس رو نمود بعد وفات مولانا بحرالعلوم
وے و برادرزادہ اش عبدالواجد بمدراس رفتند چنانچہ تفصیل آن بذیل ترجمہ مولوی
عبدالواجد خواہد آمد آخرکار ترک تدریس و درس کردہ بیافتن دو صد روپیہ از سرکار نواب مدراس
و یک صد و ہفتاد و پنج روپیہ از سرکار انگریز معاوضہ جاگیر راضی شدہ تدریس بمولوی عبدالواجد
سپردہ بہ لکھنؤ آمد و تا حیات خود علوفہ مذکورہ بتوسط رزیڈنٹ لکھنؤ سے می یافت

کذا فی الاغصان الاربعہ

مولوی عبد الرب دہلوی جامع معقول و منقول ماہر فروع و اصول کامل فنون علم و ادب حاوی اسرار لغت عرب کہ وعظ پر تاثیرش شہرۂ آفاق بود مسجد جامع بمقام سہارنپور بصرف زر کثیر تعمیر فرموده بماه محرم سال پنجم صدی چہاردہم ہجری بمقام دہلی رحلت فرمود طاب اللہ ثراه بیدل سہسرامی تاریخ وفاتش چنین گفته **قطعہ تاریخ** جناب مولوی عبد رب آن ٭ کہ وقت وعظ ول می شد نثارش ٭ درین ماه محرم جان بحق شد ٭ زسپے رحمت کہ بارد بر مزارش ٭ رقم زد سال رحلت کلک بیدل ٭ درود ایزدی باد انثارش

مولوی عبد الرزاق فرنگی محلی ابن مولوی جمال الدین احمد بن مولوی علاء الدین فرنگی محلی بسال دوازده صد و سی و ہفت ہجری متولد شده چون ہشت ساله گشت پدرش مولوی جمال الدین بمدراس رفت وے بمقتضای فطرت تحصیل علوم اشتغال نمود و در اوائل از مولوی نور کریم دریاباوی کتب مختصره خوانده بقیہ کتب بخدمت مفتی محمد جعفر و مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تکمیل فرمود و کتب درسیہ حدیث و تفسیر بخدمت مولوی حسین احمد ملیح آبادی گذرانیده و تمامی کتب حدیث از مرزا حسن علی محدث لکھنوی قرأت نموده آن بعد جملہ کتب حدیث از حضرت ملا محمد حسین بدر سے قرأت نمود کہ مولوی حسین احمد و مرزا حسن علی مع دیگر محدثین سماعتش می فرمودند و کتب عقائد و سلوک و تصوف از مولوی عبد الوالی مرشد خود استفاضه نموده آن بعد قرآن مجید در یکسال حفظ نموده بسال دوازده صد و پنجاه و چہار ہجری فراغ کلی حاصل کرده اجازت بیعت سلسلہ قادریہ و چشتیہ از مولوی عبد الوالی و نیز پدر خود یافته بعد وفات مرشد خود سلسلہ درس و تدریس منقطع فرموده اشتغال بیاد حق شعار و دثار خود ساخت در سن سیزده صد و ہفت ہجری در اواخر ماه صفر انتقال فرموده در باغ مولوی انوار صاحب مدفون شده

مولوی سید عبد الرحمن لکھنوی عالم متصوف بیعت و خلافت سلسلہ چشتیہ داشت در مسجد ٹنڈاٹن واقع بلده لکھنؤ مقیم بود ہمدرانجا بتاریخ بست و ششم ذیقعده سن دوازده صد و پنجاه و نہم ہجری وفات یافته در صحن مسجد مذکور مدفون گردید و روح او زیر روضۂ والیشان عالم و خاوم سیاوات و قانع و متوکل و عزلت نشین بوده و رسالہ کلمۃ الحق و رسالہ کا سرۃ الاصنام در توحید از تصانیف

شان ہست و مولع و حریص سرود و غنا بسیار بودند

مولوی عبد الرحمن ساکن قصبہ بھدوہی ضلع مرزاپور عالم متقی واعظ تارک الوطن کہ در مسجد نارگھاٹ واقع شہر مرزاپور متوکلانہ بسر می برد در سال دوازدہ صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت نمود

مولانا عبد الرحیم دہلوی عمری النسب حنفی المذہب نقشبندی مشرب جامع فنون عقلی و نقلی حاوی علوم اصلی و فرعی محدث بود از خلاف امجادش مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی و مولانا شاہ اہل اللہ دہلوی ہستند ع این خانہ تمام آفتاب است ۔ دوازدہم صفر در سال یکہزار و یکصد و سی و یک ہجری وقت چاشت رحلت فرمود

مولوی عبد الرحیم صفی پوری ابن عبد الکریم صفی پوری دانشمند متبحر در علوم ادبیہ حظی وافر داشت از تصانیف او شرح قصیدہ سبعہ معلقہ و غایۃ البنیان فی علم اللسان در بیان قواعد صرفیہ و المسالک البھیہ فی القواعد النحویہ و ضرورۃ الادیبا فی المؤنث السماعی و منتہی الارب فی کلام العرب ترجمہ قاموس در چہار جلد مشہور اند تاریخ وفاتش معلوم نشد

مولانا عبد الرشید جونپوری ابن شیخ مصطفی ابن عبد الحمید ملقب بشمس الحق بود و شمسی تخلص میکرد شاگرد شیخ فضل اللہ جونپوری و مرید پدر خود شیخ مصطفی مرید شیخ محمد مرید نظام الدین امیٹھوی قدس اللہ اسرارہم از اولیای کبار و علمای کرام بود در اوائل حال بتدریس و افادہ علوم شغل داشتی و از ان بعد ترک کردہ بمطالعہ کتب حقائق اکتفا کرد و از اختلاط امرا و اغنیا احتراز داشت شاہجہان بادشاہ اوصاف حمیدہ او شنیدہ مشتاق ملاقاتش گشت فرمان بدست وکیلی بطلب وی فرستاد مولانا قبول نکرد و از گوشہ عزلت پاے خود بیرون ننہاد تصانیف مفیدہ دارد منجملہ آن رشیدیہ در مناظرہ و زاد السالکین و شرح اسرار الخلوۃ و رسالہ مکتوم مربوط و حاشیہ شرح مختصر عضدی و حاشیہ فارسی بر کافیہ ابن حاجب و مقصود الطالبین و مناد و معاد و دیوان شعر فارسی مشہور اند و حادثہ وفاتش چنین مشہور ست کہ بعد فراغ سنت فجر چون در فرض آغاز کردہ وقت گفتن تحریمہ طائر روحش باشیان جنت بسال یکہزار و ہشتاد و سہ ہجری پرواز نمود ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

مولوی محمد عبد السبحان ابن شیخ محمد محسن ساکن احمد آباد تارہ فاضل علام حاجی بیت اللہ الحرام طبیب حاذق حامل قرآن از بدو سن شعور بصلاح و تقوی آراستہ بلکہ مؤلف اوراق ہیداللہ

کہ از بلوغ تا وقت اخیر صلوٰۃ فریضہ از و فوت نشدہ باشد و جملہ علوم ظاہریہ و باطنیہ و خلافت ارشاد از مولوی فخر الدین احمد الہ آبادی حاصل نمود تمام عمر شریف بہ ہدایت و ارشاد و تدریس علوم مثل اوستاد خود بسر بردہ مولوی عبد الحمید خلف مولوی حید رحسین جونپوری و مولوی محمد عبد الکافی برادر زادہ صاحب ترجمہ از شاگردان اوشان صاحب استعداد و لیاقت موجود اند منجملہ کتب مصنفہ شان رسالہ اسرار الصلوٰۃ۔ قصہ منظومہ حضرت اسمٰعیل ع۔ قصہ منظومہ حضرت سلیمان ع۔ التہدید فی وجوب التقلید۔ دلائل قاطعہ در تحقیق فرقہ ناجیہ خیر المقالہ فی ازالۃ الجہالہ۔ مطبوع شدہ شائع اند آخر کار بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و یکم محرم الحرام یوم جمعہ سال یکہزار و سہ صد و سہ ہجری بمقام الہ آباد از دار فانی بعالم جاودانی رخت زندگی بربست و در گاب باغیکہ مقبرہ اہالیان دائرہ شاہ اجمل مرحوم ہست مدفون شد غفر اللہ لہ

ملا عبد السلام لاہوری شاگرد میر فتح اللہ شیرازی فقیہ و مفسر بود از شاگردان وی ملا عبد السلام ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ مشہور ہست بر تفسیر بیضاوی حواشی برجستہ دارد بسال یکہزار و سی و ہفت ہجری وفات یافتہ

قاضی عبد السلام بدایونی ابن عطاء الحق محدث و مفسر بود تفسیر زاد الآخرۃ منظوم بزبان اردو قریب دو لکہ شعر بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری تصنیف کردہ از زاد الآخرۃ سال تالیفش برمی آید در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانے شتافت نور اللہ مرقدہ

مولوی عبد السلام ساکن ہسوہ ابن سید شاہ ابو القاسم نقشبندی ساکن قصبہ ہسوہ کہ متصل فتح پور ہست در سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی او سید ریاض الحسن مردی متقی بود کہ از بدو سن شعور ورع و تقوی را و ثار خود کردہ بعد حفظ قرآن ابتدا اکثر کتب درسیہ از عم خود مولوی سراج الدین احمد خواندہ بعدہ از مولوی معین الدین کڑوی و مولوی محمد معین لکھنوی وغیرہ تکمیل نمودہ و سند صحاح ستہ از مولانا شاہ عبد الغنی دہلوی گرفتہ در سال دوازدہ صد و شصت و یک ہجری فراغ علمی حاصل نمود و بخدمت شاہ احمد سعید مجددی بیعت و خلافت سلسلہ نقشبندیہ یافتہ و در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری مشرف

بحج اکبر وزیارت روضۂ منورہ شد ہمدرانجا از شیخ احمد دحلان مکی شافعی تکمیل حدیث نمود باقادہ وافادۂ خلائق می پرداخت بعارضۂ دنبل در ماہ شوال سال دوازدہ صد و نود و سہ ہجری رحلت فرمودہ شیخ محمد علی طلیق تخلص ساکن قصبۂ بہسوہ در فقرہ نور اللہ تربتہ تاریخ وفاتش یافتہ

ملا عبدالشکور ٹیلو کشمیری از علماے نامدار صاحب ورع و تقوی بود پیش خواجہ حیدر چرخی وغیرہ علماے وقت تلمذ نمودہ بتدریس منقولات اشتغال داشت اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ زر کثیر کہ جہت قوت علماے کشمیر فرستادہ بود ازان چیزی قبول نکردہ بسال سیزدہم از صدے دوازدہم ہجری رحلت فرمود ملا محمد اشرف شاگرد و استاد زادۂ او قصیدۂ عربی در مرثیہ او گفت و دران قصیدہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ع لامات یوفاتہ عادنا

قاضی عبدالصمد چڑیاکوٹی ابن قاضی ابوالحسن بن ملا محمد راہ بن قاضی منصور عباسی طبعی عالی وذہنی صافی داشت بعد تحصیل علوم از پدر دانش آموز برای حصول سند قضا کہ منصب موروثے او بود بحکم پدر بزرگوار بدہلی شتافتہ دور انجا بجمیع علما در فضل وکمال امتیاز یافتہ تا آنکہ ارکان شاہی ویرا در فقہ واصول و دیگر علوم منقول و معقول یگانہ دیدند و بحکم محمد شاہ فرمانروای شاہجہان آباد بمنصب قضای پرگنہ چڑیاکوٹ و دیگر مقامات پسندیدند مگر او رحمۃ اللہ علیہ قضای پرگنہ خود کہ آبای کرامش از عہد قدیم بران مامور بودند قبول فرمود و دیگر مقامات را بمستحقان قدیم ارزانی نمود و از دہلی بچڑیاکوٹ مراجعت کرد و در خوبی فصل خصومات و حسن تعلیم فنون درسیہ گنج نیکنامی بدست آورد یگانۂ آفاق حافظ محمد اسحاق از تلامذۂ اوست صاحب ترجمہ علیہ الرحمہ در سال ہفتاد و یکم از صدی دوازدہم ہجرت درگذشت قاضی منصف مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

شیخ عبدالعزیز دہلوی ابن حسن بن طاہر جونپوری از مشاہیر مشائخ چشتیہ واز اکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم مظہر معرفت و محبت و بعلوم شریعت و طریقت و حقیقت عالم بود و بسماع و تواجد وظیفہ داشت مرید پدر خود شیخ حسن بود ہموارہ معتکف بودی و بحاجت رواے خلائق کوشش بلیغ نمودی و در علوم ظاہر ہم کامل مکمل بود و تفسیر عرائس و عوارف و فصوص الحکم و شرحش بتلامذہ درس گفتی و صاحب تصانیف مشہورہ است از انجملہ رسالۂ عینیہ است کہ در مقابلہ رسالۂ غیریہ شیخ امان پانی پتی نوشتہ و بسیاری از رسائل غامضہ وحدت وجود موافق کشف

ارباب شود در انجا مذکور شده ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ نیز از وبعض کتب و رسائل تصوف استماع و استفاده نموده وی رحمۃ اللہ علیہ در جونپور بسال ہشت صد و نود و ہشت ہجری متولد شده بعمر یک ونیم سالگی ہمراه والد خود بدہلی تشریف آورده تاریخ ششم جمادی الاخری سن نہصد و ہفتاد و پنج ہجری شہباز روحش باوج بقا پرواز نمود قطب طریقت نماند ماده تاریخ فوتش یافته اند چون مشار الیہ در تصانیف و مکاتیب خود را ذره ناچیز عبد العزیز می نوشت از ذره ناچیز تاریخ رحلتش یافته مے شود

مولانا عبد العزیز دہلوی ابن مولانا شاه ولی اللہ محدث دہلوی در سال یازده صد و پنجاه و نه ہجری ولادت یافته و به **غلام حلیم** اسم تاریخی موسوم گشت و بعمر یازده سالگی بخدمت والد ماجد خود از تحصیل علوم عقلیہ و نقلیہ و تکمیل کمالات خفیہ و جلیہ فارغ شده بعد پدر بزرگوار متکی اریکہ درس وارشاد گردید بالجملہ وی جامع علوم بلکہ آیتی از آیات الٰہی بود ہر انچہ در توصیفش خامہ و زبان بطراز دستی است از شرداری و انکی است از بسیاری رسالہ سر الشہادتین و بستان محدثین و تحفہ اثنا عشریہ و عجالہ نافعہ و فتح العزیز تفسیر سورۂ بقره و دو پاره اخیر قرآن مجید از تصانیف شہیره وی نہفتم شوال سال دوازده صد و سی و نه ہجری ازین جہان بے بنیان بعالم جاودان رحلت فرمود شاعرے تاریخ فوتش چنین گفتہ

بے سر و پا گشتہ اند از دست بیداد اجل　　دین لطف و کرم فضل و ہنر علم و عمل

ملا عبد العلی بحر العلوم لکھنوی ابن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی در اواخر عمر پدر بوجود آمده بعمر ہفده سالگی از جملہ کتب درسیہ و علوم متعارفہ بخدمت پدر بزرگوار فراغ حاصل نموده بعده پدرش ہمان سال رتحال فرمود بعد وفات پدر بمطالعہ کتب معقول و منقول مشغول گشت و مطالب غامضہ بخدمت ملا کمال الدین کہ تلمیذ خاص پدرش بود مبیش می کرد در اوائل حال صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ را سانحۂ عظیم بوطنش لکھنو پیش آمده کہ بران سبب روانہ شاہجہان پور گشت حافظ الملک حافظ رحمت خان رئیس آن شہر قدومش از مغتنمات شمرده باعزاز و اکرام تمام پیش آمده وجہ معقول برای مصارف وے مقرر ساخت تا حیات حافظ الملک ہمدر انجا مقیم بوده بتدریس حلبہ اشتغال داشت بعد کشتہ شدن حافظ الملک مرحوم نواب

فیض اللہ خان رئیس رامپور ملای موصوف را برامپور برد و در انجا نیز بہ تعلیم و تدریس مشغول بود
لیکن بوجہ قلت کفاف مولانا برخاستہ خاطر می بود کہ درین اثنا منشی صدر الدین بہاری وے را
برای تدریس مدرسہ خود کہ در بہار بنا نہادہ بود خرج معتد بہ فرستادہ طلبید چنانچہ ملا عبد العلی
از رامپور جانب بہار روانہ شدہ در اثنای راہ از برای بریلی ملا از بار الحق را کہ در انجا مقیم بود ہمراہ
خود بہ بہار برد منشی صدر الدین باعزاز و اکرام پیش آمدہ چہار صد روپیہ ماہوار برای ذات خاص
مولانا و یک صد روپیہ ماہوار برای ملا ازہار الحق علاوہ مصارف طلبہ مقرر کردہ داد
مدتے در انجا رونق افروز مسند تدریس ماند بعد چندی سفریان وقت درمیان وے و
منشی صدر الدین رنجشی پیدا کردند انجا ہم برخاستہ خاطر گردید این خبر بہ نواب والاجاہ محمد علی خان
رئیس کرناٹک وغیرہ رسید خطی بطلب مولانا مع خرچ بخدمتش فرستاد کہ مولانا روانہ مدراس
شد چون آنجا رسید نواب موصوف مع عزیزان و امیران استقبالش نمودہ باعزاز تمام بہ محل خود
برد و مدرسہ کلان بنا نمودہ مولانا در ان مدرسہ بتدریس طلبہ مشغول گشت و از سرکار نواب
موصوف بحر العلوم خطاب یافت بعد وفات نواب محمد علی خان پسرش عمدۃ الامراء و بعد او عظیم الدولہ
نبیرۂ محمد علی خان بر مسند ریاست نشستند و عمر مولانا بہ ہشتاد و سہ سالگی رسیدہ بعوارض جسمانی
مبتلا گشتہ دوازدہم رجب سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمودہ در مدراس
مدفون گشت بجایش مولوی علاء الدین کہ شاگرد و داماد وش بود مقرر گردید **تصانیفہ الشہیرۃ**
ارکان اربعہ در اصول فقہ و حاشیہ بر میر زاہد رسالہ و حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب
جلالیہ و حواشی ثلاثہ بر حاشیہ زاہدیہ امور عامہ جدیدہ و قدیمہ و شرح سلم مع حاشیہ منہیہ و عجالہ نافعہ
مع منہیہ و فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت و تکملہ بر شرح ملا نظام الدین بر تحریر ابن ہمام و تنویر
الابصار شرح فارسی منار و حاشیہ بر شرح صدرای شیرازی و شرح مثنوی مولانا روم و
شرح فقہ اکبر و ہدایۃ الصرف و رسالہ در احوال قیامت و رسالہ توحید وغیرہ

مولوی عبد العلی فرنگی محلی بابو تاب شہرت داشت پسر چہارم مولوی عبد الجامع بن
مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم است بعد حفظ قرآن مجید جملہ کتب درسیہ تحصیل کردہ
فاتحہ فراغ خواندہ صاحب استعداد و مرید مولوی عبد الوالی فرنگی محلی بود درس مے داد و ما

عین شباب بعارضہ سل و دق مبتلا شدہ بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد و نود و دو ہجری لاولد بہ لکھنؤ وفات یافت رحمہ اللہ

مولوی حافظ عبد العلی نگرامی در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری بہ قصبہ نگرام از مضافات لکھنؤ متولد شدہ در اوائل کتب مروجہ درسیہ از خال خود مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی تحصیل کردہ پس ازان بہ لکھنؤ رفتہ از چند علماے وقت مستفید شدہ فاتحہ فراغ علمی پیش مولوی انور علی لکھنوی خواند و اجازت جملہ علوم ظاہرہ از حافظ علیم اللہ سابق الذکر عن مرزا حسن علی محدث لکھنوی عن مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ مرید قاضی سید عبد الکریم بریلوی بود و از شاہ گلزار کشتوی خلیفہ قاضی ممدوح تلقین شاجازت جملہ خانداںہای طریقت حاصل کردہ اسامی کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ اینست تفسیر آیات الاحکام رد المبتدعین تحقیق الامور فی الفاتحۃ والتذور التحریر فی المزامیر السکین المسلول علی من انکر کون مسح الرقبۃ من سنۃ الرسول۔ تحقیق سے فی المولد و القیام۔ نور الایمان فی تائید مذہب النعمان۔ الیواقیت اللطیفۃ فی تائید مذہب ابی حنیفہ رسالہ درباب حفاظ شیعہ۔ ہدایۃ الانام الی خرقۃ المشائخ العظام۔ رسالہ تقریر حق۔ رسالہ مولد شریف مسودہ اوراق درسن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بمقام لکھنؤ بہ خدمت صاحب ترجمہ مشرف شدہ بجدی خلیق و منکسر النفس یافت خدا ایش بیامرزد وقع شب بست و ہشتم ماہ شوال سال ہزار و دو صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود بہ نگرام مدفون گشت انا للہ وانا الیہ راجعون نگرام بنون مفتوح و کاف فارسی ساکن و رای مہملہ مفتوحہ و الف و میم موقوف۔

مولوی عبد العلی خان رام پوری ابن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران رام پوری شرف تلمذ بخدمت جد امجد خود یافتہ حافظ و قاری بود در سن دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود

مولوی عبد العلی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی شاگرد برادر خود مولوی رستم علی قنوجی عالم علوم عقلیہ و نقلیہ بود حاشیہ شرح منار در اصول فقہ از تصانیف اوست بموضع بندگی متصل کوڑا جہان آباد ضلع فتح پور ہسوہ رحلت فرمود سال فوتش معلوم نہ شد

مولوی عبد العلی اسلام آبادی ابن منت علی از شرفای اہل اسلام چاٹگام ست بروز پنجشنبہ دہم شہر دوازدہ صد و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ کتب درسیہ فارسیہ پیش اساتذہ وقت گذرانیدہ بعم

چہاردہ سالگی میزان الصرف آغاز کردہ بمدت نہ ماہ از درس مجموعہ صرف و نحو فارغ شدہ بکلکتہ شتافت
و بمدرسہ سرکار انگریزی معمور رشدہ طرح اکتساب علوم انداخت و بہر سالی از جماعتی بجماعتی ترقی می شد
و اساتذہ ہر جماعت بر و شفقتہا ارزانی داشتند تا بر جمیع مماثلان خود گوی سبقت می ربود و بیافتن انعام
مباہی می گشت و در اثنای تحصیل علوم متداولہ اہل اسلام بزبان انگریزی ہم مہارت معتد بہ پیدا
کرد و بعد از ان مدرسہ بمنصب مدرس زبان فارسی مقرر شد الحال عربی پروفیسر مدرسہ ہوگلی است
سلمہ اللہ تعالی کتاب صحیفۃ الاعمال در مرآۃ الاحوال مصنفہ او مشتی است از خرواری و سطری است از طوماری
اسلام آباد نام چاٹگام مضاف ممالک بنگال است

ملا عبد الغفور لاہوری لقب او رضی الدین از عمدہ ترین تلامذہ مولانا عبد الرحمن جامی
قدس سرہ السامی بود حاشیہ فوائد ضیائیہ بمتانت تمام نوشتہ کہ تکملۂ آن ملا عبد الحکیم سیالکوٹی نمودہ است
در سن نہصد و دوازدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد طاب اللہ ثراہ ۔

شیخ عبد الغفور اعظم پوری از علماے مشاہیر وقت مرید شاہ عبد القدوس چشتی صاحب
کمالات صوری و معنوی بود در متابعت حضرت ختمی پناہ صلعم توفیقی رفیق داشت اکثر اوقات
درس علوم دینیہ فرمودی بحسن صورت و خوبی سیرت سرآمد اہل زمان بود مرید گرفتی خلائق را وعظ
و نصیحت فرمودی در تصوف رسائل متعددہ نوشتہ چون عمرش بدایرہ ابناء الثمانین عتقار اللہ
قدم نہاد بسال نہصد و ہشتاد و پنج ہجری بدار البقار حلت فرمودہ باعظم پور مدفون گشت اعظم اللہ
شانہ اعظم پور قصبہ الیست از توابع سنبھل

شیخ عبد الغنی بدایونی از علماے صوفیہ قدس اللہ اسرارہم در ترک دنیا ادہم وقت و در تجرید
شبلی روزگار بود باوائل کہ طلب علم در بدایون میکرد حال بر و غالب می آمد احیانا یکپاس کم و بیش
در عین سبق خوانی از شنیدن نغمہ بے شعوری ماند باجملہ بنابر بعضی علائق کہ سر راہ طالبان آگاہ میگیرد
؎ در راہ خدا کہ رہزنا نند ٭ آن راہ زنان ہمین زنانند ٭ در طلب کفاف بدہلی رفت و بملازمت
تاتارخان حاکم آنجا کہ در لباس اہل جاہ از اہل اللہ بود رسید و ارادت بشیخ عبد العزیز دہلوی آورد
و تحصیل تمام کتب متعارفہ و متداولہ در خدمتش نمود و سالہا درس گفت بیکبارہ جذبۂ عنایت
ازلی گریبانگیر او شد و از ہمہ اشتغال برآمدہ چندگاہ در خانقاہ شیخ خود در سلک درویشان

مرتاض انتظام یافتہ بہ مجاہدت و ریاضت اشتغال گزیدہ بعد از تحصیل کمال بیرون از آبادانی بجانب قدمگاہ حضرت رسالت پناہ صلعم در مسجدی کہ مشہور بمسجد خان جہان است سکونت ورزید پیوستہ باعتکاف مے گذرانید و باآنکہ عیال بسیار داشت راہ سلوک را بالقدم توکل می سپرد چون در سن یکہزار و سہ ہجری خانخانان بخدمتش رسیدہ التماس نصیحتی نمود فرمود کہ اتباع سنت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لازم گیر

مولوی عبدالغنی دہلوی ابن ابوسعید العمری بماہ شعبان سال دوازدہ صد وسی و پنج ہجری در دہلی متولد شدہ اولاً حفظ قرآن مجید نمود بعد از والد خود مولوی شاہ ابوسعید و مولوی مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی و مولوی محمد اسحاق دختر زادہ مولانا عبدالعزیز و شیخ محمد عابد سندی و شیخ ابوزاہد اسمعیل رومی اخذ علوم کردہ بدرس حدیث مشغول گشت مرید و خلیفہ والد خود بود و ذیلے بر سنن ابن ماجہ تالیف نمودہ نامش انجاح الحاجہ ہست علاوہ آن دیگر مولفات دارد بعد بغاوت و تسلط انگریزان بدہلی بمکہ معظمہ رفتہ و از انجا بمدینہ منورہ رخت اقامت انداخت ہمدران بقعہ متبرکہ بماہ محرم سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود **قطعہ تاریخ وفات**

شاہ عبدالغنی وحید زمان ؛ نازش علم و عارف باللہ ؛ سال نقلش شنیدم از ہاتف ؛ بہترین محدثین ای آہ ؛

مولوی سید عبدالفتاح گلشن آبادی ابن سید عبداللہ حسینی از سادات نقویہ ساکن گلشن آباد عرف ناسک عالم باعمل فاضل اجل بخدمات موالی و قت مثل سید میان سورتی و مولوی شاہ عالم ساکن بردہ و مولوی بشارت اللہ کابلی و ملا عبدالقیوم کابلی و مفتی عبدالقادر تھانوی و خلیل الرحمن ساکن مصطفے آباد عرف رامپور و مولوی و مولوی فضل رسول بدایونی و مولوی محمد اکبر کشمیری و معلم ابراہیم باعکظہ تحصیل علوم متعارفہ و متداولہ نمودہ در سن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بعد امتحان سند افتا یافتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری بہ منصب افتا عدالت ضلع خاندیس ممتاز گشت و در سال دوازدہ صد و ہشتاد و چہار ہجری بمدرسہ انفلسٹن واقع بندر بمبئی مدرس عربی و فارسی شدہ اکنون از سرکار انگلشیہ پنشن یافتہ بوطن مالوف خود مقیم اند و نیز از سرکار سابق الذکر بہ خطاب جسٹس آف پیس و خان بہادر معزز و مباہی است مدام بتدریس و موعظت و تالیف کتب مفیدہ اوقات عزیزش بسر مے برد

سلمہا اللہ تعالی مولوی سید نظام الدین و شیخ قطب الدین و قاضی سید بچو میاں خانیسی از تلامذہ ویند
دیپا دو فرزند ارجمند ہستند مولوی سید امام الدین احمد و سید سراج الدین محمد ابقاہما اللہ سراج العلوم
تصانیفہ الانیقہ۔ تحفہ محمدیہ فی رد وہابیہ۔ تائید الحق۔ جامع الفتاوی در چہار جلد۔ خزینۃ العلوم در دو
جلد۔ فارسی آموز دو حصہ۔ تشریح الحروف فارسی۔ خزینہ دانش۔ کلید دانش فارسی۔ کلید دانش ہندی
اشرف القوانین۔ مصادر الافعال۔ مجامع الاسما۔ تعلیم اللسان۔ تحفۃ المقال۔ اشرف الانشا
جغرافیہ عالم۔ باقیات الصالحات۔ دیوان اشرف الاشعار۔ رحمۃ للعالمین۔ تاریخ روم
تاریخ اولیا وغیرہ

مولوی شاہ عبد القادر بدایونی ابن مولوی شاہ معین الحق فضل رسول بدایونی ولادت
شان در ہفتدہم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام وقوع
یافتہ مظہر حق نام تاریخی ولیست اللہم اجعلہ کاسمہ الشریف اکثر کتب درسیہ پیش مولوی نور احمد بدایونی
و بعض کتب ہچو شروح سلم العلوم و شرح اشارات و محاکمات وغیرہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی
گذرانیدہ مشار الیہ بین الاقران گشت و بشرف بعیت و خلافت از والد خود سعادت اندوز گردید
و ہا یا ہمی والد خود ہنگام زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً بخدمت شیخ الفقہا والمحدثین مع لانا
شیخ جمال عمر مکی اخذ حدیث فرمودہ با فادۂ علوم دینی و تالیف کتب دینیہ مے پردازند
رسالہ احسن الکلام فی تحقیق عقائد الاسلام بزبان عربی و رسالہ سیف الاسلام المسلول علی المناع
بعمل المولد والقیام بزبان فارسی و رسالہ حقیقۃ الشفاعۃ علی اہل السنۃ والجماعۃ و شفاعۃ السایل
بتحقیق المسایل مشتمل بر جواب دو صد سوال در فقہ و عقاید و دیوان عربی در نعت شریف نبوی
صلعم کہ در اثنای راہ سفر مدینۂ طیبہ مشتمل بر ذکر آثار خیر الامصار مسنوح خاطر عاطر شدہ از تصانیف
شان مرغوب اہل العلم اند ما سوای مذکور الصدر دیگر کتب و رسائل زیر تالیف اند اللہم تمہا بالخیر
الغرض ذات جامع البرکات حضرت سابق الصفات از مغتنمات اوان شہر ما اللہم زد فی معالیہ
و بارک فی ایامہ و لیالیہ خصوصاً امداد یکہ در تالیف این کتاب بہ ہیچدان از آنجناب رسید ادای شکرش
آن بقول شخصے ؎ اگر بہر موی تن گر دو زبانم ؏ ادای شکر او کی می توانم ؎ تا گزیر بدین فقرہ دعائیہ
مختتم کلام می نمایم عمرہ اللہ الوقت بحیاتہ و وافقنی علیہ بحول ہدایاتہ

شیخ عبدالقادر پٹنی ثم المکی بن شیخ ابوبکر مفتی مکہ معظمہ از احفاد شیخ محمد طاہر پٹنی فصیح و بلیغ دانشمند جید و فقیہ مستند بود اکتساب علوم از شیخ عبداللہ انصاری مکی شافعی کردہ از تصانیف شریفہ او فتاوی در چہار جلد و مجموعۃ المنشآت مشہور ہست در یازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ

شاہ عبدالقادر اورنگ آبادی تخلص بہ مہربان معروف بہ فخری اصلش از سادات نقویہ نیشاپور ہست بعض اسلافش از آنجا بہ قصبہ کنتور مضاف لکھنؤ آمدند والد ماجدش شرف الدین خان بہ اورنگ آباد وارد شدہ قاضی بلدہ روضہ گردید و در انجا صاحب ترجمہ در سال یازدہ صد و چہل و سہ ہجری متولد شدہ حفظ قرآن مجید و اکتساب علوم عقلیہ و نقلیہ کردہ بتدریس می پرداخت و خرقہ قادریہ در بر داشت در شاعری شاگرد غلام علی آزاد بلگرامی بود تمام عمر شریفش در ہدایت و ارشاد بسر کرد در اواخر صدی دوازدہم بمدراس رفت نواب والاجاہ رئیس آن دیار بہ بزرگی و حسن عقیدہ بوی پیش آمدہ ہمانجا در سال دوازدہ صد و چہار ہجری وفات یافتہ در خانقاہ واقع قصبہ میلاپور مضاف مدراس مدفون گردید

مولوی عبدالقادر لکھنوی ابن شیخ سلطان از اولاد مولانا قطب الدین محدث ابن مولانا خضر محدث مردے بود بزرگ بغایت متقی از دنیا زیادہ بر قدر احتیاج اختیار نکردی و از محاصل جزوے مدد معاش کہ قریب موضع کسمنڈی پرگنہ ملیح آباد بود صرف احتیاج خود و فقرا می ساخت چون در اصل فطرتش نشان تقوی و ورع غالب بود مردانہ قدم در ساحت کسب علوم گذاشت و جابجا خصوصا بہ بلدہ لاہور تحصیل و تکمیل علوم نمودہ بکرم و تبجیل شدہ بابرکت و کرامت بوطن مالوف لکھنؤ معاودت فرمودی در زمان خود بفضل و علم مشارالیہ اقران بودہ عادت معہودہ داشت کہ بعد نماز عشا تا کہ مردم بیدار می بودند می خسپید چون مردم می خفتند او برخاستی و تا بامداد بنماز و اشغال باطن مشغول بودے بعد نماز چاشت بتعلیم و افادہ طلبہ می پرداخت تا چہل سال بر مسند درس و افادہ جا داشت شیخ پیر محمد لکھنوی و اکثر علمای شہر و جوار از تلامذہ ویند صاحب ترجمہ چہار خلف الصدق خود گذاشتہ رحلت فرمود و سال رحلتش دریافت نشدہ غالباً در اواسط صدی یازدہم بودہ باشد مرقدش در لکھنؤ بجوار دوگانہ وی است برد اللہ مضجعہ

مولوی عبدالقادر سلہٹی ابن مولوی ابوالنصر محمد ادریس صدرالصدور بن مولوی ابوسعید

محمد محمود ندیم نواب مرشد آباد الملقب بعاقبت محمود بن مولوی محمد کلیم خلیفہ مرزا مظہر جانجانان قدس سرہ ابن محمد رفیع بن محمد صالح بن عبدالکریم فاروقی مدنی ثم الہروی ثم النہدی اللنجانی السلہٹی کنیت وے ابو محمد است علوم متعارفہ بخدمت مولوی رمضان اللہ اکتساب کردہ وی تلمیذ مولوی فضل الرحمن قاضی القضات شاگرد مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ بنگال و وی شاگرد مولوی معظم الدین تلمیذ مولانا عبدالعلی بحر العلوم بود صاحب ترجمہ شام و پگاہ خود بدرس علوم و تصانیف بسر می برد نسخہ کتب مصنفۂ او کہ بنظر راقم الحروف گذشتند رسالہ رد المعقول در رد فرقہ وہابیہ والفوائد القادریہ فی شرح العقائد النسفیہ الجوامع القادریۃ در عقائد اہل سنت والدر الازہر فی شرح الفقہ الاکبر مشہور اند سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبدالقادر احمد آبادی بن عبداللہ العیدروس یمنی حضرموتی ہندی کنیت او ابو بکر لقبش محی الدین بود بروز پنجشنبہ بستم ربیع الاول سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری در احمد آباد گجرات متولد شدہ بخدمت علمای وقت اکتساب علوم نمودہ دانشمند متبحر گشت در علوم عجیبہ و فنون غریبہ بتصانیف و تالیف شائع کرد کہ ازو یادگار اند و بسال ہزار و سی و ہشت ہجری در احمد آباد رحلت فرمود **تصانیفش** الفتوحات القدسیہ فی الخرقۃ العیدروسیہ الحدائق الخضرۃ فی سیرۃ النبی و اصحابہ العشرۃ المنتخب المصطفی فی مولد المصطفیٰ الدر الثمین فی بیان المہم من الدین اتحاف الحضرۃ العزیزہ بعیون السیرۃ الوجیزہ المنہاج الی معرفۃ المعراج الانموذج اللطیف فی اہل بدر الشریف اسباب النجاۃ والنجاح فی اذکار المساء والصباح الحواشی الرشیقۃ علی العروۃ الوثیقۃ المنح الباری بختم البخاری تعریف الاحیاء بفضائل الانبیاء عقد اللآل بفضائل الآل بغیۃ المستفید شرح تحفۃ المرید النفحۃ العنبریۃ فی شرح تبیین العذبیہ غایۃ القرب فی شرح نہایۃ الطلب اتحاف اخوان الصفا بشرح تحفۃ الظرفا صدق الوفا بحق الاخا النور السافر فی اخبار القرن العاشر وغیرہا وغیرہا۔

مولانا عبدالقادر دہلوی ابن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در تفسیر و حدیث و فقہ شانی بلند داشت موضح القرآن ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو بکمال فصاحت تحریر فرمود کہ بر ماہران محاورہ اردو مخفی نیست نہم رجب سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری رحلت فرمود

مولوی عبدالقادر سندیلی ابن مولوی شاہ جمیل الدین بن مولوی اظہر علی ابن مولوی اصغر علی بن مولوی حمداللہ سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری یوم پنجشنبہ در قصبہ سندیلہ

متولد شده از حافظ مولوی شوکت علی سندیلی و مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی و مولوی تراب علی لکھنوی اکتساب علوم متعارفہ نموده فراغ علمی حاصل ساخت و مرید والد خود بود بمقامات ناگود و جہانسی وغیره بذریعہ نوکری تعلیم قیام داشت بسیاری از طلبہ از و مستفید شدند. واقع نوزدہم ذیحجہ سن دوازده صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ قریب مزار والد خود پیش دروازه مدفون گشت

ملا عبد القادر بدایونی ابن ملوک شاه از اکابر بلده بدایون شاگرد شیخ مبارک ناگوری بفضل و کمال متصف بود بہ زمان اکبر شاه منسلک شده در محفل خلوت بار داشت اکثر بانتخاب و ترجمہ کتب ہندیہ مامور می شد کتاب راماین بفارسی ترجمہ کرده و تاریخ کشمیر منتخب نموده در تاریخ گوئی مہارتی وافر داشت کتاب منتخب التواریخ کہ آنرا تاریخ بدایونی نیز میگویند برحسن گوئی و فضل و کمال او دلیلی است واضح کتاب مذکور بتاریخ بست و سوم جمادی الثانی سال یکہزار و چہار ہجری اتمام پذیرفتہ تاریخ اتمامش صاحب ترجمہ چنین یافتہ **قطعہ** شکر للہ کہ باتمام رسید ۔ منتخب از کرم ربانی ۔ سال تاریخ ز دل جستم و گفت ۔ انتخابی کہ ندارد ثانی ۔ مراد از ثانی دو حرف الف یکی نون کہ ثانی حرف اول است دوم یای مثناة تحتانی کہ ثانی حرف آخر است چون اعداد دو حرف مذکور کہ شصت اند از لفظ انتخابی خارج شوند سال اتمام کتاب بر می آید ترجمہ سنگاسن بتیسی موسوم بنامہ خرد افزا کہ از ان تاریخ ترجمہ ے بر آید نیز از صناعت او است

شیخ عبد القدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علمای صوفیہ صافیہ مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبد الحق ردولوی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبد الحق ردولوی داشت کتاب انوار العیون قریب ہفت فن از تصانیف او ست در سال نہصد و چہل و پنج ہجرے رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

مولوی عبد القدوس فرنگی محلی پسر اکبر مفتی محمد یعقوب بن ملا عبد العزیز حافظ قرآن بود و کتب معقول از پدر خود و کتب منقول از ملا محمد حسن تحصیل کرده جامع معقول و منقول شد و بہ تعلیم و تدریس ہمے پرداخت و از وفات پسر خود عبد السلام کہ استعدادی خوب و خطی مرغوب داشت رنجہا کشیده وفات یافت

ملا عبد الکریم کاکوروی ابن حافظ شہاب الدین ابن شیخ بھکاری کاکوروی بعمر نہ سالگی

از کتب درسیه فراغ یافته بطور سیاحت بدهلی رسید و بمزار فائض الانوار خواجه قطب الدین اوشی
چندی مراقب بوده بحلقهٔ خواجه باقی بالله قدس سرهٔ نیز نشسته بکاکوری تشریف آورده عمر گرانمایه بهدایت
وارشاد خلائق واذکار باطنی بسر برد تا که برحمت حق پیوست سال وفاتش بدریافت نرسید

حاجی عبدالکریم لاهوری عالم باعمل و فاضل بی بدل مرید شیخ نظام الدین بلخی بود شرح فصوص الحکم
فارسی و اسرار عجیبه در بیان ذکر و شغل چشتیه از تصانیف اوست در سال یکهزار و چهل و پنج هجری
ازین جهان رحلت کرد علیه الرحمة والغفران

ملا عبدالکریم پشاوری ابن ملا درویزه پشاوری باخوند کریم داد شهرت داشت علوم ظاهر و باطن
از والد ماجد خود اخذ کرده محقق افغانستان گشت فاضل صوفی مشرب بود و از میر سید علی غواص خرقه
خلافت یافته وی صاحب شریعت و طریقت بود کتاب مخزن الاسلام از تصانیف اوست از خوارق
او منقول است که وی هر شب یک جزو کاغذ سفید بحجرهٔ خود می برد و بغیر روشنی چراغ وغیره تحریر فرموده
علی الصباح بیاران خود میداد تا آنکه کتاب مذکور باختتام رسید در سال هزار و هفتاد و دو هجری وفات
یافته بعلاقهٔ یوسف زئی مدفون گشت

قاضی سید عبدالکریم رای بریلوی ابن سید محمد مقیم رئیس قدیم رای بریلی که جد مادریش قاضی
محمد آصف صوفی نگرامی بود بحلیهٔ علم و عمل آراسته و بصلاح و تقوی پیراسته او از خاندان نقشبندیه با مولوی
سید عبدالکریم چوراسی خلیفهٔ شاه لال رای بریلوی بیعت نموده و باشتغال و اذکار نقشبندیه مستفیض شده
بخدمت مولانا سید عبدالرحمن نزیل لکهنؤ حاضر شده اجازت و خلافت دیگر سلاسل چشتیه و قادریه
و سهروردیه و اویسیه و قلندریه حاصل کرده فیض تام برداشت و رسائل متعدده تالیف فرموده که تفصیل
آن درذیل مذکور است وسیلة النجاة فی احکام الاموات . الکلام المتین فی کشف اسرار الحق و الیقین
رساله در بیان مراتب ولایت و خاتم آن . رساله در محاکمه بحث وجود مطلق و وجود عام . رساله
در فرق میان بروز و تناسخ بتاریخ بست و دوم رجب سال یکهزار و دو صد و چهل و هشت هجری در
رای بریلی وفات یافته مدفون گشت نور الله مرقده

شیخ عبدالکریم سهارنپوری انصاری سهارنپوری مرد صاحب وجد و حال بود در جمیع علوم
و فنون مهارت کامل داشت بتاریخ چهاردهم محرم سال هزار و بست و چهار هجری فوت شد عزیزی

شمع ارشاد حق تاریخ فوتش یافتہ مؤلف حین تالیف کتاب آنرا منظوم ساختہ و ہو ہذا شیخ عبدالکریم انصاری ؛ بود از خطۂ سہارنپور ؛ از محرم چو چاردہ بگذشت ؛ رخت بربست سوی رب غفور ؛ شمع ارشاد حق بگفت کسی ؛ سال نقل و رحال آن مبرور ؛

ملا عبداللطیف سلطانپوری از معلمان ارنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود در معقولات و منقولات مہارت تمام داشت سال یکہزار و سی و شش ہجری وفات یافت ع آفتاب علم را آمد کسوف ؛ مادہ تاریخ فوتش یافتہ اند۔

میر عبداللطیف قزوینی از سادات حسنی سیفی است در علوم عقلی و نقلی بہرہ تمام داشت و آبائی جد سلسلۂ ایشان تاریخی آمدہ چونکہ سادات سیفی ہمہ سنی متعصب بودہ اند لہذا شاہ طہماسپ فرمان روای ایران ضیاع و عقار ایشان را کشیدہ گرفت میر موصوف از ولایت عراق در سال نہصد و شصت و نہ ہجری متوجہ ہند شدہ سعادت خدمت اکبر شاہ دریافتہ بادشاہ پیش ایشان سبقی چند از دیوان حافظ و غیر آن خواندہ اند و قیع پنجم رجب سن نہصد و ہشتاد و یک ہجری در معمورۂ جدید فتح پور سیکری بدار الخلد انتقال نمودہ بالاے قلعہ اجمیر در جوار میر سید حسین خنگ سوار مدفون گشت قاسم ارسلان فخر آل یس تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبدالمجید بدایونی ابن مولوی عبدالحمید ابن مولوی محمد سعید ابن مولوی محمد شریف ابن مولوی محمد شفیع بدایونی بتاریخ بست و نہم رمضان سال یازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجری متولد شدہ ظہور اللہ نام تاریخی وی یافتند از صغر سن بخدمت مولانا محمد علی بدایونی تربیت یافتہ بر کمال ورع و تقوی و تعلم علم دین مجبول بود و اکثر کتب متداولہ مروجہ بخدمتش تحصیل نمودہ بعد وفاتش بقیہ کتب درسیہ بخدمت مولانا ذوالفقار علی ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنو کہ تلمیذ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین سہالوی بود ند تکمیل فرمود و بعد فراغ علمی در وادی طلب مرشد کامل پاے استقامت نہاد و بہر جا تلاش شیخ کامل میرفت چونکہ اتباع شرع شریف در بسیاری از مشائخ وقت نمی یافت تنفری ازین طائفہ بخاطرش جا گرفت اما از انجا کہ طالع بیدار داشت بخواب دید کہ در مجلس حضرت ہادی المضلین سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جناب محبوب سبحانی غوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی و مخدوم الانام کان نمک و گنج شکر شیخ فرید الدین و دیگر اولیاء اللہ قدس اللہ تعالی اسرارہم

حاضر اند پس باشارہ حضرت رسالت پناہی صلعم جناب غوث الاعظم دست صاحب ترجمہ بدست
سید شاہ آل احمد مارہروی دادند چون وی رحمۃ اللہ علیہ بیدار شد راہ مارہرہ گرفتہ بخدمت پیر دستگیر
خود رسیدہ کمال ورع و تقوی و اتباع شرع را بہم یافتہ شرف بیعت حاصل نمود و بخلافت ممتاز
گشت و از حضور پیر بلقب عین الحق مباہی شد زان بعد بعمر ہشتاد سالگی بزیارت حرمین شریفین
زادہما اللہ شرفا بہرہ اندوز گردید کتاب مواہب المنان شرح جواہر الرحمان کہ عبارت از
ملفوظات غوثیہ ہست و رسالہ رد روافض بزبان فارسی و رسالہ رد وہابیہ در ہندی و دیگر رسائل
از تصانیف شان اند و بجملہ تلامذہ ارشد وی شاہ آل رسول مارہروی و مولوی افتخار الدین ہستند
صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بتاریخ ہفتدہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و شصت و سہ ہجری رحلت فرمودہ
علمائے دیار و شعرای امصار قطعات تاریخ فوتش برشتہ نظم کشیدند ازان جملہ مفتی سعد اللہ مرادآبادی
آشفتہ تخلص چنین یافتند ع جناب مقدس شہ کاملین ۰ امام ہدی قبلۂ اہل دین ۰ بعلم و عمل یادگار سلف
ز فیضش منور دل عارفان ۰ سر اولیا شاہ عبد المجید ۰ خدا لیش دہد جنت حور عین ۰ بماہ محرم شب
ہفتدہم ۰ بسوی جنان شد عزیمت گزین ۰ رقم کردہ آشفتہ تاریخ آن ۰ کہ گردید واصل بخلد برین۔

قاضی عبد المقتدر دہلوی ابن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی الدہلوی خلیفہ شیخ
نصیر الدین محمود اودہی دانشمند فیاض و درویش کامل و استاد قاضی شہاب الدین ہست بغایت
فصیح و بلیغ بود قصائد و غزلیات دارد قصیدۂ او کہ در معارضہ لامیۃ العجم بمدح آنحضرت صلعم گفتہ
دلالت دارد بر کمال فصاحت او و دائم درس می گفت و بافادۂ علم مشغول بود کہ طریقہ شیخ
نصیر الدین محمود و اکثر خلفای ایشان ہمین بود وصیت او بطالبان اشتغال علم در حفظ شریعت بود
گفتی فکر در یک مسئلہ شرعی فضل دارد بر ہزار رکعتی کہ مشوب بہ عجب و ریا کنند گویند کہ وی او ان
طالب علمی پیش شیخ نصیر الدین محمود میرفت و بحث میکرد شیخ او را بجہای او را نیکو دوست داشتی
و او را تحریص کردی بر تحصیل علم تا انجام کار مرید شیخ شد و نعمت باطن را بافضیلت ظاہر مقرون گردانید
یکے از معتقدان ایشان کتابے نوشتہ ہست مسمی بہ مناقب الصدیقین دران می نویسد کہ روزے
قاضی شہاب الدین زری یافتہ بود با مادر خود گفت این زر را در جای گور کنم این بگفت و در مجلس
قاضی عبد المقتدر رفت دسے بجز آنکہ نظر بر قاضی شہاب الدین افگند گفت شما کہ در گور کردن

زر بیدبا علم کجا پر دا زید قاضی شہاب الدین بر گفتار خود متنبہ شد قاضی عبد المقتدر می گفت پیش من طالب علمی می آید کہ پوست او علم و مغز او علم و استخوان او علم است و ازین طالب علم قاضی شہاب الدین را می خواست بتاریخ بست و ششم محرم سال ہفتصد و نود و یک ہجری بعمر ہشتاد و ہشت سال وفات یافتہ قبرش بمقام خواجہ قطب الدین بختیار اوشی جانب جنوب حوض شمسی است نور اللہ مرقدہ

شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی بن شیخ احمد بن عبد القدوس گنگوہی چند مرتبہ بحرمین شریفین رفتہ علم حدیث را خواند و بعد ازان کہ باز گشتہ آمد از روش آبا و اجداد کرام خود سماع و غنا را منکر بود و بروش محدثین سلوک می نمود و بتقوی و طہارت و نزاہت و عبادت ظاہرے اشتغال داشت پدرش در اباحت سماع رسالہ نوشتہ او نیز در انکار سماع رسالہ ساختہ لاجرم باعث ایذا و تکلیف بسیار شد و این باعث شہرت او گشت اکبر بادشاہ در ان زمان صدری میخواست کہ بصفت علم و دیانت موصوف باشد بتوسط بعض وسائل او را در سال نہصد و یک صدر الصدور مقرر ساخت او بر عہدۂ خود کوس استقلال زد و وازدیاد جاہ و اعتبار زائد از انچہ گفتہ شود نصیب او گردید کہ در زمان ہیچ بادشاہی اینچنین صدری نگذشتہ و بادشاہ را چندگاہ نسبت او اینچنان اعتقاد پیدا شدہ بود کہ کفش پیش پای او می نہاد آخر بوجہ مخالفت مخدوم الملک ملا عبد اللہ سلطانپوری و دیگر علما آن قضیہ منعکس شد و مزاج سلطانی بسبب بعضی حوادث از وی منحرف گشتہ در سال نہصد و ہشتاد و ششم از منصب صدارت معزول شدہ آخر بعد خرابی بسیار او را و ملا عبد اللہ سلطانپوری را کہ باہم مخالف بودند بصورت رفیق یکدیگر ساختہ بمکہ معظمہ فرستادند تاہم میان ہر دو رفع کدورت صورت نہ بست آخر بی صبری کردہ از مکہ معظمہ ہر دو بدیار ہند رجوع نمودند مولانا ملا عبد اللہ در دیار گجرات بسال نہصد و نود و یک ہجری وفات یافتہ و شیخ عبد النبی بدرگاہ بادشاہ آمد مدتے در بندی خانہ محبوس ماند و ہم دران حبس بسال نہصد و نود و دو ہجری رحلت کرد رسالہ بعبارت عربی در رد طعن امام قفال مروزی شافعی کہ بر امام ابو حنیفہ کردہ بود از تصانیف اوست

عبد الغنی شطاری نامش عماد الدین محمد عارف العثمانی الصوفی الشطاری نسبۃً و خرقۃً الحنفی مذہباً پسر دی شرح و مرید شیخ عبد اللہ صوفی شطاری اکبر آبادی از علمای عظام صوفیہ کرام بود تصانیف رائقہ از وی یادگار ماند از انجملہ فواتح الانوار شرح لوائح الاسرار ملا جامی و رواتح شرح لوائح مختصر فواتح مذکور

ذریعۃ النجاۃ شرح المشکوٰۃ۔ شرح الفصوص۔ شرح ترجمہ فصوص۔ شوارق اللمعات فی شرح اللمعات
شرح خلاصۃ العشق۔ شرح جام جہان نما۔ شرح لطیفۃ الغیبیہ۔ شرح نخبۃ الفکر۔ شرح آداب حنفی۔ شرح
معمای میر حسن۔ شرح جواہر خمسہ۔ شرح کلید مخازن۔ شرح تحفہ حل الودود۔ فیض الخبیر شرح حاشیہ
سید شریف بر عضدی۔ رسالہ در تعریف فقر۔ رسالہ کشف الجواہر۔ رسالہ در اسم ذات۔ رسالہ
در شرح حدیث خیر الاسماء عبد اللہ و عبد الرحمٰن۔ رسالہ کنوز الاسرار فی اشعار الشطار۔ جوامع الکلم فی الصوفی
مقامات العارفین۔ فتوحات المغیبہ۔ حدائق الانشاء۔ رسالہ ناسخ و منسوخ مسمّی بہ دستور المفسرین۔
بحر الکرم شرح عین العلم۔ حاشیہ شرح جامی از مبحث حال تا مجرورات۔ سواطع الالہام شرح تہذیب
الکلام۔ شرح حدیث الصلوٰۃ معراج المومنین۔ شرح حدیث کنت کنزاً مخفیاً۔ دستور السعادۃ فی
بیان الولایۃ۔ فیض القدوس منتخب نقد النصوص۔ مطالع الانوار الخفی شرح اجوبۃ الولی جواہر الاسرار
شرح الفصوص الفارابی۔ فیض الملک المبین شرح حق الیقین۔ حاشیہ بر نقد النصوص۔
لوامع الانوار فی مناقب السادات الاطہار۔ رسالہ سماع۔ رسالہ در جواب اسولہ فاضل نارنولی۔
شرح جواب شیخ ابن سینا کہ بر مکتوب ابو الخیر مولانا ابو سعید نوشتہ۔ مواہب آلہی شرح اصول ابراہیم شاہی
شرح ارشاد النحو قاضی شہاب الدین۔ روح الارواح شرح حکمۃ اشراقیہ۔ رسالہ ایمان فرعون۔ رسالہ
خلوات الوجود۔ رسالہ ناسخ التناسخ۔ شرح حضرات خمس وغیرہا سال وفاتش دریافتہ نشدہ در خاتمہ
فواتح الانوار کہ بتاریخ ہشتم ذی الحجہ یوم جمعہ سال ہزار و بست ہجری تصنیف نمودہ می نویسد قد وقع
الفراغ یوم الجمعۃ ثامن ثانی عشر من عشرین من حادی عشر من الہجرۃ تجاہ مرقد الشیخ الوالد الواقع ببلدۃ
آگرہ صانہا اللہ من جمیع مایکرہ و تاریخ اتمامہ افضال حق انتہی بلفظہ ازین عبارت زمانہ حیات صاحب
ترجمہ چنانکہ مذکور شد دریافت می شود واللہ اعلم بالصواب

ملا عبد النبی احمد نگری ابن قاضی عبد الرسول العثمانی الاحمد نگری گجراتی علامہ زمان یگانہ
دوران شاگرد و مرید شاہ وجیہ الدین علوی احمد آبادی بود بسیاری از تصانیف او بر صفحہ روزگار یاد
از مرتبہ علمی وی می دہند از انجملہ کتاب جامع الغموض منبع الفیوض شرح مبسوط کافیہ نحو بعبارت
فارسی است کہ در سال یازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمقام احمد نگر مضاف ممالک گجرات دکن تالیف
نمودہ و نیز حاشیہ بر شرح تہذیب یزدی نوشتہ شکر اللہ سعیہ

شیخ عبد الواحد بلگرامی شاہدی تخلص صاحب فضائل و کمالات در ریاضت و عبادات بود و اخلاق
مرضیه و صفات رضیه داشت نام پدرش ابراہیم بن خطیب بود وطن اصلی وی بلگرام است مگر بعض اجدادش
بقصبه باڑی قیام ورزیده بود و به بلگرام آمده رخت اقامت انداخت نسبت ارادتش به سید حسین سکندره میرسد مصنفات
در حقائق و معارف دارد از ان جمله حقائق ہندی و حل شبہات و شرح کافیه تا بحث غیر منصرف که آنرا بطور
معانی تصوف کشیده و شرح نزہة الارواح و سبع سنابل در تصوف است اکبر شاه وی را بتعظیم تمام طلبیده زمینی در سیور غال
مرحمت فرمود مؤلف نفائس المآثر وی را از اکابر قنوج شمرده ہمانا که بلگرام سرکار قنوج بود از منظوماتش مناظره
انبه و خربزه باہل مذاق شیرینی و چاشنی مید ہد عمرش از صد متجاوز شده وفاتش بشب جمعه سوم رمضان سال
یکہزار و ہفده ہجری در بلگرام وقوع یافته ہمانجا مدفون گردید عزیزی تاریخ فوتش چنین یافته ؏ چو رفت
واحد صوری و معنوی گفتم ٭ ہزار و ہفده شب جمعه ماه صوم سوم ٭ مصرعه ثانی تاریخ صوری و معنوی است
بیانش آنکه بست عدد که بحساب جمل در مصرعه ثانی زائد می شود آنرا بلطافت تخرجه کرده یعنی واحد
صوری که عددش نوزده است و واحد معنوی که یکی است مجموعه آن بست شد آنرا خارج کرده یکہزار
و ہفده که سال وفاتش بود باقی ماند

میر عبد الواحد بلگرامی واحد و ذوقی تخلص داشت شعر بزبان ہندی و فارسی می گفت کتاب
شکرستان خیال مشتمل بر نظم و نثر در وصف حلویات بدستور دیوان مرتب کرده دوم محرم یازده صد
وسی و چہار ہجری روز جمعه در معرکه زمینداران لاہور بقتل رسید

مولوی عبد الواحد فرنگی محلی پسر کلان مولوی عبد الاعلی بن مولانا عبد العلی بحر العلوم اولاً
بخدمت ملا ازہار الحق فرنگی محلی تحصیل علوم کرده بقیه کتب درسیه پیش جد خود در مدراس گذرانیده فراغ
حاصل نموده باراده حصول منصب قضا و افتا به کلکته رفته با ہارنگٹن حاکم عدالت بنگال ملاقی شد
مگر حصول مرام صورت نه بست بعد فتح دہلی مفتی ضلع رہتک بمشاہره دو صد و پنجاه روپیه بسفارش
حاکم مذکور مقرر گردید و از انجا تبدیل شده بپانی پت رفت و بعد چندی رحلت کرد

مولوی عبد الواجد خیرآبادی شاگرد و ہمشیر زاده مولوی محمد اعلم سندیلی بود از تلامذه وے
مولوے فضل امام خیرآبادی صدر الصدور دہلی بسن تا مور شده و رحمة الله علیہما مولوی دائم العالم مرحوم
خیرآبادی شارح قصیده برده از احفاد امجادش ہم سبق مؤلف اوراق بدقت طبع و حدت ذہن

مشارالیہ اقران بود غفراللہ لہٗ۔

مولوی عبدالواجد فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبدالاعلی ابن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم در صغر سن بخدمت جد خود بمدراس رفتہ مختصرات از عم خود مولوی عبدالرب و متوسطات از دیگران و مطولات بخدمت جد خود مولانا عبدالعلی تحصیل نمودہ بہ لکھنو آمد وی و عم خردش مولوی عبدالرب در لکھنو بودند کہ مولانا عبدالعلی بحرالعلوم بمدراس رحلت فرمود خبر وفاتش یافتہ مولوی عبدالواجد و عمش مولوے عبدالرب بمدراس رفتند و مستدعی جای مولانا مرحوم شدند چون مولوی علاءالدین پیش ازین بجایش مقرر شدہ بود عزل وی رئیس وقت مناسب ندانست بدین وجہ مدرسہ خاص کہ متعلق مولانا مرحوم بود بہ مولوی عبدالرب پسر مولانا مرحوم داد و مولوی علاءالدین را جای دیگر داده مشاہرہ مولانا مرحوم نصف بمولوی عبدالرب و نصف بہ مولوی علاءالدین مقرر ساخت مولوی عبدالرب برادرزادہ خود یعنی مولوی عبدالواجد را قائم مقام خود کردہ کنارہ کش گشت ازان وقت مولوی عبدالواجد مدرس مدرسہ مولانا مرحوم نیابتہً گردید و لاولد در گذشت

حاجی عبدالولی طرخانی کشمیری دانشمند کامل محدث بود و از وطن خود طرخان محلہ ترکستان بحرمین شریفین رفتہ و بادای مناسک حج مشرف شدہ در مدرسہ دارالشفا از شیخ ابوالحسن سندی اجازت حدیث و تفسیر حاصل کردہ بکشمیر قدوم آورد و تمام حواشی ملا کو سج تحفۃً بخدمت شیخ الاسلام مولانا قوام الدین محمد گذرانیدہ اجازت کتب حدیث و تفسیر بوی دادہ مدتی بمکان او مقیم ماند آخرالامر از دست ظلمہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری شربت شہادت چشید

مولوی عبدالوالی فرنگی محلی ابن محمد ابوالکرم ابن مفتی محمد یعقوب بعد تکمیل تحصیل علوم بیعت از جد مادری خود ملا ابوالحق نمودہ خلیفہ بر حق و مجاز مطلق از و گشت و جملہ عمر عزیزش بیاد آلہی و عبادات و ریاضات بسر برد و شب بست و دوم شعبان سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بعمر نود سالگی بجوار رحمت آلہی پیوست مولوی عبدالباسط در کنت کنزاً مخفیاً تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالوحید فرنگی محلی ابن مولوی عبدالواحد پسر کلان مولوی عبدالاعلی ابن مولوے عبدالعلی بحرالعلوم کتب درسیہ بخدمت مولوی قدرت علی و مولوی سراج الحق و مولوے ولی اللہ و عم خود مولوی عبدالواجد ساکنہ فرنگی محل تحصیل کردہ بتاریخ پنجم شعبان سال دوازدہ صد و نہ ہجری لاولد وفات یافت

حاجی سید عبد الوہاب بخاری از اولاد سید جلال بخاری بزرگ است که جد سید جلال الدین مخدوم جہانیان بود سید جلال مذکور را دو پسر بودند یکے سید احمد دیگر سید محمود مخدوم جہانیان پسر سید محمود است و حاجی عبد الوہاب از اولاد سید احمد است وی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ بود موصوف بعلم و عمل و حال و محبت در اوایل حال کہ ہنوز در ملتان توطن داشت روزی در خدمت پیر و استاد و ظہیر خود سید صدر الدین بخاری نشستہ بود از وی شنید کہ میگفت دو نعمت در عالم بالفعل موجود اند کہ فوق جمیع نعمتہا است ولیکن مردم قدر آن دو نعمت نمی شناسد و بدان پی نمی برند و از تحصیل آن غافل اند یکے آنکہ وجود مبارک سیدنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بصفت حیات در مدینہ موجود است و مردم این سعادت را نمی یابند و دیگر قرآن مجید کہ کلام پروردگار است و وی سبحانہ تعالیٰ بیواسطہ بدان تکلم و خلق ازان غافلند سید عبد الوہاب بمجرد شنیدن این کلام از پیش پیر برخاست و رخصت زیارت مدینہ درخواست و براہ خشکی بزیارت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بشتافت و این سعادت را دریافتہ باز بوطن اصلی عود نمود بعد ازان بتقریب بعضی سوانح روزگار در عہد دولت سلطان سکندر لودی بدہلی آمد سلطان سکندر را بوی اعتقاد عظیم پیدا شد و آنچہ از شرائط تعظیم و تبجیل بود رعایت نمود و بار دیگر ہم از دہلی قصد زیارت حرمین شریفین کرد و مکرراً باین سعادت عظمیٰ رسید و بہ بشارتہا حضرت خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اشارت یافتہ باز بدہلی عود فرمود و ویرا تفسیری است کہ اکثر قرآن مجید بلکہ تمام آنرا ارجاع بنعت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ذکر او کردہ و بسیاری از دقائق عشق و اسرار محبت دران درج کردہ است غالباً وقوع آن در غلبۂ حال و استغراق وقت بودہ باشد سخنی چند از وی شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار انتخاباً درج فرمودہ و آغاز تصنیف تفسیر مذکور بشہر ربیع الثانی سال نہصد و یازدہ ہجری و اتمام آن بروز دو شنبہ تاریخ ہفتہم ماہ شوال سال مذکور بظہور پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ در سال نہصد و سی و دو ہجری وفات یافتہ کہ عدد عبارت شیخ حاجی موافق آنست و مقبرہ وے در جوار مقبرہ شاہ عبد اللہ در دہلی است و او را با شاہ عبد اللہ بحالت حیات نسبت محبت دنیا چندان بود کہ آنچہ میگویند کہ فنا فی الشیخ می باشد این چنین خواہد بود

میر عبد الوہاب ہنوہ آبادی ابن میر ہاشم عالم عامل و فقیہ کامل متورع و متقی بود تمام عمر شریف بذکر قال اللہ و قال الرسول بسر کردہ بعمر ہشتاد سالگی در سن یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری رحلت فرمود

شیخ عبدالوہاب قنوجی المخاطب بنواب منعم خان بہادر ساکن محلہ راجگیر محلات بلدہ قنوج فاضل جلیل و عالم نبیل در علوم متعارفہ ید طولی داشت تصانیف مفیدہ بعلوم درسیہ دارد از انجملہ مفتاح الصرف و بحر المذاہب در علم کلام و کتاب الصدرہ در عقائد نشان می دہند

سید عبدالوہاب سالوری ابن سید عبدالمجید گویند دیر اعلم وہبی بود بمطالعہ کتب و تدریس علم اشتغال داشت در سال ہشصد و شصت و پنج ہجری وفات یافتہ در سالورہ مدفون گشت

شیخ عبدالوہاب متقی ابن شیخ ولی اللہ مندوی برہانپوری در صغر سن والدین شان درگذشتند از ہمان زمان قائد توفیق الہی رفیق حال ایشان شدہ در طلب حق براہ فقر و تجرید و مسافرت و سیر عالم کشید غالب سیر ایشان در نواحی گجرات و اکناف ولایت دکن و سیلان و سرندیپ بود و زیادہ از سہ روز در ہیچ مقام اقامت نمی کردند مگر در بعضی بلاد کہ بجہت تحصیل علم و تقریب صحبت مشائخ و صلحا بمقدار استیفائے غرض و انقراض حاجت اختیار اقامت ضرورت می افتاد در عنفوان شباب بماہ جمادی الاولے سن نہصد و شصت و سہ ہجری بمکہ معظمہ آمد شیخ علی متقی باستماع خبر آمدنش بسابقہ تعارف کہ بوالد ماجد شان داشتند پیش ایشان آمدہ مہربانیہا کردند و استدعای صحبت نمودند وی رحمۃ اللہ علیہ بمقتضای استغنای ذاتی اولا گفتند ان شاء اللہ بینیم تا نصیب چیست در آخر بمشاہدہ فضل و کمال شیخ اختیار صحبت نمودند و بکتابت تالیفات شیخ و تصحیح و مقابلہ آنہا مشغول شدند و تا دوازدہ سال مصاحبت شیخ در فقہ و حدیث وغیرہ علوم شرعیہ مہارت کامل حاصل کردہ از کاملین اولیاء اللہ شدند و بعد وفات شیخ تا سی و شش سال بمکہ معظمہ نشر علوم ظاہر و باطن میکردند در ایام اقامت حجی فوت نشدہ شیخ عبدالحق دہلوی بمکہ معظمہ از ایشان سند صحاح ستہ حاصل کردہ مرید شان شدند وی رحمۃ اللہ علیہ بسال ہزار و یک ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت مندو سابقاً دار الخلافہ سلاطین مالوہ بود اکنون زیر حکومت ریاست دہار است و بماندو گڈہ شہرت دارد

شیخ عزیز اللہ تلنبی صاحب ارشاد و ہدایت دانشمند متبحر در عہد سلطان سکندر لودی از ملتان در سنبھل آمدہ رخت اقامت انداخت طبعی فیاض و استحضاری غریب داشت کہ متعلم متفطن ہر طور کتابی مشکل منتہیان را کہ می خواند بی مطالعہ درس می گفت و میگویند بارہا بامتحان پیش آمدہ کہ اسولہ لا مدفع لہ آوردہ اند و شیخ آزاد وقت افادہ مشاغل ساختہ میان حاتم سنبھلی از ارشد تلامذہ او بود

ازو تصانیف رائقه مشهوره اند ازانجمله رساله عینیه است که بمقابله رساله غیریه شیخ امان الله پانی پتی
نوشته در سن نهصد و هفتاد و پنج هجری رخت هستی ازینجهان بعالم جاودان برد انا لله وانا الیه راجعون
تلنبه بضم تای مثناة فوقانی و فتح لام و سکون نون و فتح بای موحده باخر های هوز شهری است قریب ملتان

مولوی عسکر علی سندیلی خلف اکبر مولوی حمد الله سندیلی از والد ماجد خود تحصیل علوم نموده فراغ
حاصل کرد و بتوسل وی باریاب بارگاه شاه دهلی شد و از دربار شاهی بخطاب خیر الله خان مباهی گردید
و چند مواضع بجاگیر یافته بنا به تعمیر مدرسه مامور شد و تعمیر مدرسه مذکور حسب الحکم شاهی باهتمام نواب
ابو المنصور خان صوبه دار اوده در سن یازده صد و چهل و شش هجری باتمام رسیده بمدرسه منصوریه
شهرت یافته و تاریخ تعمیرش در لفظ خیر المدارس بمناسبت خیر الله خان یافته اند بعد ازان در مدرسه بدرس
و افاده طلبه مشغول بود که باواخر صدی دوازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی رخت هستی
بربست علیه الرحمة والغفران

ملا عصمت الله سهارنپوری از مشاهیر علمای هندوستان است اگرچه بظاهر بینائی نداشت اما در
باطن چشم بصیرتش روشن بود تمام عمر خود در خدمت تعلیم و تدریس بسر کرده تصانیف رائقه دارد و ازانجمله
شرح خلاصة الحساب و حاشیه فوائد ضیائیه یعنی شرح ملا جامی است در سن هزار و سی و نه هجری
برحمت حق پیوست

مولوی عصمت الله لکهنوی خلف اکبر مولوی عبد القادر و مرید شیخ پیر محمد سلونوی
حافظ قرآن و عالم علوم غریبه بود و در علم و عمل بر اقران خود فوقیت داشت لباس سپاهیانه را
نشاوۂ حال خود ساخته بصورت اغنیا در صحبت بادشاه وقت مستور بود دوم رجب سال یکهزار
و یکصد و سیزده هجری شب شنبه براه دکن در موضع برنده وفات یافته و هفتم شوال سن مذکور
بروز جمعه در موضع بهمرالود متصل بلده لکهنو مدفون کردندش خلده الله مدا شیخ تاریخ رحلت ویست

مولانا علاء الدین نیلی از علمای اوده بود در مشیخی پایه و صفای تمام داشت پیش مولانا فرید الدین
شافعی که شیخ الاسلام اوده بود تفسیر کشاف می خواند و مولانا شمس الدین یحیی اودهی و دیگر علمای اوده
سامع بودند نزد علما داشت اما با وصاف تصوف موصوف بود وی اگرچه از سلطان المشایخ
نظام الدین اولیا مجاز مطلق بود اما یکمرید هم نگرفت و ازانجمله مست پیر خود عنایت محبت بود

قبرش در دہلی نزدیک چبوترہ یاران ست رحمۃ اللہ علیہ

ملا علاء الدین لاہوری پسر شیخ منصور لاہوری از دانشمندان مشہور و مدرس است مدتے در صحبت خانخانان معزز و مکرم بود چون بملازمت محمد اکبر شاہ رسید نیز خیلی اعتبار یافت و ہر چند تکلیف سپاہگری نمودند قبول نکردہ بدرس و افادہ مشغول ماند و ہر چہ از جاگیر حاصل می شد ہمہ صرف طلبہ می کرد و حاشیہ مشہورہ بر شرح عقاید از تصنیفات معتبرۂ اوست بزیارت حج مشرف شدہ ہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ جان بجان آفرین سپرد

ملا علاء الدین فرنگی محلی برادر عینی ملا نور الحق ابن ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق تحصیل علم چندے بخدمت ملا محمد مبین فرنگی محلی نمودہ نزد ابن عم خود ملا احمد اسرار الحق در بانس بریلی افادہ برداشتہ ہنگامیکہ ملا عبد العلی بحر العلوم در بہار بمدرسہ منشی صدر الدین مدرس بود بہمراہی عم خود ملا اسرار الحق در آنجا رفتہ فاتحہ فراغ خواندہ بوطن مراجعت نمود و از والد خود بیعت حاصل کردہ باشتغال باطن می کوشید و اندکی درس و تدریس نیز می کرد چون مولانا عبد العلی بحر العلوم بمدراس رفت وی ہم در آنجا بخدمتش پیوستہ و تا حیات مولانا در حضرتش تکمیل علوم می نمود بعد وفات مولانا بوجہ وادلیش بسرکار نواب مدراس مدرس مقرر گشت و بخطاب ملک العلماء ممتاز گردید از تصانیف او شرح فصول اکبری است دہم شوال سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری در مدراس وفات یافتہ آنجا مدفون گشت

مولانا علاء الدین لاری صاحب حاشیہ بر عقاید نسفی از پیش خانزمان باگرہ آمدہ اشتغال بدرس علوم نمود و مدرسہ از خس ساخت و مدرسہ خس تاریخ آن یافتند و در سال نہصد و شصت و نہ ہجری بحج رفتہ و ہمدران سفر رخت سفر آخرت بربست رحمۃ اللہ علیہ

مولوی علی اصغر قنوجی ابن مولوی عبد الصمد از اکابر علمای قنوج در سال ہزار و پنجاہ و یک ہجری متولد شدہ از ملا محمد قنوجی و ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری مختصرات و متوسطات و مطولات خواندہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا محمد زمان کاکوروی خواند جامع علوم عقلیہ و نقلیہ و ادا ہم تصوف و سلوک مرید و خلیفہ شاہ پیر محمد لکھنوی بود تا ہشتصت سال عمر شریف خود در تدریس طلبہ گذرانیدہ جم غفیر از علما و فضلا زیر دامن تربیتش بمرتبہ فضیلت رسیدند تصانیف ذیل از وی یادگار ماند اللطائف العلیہ فی المعارف الالٰہیۃ تبصرۃ المدارج در سلوک القصیدۃ الالٰہیۃ فی النفحۃ المحمدیۃ شرح قصیدہ

تذکرۃ النفایس العلیہ فی کشف اسرار المیمیہ تفسیر ثواقب التنزیل کہ در اختصار و ایجاز ہم پلہ جلالین است
و در علوم ادبیہ و مسائل شرعیہ بر کشاف و بیضاوی تفوق میجوید شرح فصوص الحکم وے بسال یازدہم صد
و چہل ہجری رحلت فرمود غلام علی آزاد بلگرامی تاریخ وفاتش بنظم آوردہ ؎ مولوی زمان علی اصغر

از وفاتش کمال شد معدوم ﴿ سال تاریخ او نوشت خرد ﴿ شد نہان آفتاب صبح علوم

قاضی علی اکبر جریاکوٹی ابن قاضی عطا رسول ابن قاضی غلام مخدوم عباسی در سال بست و نہم
صدی سیزدہم متولد شدہ ہر چند سلسلۂ تحصیل را از استاد باتمام نرسیدہ و سرمایۂ اکتسابش از فوائد ضیائیہ
جامی متجاوز نگردیدہ مگر از انجا کہ جودت ذہن و قوت حافظہ اش آیتے بود از آیات الٰہی و موجی بود از بحر
فیض نامتناہی بذکر بعض حالاتش می پردازم و آیۂ کریمہ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء ورد زبان
مے سازم والد ماجدش قاضی عطا رسول گو صاحب علم و استعداد بود و در فرائض و فقہ مہارتے معتد بہ
داشت مگر چونکہ از حکومت انگلشیہ گاہی بہ منصب منصفی و گاہی بعہدۂ تحصیلداری مامور بودہ در تعلیم صاحب
ترجمہ علیہ الرحمۃ نظر توجہ نمی گماشت وی بشوق جبلی خود کہ از مبدء فیاض بدلش ودیعت بود کتاب گلستان
از استاد باتمام رسانید آنگاہ استعدادے و قوتے فراہم آورد کہ بدان جملہ کتب متداولہ فارسی را
بے مدد استاد حل میکرد بعد ازان بتحصیل صرف و نحو عربی پرداخت و از مقامات مختلفہ مختصرات
ابتدائی را حاصل کردہ بنا بر قوت مطالعہ را استوار ساخت از ہمسالانش منقول است کہ او را ہنگام
تحصیل بہ بذل جہد مشغول ندیدیم مگر جواب ہر سوال از وے بے تامل می شنیدیم کتاب کافیہ محشی بدستش
افتاد شبہا بمطالعۂ آن سیری کرد تا آنکہ کتاب مذکور را بزور حواشی باتمام رسانید سپس آن فوائد ضیائیہ
از مولوی احمد علی جریاکوٹی کہ رابطۂ مصاہرت بوے داشت قریب چہل سبق ازان کتاب آموخت
و ما بقی را بمطالعۂ خود باخر رسانید ہمچنین از جاہای عدیدہ نبذی از منطق و کلام خواندہ باین قلت
تحصیل استعداد سخن فہمی را بمرتبہ رسانید کہ مسائل دقیقۂ فلسفہ و کلام از شرح مواقف و صدرا
و غیرہ می گرفت و از راے نادرہ راے خود داد تحقیقات انیقہ میداد و گرہ از معضلات فن می کشاد
ہر بحثے کہ می گرفت گاہے از دست نمی داد و ہر کتابیکہ یکبار از ابتدا تا انتہا مطالعہ کردے
در ہیچ باب بعد ازان حاجت بمراجعتش نمی افتاد منقول است کہ روزی صاحب ترجمہ باوستاد
و مولاے مشہور مولانا محمد شکور مغفور مچھلی شہرے در مبحث جوہر فرد بمناظرہ درآمد مولاے ممدوح

با بطال ترکیب اجسام از امثال این اجزاء در گفتگو بکشاد و وی از جانب متکلمان سلف سنگ منع در مناقضه در راه می نهاد بالجمله تا ہفتہ درین باب مکالمه فیمابین جاری ماند گفتگوی طرفین بطوالت کشید در انجام کار مولای ممدوح لب به تحسین وی کشاد و داد جوہر شناسی داد که در مسئلۂ مختلف فیہا که بجانب منع آن تسلیم دلیلی نبود تقریر را بجای رسانید که متاخرین متکلمین از ان اغماض کرده اند۔ قاضی مشار الیه صاحب ثروت و مال و ہم مطرح انظار عزو وقار حکام انگلشیه بود بایام غدر ہندوستان بصلہ خیر سگالی از سرکار انگریزی وظیفه و انعام و منشور برات اخذ اسلحه بدست آورده با انہمه ہمیشه تحصیل کمال را می پسندید و حصول جاه و منال را بدیدۂ اعتداد و طلب نمی دید و بفرزندان خود مولوی عنایت رسول و مولوی محمد فاروق که ہر یکان مرأت کمال پدر اند تاکید تحصیل علم و ہنر می فرمود و گاہی بتحریص اکتساب سیم و زر نمی افزود به تصانیف و تالیف رغبتی نداشت دو رساله از مصنفاتش موجود اند یکے در رد بعض مزعومات اہل فرنگ یعنی مسئلۂ جذب و انجذاب دوم در رد بعض اعتراضات شیعه وی رح بسال ہشتاد و سوم از صدی سیزدہم رحلت فرمود ادخله الله فی اعلے علیین

مولوی علی احمد دختر زاده حافظ شاه ابو اسحاق سجاده نشین آستانه بهیرا ضلع اعظم گڈھ در ورع و زہد چون جد خود یگانهٔ روزگار ہست ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و بست و نه ہجری بظہور پیوسته اکثر کتب درسیه از فاضل ادیب مولوی محمد سلیم مچهلی شہری مرحوم آموخته و منتہی از ان از مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی رحمة الله علیه گرفته فاضلے ذوی الحفظ والادراک از ثقات آن دیار است مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی سلمه الله در مراسله مدانه زیب رقم فرموده که راقم سطور بیش از سی سال بخدمت سراپا برکتش ظرف سعادت می بندد تا ایندم کلامیکه وال بر ذم کسی باشد از زبانش نشنید و مجلسش را گاہی خالی از ذکر الٰہی ندید تا این زمان به صلاح حال و محمودیت السنه رجال و به التزام و مداومت محاسن اعمال مقرون است ادام الله برکاته

مولوی علی بخش خان بدایونی از عمائد علما و روسای بلدۂ بدایون است تلمذ بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی و شرف بیعت بخدمت مولوی شاه عبد الحمید عین الحق بدایونی داشت با وجود تعلق منصب صدر الصدوری که از سرکار انگریزی بدان مباہی بود در تعلیم طلبه و تالیف کتب دینیه مشغول می ماند رساله شہاب ثاقب و رساله تائید الاسلام در رد فرقه نیچریه و رساله در رد مذہب شیعه

از تالیفات وی مطبوع شده شایع و مطبوع طبع حق پسندان اند لقیه توالیف مفیده اش هنوز زیر طبع نرسیده اند در سال سیزده صد و سه هجری رحلت فرموده بعالم جاودانی شتافت علیه الرحمة والرضوان۔

مولوی علی عباس چریاکوٹی ابن شیخ امام علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله برادر زاده مولوی احمد علی عباسی است و از جانب مادر با فاضل باب الله جونپوری می پیوندد از افاضل دهر و اذکیای عصر بود کتاب ابتدائی از مولوی ابوالحسن منطقی گرفته و بقیه کتب درسیه از عم اکرم ممدوح الصدر آموخته قوت حافظه اش بنهایت عتیق بود و ذهن و فطنتش بمرتبه اعلی انیق باجمله این فاضل جلیل المنازل هم ذکاء جودت داشت و هم فطانت عدیمت الجرم در عهد تحصیل بمناظره و جدل مدام بر حریف مجیر بیدود در میزان بحث کسی با وی برابری سنجید هر کتابی که میخواند با استاد مجادلات فرس مناظرت میراند تا آنکه تحصیلش بترتیب نظامی چون بحواشی زاهدیه متعلقه رساله قطبیه رسید استعدادش بمطالعه کتاب و تنقید مضامین هر باب تام و کامل گردید پس دست از تحصیل باز کشید و بمطالعه کتب قدما و هم متاخرین بجیدگی روز و شب می کشید و شبش بروز میرسید در چند سال بجودت حافظه و حسن فطانت بر مسائل اکثر کتب درسیه و غیر درسیه حاوی گشته و از کتب مشهوره کمتر بود که از نگاهش نگذشته اکثر کتب درسیه را بلا مراجعت بحواشی طالبان را محققانه می آموخت هرگاه بر مسائل درس نظامیه واقف گردید عنان عزیمت بسوی تکمیل ادب و حفظ لغات عرب گردانید تا آنکه برادای مضامین هم نظم و هم نثر خطی وافی بدست آورد و اکثر مسائل منطقیه و نحویه را منظوم کرد بحث و جدل بر طبیعتش غالب بود و هر سخنی که بر زبان آوردی هر چند دران بر سر خطا بودی مگر خصم را بزور جدال ساکت کردی روزی در مثال جئت زیداً لفظ جئت را فعل متعدی و زید را مفعول به فرموده یکی از اذکیای محصلین دران باب با او در راه مخالفت پیموده و دیگر معاصران هم با محصل مذکور موافقت کردند تا آنکه سلسله جدل درازی کشید و لجدا ختام جهد زبان نوبت بتکمیل کلک بیان رسید پس مولوی ممدوح دران باب رساله ترتیب ساخت آنگاه کسی از محصلان به تحریر جوابش نپرداخت و مولوی ممدوح در قضیه شرطیه که انقسامش بتقسیم غیر حاصر متصله و منفصله مشهور است قسمی جدید پدید آورد و نامش شرطیه عباسیه کرد و مثال قام زید ثم قعد عمرو فرموده بالجمله فاضل ممدوح بقوت لقاده خود مسائل هر علم را بمیزان نظر می سنجید و در تحقیق نفس الامر حکیمانه می کوشید چنانچه نقض و احکام او در مسائل متداوله بسیار اند این مختصر

ذکر آثار برنتابد و از فنون متداوله در فن تواریخ و سیر کامل بود و بفن ادب و انشا و نظم و نثر بطور عرب هم مهارتی معتد به داشت و از علوم دیگر هم بے بہرہ نبود در اوائل حال بہ سم سیاحت بہ حیدرآباد دکن رفته و بمدح امرای دولت قصائد غرا انشا کرده مگر حظی برنداشت و طرفی نه بست از انجا واپس آمده قصیده مشتمل بر ہجو آن مرز و بوم بقلم آورده و این شعر از همان قصیده است ؎ من حیدرآباد اهرب ولا تقم فیها فوادا و لی المکارم یصدع بعد از ان بریاست بهوپال شتافته در انجا بالتفات نواب سکندر بیگم والیه ریاست جائزه بر داشته و سالی چند در انجا اقامت داشت سبب برنیامد که بمخالفت بعضی ارکان آن دولت بوطن بازآمد و روزگار سے چند در وطن به بیکاری بسر برد از انجا که شهره کمالش آفتاب وار بر جہانی تافته در والی حیدرآباد بمشاورت ارباب دولت اولو العزت و جلالت تمام بخوانده و بمنصب و پایگاه بلند بش نشانده روزی چند بعمل منصبی خود مقیم بوده بعد از ان ترک عمل کرده بر وظیفه رانده وظیفه بلا شرط خدمت قناعت نموده تا آنکه در سن دوم صدی چهاردهم هجری بوطن رسیده بادا خر ذی حجه سال مذکور رحلت فرموده و ولادتش بگمان غالب سال سی ام صدی سیزدهم است از اشعار اوست ؎ لو کان ندی فی الزمان قمامة و اجریه الکان فی بیعانة بین قصیده در مدح شمس الامرا گوید ؎ و لم یکن شمس السماء سمیة ما قدری لنغو ماته و دیعر الله اعاره ؎ ثغور ک و الجواحب المحیاء سیمار بلا لات ثریا اتی فقیر مولف الرسال در ماند و وسط مسنه و ۱ هجری بزمره طلبه علوم وارد بیت السرور رامپور بود دران هنگام بفر دگاه مولوی محمد ظهور علی شهری صدر الصدور شهر مذکور خدمت صاحب ترجمه کہ بپاس القیه مولوی ابوالحسن منطقی سنبهلی تشریف آورده بود دریافت در حقیقت همان اوصاف در وے موجود بود مگر با وجود این همه قابلیت بلاغت حدت طبع وقاد و جودت قریحه نقاد بقبولیت نه پیوسته و از مقبولیت اقران بدور افتاده و من فاتحه الاستعداد او آنوقت حاشیه عبد الغفور بر شرح جامی و شرح تهذیب بر من پیش مولانا مولوی ابوالحسن مذکور میگذارد و پدران زمان کتاب نبراس القطانه مصنفه صاحب ترجمه بنظر گذشته الحق گوهر داد

قابلیت داده عامله الله بلطفه احسنه

مفتی علی کبیر مچھلی شهری شاگرد سید تفضل حسین خان کشمیری است در آغاز منصب افتای محکمه ولی الرسائد در سرکار انگریزی سرفراز بوده هم از ان بمنصب جلیل قضای و اصل بقرونه لقب تفسیر گردید

جامع الاوراق ہرگاه در سن دوازده صد و شصت ہجری بجبر گہ تلامذه مولانا محمد شکور مرحوم و مغفور مچھلی شہری کہ ہمشیره زاده وی بودند بمچھلی شہر رسید وی را دید کہ ضعیف و نحیف شده محض استخوانی و پوستی داشت و قد شریفش بکثرت پشتی ہمچو جسم راکع گشته غالباً نود سالگی و ران زمان رسیده باشد گاہی با طلبہ کہ بخدمتش میرفتیم بتمامی اخلاق حمیده در پرسش احوال پیش می آمد تا یکی می طلبید کہ ہمون ہیئت کہ داشت برخاسته از الماری برآورده می داد و میگفت سه کتابم بید ہم لاکن باین شرط کہ طبع فوق محمد قتش تسلی

قاضی علی محمد بیجاپوری از اکابر علمای عہد سلطان ابراہیم عادل شاه محدث و مفسر و فقیہ بود بہ لقب استاد الاولیا شہرت داشت از گجرات بہ بیجاپور آمده در ان بلده افتتاح مدرسه نمود کہ اکثر از طلبہ علوم ازو مستفیض شدند مجملہ تلامذه وے شاه برہان و شیخ ابوتراب مدراسی و سید محمد مدراسی و قاضی ابراہیم زبیری مشہور اند در عہد سلطان سابق الذکر منصب قضای بیجاپور امتیاز سے داشت

چہارم ماه ذی حجہ سن ہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود و در بیجاپور مدفون گشت

ملا علی محدث سمرقندی برادر ملا صادق حلوای علم حدیث در عرب تحصیل کرده بغایت متقی و پرہیزگار بود بہندوستان آمده در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست ملا عالم کابلی این تاریخ یافت **قطعہ** دریغا کہ ناگاه ملا علی برابر بود از میان و شتر و حوادث چو پی

سال تاریخ او سال ہر کہ بگو مرد ملا علی محدث

شیخ علی متقی برہان پوری ابن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان المتقی لقباً القادری الشاذلی المدینی الچشتی مشرباً الجونپوری وطناً البرہانپوری مولداً المکی منزلاً در سال ہشت صد و ہشتاد و پنج ہجری در برہانپور دکن متولد شده حالات بابرکات شان شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار بتفصیل تمام تحریر فرموده ملخص آن اینست کہ وی رحمۃ اللہ علیہ را در ہفت و ہشت سالگی پدرش بخدمت شاه باجن برہانپوری مرید ساخته خود بسفر آخرت خرامید و بعد وفات پدر چندی بصحبت امرا و سلاطین وقت بسر برده در عین شباب بہ مقتضای جاذبہ ازلی بخدمت شیخ عبد الحکیم بن شاه باجن رسیده خرقہ خلافت سلسلہ چشتیہ پوشید و از برہانپور بملتان معلیہ سفر نمایند و بخدمت شیخ حسام الدین متقی ملتانی رسیده تفسیر بیضاوی و عین العلم را بخدمت ایشان مطالعہ نمود و سلوک طریقہ ورع و تقوی را بامداد برکات صحبتش پیش گرفته ہمراه زاد تقوے و

راحلهٔ ورع توفیق عزیمت حرمین شریفین یافته بخدمت شیخ ابوالحسن بکری شرف تلمذ حاصل نموده و دیگر
علمای عصر آن دیار را دریافت و مستفید گشت و از شیخ محمد بن محمد بن محمد السخاوی خرقه خلافت
قادریه و شاذلیه در بر کشیده بمکه معظمه رخت اقامت انداخت و عالمی را بانوار طاعات و مجاهدات
و بآثار افاضات و افادات علوم دینی و فنون یقینی منور و مستفید ساخت و بجمع و تصنیف کتب و
رسائل علم حدیث و تصوف پرداخت از انجمله جامع صغیر و جمع الجوامع شیخ جلال الدین سیوطی را که مرتب
بحروف هجا بود مبوب بابواب فقهیه فرمود و بار دیگر از ان منتخبی گرفته اهم بغایت مهذب و منقح آورد و
رساله تبیین الطرق و مجموعه حکم کبیر در تصوف از تصانیف وی است و مجموع تصانیفش از صغیر و کبیر و
عربی و فارسی از صد متجاوز اند تاریخ دوم جمادی الاولی سال نهصد و هفتاد و پنج هجری بمکه معظمه
رحلت فرمود علیه رحمة ربه الودود و در لفظ قضی نحبه تاریخ فوتش یافته اند

ملا علی مهائمی ابن شیخ احمد از قوم نوائت بروزن ثوابت از کبار مبرزان صاحب عرفان مقر
توحید وجودی بود مصنفات متبرکه معتبره دارد از انجمله تفسیر رحمانی که آنرا تفسیر مهائمی نیز گویند و
زوارف شرح عوارف المعارف و شرح فصوص الحکم و شرح فصوص مصنفه شیخ صدر الدین قونوی
و ادلة التوحید و رساله در بیان وجوه اعراب قوله تعالی الم ذلک الکتاب لاریب فیه هدی للمتقین که
دوازده کرور و هشتاد و سه لکھ و چهل و چهار هزار و پانصد و بست و چهار وجه بیان نموده صدور لتش
در هند سه انیستم ۲۵۴۴۳۸۲۱ بماه جمادی الاولی سال هشت صد و سی و پنج هجری وفات یافت
بمهائم مدفون شد قدس سره مهائم بروزن عمائم بندریست از بنادر کوکن که نام ملکی است در دکن
بر کنار سمندر۔ نوائت بروزن ثوابت قومیست در بلاد دکن می گویند که هرگاه حجاج بن یوسف الثقفی
پنجاه هزار اولیا و علما وغیره بکشت گروهی از قریش مدینه طیبه جلاوطن شده بساحل بحر هند رسیده
و سکونت ورزیدند از اولاد آنها فرقه نوائت است۔

سید علیم الله جالندهری جامع علوم ظاهر و باطن مرید شاه ابوالمعالی و خلیفه سیبیکه بود
انهار الاسرار و تعریفة السالکین و شرح اخلاق ناصری و زبدة الروایات و نثر الجواهر ترجمه فارسی
نظم الدرر و المرجان عربی مؤلفه میرزا جان برای محمد شفیع از تصانیف مشهوره وی است در سال یکهزار و
دو صد و دو هجری وفات یافت

مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی صاحب علم و فضل مقتبس از مولانا شاہ عبدالرحمن نزیل لکھنؤ بود چون ہمتش ہموارہ بمحول اشتغال و نشست بنابران بجز ترجمۂ رسالہ مرشد خود مسماۃ بکلمۃ الحق تالیفی نکردہ در سال ہزار و دو صد و پنجاہ و پنج ہجری از دار فنا بعالم بقا شتافت روح اللہ روحہ

مولوی علیم اللہ قنوجی ابن مولوی فصیح الدین قنوجی در فضائل نمونۂ سلف صلحا و در عربیت یادگار عرب عربا تلمیذ مولوی عبدالباسط قنوجی بود از تصانیف لطیفہ اوست کتاب دار الفضائل فی شرح الشمائل و چند رسائل در منطق و کتاب تبیین الہدی شرح قطر الندی کہ بسال دوازدہ صد و یازدہ ہجری تالیف نمودہ سال رحلتش معلوم نیست

امیر کبیر سید علی ہمدانی ابن سید شہاب الدین ہمدانی دہم رجب روز دوشنبہ سال ہفتصد و چہاردہ ہجری متولد شدہ مخزن علوم ظاہر و باطن مظہر تجلیات ربانی و مرید علاء الدولہ سمنانی بود اکثر ممالک دنیا را سیر کردہ بخدمت ہزار و چہار صد اولیاء اللہ رسیدہ مستفید گشت و در سن ہفتصد و ہشتاد و یک ہجری از ہمدان با ہفتصد کس سادات در رفاقت بخطۂ کشمیر تشریف آوردہ بمحلہ علاء الدین پورہ کہ در آنجا خانقاہ ویست رخت اقامت انداخت در لفظ مقدم شریف او تاریخ قدومش یافتہ اند قطب الدین شاہ والی کشمیر بکمال ارادت بہر پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ بنہایت سرگرمی اشاعت اسلام بخطۂ کشمیر فرمودہ بعمر ہفتاد و سہ سالگی بمیدان کبیر کہ نام مقامی است بتاریخ ششم ذی حجہ سال ہفتصد و ہشتاد و ہشت ہجری وفات فرمودہ نعش او در ختلان مدفون کردند چون در وقت انقطاع روح بسم اللہ الرحمن الرحیم از زبان مبارکش برآمدہ بود ہمین کلام اخیر تاریخ فوتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ **تصانیف** مجمع الاحادیث ۔ شرح اسمای حسنی ۔ ذخیرۃ الملوک ۔ شرح فصوص الحکم ۔ مراۃ التائبین ۔ شرح قصیدۂ خمریۂ فارضیہ ۔ آداب المریدین ۔ اوراد فتحیہ و غیرہ اند

شیخ علی کشمیری رفیقی بن یحیی بن معین الدین بروز سہ شنبہ چہارم رمضان سال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از پدر بزرگوار و برادر کلان خود شیخ اسلم اخذ علوم کردہ فقیہ و محدث گشت و ہر سہ پسران خود یعنی عبدالاحد و بہاء الدین و شیخ سنا و برادران عم زاد خود یعنی ابوالطیب احمد و عبداللہ و اخذ عبدالرسول را تعلیم علوم نمود عامل و عارف زاہد و متورع بود بتاریخ دہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و چہاردہ رحلت فرمود

شیخ علائی مهدوی بیانوی بن شیخ حسن از مشائخ کبار بنگاله بود و برادر خردش شیخ
نصر الله که از فحول علما بود از بنگاله بزیارت مکه معظمه رسیده و از انجا بهند آمده در خطه بیانه رحل اقامت
انداختند جاء نصر الله والفتح تاریخ قدوم ایشان یافتند شیخ حسن بارشاد و هدایت و شیخ نصر الله
بفتوی و درس قیام داشت شیخ علائی که ارشد اولاد شیخ حسن و از عهد صبا آثار نجابت و صلاح
بر لوح پیشانی او عیان بود در ملازمت پدر خود کسب علوم ظاهری و باطنی و تهذیب اخلاق نموده در
اندک زمانی کتب متداوله را مطالعه کرده بتدریس و افاده مشغول شد بعد وفات پدر ترک تدریس
گفته بر جاده طاعت و نهج ریاضت و سجاده مشیخت استقرار گرفته طالبان راه را تلقین و ارشاد مینمود
لیکن هنوز بقیه آثار نفس اماره داشت و می خواست که بوی شیخی دیگر در ان شهر شرکت مکانی
نداشته باشد آخر طریق آبا و اجداد خود ترک داده بخدمت عبد الله نیازی مرید و خلیفه سید محمد
جونپوری موجد طریق مهدویه آمده روش وی آموخت و جمعی کثیر بادی شدند و راه سلوک بقدم
توکل سپردند و با این همه اسلحه و آلات حرب برای دفع مخالفان همیشه با خود میداشتند و هر جا
در شهر و بازار نامشروعی و منهی که میدیدند جبرا و قهرا گرفته احتساب میکردند و خوف حاکم نداشتند و حکام
موافق امداد وی میکردند هرگاه سلیم شاه پسر شیر شاه سور بر سریر سلطنت هند جلوس نمود آوازه
شیخ علائی بسمع او رسید میر سید رفیع الدین محدث و میان ابو الفتح تهانیسری و دیگر علمای
گروه را احضار فرموده باغوای مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری شیخ علائی را از بیانه طلب داشت
او با جمعی از اصحاب مخصوص که همه یکتا پوش و مسلح بودند بدرگاه آمده بروشی که در مجلس ملوک
می یافتند مقید نا شده بوجه مسنون بر همه اهل مجلس سلام کرد و سلیم شاه جواب بکرده گفته بر مقربان او وضع
شیخ بسیار گران آمد و مخدوم الملک پیش ازین خاطر نشان سلیم ساخته بود که این مبتدع دعوی
مهدویت میکند و سر خروج دارد و واجب القتل است آخر و بسفارش عیسی خان نجات از ان
یافته سلیم شاه حکم باخراج شیخ علائی نموده بهندیه رفته که بسرحد دکن است و اعظم همایون سروانی
حاکم آنجا او را چندی پیش خود داشت در انجا هم خلائق بدو گرویدند مخبران این خبر بسلیم شاه
رسانیدند تا که بار دیگر طلب وی حکم صادر فرمود چون وی حاضر آمد سلیم شاه بوی گفت که تو از عقیده خود
توبه کن شیخ سخن شاه گوش نکرد و سلیم بسزای تازیانه حکم فرمود شیخ که از پیشتر ناتوان بود در تازیانه

سوم جان بجان آفرین سپرد و نعش او به پای فیل بسته در اردوی معلی گردانیدند و حکم کردند که هیچ‌کس او را دفن نکنند این واقعه
بسال پنجاه و هفتم صدی دهم روداد ۱؎ اردوے معلی بازاریکه پیش دروازه شاهی باشد

معتمد الملوک سید علوی‌خان حکیم دهلوی اصل نامش محمد هاشم بن حکیم محمد هادی قلندر بن سید مظفر الدین علوی از اولاد محمد بن حنفیه بست ولادت او بماه رمضان سن هزار و هشتاد هجری در دار العلم شیراز شد و در سن یازده صد و یازده هجری بهند آمده در پای قلعه ستاره بملازمت عالمگیر بادشاه به خلعت و منصب سرفراز گردیده بخدمت شاهزاده محمد اعظم تعیین گردید و در عهد شاه عالم بهادر شاه بخطاب علوی‌خان و اضافه منصب و جاگیر امتیاز یافت و محمد شاه بادشاه را معالجات خوب کرده بادشاه موصوف وی را به نقره سنجیده به منصب شش هزاری و نقدی سه هزار روپیه ماهوار و بخطاب معتمد الملوک سرفراز فرمود نادر شاه باعزاز تمام همراه خود برد و از آنجا به حج بیت الله رفته در سن یازده صد و پنجاه و شش هجری به شاهجهان آباد واپس آمد از تصنیفات او کتابی است جامع الجوامع در علم طب کاسم با مسمی است بتاریخ بست و پنجم رجب سن یازده صد و شصت هجری در شاهجهان آباد بمرض استسقا فوت شده وی را حسب وصیتش در حوالی درگاه حضرت نظام الدین اولیا مدفون کردند

ملا عماد الدین عثمانی لبکنی عالم متبحر ذهانت جبلی و ذکاوت طبعی داشت شاگرد رشید ملا عبد العلی بحر العلوم بود هرگاه ملا موصوف بحرمین شریفین رفت ملا عماد الدین بقیه شرح سلم پیش ملا محمد حسن خوانده از تصانیف او عقیده وثیقه در بیان چند مباحث معقولیه عشره و عشره کامله در بحث علم مع منهیات آن و رساله معقوله عشره در شرح ابیات محقق طوسی متضمن بیان مقولات عشره بر سرمایه علمی او گواه اند لبکنی بفتح لام و سکون بای موحده و کاف عربی مفتوح و نون نام دیهی است
در ضلع بانس بریلی ملک روهیلکهند

مولانا عماد الدین غوری از اکابر مشائخ دیار نارنول و از اولاد مولانا عماد است که در عهد محمد تغلق بود آبا و اجداد وی از عرب بغور آمدند و از آنجا بعض از بزرگانش همراه سلطان شهاب الدین غوری بهندوستان رسید میگویند که وی در عنفوان شباب در کسب علم نکوشیده بود و بسیار زور بازو داشت در هنگامها با پهلوانان کشتی گرفتی و هر پهلوانی مشهور را که از وی قوی تر بود بزمین آورده بود مست و مغرور بماندی آمدندی یکی از علمای عصر او را باین حالت دیده تأسف خورد و او را بدین حال

طعنہ زدجمیتی وغیرتی بحال او راہ یافت دانان وضع کہ داشت پشیمان شد وخواست کہ تحصیل علم کند اما چون درخردی اینکار نکردہ بود سعی وی درین باب بے فائدہ نمود ناچار ملازمت روضہ شیخ محمد ترک نارلوے اختیار کرد وشب و روز درانجا با طہارت افتادہ بودے نوافل خواندی وذکر و تلاوت قرآن کردے جز از طہارت پدر نیامدی داز روحانیت شیخ برای حصول علم استمداد کردی دوازدہ سال ہمبرین منوال گذرانید تا شبی برای طہارت بدر می آمد شخصی پیدا شدہ دادرا از عقب درگرفت دگفت بخواہ ہر چہ خواہی وے طالب طریقہ اجداد خود بود علم وتقوے درخواست آن مرد گفت برو کتابخانہ بزرگان خود بیش گیر بردم درس بگو حق سبحانہ تعالے ابواب علوم دینیہ بروی فتح کرد وے رحمۃ اللہ علیہ مردے بزرگ بود کمال اتباع داشت کہ ہیچ سنتی از سنن سید المرسلین صلعم ترک نمی کرد وفقر وفقرا بسیار دوست سے داشت رحمۃ اللہ علیہ

شیخ عماد الدین رفیقی کشمیری بن عبد الرسول بن اسلم بن یحیی رفیقی کشمیری در دوازدہ صد وچہل وسہ ہجری ولادت یافتہ علوم متداولہ از اساتذہ وقت حاصل کرد صحیح بخاری بیش شیخ احمد واعظ گذرانیدہ مرید شیخ احمد تاربلی بود وبعزم زیارت بیت اللہ سفر اختیار کردہ واکثر بلاد را سیر وسیاحت نمودہ بحج بیت اللہ مشرف گشت شیخ نظام الدین وشیخ حمزہ بنی اعمام او ازو مستفید شدند بروز جمعہ وقت عصر ہشتم رمضان سال سیزدہ صد ہجری جان بجان آفرین سپرد۔

عمر غزنوی بن اسحاق بن احمد ہندی غزنوی کنیت او ابو حفص ولقب سراج الدین بود علم فقہ را از امام زاہد وجیہ الدین دہلوی وشمس الدین خطیب دہلوی وملک العلما سراج الدین ثقفی دہلوی ورکن الدین بدایونی اخذ تلامذہ ابو القاسم تنوخی شاگرد حمید الدین ضریر حاصل کردہ وبمصر رفتہ قاضی القضاۃ شد بسیاری از تصانیف عمدہ ومعتبرہ یادگار گذاشت ازانجملہ تو شیخ شرح ہدایہ وزبدۃ الاحکام فی اختلاف ائمۃ الاعلام وشمائل در فقہ وشرح بدیع الاصول وشرح مغنی وغرۃ المنیفہ فی ترجیح مذہب ابی حنیفہ وشرح زیادات وشرح جامع صغیر وشرح جامع کبیر تا مکمل وشرح تائیہ ابن الفارض وکتاب الخلاف وکتاب التصوف وشرح منار وشرح المختار ولوائح الانوار ولطائف الاسرار وعدۃ الناسک سفی المناسک وشرح عقیدۃ الطحاوی واللوامع فی شرح جمع الجوامع مشہور اند بقول کفوے در سال ہفتصد وشصت ونہ ہجری وبقول سیوطی وصاحب

کشف الظنون در سال ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ واللہ اعلم بالصواب -

عنایت اللہ قادری لاہوری قصوری ثم اللاہوری الشطاری کنیت وی ابوالمعارف جامع علوم ظاہر و باطن بود غایۃ الحواشی حاشیہ شرح وقایہ در دو جلد متضمن فروع کثیرہ و ملتقط الحقائق شرح کنز الدقائق کہ دران مسنونیت اشارۂ سبابہ باتریجیح داده از تصانیف اویادگار ماند وفاتش بسال یازده صد و چہل و یک ہجری بظہور آمده

ملا عنایت اللہ سال کشمیری از علمای کشمیر فقیہ و محدث و متقی و متورع بود اکتساب علوم از مولوی ابوالفتح و ملا عبد الرشید زرگر و فرزندان خواجہ حیدر چرخی کرده باندک زمانی فائق الاقران شد سی وشش مرتبہ مذاکرہ صحیح بخاری از اول تا آخر نمود و مثنوی مولانا روم بکمال ذوق و شوق میخواند و از مشائخ وقت خرقۂ خلافت یافتہ و تمام عمر گرامی بتدریس و تذکیر بسر برد طبع موزون داشت اشعار صوفیانہ میگفت بعمر شصت و ہشت سالگی آخر ماه شعبان سال یازده صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی عنایت رسول چریاکوٹی از علمای فحول ماہر معقول و منقول واقف اسرار نقوش و عقول نافذ انظار فروع و اصول ابن قاضی علی اکبر ابن قاضی عطاء رسول است بسال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت در مرز بوم یوسف آباد چریاکوٹ بعائلہ بنی عباس متولد شده در صغر سن رسائل ابتدائی از صرف و نحو بخدمت والد بزرگوار خود و دیگر اکابر گذرانیده چون بکافیہ ابن حاجب رسید بذیل تعلیم مولوی احمد علی چریاکوٹی متمسک گردیدی بحکم صلہ رحم بہر و کرم تمام بتعلیمش میکوشید و در سفر و حضر باپور تمکین مولوی نجم الدین لیساکی در رفاقت می کشید با بجلہ چون از تکمیل تحصیل ہندسہ و حساب و مناظرہ و ہیأت و دیگر علوم ریاضیہ و حکمیہ فراغتی بدست آورد و بجانب احادیث نبی علیہ السلام کرده بخدمت مولوی حیدر علی مرحوم بریاست حیدرآباد دکن پیوستہ و در انجا از تحقیق مسائل نقلیہ و ہم عقلیہ طرفی بدست و بوطن باز آمده زکی چند بوطن مالوف مقیم شده بشوق آموختن زبان عبری بہ کلکتہ رفتہ و در انجا سالے چند پابند اقامت گشتہ از احبار یہود زبان عبری را بہیچ الوجوه آموخت و از آیات تورات و زبور و غیره زبر او لیں بشارات و پیشین گوئیہا نسبت حضرت سید المرسلین بپایۂ اثبات رسانیده بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم ہجرت از ان دیار مراجعت بوطن فرمود و از قدوم میمنت لزوم بسیاری فرخ سود و بہ تعلیم ستفیضین از طلبہ

علوم میکوشید وکثرت ہجوم طلبہ گاہی نہ پسندید با این ہمہ از دو استغنا آوازہ کمالش بگوش سید احمد خان
نجم الملک رسید کہ وی ہمہ تن بہ بیدارش کوشید و دست بدامن استفادہ او آویخت و موصوف الترجمہ
جرعہ افادہ خود بجام طلبش ریخت و راز پوشیدہ کتب قدیمہ در کیسہ خیالش نہاد نجم الملک عفی اللہ عنہ داد
گوہر شناسی داد۔ مولوی مرحوم از چند سال بہ تہذیب و تسہیل علوم متعارفہ بدل متوجہ است نخستین
علم صرف را بہ تہذیب لطیفہ و تحقیق وقیق درسی جزو مرتب نمود گرہ معضلاتش بناخن فکرت کشود بعد
ازان بہ تحریر تنقیح ہندسہ و حساب و ساخت پرداخت و جملہ اشکال و مسائل فنون مذکورہ بدلائل
سابقہ و افکار لاحقہ مرتب ساخت و اعمال حسابیہ و ہندسیہ و مسائل مناظر و انعکاس را باسلوب
خوب و طریق مرغوب از پردہ السنہ غیر بزبان مروجہ ہند بجادہ ظہور و بروز داد و این کتابہا را
بخدمت والی حیدر آباد فرستاد کہ مہرہ فنون بچشم قبول دیدند و بمرتبہ نہایت پسندیدند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا عیاض رام پوری تلمیذ مفتی شرف الدین رام پوری مردے بجاش بود کہ از بہر کسی بحث
و مناظرہ میکرد او را کتابے است موسوم دستور المنتہی در صرف کہ بمقابلہ دستور المبتدی تالیف کردہ
بجاے سوال و جواب لفظ شکّ فکّ دران اختیار کردہ

شاہ علی عبد اللہ برہانپوری از اکابر علمای و اعاظم عرفای برہان پور بود انوار الاسرار تفسیر
قرآن مجید بزبان عرب در چہار مجلد از تصانیف شہیرہ او است یرد اللہ مضجعہ

حرف الغین المعجمہ

مولوی غلام اللہ لاہوری فاضل اجل و عالم اکمل از علمای لاہور بود فیض علمی از ذات
بابرکاتش شرقا و غربا رسیدہ مفتی غلام سرور لاہوری مصنف گنج تاریخ وغیرہ از تلامذہ او است
احمد دین و حمید دین دو عقب گذاشتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری درگذشت

مولوی غلام حسنین قنوجی ابن مولوی حسین علی بن مولوی رستم علی قنوجی در سال دوازدہ صد
و بست و یک ہجری متولد شدہ غلام حلیم نام تاریخی است شاگرد مولوی محمد سعادت خان
فرخ آبادی و مولوی ولی اللہ فرخ آبادی بود در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری از حج بیت اللہ
الحرام مشرف شدہ بمدینہ منورہ از شیخ محمد عابد سندی اجازت کتب صحاح و سنن یافت
بمطالعہ کتب تصوف اکثر اوقات خود ش صرف نمود حاشیہ کتاب المنازل الاثنا عشر مؤلفہ

مولوی رستم علی جدش از تالیفات اوست درا واخر عمر مرتبہ دوم کہ سفر بیت اللہ اختیار کردہ بعد فراغ حج ہنگام مراجعت در بندر بمبئی سفر آخرت اختیار نمودہ داعی اجل را لبیک اجابت گفت در ابجد العلوم مطبوعہ در سال وفاتش حرف ہندسہ دوازدہ نوشتہ از صفر ہم صفر است ندانم بکدام سال وفات یافت

مفتی غلام حضرت لکھنوی علامہ زمان فقیہ دوران مفتی عدالت بلدہ لکھنو بود بسال دوازدہ صدو سی وچہار ہجری وفات یافتہ شاعری تاریخ فوتش بنظم گفتہ وہو ہذا ~~~ مفتی غلام حضرت افسوس اکو بود بشہر لکھنؤ حاکم شرع ٭ سال تاریخ رحلت آن مرحوم ٭ فرمود کہ بود او حاکم شرع۔

مولوی غلام رسول لاہوری از عمدہ ترین افاضل لاہور شاگرد و پسر مولوی غلام فرید لاہوری بود علمائے پنجاب بہ تلمذ وی فخر میکردند بسال دوازدہ صد و پنجاہ وفات یافت۔

مولوی غلام رسول پنجابی از علمائے پنجاب در فقہ وحدیث وتفسیر فاضل کامل اکثر اوقات وعظ میگفت مرید شیخ محمد نصیر مجددی بود بسیاری از تصانیف او بزبان پنجابی اند در سال دوازدہ صد و نود و یک ہجری درگذشت

حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی ابن سید نوح حسینی نسبا واسطی اصلا وحنفی مذہبا وچشتی مشربا و بلگرامی مولدا و منشا تاریخ بست و پنجم صفر روز یکشنبہ سال یکہزار و یکصد و شانزدہ ہجری در بلگرام متولد شدہ کتب درسیہ از اول تا آخر از سید طفیل محمد اترولوی خواند ولغت وسیر نبویہ صلعم و سند احادیث شریفہ و اشعار عربیہ و فارسیہ از جد مادری خود سید عبد الجلیل بلگرامی گرفتہ و عروض و قوافی و دیگر فنون ادبیہ از خال خود سید محمد بن سید عبد الجلیل استفادہ نمود و مرید سید لطف اللہ بلگرامی بود بزیارت حرمین شریفین فائز گشتہ و صحیح بخاری از شیخ محمد حیات سندھی در مدینہ منورہ قرائت کرد و اجازت صحاح ستہ از و گرفت و بہندوستان واپس آمدہ بمصاحبت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ ابن نواب نظام الملک آصف جاہ حیدر آبادی رسید منجملہ تصانیف عربیہ او ضوء الدراری شرح صحیح بخاری تا کتاب الزکوٰۃ وتسلیۃ الفواد در قصائد خود و تراجم علما و دو دیوان عربی کہ در ہر دو دیوان سہ ہزار اشعار اند و ہفت صد اشعار عربی کہ در کتاب سبحۃ المرجان بطور مثال درج کردہ و سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان واز تصانیف فارسیہ او ید بیضا و سرو آزاد خزانہ عامرہ و در تذکرہ شعرا و روضۃ الاولیا تذکرہ بعض اولیا و ماثر الکرام تاریخ بلگرام در ذکر اولیا

وفضلا وشعرای بلگرام وسند السادات فی حسن خاتمۃ السادات ودیوان فارسی ومظہر البرکات وسبعہ سیارہ وغیرہ ازویادگار ماند در سال یکہزار و دو صد ہجری ازین جہان رحلت نمود نور اللہ ضریحہ

حافظ غلام علی چریاکوٹی ابن شیخ نجابت اللہ عباسی از اسلاف مولوی محمد احسن عباسی است دراوائل حال یکے از سلحشوران عساکر بود روزی یکے از بزرگانش فرمود ای کاش درخاندان ما کسی بودی کہ بجای فن تیغ و تبر سرمایہ علم وہنر بدست آوردی وبجای وشنہ وسپر کسب احادیث وخبر کردی بسماع این کلام بعض غیرتش در حرکت آمد تا آنکہ ردای رہنوردی برزاکلہ امل بستہ وبطلب گوہر علم بر لعلہ تحمل نشستہ از یار و دیار بریدہ آستانہ فیض کاشانہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی پیوستہ ودر انجا تادیر باز قیام ورزیدہ از علم درسیہ فراغتی بدست آوردہ بوطن رسید وتعلیم برادران قوم کوشید طرز تعلیم مفید وپسندیدہ داشت ودر صرف ونحو رسائل نغز ودلکش دارد صاحب مروت واخلاق کریمہ بود در سال چہل وہشتم صدی سیزدہم جہان فانی را وداع نمود

مولانا غلام علی دہلوی از سادات علوی ومریدان مرزا مظہر جانجانان عارفے بود کامل جامع علوم ظاہر وباطن ولادتش درسن یازدہ صد وپنجاہ وششش ہجری بوقوع آمدہ چنانچہ شاعری تاریخ میلاد شریفش چنین یافتہ ؎ چو شمع چرخ ہدی حضرت غلام علی ؛ شدہ ظہور فلکی در جہان جہان بشگفت ؛ سن ولادت شریفش بجست رافت ول ؛ سپہر ہدایت شدہ طلوع بگفت ؛ وبتاریخ بست ودوم صفر سن دوازدہ صد وچہل ہجری ازین جہان فانی رحلت فرمودہ درپہلوی مرشد خود مدفون گشت از عبارت نور اللہ مضجعہ سال وفاتش برمی آید مسود اوراق کہ تاریخ رحلتش تخرجہ منظوم ساختہ اینست ؎ چو ماہ چرخ ہدی حضرت غلام علی ؛ برخ کشید ز ابر عدم نقاب ونہفت ؛ گزیدہ پیر خرد لب بحسرت وافسوس ؛ سپہر ہدایت نہفت سال گفت

قاضی غلام غوث گوپاموی فاضل فضل وفقیہ اکمل از احفاد قاضی مبارک شارح سلم بود بخدمت ارتضا علی خان التماس علوم نمودہ ہامام بدرس وتدریس مشغول بودی چندی در صوبجات ملک مدراس بمسند قضای آنجا رونق بخش بودہ وچند فتاوی از تصانیف وی مشہور است در سال دوازدہ صد وسی ودو ہجری بحیدرآباد رخت ہستی بسوی عدم بستہ ہمدرانجا مدفون گشتہ

مولوی غلام فرید لاہوری سہروردی عالم اجل فاضل اکمل جامع کمالات ظاہر وباطن

عابد ناہد ذاکر شاغل بود تمام عمر بتدریس و تعلیم طلبۂ علوم بسر برده و از دنیا و اہل آن سروکاری نداشت تجرید و تفرید بر طبع گرامیش غالب بود بسال دوازده صد و شانزده ہجری جان بجان آفرین سپرد

شاہ غلام قطب الدین الہ آبادی مصیب تخلص ابن شاه محمد فاخر زائر ابن شیخ خوب اللہ الہ آبادی مرید و خلیفہ پدر خود بود تولد او بغرۂ محرم سال یکہزار و یکصد و سی و ہشت ہجری است تاریخ ولادتش از نیک بخت ازلی بادا می بر آید تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی برکت اللہ الہ آبادی کرده در ایام حداثت سن ہنگامیکه والد ماجدش بمکہ معظمہ رفت مسند آرای خلافت شده از تصانیف او دیوان فارسی که نہایت مرتب و منضبط است و مثنوی نان و قلیه در جواب نان و حلوا و بستان الحقیقہ یادگار علم وی اند در آخر عمر خود بجہت حج بیت اللہ رفته بتاریخ سلخ ذیقعده سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و ہفت ہجری در بلد الحرام وفات یافته در قبۂ ام المومنین خدیجہ کبری جانب راست مدفون گشت تاریخ فوتش منشی جوگل کشور شاگردش بہ تعمیه گفته و ہو ہذا ع ذات پاک غلام قطب الدین رخت بربست زین جہان افسوس ٭ دل سوزان من سوال نمود ٭ سال این غم زنوحه خوان افسوس ع

باد دل آہ سوخته گفتم ٭ قطب الدین رفت زین جہان افسوس

مفتی غلام محمد لاہوری از اولاد امجاد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و پدر مفتی غلام سرور لاہوری جامع علوم و فنون بود مدام بکار تدریس و طبابت سرگرم می ماند و قوت ہلال از کتابت قرآن مجید حاصل میکرد در سال دوازده صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافت

مولوی غلام محمد خان ساکن کوٹ ولد رحمت خان عرف خان محمد از گروه کهوکران ساکن کوٹ بخدمت بابرکت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری رسیده اکتساب علوم متعارفه کرده ورع و تقوی شعار و دثار خود ساخته و تنہا نشینی مطبوع طبع شریفش بود بعد فراغ علمی اعزه و اکابر موضع مذکور مستدعی قدومش بدان قریہ شدند وی گفت تا وقتیکه ہمقوم ما ترک سود خواری و حجاب زنان از نامحرمان اختیار نخواہند کرد بدان موضع قدم نخواہم نہاد ہرگاه مردم ہمقوم او ہر دو شرط را بقبول کردند وی بوطن آمده تا حیات خود ہمه را پابندی شریعت غرا ہدایت نمود و مسجدی دران موضع تعمیر کرده آخر کار بحکم کل نفس ذائقة الموت در چہاردہم ربیع الاول روز یکشنبه سال اول صدی چہاردہم ہجرت رحلت فرموده بمسکن خود مدفون گشت علیه الرحمة والغفران

کهوکهر بکاف تازی مضموم مخلوط بها و واو ساکن و فتح کاف تازی مخلوط بها و رای مهمله ساکنه گروهی است از اهل اسلام که لقب خانی دارند و اصل شان از پنجاب است چنانکه از تاریخ فرشته وغیره مستنبط میشود و انیان خود را شیخ میدانند و لفظ خان بر خود خطابا می انگارند و همه سنی مذهب اند کوٹ بضم کاف تازی و واو ساکن مجهول و تای هندی دیهی است در دوابه گنگ و جمن متصل جانب چپ دریای جمن اکنون بضلع فتحپور هسوه تعلق دارد

قاضی غلام مخدوم چریاکوٹی ابن قاضی عبدالصمد عباسی بفطانت و ذکا چون پدر مشهور بود و بکرم و سماحت بالسنه مردم مذکور بعد تکمیل علوم متداوله شوق تعلم زبان سنسکرت در دلش پدید آمد تا آنکه در تحصیل زبان مذکور حظی وافی برگرفت و بمقام بنارس که معدن مهره زبان مرقوم است میان ماهران این فن امتیازی کافی یافت طبعی سخن سنج داشت بزبان فارسی دیوانی ترتیب داد چون زمان وداع دنیا نزدیکش رسید همه را بجوی دمید آتش سوزان نهاد اشعارش که بر صفحه السنه مردم ملفوظ بود نمانده اند که از انجمله اینست

بباغ دهر نه گل ماند و نی سمن باقیست ؛ ز عندلیب بری چند در چمن باقیست ؛ دلم بسوخت تنم سوخت واستخوان هم سوخت ؛ تمام سوختم و ذوق سوختن باقیست ؛ رفیق خان بکرم خوشتم نیم محتاج ؛ درون سینه دلی حسرت وطن باقیست ؛

صدیقی الصدوق مولوی محمد فاروق چریاکوٹی که سلسله نسبتش بدو واسطه بصاحب ترجمه میرسد غزلی بجواب غزل مذکور انشا فرموده برای تربیت ناظرین سخنور بزبان قلم سپرده می آید

غزل

نه آن پیاله نه آن می نه آن چمن باقیست ؛ مگر ز عجو دیم قصهٔ کهن باقیست ؛ بچشان گداختهام من که غیر یاد تو نیست ؛ ز من هر انچه در آغوش پیرهن باقیست ؛ بهرچه داد خداوند شادم و لیکن ؛ درون دل هوس طائف و یمن باقیست ؛ خجل ز منت دشنام توشدم ای جان ؛ که بر زبان تو زین حیله یاد من باقیست ؛

الغرض موصوف الترجمه بجای پدر بزرگوارش بعهده قضا ماهور بوده بسال نهم از صدی سیزدهم هجرت بعمر پنجاه سالگی جهان فانی را بدرود فرمود غفرالله تعالی

مولوی غلام محی الدین بگوی ابن حافظ نور حیات بن حافظ محمد شفا بن حافظ نور محمد بگوی عالم اجل فاضل اکمل فقیه و محدث جامع کمالات صوری و معنوی بود بروز دوشنبه ماه محرم سال دوازده صد و سه هجری متولد شده قرآن شریف از حافظ احسن نظراً قرائت کرده بعده بماه مبارک رمضان یک پاره روزانه حفظ کرده بشب در تراویح میخواند تا اینکه در یکماه حاصل

قرآن گشت و تحصیل علوم متوجہ شد چونکہ ذہن وذکای کامل داشت بملک پنجاب کسی وی را تعلیم دادن نتوانست بالآخر او مع برادر خرد مولوی احمد الدین کہ ہشت سالہ بود بدہلی قدوم آوردہ از علمای دہلی علوم معقول و منقول خواندہ علم حدیث بخدمت مولوی محمد اسحاق تحصیل نمودہ سند آن از مولانا شاہ عبد العزیز یافتہ ہرگاہ فارغ التحصیل گشت بلاہور رسیدہ در لال مسجد تا سی سال بتدریس طلبہ علوم اشتغال داشت پس بوجہ بیماری استرخا بسکن خود موضع بگا متعلقہ بھیرا مضاف لاہور آمدہ تا چاردہ سال بیمار ماند و ہم دران حالت باب تدریس و تعلیم مفتوح داشت دبشب دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ در موضع بگا مدفون شد دو فرزند خلف الصدق عقب خود گذاشت یکی حاجی مولوی غلام محمد کہ امام جامع مسجد لاہور است دوم مولوی عبد العزیز کہ امام جامع مسجد بھیرا است سلمہما اللہ تعالی

حافظ سید غلام میر سندیلی ابن سید قلندر بخش بن مولوی عبد اللہ ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی و مولوی ظہور اللہ لکھنوی و مولوی عبد الواجد خیرآبادی تحصیل علوم کردہ اکثر بنواح کلکتہ تا چانہ بسر می بردباز بسندیلہ مراجعت نمودہ بدرس طلبہ پرداخت سوم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ بمقابر امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی غلام نجف حقانی سندیلی ولد احمد شاہ ولد حافظ عنایت اللہ حقانی از شیوخ قصبہ سندیلہ دانشمند کثیر الدرس و حامل قرآن سریع التلاوۃ بود اکثر ماہ رمضان المبارک بیک شب ختم نمودی در سال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری رحلت نمود

شیخ غلام نقشبند لکھنوی ابن شیخ عطاء اللہ یگانہ روزگار جامع شریعت و طریقت بود وی رحمۃ اللہ علیہ تلمیذ میر محمد شفیع دہلوی شاگرد شیخ عطاء اللہ مذکور است و شیخ عطاء اللہ شاگرد شیخ پیر محمد لکھنوی بود لاکن شیخ غلام نقشبند فاتحہ فراغ بردست شیخ پیر محمد لکھنوی کہ استاد پدرش بود خواندہ و تمام عمر گرامی خود بافادہ و تدریس طلبہ علوم بسر بردہ جمعی کثیر از افاضل بمدارسیایہ نیتش بمراد خود رسیدند و سلسلہ تعلیم اکثر علمای ہندوستان بدوی پیوندد شاہ عالم ابن اورنگ زیب عالمگیر پادشاہ بغیرہ کمالش استفا کردہ اورا بجود طلبید و باعزاز و اکرام تمام پیش آمد شیخ جمل تلامذہ

استاد او سید عبدالجلیل بلگرامی است که ذکرش گذشت تفسیر ربع قرآن مجید مع حاشیه آن و نیز تفسیر چند سور قرآنی و فرقان الانوار و رساله لامعه عرشیه در وحدت وجود و شرح قصیده خزرجیه وغیره از تصانیف معتبره وستنده و بنده واقع سلخ رجب سال یکهزار و یکصد و بست و شش هجری این جهان بی بود را پدرود فرموده به لکهنؤ مدفون گشت نورالله مرقده

مولوی غلام یحیی بهاری مسقط راس او موضع اکبر متصل قصبه نگرنهسه از توابع بهار است که از بهار بفاصله هشت کروه ما بین پٹنه و بهار واقع شده دانشمند تبحر و سرآمد علمای روزگار بوده در ذهانت و منطق دانی گوی سبقت به اماثل و اقران خود ربوده از تصانیف او حاشیه بر میرزاهد رساله متداول علمای زمان است در سال یازده صد و بست و هشت هجری وفات یافته در بهار بیرون احاطه درگاه مخدوم شرف الدین قدس سره مدفون گشت رحمة الله علیه — اکبر بکسر اول و فتح کاف عربی و سکون یای تحتانی معروف و رای هندی در آخر، نگرنهسه بفتح نون و کاف فارسی و سکون را و نون مضموم و های ساکنه و سین مفتوحه در آخر های مختفی

میر غیاث الدین قزوینی ابن میر عبداللطیف قزوینی از عمده ترین افاضل عهد جلال الدین محمد اکبر پادشاه بود در علم سیر و تواریخ و اسماء الرجال و سائر محاضرات آیتی بود از آیات پروردگار و برکتی بود از برکات روزگار در قوت حافظه ثانی لوح محفوظ باید شمرد در خدمت بادشاه بخواندن علم تاریخ و سائر کتب نظم و نثر شبانه روز اشتغال داشت بخطاب نقیب خان ممتاز بود

حرف الفاء

ملا فتح الله اودهی در اوائل حال از علمای نامور دهلی بود سالها در مسجد جامع دهلی که پایین منار شمسی است بر مسند درس و افاده جا داشت در آخر مرید و خلیفه شیخ صدرالدین حکیم شد و بسلوک این طریق مشغول گشت گویند که وی ریاضات بسیار کشید ولیکن نفحات ان بمشام جانش نرسید شکایت این حال پیش پیر خود برد فرمود که ترک درس کن و کتب از ملک خود بدر کن او همچنان کرد مگر کتابی چند که بسمت لطافت و نفاست موسوم بودند نزد خود نگاه داشت هنوز فتح باب معرفت در توقف بود تا بقیه کتب را نیز از خود جدا کرد او را دیدند که بر لب آبی نشسته اجزای را می شست و آب از چشم او میرفت تا لوح ضمیرش از نقش ماسوی الله پاک شد و د

بدل آن علم باطن نسبت یافت شیخ قاسم اودہی دہلوی از مریدان اوست رسالۂ دارد مسمے باداب السالکین رحمۃ اللہ علیہما

میر فتح اللہ شیرازی شیعی مذہب از سادات شیراز اعلم العلمای زمان بود جمیع علوم عقلی ونقلی وحکمت وہیئت وہندسہ ونجوم ورمل وحساب وطلسمات ونیرنجات وجر اثقال نیکو میدانست ولیاقت رصد بندی داشت ودر علوم عربیت وحدیث وتفسیر وکلام نیز نسبت اوساوی است شاگرد غیاث الحکما ودو تصانیف خوب دارد میر موصوف اگرچہ در مجالس بغایت خلیق ومتواضع نیک نفس بود لیکن آن ساعت کہ بدرس اشتغال داشتی بشاگردان غیراز فحش والفاظ رکیکہ دہجو بر زبانش نرفتی ازین جہت کم مردم بدرس او میرفتند وشاگردے رشید ہم ازو برنخاستہ چند سال در دکن پیش عادل خان حاکم آنجا بود چون در سن نہصد ونود ہجرے بملازمت اکبر شاہی آمد بعضد الملک مخاطب گردیدہ بملک کشمیر در نہصد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ بمقام تخت سلیمان مدفون شد

از مصنوعات او آسیائی بود کہ خود حرکت میکرد وآرد سائیدہ می شد وآئینۂ کہ از دور ونزدیک اشکال غریبہ در دو مرئی میگشت وبندوقیکہ بیک گردش دوازدہ آوازے دادے

بابا فتح محمد برہانپوری عالم علوم عقلیہ ونقلیہ محدث وعارف باللہ مدام در برہانپور درس دادی علم فقہ وحدیث وتفسیر از والد ماجد خود مولانا عین العرفا شاہ محمد عیسٰی جند اللہ برہانپوری اکتساب نمودہ جد او شیخ محمد قاسم سندہی بہ لقب رئیس المحدثین شہرت داشت مرقدش بمکہ معظمہ است

مولوی فخر الدین زرادی بزرگی بود جامع علوم وتقوی ودر امر دین صلابتی تمام ووسعت خلقے وافر داشت در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر دہلی تعلیم میکرد وبخوش طبعی وقت سخن وفصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود عاقبت مرید وخلیفہ سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا قدس سرہ شدہ از میان متعلمان برآمدہ در سلک درویشان منسلک گشت وبیشتر احوال در سفر بودی وصحاری وبیابانہا عبادت خدا کردی وصوم دائم داشتی وزمانیکہ در عہد محمد تغلق شاہ بادشاہ دہلی مردم دہلی را بدیوگیر فرستادند او نیز رفت از آنجا بزیارت خانہ کعبہ رفت واز آنجا بہ بغداد رفتہ علم حدیث بحث کرد ہنگام بازگشت مرکب

غرق آب شد و مولانا بدرجۂ شہادت رسید در صرف کتابی از و مشہور است رحمۃ اللہ علیہ

مولوی **فخر الدین احمد الہ آبادی** از اولاد امجاد شاہ رفیع الزمان مرحوم الہ آبادی کہ یک دائرہ منجملہ دوازدہ دائرہ گانہ الہ آباد بنام نامی شان بمحلہ یحیی پور مشہور است رکنی بود از شرفای شہر الہ آباد بشہر لکھنؤ در خدمت علمای عصر یعنی مفتی محمد یوسف و مولوی نعمت اللہ و مفتی محمد اصغر و مولوی حسین احمد محدث لکھنوی فرنگی محلی و آخون شیر محمد ولایتی تحصیل علوم متعارفہ متداولہ نمودہ بعد فراغ علمی مراجعت بہ الہ آباد وطن خود فرمودہ و سادہ آرای مسند ارشاد حسب خاندان خود گردیدہ و بحج بیت اللہ الحرام شرف اندوز شد علاوہ آن افادۂ درس بطلبہ و افاضۂ معالجہ بمرضی نیز میفرمود بوجہ حذاقت و شہرت معالجہ ملقب بحکیم بادشاہ شد اکثرے از خلفای طریقت و تلامذۂ علوم بہ برکت فیض شان نامی و گرامی شدند مثل مولوی مسیح الدین احمد خلف و خلیفہ موصوف الذکر و مولوی محمد عبد السبحان ساکن احمد آباد نارہ و برادر زادۂ شان مولوی حافظ عبد الکافی وغیرہم منجملہ تصانیف ممدوح الذکر رسالہ تفرقۃ البدعۃ والسنہ وکف الالسنۃ عن تکفیر الفرقۃ الرفضۃ و رسالہ بشیر و نذیر و رسالۂ مولد شریف و رسالہ مناسک الحج و رسالہ ازالۃ الشکوک دالا و ہام بجواب تقویۃ الایمان و فاتحہ فی جواز الفاتحہ مشہور اند بالجملہ بمصداق آیۂ کریمہ کل من علیہا فان بعمر ہفتاد و دو سالگی بتاریخ بست و سوم ربیع الثانی یوم جمعہ سال یکہزار و سہ صد و سہ ہجری از دار فنا بدار بقا رحلت فرمودہ بمحلہ یحیی پور مضافات شہر الہ آباد مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

فرید واحد العین از شاگردان سید شاہ میر سامانہ بود و اوراچنان نشان میدہند کہ با آنکہ تحصیل چندان نکردہ بود اما ہر مسئلۂ مشکل و بحث دقیق و غامض را از ہر کتاب مستفتیانہ کہ از وی می پرسیدند در لحظہ قلم دوات گرفتہ در سلک تحریر کشیدہ حل می ساخت اما قوت تقریر بلکہ قرأت آنچہ خود می نوشت نداشت

مولوی **فرید الدین احمد** بن سید محمد راجی بن مولوی سید یاد علی مشہدی کڑوی ذہن و ذکای جبلی دارد با دو کمال در خدمت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری و دیگر علمای وقت اکتساب علوم متداولہ نمودہ متوجہ بہ تعلم قوانین انگریزی شد و در قانون دانی و معاملات فہمی مشار الیہ اماثل و اقران و مورد عنایات حکام دالاشان گشت چندی بوکالت ہائی کورٹ زان بعد بعہدۂ سب جج امتیاز داشت الحق اگر بعد تحصیل علوم بخدمت علمی کمر بستی کم از ملا حسن سہالوی و ملا عماد لکنی نبودے درینحالت ہم متاع و عقار کہ وی دارد دیگر ہمچشمان را کم دادہ اند با این ہمہ اغزہ و اقربا پروری

اشعار خاص وست بتقریب جوبلی ملکہ انگلستان وقیصر ہند و نیز بخطاب خان بہادر امتیاز یافتہ سلمہ اللہ تعالے

مولوی فضل امام خیرآبادی شیخ فاروقی شاگرد رشید مولوی سید عبد الواجد خیرآبادی بمنصب صدر الصدوری شاہجہان آباد از سرکار انگریزی عزت و امتیاز داشت بر میرزاہد رسالہ و میرزاہد ملا جلال حواشی متینہ نوشتہ و در علوم عقلیہ گوی سبقت ربودہ آمدنامہ کہ دران قواعد فارسی بیان کردہ و نیز ترجمہ چند علمای جوار لکھنو تحریر فرمودہ بس مفید مبتدیان ست پنجم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بفردوس برین شتافت

مولوی فضل اللہ سندیلی ابن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در اوائل از مولوی زین العابدین سندیلی تحصیل علوم کردہ تکمیل آن در قصبۂ گوپامؤ بخدمت علمای عصر آنجا نمودہ مرید و سجادہ نشین والد خود بود بہدایت و ارشاد طالبین میپرداخت با واخر صدی دوازدہم وفات یافتہ بمقبرہ کریم باغ اندرون روضۂ پدر خود واقع قصبۂ سندیلہ مدفون گشت

مولوی فہیم اللہ سندیلی ابن سید صلح اللہ بن سید غلام علاء الدین مخدوم زادۂ سندیلہ در سال دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی احمد بخش سندیلی و مولوی ہادی ساکن دیوا و مولوی غلام حسین بنگالی و مولوی اسلم بلگرامی و مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی محمد حیدر فرنگی محلی لکھنوی و مولوی سراج الحق فرنگی محلی لکھنوی و مفتی محمد اصغر فرنگی محلی و مولوی محمد جعفر ساکن کسمنڈی اکتساب علوم نمودہ و بیعت ارادت از والد خود حاصل کردہ ہموارہ درس میداد و وعظ میفرمود بتاریخ بست و دوم صفر سال دوازدہ صد و پنجاہ و نہ ہجری وفات کرد بصحن مسجد مخدوم صاحب واقع قصبۂ سندیلہ مدفون گردید

شاہ فضل اللہ برہانپوری بہ لقب نائب رسول اللہ شہرت داشت اصلش از جونپور است و برہانپور وطن اقامت اوست کہ در انجا متوطن شدہ مدرسہ بنیاد نہاد و مدام بدرس فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف مشغول می بود مصارف مدرسہ و طلبہ بادشاہ وقت خود میداد وفات وی در سن ہزار و پنج ہجری در برہانپور وقوع یافتہ ہمدرانجا مدفون گشت

مولانا فضل الرحمن اوصاف حمیدہ و خصائص پسندیدہ شان بحد اند کہ قلم مقطوع اللسان

شمہ ازان بر صفحۂ قرطاس بی اساس برنگارد و لسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ عشر عشیر آن بمعرض بیان آرد

لا یدرک الواصف المطری خصائصہ و ان یک سابقاً فی کل ما وصفا

باالجملہ نام والد ماجد شان اہل اللہ بن محمد فیاض متوطن قدیم قصبۂ ملانوان ضلع اونام ممالک اوده از اولاد امجاد مخدوم شیخ محمد ملانوان مصباح العاشقین است حضرت شان بذات خود قصبۂ مراد آباد ضلع اونام را کہ از ملانوان سہ کروہی فاصلہ دارد بقدوم سکونت رونق بخشیده اند و بعض اولاد شان ہنوز بقصبۂ ملانوان مقیم اند حضرت موصوف الالقاب در سال دوازده صد و ہشت ہجری ولادت یافتند چنانچہ فضل رحمن بدون الف و لام تعریف و الف بعد میم نام تاریخی و شان است بدین حساب عمر شریف تا سال سیزده صد و پنج ہجری کہ زمانۂ تالیف مجموعۂ ہذا است نود و ہفت سال می شود اللہم متع المسلمین بطول بقائہ تحصیل علوم درسیہ رسمیہ بخدمت اساتذۂ وقت کہ مشہور ترین آنہا مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی و مولوی محمد اسحاق دہلوی اند فرمودند ورع و تقوی و اتباع فقہ و حدیث شعار و دثار او شان است ارادت بیعت و اجازت خلافت از حضرت شاہ محمد آفاق دہلوی و نیز از حضرت شاہ غلام علی دہلوی قدس اللہ سرہما دارند چون از بدو سن شعور طبع گرامی بشغل باطن مجبول شده اتفاق تدریس و تصنیف نیفتاده در اوائل حال گاہی بہ تذکیر و موعظت می پرداختند الحال بوجہ ضعف جسمی کہ لازمۂ این عمر است آنہم نمی شود مگر تاہم فی زماننا مرجع خلائق اند صغیر و کبیر و توانگر و فقیر مشہور و غیر مشہور از نزدیک و دور سے آیند و بشرف بیعت بہره یاب سے شوند ادام اللہ فیضہ علی رؤس المسترشدین مؤلف اوراق بماه ذی الحجہ سال سیزده صد ہجری از وطن مالوف بارادۂ استلام سدۂ منیفہ تا پکاپور رفتہ در آنجا بدریافت آمد کہ از او نام تا مراد آباد و آب باران سر بطغیانی دارد کہ عبور بسبب ارکی عرابہ و پالکی وغیره دشوار است ناچار بربان حال شعر مشہور آورده بریان و البس آمدم

قسمت را چہ سود از رہبر کامل کہ خضر از آب حیوان تشنہ می آرد سکندر را

مولوی فضل رسول بدایونی

ابن مولوی شاہ عبد المجید قدس سرہما بماه صفر سنہ دو از ده صد و سیزده ہجری متولد شده نام تاریخی وی ظہور محمد است تکمیل و تحصیل کتب درسیہ متداولہ بخدمت مولوی نور الحق فرنگی محلی خلف مولوی انوار الحق شاگرد ملک العلما بحر العلوم رحمہما اللہ تعالی

نمودہ بقصبۂ ردولی بپیشگاہ مزار پر انوار مخدوم شاہ عبدالحق قدس سرہ واکابر علمای وقت مثل مولوی عبدالواسع و مولوی عبدالواجد خیرآبادی و مولوی ظہوراللہ فرنگی محلی وغیرہم رسم دستاربندی ادا فرمودند زان بعد علم طب از حکیم سید ببر علی خان موہانی و علم حدیث و تفسیر از شیخ المکہ عبداللہ سراج و شیخ المدینہ شیخ عابد مدنی و علم تصوف از والد ماجد خودش حاصل نمودہ و نیز بیعت و خلافت در سلسلۂ قادریہ چشتیہ از والد خود یافتہ چند بار بحرمین شریفین رفتہ از حج و زیارت مشرف گشت یکبار از دہلی احرام بستہ پیادہ تا بمبئی رسیدہ و از انجا بسواری جہاز بجدہ فرود آمد و از جدہ بمدینہ پیادہ رفتہ ہمچنین بہ کمال جذب و ارادت بہ بغداد خیرالبلاد رفتہ سجادہ نشین و سادۂ غوثیہ حضرت سید علی ہم از خود اجازت خاص بوی عطا فرمودہ بالجملہ ہموارہ بہدایت و تعلیم خلائق وتدریس می پرداخت و در بیخ کنی وہابیہ کوشش بلیغ می نمود بسیاری از علمای و فضلای عالی بسایۂ تربیتش نشو و نما یافتند از انجملہ مولوی فیض احمد بدایونی و مولوی سخاوت علی جونپوری و مفتی اسداللہ الہ آبادی و مولوی شاہ احمد سعید رامپوری و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی ہستند سوم جمادی الثانی سال دوازدہ صد و ہشتاد و نہ ہجری روز پنجشنبہ بعد نماز ظہر بعمر ہفتاد و ہفت سالگی جہان فانی را پدرود فرمودہ در بدایون مدفون گشت برادر اللہ مضجعہ مولوی عبدالسلام مرادآبادی تاریخ وفاتش در فقرۂ انا فضل الرسول یافتہ تصانیفہ المشہورۃ بوارق محمدیہ ۔ تصحیح المسائل معتقد منتقد سیف الجبار ۔ فوز المومنین ۔ تلخیص الحق ۔ احقاق الحق ۔ شرح فصوص الحکم ۔ رسالۂ طریقت حاشیہ میر زاہد ۔ حاشیہ ملاجلال ۔ طب الغریب ۔ رسائل دیگر بمسائل شتی

مولوی فضل حق خیرآبادی عمری حنفی ماتریدی چشتی در سال دوازدہ صد و دوازدہ ہجری ولادت یافتہ شاگرد پدر خود مولوی فضل امام است حدیث از مولانا عبدالقادر دہلوی اخذ کردہ و قرآن مجید در چہار ماہ یاد گرفتہ و فراغ علمی بعمر سیزدہ سالگی حاصل نمودہ مرید شاہ دھومن دہلوی بود در علوم منطق و حکمت و فلسفہ و ادب و کلام و اصول و شعر فائق الاقران و استحضارے فوق البیان داشت نظمش زائد بر چہار ہزار اشعار خواہد بود از بلاد بعیدہ طلبۂ علوم آمدہ ازو مستفید می شدند بسال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری مؤلف ہیچمدان بمقام لکھنؤ بخدمتش رسیدہ دید کہ در عین حقہ کشی و شطرنجبازی تلمیذی را سبق افق المبین میداد و مطالب کتاب ملا

بسلم باحسن بیانی دل نشین می نمود تالیفات رائقه دا سعانگوزان اورا بزمانه فساد ہند قید کرده بجزیرهٔ رنگون فرستادند همدرانجا بتاریخ دوازدهم صفر سال دوازده صد و هفتاد و هشت ہجری وفات یافته **تصانیفه** الجنس الغالی فی شرح الجواہر العالی حاشیه شرح سلم قاضی مبارک حاشیه افق المبین حاشیه تلخیص الشفا - الهدیة السعیدیة در حکمت طبعی - رساله تحقیق العلم والمعلوم - الروض المجود فی تحقیق حقیقة الوجود - رساله تحقیق الاجسام - رساله تحقیق کلی طبعی و تشکیک در ماهیات و تاریخ غدر ہندوستان خلف رشید وی مولوی عبدالحق که آئینهٔ کمال بود بریاست رامپور تعلق دارد

شیخ فضیل کالپوی پسر کلان شیخ جلال واصل کالپوی در وادی عربیت دستگاهی غریب داشت اشعار و قصائد عربیه بفصاحت تامه ازوست این مطلع قصیده ویست که در جواب معین الدین الطغرائی گفته ؎ یا جمیل الوجه وجهی عن قدیم الحال حال ؛ راح روحی بالنوی والدمع کالسلسال سال ؛ و مطلع قصیده طغرائی اینست ؎ یا خلی البال قد بلبلت بالبلبال بال ؛ بالنوی زلزلت قلبی فهو بالزلزال زال ؛ و شیخ فضیل موصوف توضیح نثر و نظم عربی که بر تفسیر شیخ فیضی نوشته دلالت بر کمال او دارد

مولوی فقیر محمد جہلمی بن حافظ محمد سفارش بموضع چتن که از شهر جہلم بفاصله دو میل جانب غرب است بروز پنجشنبه در دوازده صد و شصت ہجری متولد شده تحصیل علوم عربی درسی بخدمت میان قطب الدین ساکن تالیان و والد و میان غلام محمد ساکن موضع نباده و مولوی نور احمد ساکن موضع کمانی کوٹلی و غیره علمای عهد تحصیل کرده رفته رفته بسلک تلامذه مفتی صدر الدین خان صدر الصدور دہلی منسلک گشته باندک زمانی فارغ التحصیل گشت و بوطن مالوف واپس آمد در رد مذهب نصاری کوشش بلیغ دارد الحال مالک و مربی مطبع سراج المطابع واقع جہلم است ترجمه تصدیق المسیح و حاشیه صیانة الانسان عن وسوسة الشیطان و حدائق الحنفیه در تذکرهٔ علمای حنفی و زبدة الاقاویل فی ترجیح القرآن علی الاناجیل و رساله آفتاب محمدی از تصانیف وید سلمه الله تعالی

مولوی فیض احمد بدایونی ابن حافظ غلام احمد بن مولوی شمس الدین ابن مولانا محمد علی بدایونی ولادت وی در حدود دوازده صد و بیست و سه ہجری رو داد جمله علوم عقلی و نقلی بخدمت خال خود مولوی شاه فضل رسول بدایونی بکمال تحقیق و تدقیق تحصیل نموده مرید مولانا شاه

عبدالمجید جد مادری خود بود تشریح کمالات علمیہ و حالات قدسیہ وی درین مختصر گنجائش ندارد و منجملہ تالیف او حاشیہ صدرا و حواشی فصوص فارابی و دواوین ثلثہ عربی و فارسی دارد و در مناقب حضرت غوث الاعظم قدس سرہ بود ند کہ اکثر از انہا در فتنہ عامہ ہند ضائع شد ند وی رحمۃ اللہ علیہ درحدود سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری رحلت فرمود

ملا فیروز کشمیری معروف بہ بچاگنائی والد بابا نوئی گنائی بعنفوان شباب از زیارت حرمین شریفین مشرف شدہ واپس بہندوستان آمدہ در بداوین باکتساب علوم کوشش نمود لکن بے سود بود آخر بہ ہنمونی خالق بحضر علیہ السلام دوچار گشت از و استدعای علم کردہ وی او را تعلیم علوم نمود صاحب ترجمہ بہ فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ فائق اقران گشتہ بعہدہ افتای کشمیر عز امتیاز یافت و مرید میر حمزہ کشمیری شد و در عہد حسین شاہ والی کشمیر بسال نہصد و ہفتاد و سہ ہجری بعمر ہفتاد سالگی از دست اہل تشیع کشتہ شد شیخ یعقوب صیرفی در تاریخ فوت او فرمودہ

از پے تاریخ در دین وحید ٭ گفت شمار بہر دین ملا شہید ٭ از فرزندانش ملا عبدالوہاب دانشمندی صاحب تالیف بود بر حاشیہ قوی شرح مواقف و شرح شمسیہ حواشی او شتہ

حرف القاف

قاضی خان ظفر آبادی نامش یوسف نا د بوم ظفر آباد مرید خلیفہ شیخ حسن ابن طاہر جونپوری جامع علوم ظاہر و باطن و بصفت قناعت موصوف بود نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ہر چند از وی التماس قبول نذری کرد وی قبول نکرد و گفت

از خدا خواہم و از غیر نخواہم بخدا ٭ کہ نیم بندۂ غیر و نہ خدای دگر است ٭ چون فرمان معافی پیش شیخ عبداللہ کہ اکبر اولاد او بود بردند وے نیز قبول نکرد و گفت پسر باید کہ بمتابعت پدر رود وفات قاضی خان پانزدہم صفر سال نہصد و ہفتاد بود مرقدش در ظفر آباد سواد جونپور است

قاضی قاضن بھکری ابن قاضی ابو سعید بن قاضی زین الدین بھکری سر آمد علمای وقت بانواع فضائل حفظ قرآن و علم قراءت نکو آراستہ بود در فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف و عربیت و انشا مہارتی کافی داشت و در وادی سلوک بسے ریاضات کشیدہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ سیر و سفر بسیار کردہ بالآخر در سلک مریدان سید محمد جونپوری مدعی مہدویت منسلک گردید

لهذا علمای وقت بروطعن داشتند از میرزا شاه حسن حاکم سند قضای بهکر یافته بجای موروثی نشست در کبر سن از استعفا جسته به برادرش قاضی نصر الله سپرده وی بسال نهصد و پنجاه و هشت هجری در گذشت بهکهر به بای موحده مفتوح مخلوط بها و کاف عربی مشدد مفتوح مخلوط بهای هوز و رای مهمله نام شهریست از مضافات سند

ملا قاسم کاهی تخلص از علم تفسیر و هیأت و کلام تصوف و یرا بهره تمام بود و هم در موسیقی تصنیف دارد اگرچه صحبت مشائخ متقدمین و زمانه مولانا جامی قدس سره السامی و غیر ایشان دریافته اما تمام عمر بالحاد و زندقه صرف کرده مع ذلک صفت وارستگی و آزادگی و بذل و ایثار بدرجه اتم داشت دیوان اشعار او مشهور هست و گل فشان نام مثنوی در جواب بوستان سعدی قافیه بقافیه گفته مطلع شش این بیت ؎ جهان آفرین را بجان آفرین ٭ بجان آفرین صد جهان آفرین ٭ از عهد همایون شاه تا عهد اکبر شاه زنده بود تاریخ فوتش بدریافت ترسید

سید قطب الدین محمد بن الحسنی الکڑوی ابن سید رشید الدین احمد بن الغزنوی که سلسله نسب پدری وی بحضرت امام حسن بن امیر المومنین علی رضی الله عنهما می پیوندد عالم متبحر و فقیه نحریر صاحب ولایت و مجاهد فی سبیل الله بود در پانصد و هشتاد و یک هجری متولد شده بعهد سلطان قطب الدین التمش از غزنی بدهلی قدم آورده و از انجا بموضع کڑا بالضم کاف عربی و رای مهمله مشدده مفتوحه در اطراف که قریب قصبه هسوه بمسافت نیم فرسنگ واقع هست و به کڑا سادات شهرت دارد رخت اقامت انداخت پس از آن به نیت غزا و جهاد بخطه کڑا بفتح کاف عربی و رای هندی و الف که مقابیست بر لب گنگ محاذی مانک پور رونق افروز شده با راجه جی چند غزا فرموده غالب آمد و بعمر نود و شش سالگی بمقام کڑا سوم رمضان سال ششصد و هفتاد و هفت هجری رحلت فرمود سه پسر عقب خود گذاشت سید نظام الدین سید قوام الدین مقیم دهلی سید تاج الدین قاضی بدایون اولاد امجاد سید موصوف الرحمة در قصبات کڑا و نصیر آباد و رذولی و کوندهن پٹی فاجهوا در سول پور و کرولی و منعم آباد در اجوپور و گوالیار و کرٹی و جهیزا و دهلی و بدایون و هسوه و غیره سکونت دارند بسادات قطبیه مشهور اند ٭

ملا قطب الدین شهید سهالوی از شیوخ انصاری است که نسبش بسیدنا ایوب انصاری رضی الله عنه صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم می پیوندد یکی از بزرگانش از مدینه طیبه بهرات آمده

متوطن شد و اولاد امجادش خواجہ عبداللہ انصاری مشہور و معروف در ہرات مدفون است از احفاد خواجہ موصوف شیخ علاء الدین انصاری بہند آمدہ بجوار دہلی سکونت ورزیدہ وفات یافت از احفاد علاء الدین صدر الذکر ملا نظام الدین بقصبہ سہالی مضافات اودھ رخت اقامت انداخت وی بہ پشت ہشتم از ملا قطب الدین شہید بود ملای صاحب ترجمہ امام الاساتذہ و مقدام الجہابذہ معدن علوم عقلیہ مخزن فنون نقلیہ بود اخذ علوم از ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ و از قاضی گھاسی شاگرد شیخ محب اللہ آلہ آبادی کردہ عمر عزیزش بشغل درس بسر بردگوی ریاست علمی بجوار لکھنؤ بر دختم شد و سلسلہ تلمذ اکثر علمای ہند بدو منتہی می شود۔ در قصبہ سہالی دو فریق از شیوخ یکے عثمانی و دوم انصاری مقیم و فائض بودند و ہر دو فریق بوجہ مشارکت زمینداری قصبہ سہالی باہم نزاع موروثی داشتند در سال یازدہ صد و سہ ہجری شیوخ عثمانی وقت شب بخانہ ملا قطب الدین انصاری ہجوم کردہ اورا از جان کشتند و مکانش سوختند مسودہ حاشیہ شرح عقائد دوانی مصنفہ وی ہمان ہنگامہ تلف شد و کتاب تلویحات از تصانیف اوست ذاوچہار فرزند ارجمند عقب خود گذاشت کہ اولاد آن ہر چہار تا تحریر کتاب ہذا در فرنگی محل واقع لکھنؤ و ضلاع بنارس و مرزا پور موجود اند ابقاہم اللہ ابہ الاباد اشاء اللہ اولاد ہر یکے از فرزندانش صاحب علم و عمل بودہ اند بقول شخصی ع اینخانہ تمام آفتاب است ۔ در تمامی ہندوستان اینچنین خاندان کہ دران علم موروثی ابا عن جد باشد یافتہ نمی شود بجز خاندان ملای شہید برخی از احفاد امجادش کہ بوفور علم و کثرت درس و تصانیف خود شہرۂ آفاق بودند ذکر شان درین اوراق ثبت کردہ شدہ سہالی بکسر سین مہملہ و ہای ہوز و الف و لام مکسور و یای تحتانی معروف قصبہ ایست از توابع لکھنؤ چوراس بفتح الجیم الفارسی و سکون الواو و رای مہملہ مفتوحہ و الف و سین مہملہ قصبہ ایست از قصبات ملک اودھ دیوہ بکسر دال مہملہ و سکون یای تحتانی و فتح واو و ہای ہوز در آخر قصبہ ایست از قصبات ملک اودھ فرنگی محل اکنون محلہ ایست از محلات شہر لکھنؤ دار الامارۃ صوبہ اودھ سابق قطعہ زمین بود کہ دران تاجری از فرنگستان سکونت داشت ازین وجہ آن قطعہ زمین بفرنگی محل شہرت گرفت بعد مرور ایام بوجہ نماندن اعقاب تاجر فرنگی زمین مذکورہ در قبول شاہی در آمد بعد قتل ملای شہید اولاد شان جہت قیام خود جای مذکور معاف یافتند و در انجا ہنوز اولاد شریفش قیام پذیر اند

و آن موقع بہ فرنگی محل شہرت دارد

مولوی قطب الدین شمس آبادی اصلش از سادات ہتھی است از انجا بشمس آباد آمدہ اقامت ورزید اعلم علمای زمان بود اولاً از علمای زمانہ خود اکتساب علوم کردہ بعدہ بزمرہ تلامذہ ملا قطب الدین سہالوی داخل شدہ فراغ علمی حاصل کرد و تمام عمر بشمس آباد بر مسند افادہ و درس متکی بودہ بعمر ہفتاد سالگی در سال یکہزار و یکصد و بست و یک ہجری درگذشت نور اللہ مرقدہ ہتھی بفتح ہمزہ و کسر میم و یای تحتانی ساکن مجہول و تای ہندی مخلوط بہای ہوز و یای تحتانی معروف قصبہ است از قصبات لکھنؤ شمس آباد قصبہ از نواح قنوج

نواب قطب الدین خان بہادر محدث دہلوی در دوازدہ صد و نوزدہ ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث و مفسر قامع شرک و بدعت بود علوم دینیہ خصوصاً حدیث و اصولش از مولوی محمد اسحاق دہلوی حاصل نمود و نیز از فیض علمای حرمین شریفین مشرف گشتہ در دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بمکہ معظمہ وفات یافتہ **تصانیفہ** مظاہر حق ترجمہ اردو و شرح اردو مشکوۃ۔ جامع التفاسیر۔ ظفر جلیل ترجمہ اردو حصن حصین۔ مظہر جمیل۔ مجمع الخیر۔ جامع الحسنات۔ خلاصہ جامع صغیر۔ ہادی الناظرین۔ فقہ سلطان۔ معدن الجواہر۔ وظیفہ مسنونہ۔ تحفۃ الزوجین۔ احکام الضحی۔ فلاح دارین۔ تنویر الحق۔ توقیر الحق۔ تحفۃ العرب و العجم۔ احکام العیدین۔ رسالہ مناسک۔ خلاصۃ النصائح۔ گلزار جنت۔ تنبیہ النساء۔ حقیقۃ الایمان۔ مراد المعاد۔ تذکرۃ الصیام۔ تذکرۃ الربا و غیر ذلک۔

مولوی قطب الہدی ساکن رای بریلی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید آیۃ اللہ بن سید شاہ علم اللہ قدس اللہ اسرارہم از اکابر علمای وقت متشرع و متدین بود کتب درسیہ از افاضل لکھنؤ خواندہ و حدیث و تفسیر و جز آن از دینیات بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و برادران ایشان و از شاہ عبد القادر مصنف موضح القرآن قرات و سند کردہ دستگاہی عالی در این علوم حاصل فرمود و اخذ معارف و لطائف بخدمت شاہ غلام علی دہلوی نمودہ بعد از تکمیل تحصیل معاودت بوطن مالوف گوشہ عزلت اختیار کردہ در تدریس دینیات و تربیت طالبان مولی تعالی می پرداخت وفاتش در چہل سالگی بتاریخ نوزدہم ربیع الآخر سن دوازدہ صد و بست و شش ہجری واقع شدہ از تصانیف وی رحمہ اللہ غیر از رسالہ موسومہ بجانب الشرفی اثبات کفر

فرعون الغرقی یافتہ نہ شد

سید قمر الدین حسین اورنگ آبادی بن سید منیب اللہ بن سید عنایت اللہ اصل او از سادات نجند ہست در سال یکہزار و یکصد و بست و سہ ہجری متولد شدہ علوم عقلیہ و نقلیہ از علمای نامدار آن دیار حاصل کردہ بحفظ قرآن مجید توفیق یافت و خرقۂ نقشبندیہ از پدر خود پوشید عالم باعمل و فاضل اجل بود تاریخ بستم جمادی الاولی سال یکہزار و یکصد و ہفتاد و چہار ہجری بارادۂ زیارت حرمین شریفین از اورنگ آباد مع دو فرزندان خود میر نور الہدی و میر نور العلی روانہ شدہ اولاً بمدینہ طیبہ از جدہ متوجہ شدہ ہفدہم ذیقعدہ سال مذکور بمدینہ سکنہ داخل گردید بزیارت نبوی صلعم شرف یاب گشت و تاریخ چہارم ذیحجہ سن مذکور بمکہ معظمہ رسیدہ مناسک حج ادا کردہ بوطن خود اورنگ آباد واپس آمدہ کتاب مظہر النور در مبحث وجود از تصانیف اوست کہ در سال یکہزار و یکصد و شصت و چہار ہجری تصنیف کردہ تاریخ دوم ربیع الاول یکہزار و یکصد و نود و سہ ہجری رحلت فرمودہ در اورنگ آباد مدفون گردید غلام علی آزاد تاریخ وفاتش در لفظ موت العلماء ثلمۃ یافتہ

سید قوام الدین دہلوی ابن اوسط سید قطب الدین محمد بن محمد الحسنی عالم عامل و فاضل متدین و کامل بود بدختر سلطان التمش کدخدا شد و بدہلی اقامت ورزید ولادتش بسال ششصد و بست و ہفت ہجری بظہور پیوستہ و بعمر ہشتاد و سہ سالگی در سال ہفتصد و دہ ہجری رحلت فرمود از تلامذہ او سید رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن محمد الحسنی بود

مفتی قوام الدین محمد کشمیری بن مولوی سعد الدین صادق ابن مولوی عز الدین بن امان اللہ شہید بن مولوی خیر الدین چہارم شعبان سال دوازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ محدث و فقیہ جامع کمالات ظاہر و باطن بود بعد ختم قرآن مجید بخدمت شیخ رحمہ اللہ و ملا مقیم السنۃ تویگر د بصغر سنی کسب علوم و فنون کردہ محسود اقران گشت و اجازت حدیث از میر قاری تلمیذ شیخ القراء و حاجی عبد الولی طرخانی تلمیذ شیخ ابو الحسن سندہی مدنی و حاجی نعمت اللہ نوشہری و بابا محمد محسن بلچہری تلمیذ مولوی امان اللہ شہید یافتہ بخانقاہ سید محمد امین اویسی ہنگامہ درس و تدریس گرم ساخت و در فتنہ رفتہ بقضای کشمیر و شیخ الاسلامی آنجا رسیدہ و بصحبت شاہ زین العابدین قادری و میان زکریا لاہوری و شیخ الاسلام احمد اکبری و خواجہ عبد الرحیم بیگمان مدتہا

مستفید و مستفیض شدہ کتاب صحائف سلطانی کہ مشتمل بر بیان شصت علوم از تصانیف
اوست نہم ماہ ذیقعدہ سن دوازدہ صد و نوزدہ این جہان را پدرود نمود۔

حرف الکاف

مولوی کرامت اللہ چریاکوٹی ابن احمد ملیح عباسی از ماہران علوم و نام آوران آن مرز بوم
بود بصغر سن بعد از مرگ پدر وطن را وداع نمود و بطلب علوم بجونپور ورود فرمود و آنجا
بخدمت ملا محمد عسکری شیعی نبذی از کتب درسیہ باتمام رسانید بعد از ان پیش ملا احمد اللہ سندیلی رسید و
از کسب علوم و معارف ہر تلید و طارف فارغ گردید و خواست تا برسم دستار بندی پردازد و غلغلہ
شہرت خود باطراف ملک و چار سوی گیتی اندازد گویند مجلسی آراستہ شد و قریب سی صد از علمائے
امصار و طلبہ ہر دیار گرد آمدند و ہر کسی از ان انبوہ مسئلہ از مسایل علوم مختلفہ ہمی پرسید آن فاضل
عالی پایگاہ بجواب ہر یکی از ان تحسین بیکران و آفرین بی پایان می شنید بعد تحصیل علوم بطلب دنیا
کوشید و از بعض امراء لکھنؤ بوجہ کفاف زمینے کہ محاصلش دو ہزار روپیہ بود موظف گشت و تمام عمر
بجاہ و جلالت تمام و مرجعیت خواص و عوام بسر بردہ در سال پنجاہ و یک از صدی سیزدہم ہجرت
بصد سالگی جہان فانی را پدرود فرمود

مولوی کرامت علی جونپوری صدیقی متشرع و متورع واعظ کثیر التصانیف والدرس
مرید سید احمد بریلوی در ہدایت و ارشاد خلائق بغایت می کوشید خصوصا مردم ممالک ڈھاکہ و بنگالہ
از و مستفیض و مستفید شدند و در ان دیار طریق اسلام از یمن و برکت او شیوع یافتہ بتاریخ سوم ربیع الآخر
روز جمعہ وقت صبح صادق سن یکہزار و دو صد و نود ہجری وفات فرمودہ بمقام رنگپور مدفون
گشت شکر اللہ سعیہ مولوی حافظ احمد فرزند ارجمند آن ہدایت مآب و مولوی محمد محسن برادر زادہ
شان یادگار وی اند سلمہما اللہ تعالی **تصانیفہم المفیدۃ** مفتاح الجنۃ۔ زینۃ المصلی۔ دعوات مسنونہ
قرۃ العیون۔ تزکیۃ النسوان۔ زاد التقوی۔ راحت روح۔ نور علی نور۔ فیض عام۔ تزکیۃ العقاید۔
مراد المریدین۔ قوۃ الایمان۔ نسیم الحرمین۔ احقاق الحق۔ تنویر القلوب۔ حق الیقین۔ قول الحق۔
مرأۃ الحق۔ رفیق السالکین۔ عکازۃ المومنین بطرد المعاندین۔ براہین قطعیہ فی مولد خیر البریہ۔ کرامۃ
الحرمین فی ازالۃ شبہۃ الفریقین۔ ملخص القول الامین۔ اطمینان القلوب۔ ہدایۃ الرافضین۔

برہان الاخوان مخارج الحروف۔ زینۃ القاری۔ شرح ہندی جزری۔ شرح شاطبی ترجمۂ مشکوٰۃ جلد اول۔
ترجمۂ شمائل ترمذی۔ فتح باب صبیان۔ کوکب دری۔ نور الہدیٰ حجب قاطعہ۔ مکاشفات رحمت۔
دافع الوسواس۔ مصباح الظلام۔ رسالۂ بیعت۔ قامع المبتدعین۔ استقامت۔ رد البدعۃ۔ قوت
روح۔ سبیل الرشاد۔ القول الثابت۔ رسالۂ محمودیہ وغیرہ

مولوی کرم اللہ محدث دہلوی پدرش از ہنود بود بدست مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی خلعت
اسلام پوشیده وی بعد تحصیل علوم ظاہر از شاہ غلام علی دہلوی خرقۂ خلافت یافتہ اکثری از اہل دہلی
بفن تعزیت شاگردش بودند یک مرتبہ بحج مشرف شده بوطن آمد و بار دیگر بسیر خود تاسفہا کرده باز بزیارت
حرمین شریفین شتافت و در اثنای راه بسال دوازده صد و پنجاه و ہشت ہجری وفات یافتہ مورد

آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیتہ مہاجراً الی اللہ الآیہ گشت نور اللہ روحہ

مولوی کریم اللہ دہلوی ابن مولوی لطف اللہ فاروقی بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی
و مولانا رشید الدین خان دہلوی و مولوی محمد کاظم دہلوی اکتساب علوم رسمی نموده دست ارادت
بدست سید آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں داده نقد خلافت بدست آورد وه کثیر الدرس والتصانیف
بود چہارم شوال سال نود و یکم صدی سیزدہم ہجرت بعمر نود سالگی از دار فنا ہجرت فرمود

مولوی کریم الزمان سندیلوی ابن خواجہ نہال الدین از خواجہ زادگان قصبہ سندیلہ کہ نسب
وی بحضرت عبید اللہ احرار علیہ الرحمہ می پیوندد بماه صفر سال دوازده صد و سی ہجری ولادت یافتہ
بخدمت علمای عصر ہمچو مولوی تراب علی لکھنوی و مولوی سعد اللہ مرادآبادی تحصیل نموده بدرس افاده
طلبہ علوم بسر می برد و بتاریخ بست و نہم ربیع الثانی سال دوازده صد و نود و ہفت ہجری بمرض فالج وفات یافتہ

مولوی کلیم اللہ جہان آبادی دانشمندی متبحر مرید شیخ یحییٰ مدنی بود کتب معتبره در علوم مختلفہ
و علم حقائق تصنیف کرده سواء السبیل و کشکول و مرقع از تصنیفات بدیعہ او ست در سن ہزار و
یکصد و چہل ہجری جان بجان آفرین سپرد نور اللہ مرقده

ملا کمال الدین سہالوی از اجل تلامذۂ مولانا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی است
جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول افضل ترین اذکیای عصر بود تصانیف ایشان بسیار دارد
از انجملہ عروۃ الوثقیٰ و شرح کبریت احمر و حاشیہ کمالیہ بر شرح عقاید جلالیہ مبسوط و مشہور اند و تعلیقات

حاشیہ زاہدیہ کہ بر شرح تہذیب جلالی است نوشتہ وفات وی سیزدہم محرم الحرام سال ہشتاد و پنجم صدی دوازدہم ہجرت وقوع یافتہ فقرہ بردالله مضجعہ مادہ تاریخ رحلتش یافتہ اند انعمہ الله بکماله۔

کمال الدین علامہ دہلوی خواہرزادۂ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی و خلیفہ او بود سلسلہ نسبتش بہ سیدنا حسن بن علی رضی الله عنہما می پیوند و چونکہ وی بحدیث و تفسیر و فقہ و اصول یگانۂ روزگار بود وی را علامہ می گفتند باحمد آباد گجرات قدوم آوردہ و مدتی بہ ہدایت و افادۂ خلایق بسر بردہ بسال ہفت صد و پنجاہ و شش ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت۔ نور الله مرقدہ

مولانا کمال الدین زاہد دہلوی دانشمند متبحر بکمال ورع و تقوی و دیانت موصوف بود شیخ نظام الدین اولیا مشارق الانوار کتاب حدیث را پیش او سند کردہ و او پیش مولانا برہان الدین بلخی و او پیش مصنف کتاب سلطان غیاث الدین بلبن آرزو کردہ کہ مولانا کمال الدین زاہد را امام خود فرماید مولانا انکار فرمود رحمۃ الله علیہ

ملا کمال الدین لاہوری برادر مولانا جمال الدین جامع علم و عمل و زہد و تقوی بود مدتی مدید در لاہور و سیالکوٹ بر مسند تدریس و تلقین متمکن بود و افادہ و افاضہ خلائق می نمود شیخ احمد مجدد الف ثانی و ملا عبد الحکیم سیالکوٹی از ارشد تلامذہ وی اند بسال ہزار و ہفتدہ ہجری در بلدۂ لاہور وفات یافتہ لکن فی زماننا قبرش مفقود است تاریخ فوتش چنین است مصرعہ شد محو حق قطب تاج اولیا ملا کمال

حرف اللام

مولوی لال محمد ساکن ہسوہ از سادات قطبیہ قصبہ ہسوہ ضلع فتحپور عالم متبحر جامع علوم عقلیہ و نقلیہ کثیر التصانیف بود بر اکثر کتب شروح و حواشی نوشتہ کتابی در نسب نامہ سادات عرب و عجم تحریر کردہ و تمام عمر بقصبۂ ہسوہ بافادۂ علوم عقلی و نقلی بسر بردہ لاولد وفات یافت ملفوظات قطبیہ از تالیفات وی است نسب پدری وی بہ سید قطب الدین محمد الحسنی کہ ذکرش بحرف قاف زیب تحریر یافتہ بدین نہج می پیوند سید لال محمد بن فیض الله بن سید ملوک ابن سید علی بن سید جان بن سید طاہر بن سید رکن الدین بن سید قطب الدین بن سید اخوند بن سید محمد ابن سید قوام الدین بن سید صدر الدین بن رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی المدنی الغزنوی الدہلوی الکڑوی۔

شاہ لطف اللہ انبالوی مرید شاہ بھکہ چشتی لاہوری صاحب علم وعمل بود ثمرۃ الفواد در ذکر کرامات وخرق عادات مرشد خود تالیف کردہ در سال یکہزار ویکصد وہشتاد وشش ہجری وفات یافت نور اللہ مضجعہ

حرف المیم

قاضی مبارک گوپاموی مرید وشاگرد شیخ نظام الدین ایٹھوی قدس سرہ بود کسب علوم وتہذیب اخلاق در خدمت شیخ موصوف نمودہ علمی بروجہ اتم ددیانتی وامانتی بمنصب قضا داشت وتا آخر عمر معزز ومحترم ومکرم زیست وہمچنان بجانب آخرت رحلت گزید از ارشد تلامذۂ او میان مخدوم بدایونی میان ابو الفتح خراسانی است کہ اکثر شیخ در سیہ رادرس میفرمود ودیگر سید محی الدین است کہ ہمین نسبت داشت کذا فی منتخب التواریخ لملا عبد القادر البدایونی

شیخ مبارک ناگوری از فحول علمای روزگار بود در مبادی احوال پیش خطیب ابو الفضل کازرونی ومولانا عماد طارمی در گجرات کسب علوم نمودہ پیوستہ بدرس علوم دینیہ اشتغال داشت وفن شعر ومعما وغیرہ سائر فضائل خصوصاً علم تصوف راغب ور زبیدہ وشاطبی را یاد گرفتہ درس می گفت وقرآن مجید را بقرآت عشرہ حفظ کردہ در آخر عمر تفسیر قرآن مجید بچہار مجلد موسوم بہ منبع العلوم نوشتہ وجز آن نیز مولفات شریفہ دارد قریب پنجاہ سال در آگرہ بافادہ وافاضہ طلبہ علوم گذرانیدہ فرزندانش شیخ ابو الفضل علامی وملک الشعرا شیخ ابو الفیض فیضی فیاضی وشیخ ابو الخیر وغیرہ فخر زمانہ بودند ہفتدہم ذیقعدہ سال ہزار ویک ہجری در لاہور برحمت حق پیوست

سید مبارک بلگرامی حسینی واسطی شاگرد شیخ نور الحق فرزند وتلمیذ شیخ المحدثین شیخ عبد الحق محدث دہلوی بود عمر عزیزش در افادۂ علوم دینی خاصتہ فن حدیث ودرس طلبہ صرف نمودہ بسال ہزار ویکصد ویازدہ ہجری طائر روحش از قفس عنصری پریدہ بشاخسار روضۂ رضوان نشیمن گرفت رضی اللہ عنہ

قاضی مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم ابن شیخ محمد دائم اوہمی فاروقی کہ بر منطقیت او شرح سلم گواہ عدیل است معاصر مولوی حمد اللہ سندیلی ومولوی قاضی احمد علی سندیلی بود وبہر دو قاضی مناظرہ ومباحثۂ علمی بظہور آمدہ بسال یازدہ صد وشصت ودو ہجری رحلت فرمودہ کذا فی بحر زخار قاضی بخاتمہ شرح خود عبارتیکہ نوشتہ است بجنسہ منقول می شود وقد تم الشرح بفضل من اللہ تعالی وتبارک من عبدہ

محمد مبارک فی سنۃ الف و مایۃ واربعین وثلث من الہجرۃ النبویۃ فی سابع شہر ربیع الاول یوم الخمس فی بلدۃ شاہجہان آباد والحمد للہ رب العالمین حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ والصلوٰۃ علی نبینا محمد خیر البریۃ وعلی آلہ وازواجہ واصحابہ المومنین والمومنات برحمتک یا ارحم الراحمین

مولانا شیخ محب اللہ آلہ آبادی دانشمند متبحر از مشاہیر علمای صوفیہ در علوم ظاہر و باطن سرخیل امثال و اقران خود بود وطن اصلی او قصبہ صدپور از توابع خیرآباد منضافات اودھ است نسبتش بحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بوساطت شیخ فرید شکر گنج می پیوندد دست ارادت بشیخ ابوسعید گنگوہی دادہ خرقۂ خلافت حاصل فرمود تحقیقات و تدقیقاتش در علم تصوف بمرتبۂ اجتہاد رسیدہ بلکہ می سزد کہ شیخ محی الدین عربی را شیخ اکبر و ویرا شیخ کبیر گویند او را تصانیف عمدہ در حقائق و توحید بسیار اند کہ آن را خزینۂ دقائق و گنجینۂ حقائق اسرار الٰہی توان شمرد از جملہ تصانیف او کہ مشہور اند بذیل مذکور می شوند شرح فصوص عربی۔ شرح فصوص فارسی۔ رسالہ ہفت احکام۔ غایۃ الغایات۔ مغالیط عامہ۔ سر الخواص۔ عبادۃ الخواص۔ طرق الخواص۔ عبادۃ اخص الخواص۔ مناظر اخص الخواص۔ رسالہ تسویہ رسالہ سہ رکنی۔ رسالۂ وجود مطلق۔ نہم رجب سال ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری قریب غروب آفتاب آن آفتاب عالمتاب در پردۂ عدم متواری گشت مزار شریفش در آلہ آباد زیارت گاہ ارباب بصیرت است و اولاد امجادش بدائرہ شاہ حجۃ اللہ قدس سرہ رونق افروز اند از انجملہ مولائی و مرشدی مولانا حافظ حکیم حاج الحرمین الشریفین مولوی محمد حسین سلمہ اللہ رب المشرقین چراغ این دودمان عالی است و از ارشد تلامذہ و خلفای شیخ محب اللہ قدس سرہ قاضی گھاسی آلہ آبادی و میر سید کبیر قنوجی و میر سید محمدی فیاضی امروہی بودند رحمۃ اللہ علیہم وعلی اسلافہم واخلافہ

قاضی محب اللہ بہاری ابن عبدالشکور بموضع کڑا متعلقہ محب علی پور مضاف بہار در قبیلہ ملک متولد شد بحری بود از بحار علوم و بدری بود بین النجوم در اوائل کتب درسیہ از علمای عصر خواندہ آخر بزمرۂ تلامذۂ ملا قطب الدین شمس آبادی منسلک شدہ فراغ حاصل کرد بعدہ بدکن رفتہ بملازمت عالمگیر بادشاہ بعہدہای قضای لکھنؤ و حیدرآباد ازیکی بعد دیگری مباہی گشت بعدہ بتعلیم نبیرہ بادشاہ موصوف یعنی رفیع القدر بن شاہزادہ محمد معظم ملقب بشاہ عالم مامور گردید و در عہد محمد معظم شاہ عالم بعہدۂ صدارت ممالک ہند و خطاب فاضل خان ممتاز شد آخر کار در سال یازدہ صد و نوزدہ

ہجری وفات یافتہ اندرون احاطۂ مزار شاہ فریدالدین طویلہ بخش بہ محلہ چاندپورہ من محلات شہر بہار مدفون شد تاریخ فوت او از مصرعہ قاضی مولوی محب اللہ، و نیز از مصرعہ رفتہ سوی ارم محب اللہ برمی آید سلم العلوم وافادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقہ مع منہیۂ آن والجوہر الفرد در بیان جزء لایتجزی و رسالۂ مغالطہ عامۃ الورود از تصانیف او مقبول و متداول علما اند از لفظ مسلم الثبوت تاریخ تالیفش برمی آید یعنی یازدہ صد و نہ ہجری بہار بکسر بای موحدہ و ہای ہوز مفتوح والف و رای مہملہ شہریست در ممالک شرقی ہندوستان بعہد شاہان عائلۂ تیموریہ بنام صوبہ بہار مشہور بود کرا بفتح کاف عربی و رای مہملہ والف مقصورہ نام دہی است از توابع محب علی پور علاقہ بہار

انتباہ

سید غلام علی آزاد بلگرامی در سبحۃ المرجان نوشتہ کہ محب اللہ بہاری شاگرد ملا قطب الدین شمس آبادی بود و مولوی عبدالحلیم لکھنوی در حاشیۂ شرح ملا حسن نسبت تلمذ او بہ ملا قطب الدین شہید سہالوی بیان کردہ اند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

مولوی محمد احسن عباسی چہریاکوٹی از عمدہ ترین اذکیای دہر و گرامی یگان عصر بود برای تکملہ علوم عقلیہ و فنون نقلیہ بخدمت جامع علوم اولین و آخرین ملا نظام الدین لکھنوی فرنگی محلی شتافتہ و در انجا از معارف عقلیہ و دقائق نقلیہ نصیبی وافی یافتہ قوت حافظہ و صفائی ذہنش بمرتبہ بود کہ ہر کتابیکہ می خواند عبارت آن بجمیع الفاظ و معانی ہنگام مطالعہ بلوح حافظہ وی محفوظ می بود و گرہ ہمہ نکات و دقائق متعلقہ سبق ناخن فکرتش می کشود لاجرم پیش استاد سبق خود ہر روز کتاب ناکشودہ می خواند و در بحث دقائق و کشف معضلات دقیقہ در نظرش مخفی نمی ماند ہمہ دانستند کہ کتاب ناخواندہ نمی خواند بلکہ مضامین با جملہ ابحاث دقیقہ و تحقیقات انیقہ از پیشتر می داند لطیفہ روزی شارح سلم العلوم ملا محمد حسن مرحوم بدو گفت کہ از تو عجبی تر کیست کہ کتاب خواندہ میخوانی وی بجوابش گفت کہ تو ئی زیرا کہ من نادانی خود را دانستم تا باصلاحش کوشیدم و تو این ہم ندانستی کہ من نادانم لاجرم ہیچدان در تیرگی نادانی ماندی بالجملہ وی بعد تکمیل علوم بدہلی در آمدہ بخدمت ارکان دولت شاہی عزتی عظیم و قدری فخیم بدست آورد علمای شہر با او طرح جدال انداختند و علم منازعت افراختند عاقبت ہمہ سپر انداختند و بہ تجالت و ندم ساختند از انجا کہ ذاتش والاکیش

اتحوبه روزگار و نادرهٔ اعصار بود آوازهٔ بو العجبیش بوالی شهر رسید و آن قهرمان حدیث کمالش را بگوش دل بشنید خواست تا بحضرتش خوانند و از خاک مذلتش برگرفته بر کرسی دولتش نشانند چون حاسدان شنیدند بهلاکش کوشیدند خون جگر خوردند و زهر در طعامش کردند که کارش تمام گردید مصرعه
ای روشنی طبع تو بر من بلا شدی ٭ میگویند هر گاه زهر قاتل برگ وپی آن مظلوم سرکشید نامه از ولیش رسید وی دران کشاکش روح بر فتوح در جوابش باین شعر کفایت ورزید و برید روحش بپای رضا و تسلیم بحضرت عزت سرمدی و دولت ابدی دوید فرد
از حیاتم رمقی بود که یادم کردی ٭ بهر تشخیص
نفس آئینه شد نامهٔ تو

مولوی محمد احمد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد انوار الحق هر چند اتمام تحصیل کتب درسیه چنانکه باید نکرده لاکن کسب اذکار و اوراد از والد خود نموده مدام بعبادت الٰهی مشغول بود پانزدهم صفر روز یکشنبه سال دوازده صد و شصت و سه هجری بخلد برین شتافت مصرعه نور انوار رفت
از دنیا ٭ مادهٔ تاریخ وفات اوست

مولوی محمد ادریس نگرامی ابن مولوی حافظ عبد العلی نگرامی شاگرد و خلیفه پدر خود ست بحکم الولد سر لابیه بجو والد ماجد خود بتدریس و هدایت و ارشاد مردمان می کند خداوند کریم او را بحفظ و امان خود نگاه داشته بر جادهٔ استقامت و هدایت مستقیم دارد کتب مفصله ذیل از تصانیف او قدوی اند - ابراز الکتمان من تکمیل الایمان تحفة النبلا فی آداب الخلفا القول المتین فی التابعین الکلام الموطا فی تحقیق الصلوة الوسطی مواهب القدوس فی احکام الجلوس طریق الفلاح الی الاضطجاع بعد رکعتی الصباح تحصیل العلم بتبویب مسند الامام اربعین من مرویات نعمان سید المجتهدین الکلام النفیس فی ترجمة محمد ادریس تحفة الحبیب فی تحقیق الصلوة والکلام بین یدی الخطیب الکلام المبین فی تحقیق مجددی الاسین المحاد ابسانیات باقامة الصلوات قرة العیون عن سعی الیان فی عون

ملا محمد سعید سهالوی خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی شاگرد پدر خود علامهٔ عصر از حین حیات پدر به پیشگاه محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه حاضر بود خدمت صدر الصدور برهانپور حاصل نموده سر بلند بود بعد از ان اشتغال تعلیم مدتی ملا قطب الدین را شیوخ عثمانی سکنهٔ سهالی از جان کشته شدی رحمة الله علیه در دکن وفات یافته

مولانا شیخ محمد اسعد حنفی مکی از تلامذۂ شیخ تاج الدین مالکی نزیل مکہ است علامۂ وقت بود از
مکہ معظمہ بہندوستان آمدہ زمانی برفاقت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ بسر برد و نواب موصوف تعظیم
و تکریم او میکرد بعد قتل نظام الدولہ ناصر جنگ ہمشیرہ زادۂ او مظفر جنگ مالک ملک شد شیخ
محمد اسعد بزمرۂ رفقای مظفر جنگ منسلک گردید پس ازان درمیان مظفر جنگ و افاغنہ قاتلین
ناصر جنگ نفاق پیدا شدہ نوبت بجنگ طرفین رسید مظفر جنگ و رؤسای افاغنہ مقتول شدند
ہمدران معرکہ شیخ محمد اسعد بتاریخ ہفدہم ربیع الاول روز یکشنبہ وقت ظہر سال یکہزار و یکصد و
شصت و چہار ہجری بقتل رسیدہ بمیدان جنگ سرزمین کرپہ مدفون شد غلام علی آزاد بلگرامی
کہ دران معرکہ حاضر بود تاریخ قتلش چنین گفتہ ؎ مضی خیرنا اسعد الاتقیاء * الا ایری مثلہ واحدۃ

لقد الہم اللہ تاریخہ * قضی نحبہ عالم ماجد ۱۱۶۴ھ

مولانا محمد اسحاق دہلوی کنیتش ابو سلیمان دختر زادۂ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی شاگرد
جانشین جد مادری خود بود در حدیث و تفسیر و فقہ مہارتی تام داشت مؤلفات چند چو مسائل
اربعین و مائۃ مسائل ہندی ازو یادگار ماند از ہند بمکہ معظمہ ہجرت فرمودہ ہمدرانجا بسال دوازدہ
صد و شصت و دو ہجری برحمت حق پیوست رحمہ اللہ علیہ

قاضی محمد اسلم ہروی از احفاد ملا خواجہ کوہی خراسانی است بہرات متولد شدہ در کابل نشو و نما
یافتہ و اکتساب علوم متعارفہ بخدمت شیخ بہلول لاہوری نمودہ بعد از فراغ علمی پیش
نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ آمدہ چون قاضی از اقربای میرکلان محدث استاد جہانگیر بود بادشاہ
بانوازش پیش آمدہ ویرا بمنصب قضای کابل ممتاز فرمود و قاضی عہدۂ مذکور را بامانت و دیانت
تمام انجام داد و جہانگیر او را بحضور خود طلبیدہ قضای اردوی معلی بدو سپرد و در عہد شاہجہان ابن
جہانگیر نیز بہمان منصب مستقل بودہ بمنصب ہزاری سرفراز گردید و تا سی سال بعہدۂ قضای
لشکر سرفراز ماندہ مورد مراحم سلطانی بود روزی شاہجہان ویرا بہ روپیہ وزن فرمود شش ہزار
و پانصد روپیہ کہ ہموزن قاضی شدند بدو بخشید قاضی علاوہ علوفہ قضا جاگیر دہ ہزار روپیہ سالانہ
از بارگاہ سلطانی می یافت و بسال شصت و یکم صدی یازدہم ہجری بلاہور وفات یافت
پسرش محمد زاہد صاحب زواہد ثلاثہ است

محمد اسمعیل محدث لاہوری از سادات عظام بخاراست در عہد سلطان مسعود غزنوی
بآواخر سال سہ صد و نود و پنج ہجری بلاہور آمدہ متوطن شد ماہر علوم فقہ و حدیث و تفسیر و جامع
ظاہر و باطن بود وی اول واعظان اسلام است کہ در لاہور بہ تذکیر و موعظت لب کشادہ و از تاثیر
وعظ وی ہزارہا کفار مشرف باسلام شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری وفات یافت
بیرون بلدۂ لاہور جانب جنوب مدفون گشت

مولوی محمد اسمعیل دہلوی ابن مولوی عبد الغنی بن مولانا شاہ ولی اللہ در دیانت و رسائی
فکر یگانۂ روزگار و مشار الیہ علمای کبار بود ہمراہ سید احمد مجاہد ساکن رای بریلی رحمۃ اللہ علیہ زمام غزا
فی سبیل اللہ بدست گرفتہ مساعی جمیلہ بظہور آوردہ بتاریخ بست و چہارم ذیقعدہ سال دوازدہ
صد و چہل و شش ہجری متصل بالاکوٹ ملک پنجاب شربت شہادت چشیدہ بریاض رضوان
خرامید رسالۂ اصول فقہ و رسالۂ توحید و صراط مستقیم و تنویر العینین و تقویۃ الایمان از مصنفات مشہورہ
اوست طاب اللہ ثراہ

مولوی محمد اسمعیل لندنی ساکن قدیم مرادآباد از چندی سکونت لکھنؤ اختیار کردہ مردی ذہین
و ذکی الطبع بود خصوصا در علم ادب استعداد کامل داشت مولوی تراب علی لکھنوی از تلامذۂ اوست
وجہ شہرتش بلندنی اینست کہ نصیر الدین حیدر فرمان روای لکھنؤ برسم سفارت او را بپیشگاہ شاہ
لندن فرستادہ بود و در لندن با زنی عیسائی کہ آنرا مس طوف می گفتند نکاح کردہ بلکھنؤ باز آمد
چونکہ طبع آزاد داشت ہرگاہ بعدن رسید زوجۂ عیسائیش گفت بزیارت بیت اللہ کہ از اینجا
قریب است چرا نمی روی بجوابش گفت مرا بدیوارہای سنگین اعتقادی نیست اعوذ باللہ من
سوء الاعتقاد منجملۂ تصانیفش حاشیۂ شرح تہذیب یزدی و حاشیۂ میبذی مشہور است بہجدہم
ربیع الاول سن دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری فوت شدہ تجاوز اللہ عنہ

ملا محمد اشرف تنو کشمیری خلف خواجہ محمد طیب از احفاد خواجہ حیدر کشمیری ذہین و ذکی
بود اولا از بزرگان خود اکتساب کمالات نمودہ بخدمت ملا محمد محسن فقہ وغیرہ تعلیم کردہ دانشمند
متبحر گشت تصانیف رائقہ در علم قرائت و رد شیعہ و دیگر فنون از وی یادگار ماند کتاب جواہر الکلم
منجملۂ آن شہرت دارد بسال یازدہ صد و بست و سہ ہجری وفات یافت

مولانا محمد اشرف لکھنوی ابن قاضی نعمت الله خوشنویس ولد محمد معظم ولد احمد علی صدیقی بزرگی از اسلافش از لاہور آمده مقیم لکھنؤ شده وی رحمة الله شاگرد مولوی نور الحق لکھنوی فرنگی محلی و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مرید سید احمد مجاہد بریلوی بود بتدریس و تصنیف عمر عزیزش بسر برده در تالیف تاج اللغات که بحکم والی لکھنؤ مؤلف شده او ہم شرکت داشت اصول شاشی را نحو و شرحش و دو رسالهٔ نحو و قسطاس را صرف و تفسیر قرآن مجید عربی و تاریخ علماء و مشایخ و سلاطین ہند ناتمام که مسوده آن بخط شریفش بنظر مؤلف کتاب ہذا گذشته از تصانیفش ہستند مولانا ثابت علی مرحوم ساکن موضع بہکا ضلع الٰہ آباد از تلامذهٔ او و از اساتذهٔ جامع الاوراق اند صاحب الترجمه بتاریخ ہفتدہم صفر سن دوازده صد و چہل و چہار ہجری بمرض ہیضه رحلت فرموده در حجره مسجد خود واقع جہوائی ٹوله محلات لکھنؤ مدفون گردید شرفه الله بتشریف الغفران

مولوی محمد اصغر فرنگی محلی ابن مفتی ابو الرحیم بن مفتی محمد یعقوب عالم و حافظ قرآن و بتدریس طلبه اشتغال داشت و بمنصب افتای عدالت دیوانی شہر لکھنؤ سرفراز بود بتاریخ نوزدہم رجب بسال دوازده صد و پنجاه و پنج ہجری وفات فرمود

مولوی محمد اعظم سندیلی قاضی زاده قصبه سندیله از اولاد عمر فاروق رض شاگرد ملا کمال الدین سہالوی بود فاتحه فراغ بخدمت مولوی حمد الله سندیلی خوانده بتدریس و تصنیف مشغول گشت از مشاہیر تلامذهٔ او مولوی سید عبد الواحد خیرآبادی ہمشیره زادش و مولوی محمد صفت خان کاکوروی اند حاشیهٔ دایر شرح منار و سه حاشیه بر صدرا صغیر و کبیر و اکبر و رساله تشکیک از تصانیف او شہیر ہستند باواخر صدی دوازدہم رحلت فرموده بجا نکانه محلات قصبه سندیله مدفون گشت

خواجه محمد اعظم دیده مری ابن خیر الزمان کشمیری مجددی از علمای نامدار و مشایخ کبار کشمیر بود از ملا عبد الله شہید و مراد بیگ کامل بہاگت میر ہاشم و غیرہم کسب علوم کرده و دست ارادت بدست شیخ محمد مراد مجددی داده در شعرگوئی و تاریخ نویسی مہارت کامل داشت تاریخ اعظمی معروف بتواریخ دیده مری در حالات بادشاہان و مشایخ و علما و شعرا کشمیر بسال یازده صد و چہل و شش ہجری تالیف نموده واقعات کشمیر نام تاریخی آن کتاب است و نیز کتاب فیض مراد در حالات و مقالات پیر محمد و فوائد المشائخ در بیان فقر و رسالهٔ اثبات الجزء و تجربة الطالبین و اشجار الخلد و ثمرات الاشجار

و شرح کبریت احمر از و یادگار ماند در سن یازده صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی محمد اعظم عباسی ابن مولوی نجم الدین عباسی چریاکوٹی ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و شصت و شش ہجری بظہور پیوسته اکثر کتب درسیه رسمیه از عم خود مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی و بنزد مولوی علی عباس عباسی خوانده و بقیه از مقامات مختلفه باتمام رسانیده الکنون بخدمتی معتد بها بحیدرآباد دکن مامور است سلمه الله و رقاه الی ما یتمناه

مولانا شیخ افضل جونپوری افضل الفضلای عصر و اعلم العلمای دہر جامع علوم عقلیه و نقلیه متشرع متقی خوش خلق سلیم المزاج بود اوقات عزیزش غالبا در خدمت علم صرف میکرد چون ملا محمود جونپوری که استاد مولانا بود او بود رحلت عالم بقا کرد مولانا را در مرگش حزنی عظیم داد و بی بحد دامنگیر شد که تا چهل روز بآن غم تبسم نفرمود و بعد چهل روز بجهان رنج و الم در سال هزار و شصت شش ہجری جان بجان آفرین سپرد انا لله و انا الیه راجعون

شیخ محمد افضل الہ آبادی ولادتش در شب دہم ربیع الاول سال سی و ششم از صدی یازدہم بوطن اصلش قصبه سید پور از توابع غازیپور بمنصه ظهور پیوسته در اوایل حال بجونپور آمده و از ملا نور الدین تحصیل علوم متعارفه را باتمام رسانیده تا شش ماه بدرس و تدریس علوم اشتغال داشت وقتیکه جذبه عشق الٰہی بر دل غالب آمد ترک آن وادی نموده بکالپی رفت و بخدمت میر سید محمد قدس سره مشرف شده شرف بیعت و اجازت سلاسل چشتیه و قادریه و سہروردیه و مداریه و نقشبندیه یافته باتباع شیخ خود تمام عمر تتبع سنت نبویه علی صاحبها التحیه و پیرو طریق نقشبندیه ماند حسب ایمای مرشد خود رحل اقامت باله آباد انداخته بکمال توکل بر مسند ہدایت و ارشاد نشسته مرجع انام گشت در سال ہزار و ہشتاد ہجری مسجدی باله آباد تعمیر فرموده تاریخ آن بقعه افضل یافته اند و تاریخ بنای خانقاہش که در سن ہزار و نود و دو بنا نہاده مقام افضل است با وجود مشاغل ہدایت و ارشاد بسیاری از تصانیف خود بعبارت عربی و فارسی دارد از انجمله شرح گلستان. شرح بوستان. شرح زلیخا. تذکیر و لبیدیه. شرح فصوص الحکم مسمی بالشرح الفصوص علی وفق النصوص. فتح الاغلاق. رساله عربیه و فارسیه در بحث ایمان فرعون. شرح قصاید خاقانی. سیر منظوم. شرح مثنوی معنوی وغیره اند که از انجمله مجلد منتخب و ترتیب شده وی رحمة الله علیه بعمر ہشتاد و ہفت یا ہشتاد و دو سالگی پانزدہم ذیحجه روز جمعه

سال یازدہ صد و بست و چہار ہجری جان بمشاہدۂ جانان تسلیم نمودہ ازین جہان بی بنیاد بپدرود فرمود
سال وفاتش از کان الشیخ قطبا برمی آید مدفنش بالہ آباد ہست یزار و یتبرک بعدش شیخ محمد یحیی عرف
شاہ خوب اللہ برادر زادۂ او زینت بخش وسادہ ارشاد گردید

شیخ محمد آفاق لکھنوی عارفی مجرد و محقق بلند ہمت دو فضیلت علوم ظاہر و باطن آراستہ و در طریقت
و مجاہدات صادق دم و راسخ قدم بود و وی از اکابر زادگان صوبۂ بہار ساکن موضع تلادہ مضاف پٹنہ بود
در اوائل کتب متداولہ بخدمت شیخ وجیہ الدین گوپاموی گذرانید و بعد ازان قدم بکوی فقر و فنا نہاد و
اسم و رسم سود و زیان بباد فنا بر باد دادہ و بصحبت شریف شیخ پیر محمد لکھنوی مشرف شدہ دست
ارادت بدست وی دادہ بسیاری از مشائخ وقت را دریافتہ و از خدمت شاہ مجاہد پوری نیز استفادۂ
علوم طریقت نمودہ و رسالہ مصباح الطالبین شیخ عبد الرسول گجہدری کہ خلیفہ شاہ مجاہد بود بحکم پیر
خود تعریب نمودہ و دران رسالہ جمیع اذکار و افکار مشرب علیہ قلندریہ مندرج است ہمہ را شیخ محمد آفاق
بعمل آوردہ بود الغرض بعد وفات شیخ پیر محمد قدس سرہٗ چند سال جانشین او بودہ و او از تکلفات
رسم و عادات مبرا بود و از تعلق تزویج معرا قبرش در لکھنؤ پائین پیر خود است یزار و یتبرک بہ

حاجی محمد افضل سہرندی ابن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد سہرندی دانشمند متبحر و محدث بود
بعد تحصیل علوم ظاہر مرید شیخ حجۃ اللہ نقشبندی شد و ازان بعد از شیخ عبد الاحد خلیفہ شیخ احمد سعید مستفید گشت
و بزیارت حرمین شریفین مستفیض شدہ از انجا با فیوضات و برکات بی شمار واپس آمدہ بتدریس علوم
دینی و تلقین اسرار باطنی می پرداخت مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی سند حدیث از وی یافتہ ہرچہ از شوق حاجی
بوی میرسید از ان کتب ہر فن خریدہ کردہ وقف می نمود وفاتش بسیار یازدہ صد و چہل و شش ہجری بظہور پیوست

مولوی محمد اکبر کشمیری از اکابر علمای وقت بود تا سی سال در مدرسہ محمدیہ متعلقہ جامع مسجد
بمبئی درس میداد بسیاری از تلامذۂ وی بممالک کوکن ہنوز موجود اند از انجملہ مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی
و مولوی سید عماد الدین و مفتی عبد اللطیف نامی و گرامی ہستند در سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری
رحلت فرمودہ بہ بندر بمبئی مدفون شد

ملا محمد امین کشمیری دانشمند متبحر کثیر الدرس و التصنیف بود ملا عنایت اللہ شال و ملا محسن و غیرہ
علمای کشمیر از تلامذۂ وی بیند بر شرح تہذیب و غیرہ کتب متداولہ حواشی و شروح دارد بماہ رمضان

بروز لیلۃ القدر بسال نہم از صدی دوازدہم وفات یافتہ نور اللہ ضریحہ

مولوی محمد امجد قنوجی از اکابر فضلا و اعظم علمای قنوج شاگرد رشید مولوی علی اصغر قنوجی کثیر الدرس والتالیف بود حاشیہ صدرا در علم حکمت از تو الیف شہرۂ اوست تاریخ وفاتش معلوم نہ شد

محمد بیرم خان خانخانان از اولاد مرزا جہان شاہ است بوفور دانش و سخا و صدق و حسن نطق و نیاز و انکسار گوی سبقت از ہمگنان بردہ در ابتدای حال بخدمت بابر شاہ در روسط بملازمت ہمایون شاہ نشو و نما یافتہ بخطاب خانخانانے سرفرازی یافت و در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بایام سلطنت خود در القابش فزود وی بنفسہ درویش دوست علم و صاحب حال و نیک اندیش بود بہمین سعی جلادت و حسن تدبیرش ہندوستان در مرتبہ ثانی مفتوح شد و فضلای جہان از اطراف و اکناف رو بدرگاہ آوردہ از کف بحر مثالش شاداب می رفتند و بارگاہ آسمان جاہش قبلہ ارباب فضل و کمال زمانہ را بوجود شریفش تفاخر بود لاکن ارباب نفاق مزاج بادشاہ از و متغیر ساختہ بودند ناچار روے بقصد زیارت حرمین شریفین با توابع از راہ ناگور روانہ گجرات گردیدہ براہی کہ دران انبوہی از درخت مغیلان بود میگذشت ناگاہ گوشۂ دستارش بخاری بند شدہ از سر افتاد چون این را بشگون بد سے شمارند خانخانان را فی الجملہ تغیری در بشرہ سد محمود حاجی محمد خان در بدیہہ خواند مصرع در بیابان چون بشوق کعبہ خواہی زد قدم ٭ سرزنشہا گر کند خار مغیلان غم مخور ٭ آن قبض بہ بسط مبدل گشت چون بہ پتن گجرات رسید روزی در حوض سہس لنگ در کشتی نشستہ سیر میکرد ناگاہ مبارکخان افغان نام مبارک کہ در ابتدای فتح ہندوستان خانخانان حکم بر قتل پدر او فرمودہ بود موقع انتقام خیال کردہ بوقت نماز شام کہ خانخانان از کشتی فرود می آمد با جمعی از اوباش بہ بہانہ ملاقات آمدہ بیک ضرب خنجر آبدار شربت شہادتش چشانید این واقعہ در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری بظہور پیوستہ عظام او را حسب وصیتش بمشہد بردند تاریخش چنین یافتہ اند رباعی ٭ بیرم بطواف کعبہ چون بست احرام ٭ در راہ شہید گشت نا یافتہ کام ٭ تاریخ شہادتش ز دل پرسیدم ٭ گفتا کہ شہید شد محمد بیرام ٭ خانخانان رقیق القلب و سخندان اکابر مشایخ رضی اللہ عنہم معتقد بود و ہمیشہ در مجلس شریفش سخن از قال اللہ و قال الرسول می راندند روزے در سیکرے بدیدن درویشی گوشہ نشین رفت و از معنی آیۂ کریمہ تعز من تشاء و تذل من تشاء پرسید چون درویش تفسیر نا خواندہ بود جواب نداد خانخانان خود گفت تعز من تشاء بالقناعۃ

و تنزل من کشتار یا بسوال نماز جمعه و جماعت از خانخانان فوت نمی شد لیکن به تفضیل مائل بود حافظ
محمد امین خطیب میگفت که در القاب حضرت امیر کرم الله وجهه کلمه سیفیه بیشتر از دیگر اصحاب بیفزاے
لطیفه شبے همایون شاه مخاطبه با بیرم خان داشت و در الظاهر غنودگی دست داد بادشاه او را
متنبه فرمود که هان بیرم با تو میگویم وی گفت بلی بادشاهم حاضرم اما چون شنیده ام که بملازمت بادشاهان
محافظت چشم و پیش درویشان نگاه داشت دل و نزد عالمان حفظ زبان باید کرد بنابران درین فکر بودم که
چون حضرت هم بادشاه و هم درویش و هم عالمند کدام کدام را نگاه خواهم داشت بادشاه را این ادا
از و خوش آمد و تحسین فرمود و برا دیوان اشعار بزبان فارسی و ترکیست و در منقبت حضرت امیر
کرم الله وجهه قصیده گفته که مطلعش اینست ~ شهی که بگذرد از نه سپهر افسر او ؛ اگر غلام علی نیست

خاک بر سر او ؎ محبت شه مردان مجو ز بی پدری ؛ که دست غیر گرفتست پای مادر او ؎

مولوی محمد جعفر سندیلی ابن شاه ولی الله بن شاه غلام علاء الدین بن سید سوج اسد مخدوم
زاده سندیله بخدمت مولوی اظهر علی سندیلی و مولوی دار فضل علی سندیلی و مولوی فقیه الله سندیلی و مولوی
افهام الله سندیلی و مولوی تراب علی لکهنوی تلمذ نموده برتبت تدریس و تصنیف رسیده تاریخ
سیزدهم رمضان سن دوازده صد و شصت و یک هجری در لکهنو رحلت فرمود نعشش را بقصبه سندیله

آورده در کریم باغ دفن کردند

مولوی محمد جونپوری خلف اکبر مولوی سخاوت علی عمری جونپوری مهاجر و مقیم مکه معظمه
بآبیاری تعلیم پدر خود سرو علمش بالیدگی و تازگی یافته در علم و فضل و زهد و تقوی و ورع و وعظ و افتاء و
بدیهه گوئی و حاضر جوابی و تحریر دلپذیر و تقریر پرتاثیر یگانه آوان و ممتاز بین الامثال و الاقران بود
تحریریکه در تعریف بیع املا نموده یادگار قابلیتش میدهد در عین شباب ازین عالم اسباب بحیات پدر
سابق الالقاب تاریخ دوم شوال سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری رخت هستی بسوی روضه

رضوان کشید اللهم اغفر له و لوالدیه

مولوی حکیم محمد جنید جونپوری خلف دوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری همراه والد
بزرگوار بملک حجاز تشریف فرما شده و تا حیات پدر از فیضان علمی و عملی وی مستفیض بود و بعد رحلت
پدر بجونپور آمده بخدمت مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی که مدرس مدرسه حاجی امام بخش جونپوری بود

بعض کتب درسیہ خواندہ بخدمت مفتی محمد یوسف فرنگی محلی فراغ علمی حاصل نمودہ متوجہ بتحصیل فن طبابت گشت و پیش حکیم اولاد علی کاہش مطب کردہ دران فن مہارتی و حذاقتی اکتساب نمود معہذا بدرس و تذکیر و امداد طلبہ و افتاد و تداوی مرضی مشغول می بود در عین جوانی ازین جہان فانی بسال دوازدہ صد و ہشتاد و یک ہجری بعالم جاودانی شتافت خلفی بنام مولوی محمد معروف گذاشت وی بخدمت مولوی عبد اللہ ساکن چھپرا کتب درسیہ گذرانیدہ فارغ است سلمہ ربہ

قاضی محمد جمیل برہانپوری عالم کامل و فاضل باجل مدرس مدرسہ حیدرآباد دکن بود بسال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غفر اللہ لہ

مولوی محمد حامد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد در ماہ رجب سال دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ بجایش مولوی لمعان الحق پسر مولوی برہان الحق بسجادہ نشین گردید

شیخ محمد حسن جونپوری بن شیخ حسن بن طاہر جونپوری از عرفای روزگار جامع بود میان حال و قال و بظاہر صوریہ نیز تعلقی داشت اصل نسبتش منجانب پدر بسلسلہ چشتیہ بود لیکن ربط او بسلسلہ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب آمدہ سالہا در حرم مدینہ منورہ علی صاحبہا الصلوۃ والتحیۃ مجاورت کردہ از مشائخ قادریہ حرمین بیعت و اجازت یافتہ از خوارق او مشہور ست کہ چون از خلوت می برآمد ہندو و مسلمان ہر کرا نظر بر روی او فتادی بیساختہ صدای تکبیر برآوردی و تعجب کردی از مکتوبات و رسائل مریدان بسیار اند ولادتش بجونپور و وفاتش باگرہ بود بتاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ در دہلی زیر بجی منڈلی برابر مرقد والد ماجد خود مدفون گشت قدس سرہٗ

ملا محمد حسن بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد خلف اکبر ملا قطب الدین الشہید السہالوی تلمیذ نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید در ذہن و ذکا بر برادران خود سبقت بردہ در تحقیقات معقول و منقول نظیر و مثیل خود نداشت کثیر الدرس و التصانیف بود شرح مسلم الثبوت تا مبادی الاحکام و معارج العلوم در منطق و غایۃ العلوم در طبعی و حاشیہ بر شرح ہدایۃ الحکمۃ صدر الدین شیرازی و حاشیہ شمس بازغہ و حواشی زواہد ثلثہ و شرح سلم العلوم از تصانیف انیقہ وی مشہور اند بعد مراجعت از دہلی بفرنگی محل استقامت ورزیدہ تدریس علوم میکرد گرچہ بعضی طوارق کہ نفسدہ عظیم بود و از قیام وطن مالوف مناسب ندانستہ جانب روہیلکھنڈ رخت غربت بربست و عہد نواب فیض اللہ خان

برام پور رفته در محله موسومه مدرسه اقامت گزید و در انجا نکاح ثانی بزنی غیر کفو کرده از بطن او مولوی
عبد الله و عبد الرزاق بوجود آمدند چنانچه اولاد شان از زوجه ثانیه برام پور موجود اند و زوجه سوم دختر
صفی پور بود از و پسری موسوم غلام دوست محمد متولد شده که پسرانش مولوی غلام یحیی و مولوی غلام محمد
و مولوی غلام زکریا مقیم بنارس بسرکار انگریزی بر عهده های جلیله ممتاز بودند بالجمله ملا حسن در رام پور
وفات یافته همانجا مدفون است تاریخ وفاتش بدریافت نرسیده از شاگردانش مولوی محمد مبین لکهنوی
و مولوی عماد الدین لبکنی مشهور اند

مولوی محمد حیدر لکهنوی بن ملا محمد مبین بن ملا محب الله فرنگی محلی تحصیل علم بخدمت پدر بزرگوار
خود نموده بتدریس مشغول بود و بتذکیر و هدایت خلق اشتغال ورزیده و از شاه نجابت الله مرحوم
بیعت نموده همچو والد خود مقبول خلایق بود از سرکار نواب سعادت علیخان سه روپیه یومیه کفاف
می یافت بعزم حج بیت الله روانه شده بعد قطع تکالیف سفر بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازده
صد و چهل هجری بمکه معظمه رسیده از سید یوسف بطاح مکی و شیخ عمر مکی تحصیل صحیحین کرده بماه جمادی الثانی
سوی مدینه طیبه رخت سفر بسته در انجا از علمای وقت سند حدیث حاصل نمود در آخر ماه شعبان باز
بمکه آمده قرآن شریف که در اثنای راه حفظ نموده بود بماه رمضان در بیت الله خواند و بعد ادای ارکان
حج بتاریخ بست و هشتم ذیحجه سن مذکور از مکه معظمه روانه شده بهزار خرابی بعد نوزده روز به بمبئی رسیده
قصد وطن نمود چون بحیدرآباد تقریبی داخل شد هزار روپیه ماهوار از سرکار نواب نظام برای وی
مقرر شده آنجا ماند و مولوی ظهور حسن و مولوی افضل حسن هنوز در حیدرآباد دکن موجود بودند و جاگیر
چهار هزار روپیه سالانه از سرکار نظام مے یابند کذا فی الاغصان الاربعه

شیخ محمد حیات سندهی از علمای ربانیین و عظمای محدثین عالم با عمل بود نام پدرش ملا فلاریه
از قبیله جاچر ساکن اطراف عادل پور محروسه ملک سنده شیخ محمد حیات از وطن خود بحرمین شریفین
در عنفوان شباب رفته مناسک بیت حرام دریافت و بمدینه طیبه رخت اقامت انداخت و بتوکل
اسباب معیشت ذخیره نساخت و بهمان حالت موجوده به تحصیل علوم پرداخت و بار شاگردی
مولانا ابو الحسن سندهی مقیم مدینه سکینه برداشت و علم علوم دینیه بمیامن او برافراخت و اجازت
حدیث از مولانا عبد الله بن سالم بصری یافت و تمام سرمایه عمر خود بتدریس حدیث نبوی در باخت

بروز چہار شنبہ تاریخ بست و ششم صفر سال یکہزار و یکصد و شصت و سہ ہجری رخت ہستی از دار فنا بدار بقا برداشت و طائر روحش جسد پاکش را بجنة البقیع سپرده بروضۂ رضوان نشیمن ساخت اعطاه الله الحسنات۔ فلاریہ بفای مفتوحہ اسم سنہی است چاچرید بجیم فارسی مفتوح درمیان آن الف و در آخر یای مہملہ قریہ ایست در ملک سندہ عادل پور شہریست خرد از توابع بہکر

مولوی محمد رضا لکھنوی خلف اصغر مولوی عبدالقادر لکھنوی در اوایل حال بخدمت شیخ پیر محمد لکھنوی و نیز برادر کلان خود قاضی محمد وارث تلمذ کرده و بعد فراغ از تحصیل علم ضروری بتصفیہ قلب مشغول شد در ریاضتہای شاقہ از اربعین نشفی و اسفار بعیده بزرگوار افزوده از مشائخ و فقرای وقت مستفید میشد در صحرا و بیابانہا بعبادت مولی پرداختی تا آخر بقدم تجرد و تفرد براه خشکی بزیارت حرمین شریفین مشرف شده در بلده مصر بست و دوم رمضان سن یازده صد و ہفت ہجری رحلت نموده ہمانجا مدفون گردید۔

ملا محمد رضا سہالوی پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید بعد والد خود بخدمت ملا نظام الدین برادر کلان خود تعلیم و تربیت یافتہ فراغ حاصل نموده در جنب برادر خود تدریس طلبہ میکرد از حضرت سید شاه عبدالرزاق بانسوی بیعت کرده روانہ مدینہ منوره گشت و بعد زیارت روضہ شریفہ بحج بیت الله مشرف شده بنغداد آمد و ہم در انجا جان بجان آفرین سپرد

شیخ محمد رفیق کشمیری ابن مصطفی ابن معین الدین رفیقی کنیت وی ابو الرضا بود بسال یازدہم صد و پنجاه و چہارم ہجری متولد شده فقیہ و محدث و مفسر صوفی مشرب بود عالم منقول و معقول از پدر بزرگوار خود تفقہ السنۃ تو بیگر و خال خود علامہ نور الہدی تو بیگر اخذ نمود و حدیث از عم وی بزرگوار خود شنیده و کتاب عوارف پیش نعمت الله بن رضا تو بیگر و گذرانیده و صحبت مردان بحق مستفید شد و در تصوف رسائل متعدد از و یادگار اند بروز چہار شنبہ شانزدہم جمادی الاخری سال بست و ششم از صدی سیزدہم وفات یافت

میر محمد زاہد ہروی ابن قاضی محمد اسلم ہروی کابلی در ہند متولد شده تربیت یافتہ از پدر خود و دیگر علمای ہندوستان اکتساب علوم کرده ذہن ثاقب و فکر صائب داشت در تحقیق و تدقیق گوی سبقت از سابقین ربوده و در حاضرین و لاحقین متفرد بود شاہجہان بادشاه او را بمنصب

وقائع نگارے کابل منصوب فرمود و در عہد عالمگیر بادشاہ محتسب اردوی معلی شد زان بعد عالمگیر بادشاہ حسب خواہش او مشار الیہ را بصدارت کابل مامور گردانیدہ در انجا علاوہ منصب خود افادہ علوم میداد تصانیف غرا دارد از انجملہ شرح مواقف و حاشیہ شرح تہذیب علامہ دوانی و حاشیہ رسالہ تصور و تصدیق مصنفہ ملا قطب الدین رازی و حاشیہ شرح الہیاکل اند بشہور سال یازدہ صد و یک ہجری بکابل وفات یافت

مولوی محمد باقر مدراسی متخلص باگاہ حلش زنجا پر پرست بسال پنجاہ و ہشتم از صدے دوازدہم ہجرت در ویلور متولد شدہ بمدراس نشو و نما یافتہ پیش مولانا سید ابو الحسن قربی علوم ظاہر اکتساب نمودہ عالم علوم عجیبہ ماہر فنون غریبہ گشت در شعر گوئی و ادب عرب ید طولی داشت گوئید شافعی المذہب بود ممالک مدراس و کرناٹک بفیوض ظاہر و باطن او پرست بست و چہارم ذیحجہ سال دوازدہ صد و بست ہجری رحلت فرمودہ بخاک مدراس مدفون گشت **تصانیفش** تنویر البصیر نفایس النکات القول المبین الدر النفیس دیوان اشعار عربی النفحۃ العنبریہ کشف الغطا اتحاف السالک جلاء البصایر تبیین الانصاف النقول البدیعۃ الحجۃ البدیعۃ ریاض الجنان روضۃ الاسلام وغیرہا

مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری جامع الفضائل و الکمالات عامل الاحادیث الآیات محی السنن و الحسنات ماحی الشرک و البدعات ابو رجا محمد زمان خان تغمدہ اللہ بالرحمۃ و الغفران مدرس مدرسہ حیدر آباد و استاد سید محبوب علیخان نظام الملک رئیس حال بود با فرقہ مہدویہ عصوبتی داشت فرقہ مہدویہ پیروی سید محمد جونپوری مدعی مہدویت میکنند و بممالک ڈھونڈھار و گجرات و حیدر آباد دکن اکثری ازین فرقہ ضالہ سکونت ورزیدہ بفرق دیگر اسلام تعصب دارند تا اینکہ مرتکب خونریزیہای مسلمانان شدند القصہ مسمی سید عیسی عرف عالم میاں مہدوی حیدر آبادی سرگروہ آن فرقہ رسالہ کشف الحجب و دلیل متین و ثلاثیہ ہر سہ رسائل مؤلفہ خود بسال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری در رسالہ رد شبہات الفتاوی در رد فتوی ابن حجر مکی و غیرہ ائمہ مذاہب اربعہ و رسالہ معارضۃ الروایات بعد از یکسال طبع کنانیدہ باطراف و اقطار ہندوستان شتہر و منتشر کرد مراہم تا نفع نماند رسائل مذکورہ و رسالہ دیگر متضمن معتقدات و معمولات خود تالیف نمودہ

مع رقعہ بخدمت قاضی دلاور علی حاکم دار القضای حیدرآباد از دست خود پیش کردہ مضمون رقعہ اینست کہ این رسائل مذکورہ محض بنابر دریافت حق باطراف بلاد منتشر کردیم و بخدمت علمای آفاق رسانیدیم و مدتی انتظار کشیدیم لیکن ہنوز علمای وقت از جواب ساکت اند لہذا بخدمت سامی پیش نمودہ اگر خطای بنظر آید حسبۃً للہ مارا مطلع باید فرمود کہ ما یان رجوع بحق نمایم ورنہ اعانت و امداد تصدیق داقرار ما یان نمایند فقط قاضی موصوف رقعہ در رسائل مذکورہ بہ معیت عالم میان مسطور پیش مولوی محمد زمان خان فرستاد ہر چند کہ وی علیہ الرحمۃ والغفران از ہمچو منازعات و مناقشات کنارہ کشی میکرد تا ہم نظر بہ حمیت اسلامی و غیرت ایمانی اشہب قلم حقیقت رقم را در میدان رد و قدح رسائل مذکورہ جولان داد و نیز از اقوال مسلمہ آن فرقہ دعاوی باطلہ اوشان را مردود و مطرود فرمود کہ مجتہدان آن فرقہ بجوابش سر بزانوی سکوت نہادہ غریق لجۂ ندامت شدند نام آن رسالہ ہدیہ مہدویہ است ہرگاہ رسالۂ مذکور بعالم میان مجتہد مہدویہ و مصنف رسائل مردودہ رسید بجواریان خود گفتہ ہر کسیکہ مولوی محمد زمان خان را قتل خواہد کرد او را دو مکان مروارید و چہار درخت خرما در بہشت خواہم داد بشنیدن کلام ابلہ فریب جوانی بست و دو سالہ از ان فرقہ منتظر موقع بود ہرگاہ نواب مختار الملک بہادر بتقریب ملاقات پرنس آف ویلز روانہ کلکتہ شدہ آن بی مغز شہر حیدرآباد را از حاکم بیدار مغز ہمچو باغ خود خالی یافتہ ہرگاہ وقت شام روز سہ شنبہ ششم ذیحجہ سال دوازدہ صد و نود و دو ہجرے مولوی صدر الذکر حسب معمول خود بمسجد تشریف آوردند بعد ادای نماز مغرب دو زانو نشستہ آغاز تلاوت قرآن مجید کردند آن شقی ممدوح الذکر را اسلام کردہ از پس پشت بضربۂ کنار مجروح ساخت کہ آن مرحوم سر بہ مصحف مجید نہادہ شربت شہادت چشید و خون آن جانباز راہ خدا برآیۂ کریمہ فانظر کیف کان عاقبۃ المفسدین چکید ہر چند تجسس نمودند سراغ قاتل نرسید سرخیل مہدویان بکوشک سفارت انگریزی خزید و بر جنازۂ آن مرد ربانی کثیر از مسلمانان و جم غفیر از دینداران گرد آمدند کہ چہار دہ جماعت متفرق نماز جنازہ ادا کردہ بصحن مدرسہ او بحیدرآباد مدفون کردند شعرا آن وقت قطعات تواریخ این واقعہ بنظم آوردند از ان جملہ قطعہ تاریخ نوک ریز خامۂ یکے محمد عبد الرحمٰن خان شاکر تخلص و مالک مطبع نظامی زیب ترقیم می یابد و ہو ہذا محمد زمان خان زحکم قضا ٭ بجرم شہادت چو شد آشنا ٭ ہمین مصرعہ سال شاکر نوشت ٭ عبای شہادت زحق شد عطا ٭

ایضاً بگو چون علی شد بمسجد شہید ؛ از منشی عنایت حسین بردن رفت از جسم چون جان جان ؛ عنایت بگو شد چو عثمان شہید

سرہندی **شیخ محمد سعید سہرندی** ابن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی ابن عبد الاحد سہرندی ملقب بود بخازن الرحمۃ دانشمند متبحر فقیہ و محدث بود علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود آموختہ حاشیہ بر مشکوٰۃ المصابیح نوشتہ در یکہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود

ملا محمد سعید سہالوی پسر دوم ملا قطب الدین الشہید بعد شہادت پدر خود با محمد رضا ولی جہت استغاثہ و داد رسی بحضور محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بولایت دکن رفتہ از بارگاہ شاہ موصوف فرمان معافی فرنگی محل کہ از اکنہ مشہورہ بلدۂ لکھنؤ بود حاصل نمودہ و مراجعت بوطن کردہ بذریعہ اہالیان نزول تعمیل فرمان مذکور بر فرنگی محل قبضہ نمودہ ہمہ فرزندان ملای شہید را در آنجا مقیم ساخت بعد چندی مرۃ بعد اولی بغرض استحکام فرمان معافی فرنگی محل وغیرہ بخدمت بادشاہ روانہ شدہ بحصول اسناد دیگر کامیاب شدہ آنرا روانہ وطن کردہ بمکہ معظمہ رفتہ بحوق عوارض جسمانی ازین عالم فانی بملک جاودانی خرامیدہ **نزول** املکہ لاوارث و منقطع النسل را بمحاورہ اہل قدر لکھنؤ گویند

مولانا محمد سعید بدایونی ابن محمد شریف بن محمد شفیع بدایونی ازاجلہ علمای وقت و اکابر اولیای بدایون بود بیعت بدست شاہ کلیم اللہ جہان آبادی کہ مزار پر انوارش در دہلی است داشت و از فیض ظاہر و باطن وی حالی کامیاب بود چہارم ذیقعدہ سن یازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود از وی دو خلف الصدق مولوی محمد لبیب و مولوی عبد الحمید عقب باند قدس اللہ سرہ السامی

حکیم محمد صبر و رساکن احمد آباد نارہ تخلص صبر و ابن حکیم حضور احمد طبع سلیم و ذہن مستقیم داشت تعلیم سبحی پیش مؤلف اوراق یافتہ اکثر اشعار نعتیہ میگفت قصہ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ منظوم از و یادگارست فتوح الشام را بہ بحر متقارب می نوشت کہ پیغام اجلش در رسید و بعنفوان شباب بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری ازین جہان در گذشت چند اشعار نعتیہ تضمین کلام سعدی کہ خاتمہ منظومات اوست بطور یادگار حوالہ قلم مے شوند در حقیقت نام و نشان خود بجز عشق نبوی صلعم دیگر نگذاشت

وهو هذا

ای نور خدا عجب حسینی — رحمت ز برائے عالمینی
محبوب زمان و هم زبینی — الله الله چه مه جبینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم که نازنینی

آگه ز علوم اولینی — واقف ز رموز آخرینی
کحل از پئے دیدهٔ یقینی — اے بعثت مکی و مدنی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم که نازنینی

واللیل ز گیسوے تو تعبیر — والشمس ز روی تست تفسیر
نون از پئے ابروی تو تقریر — ای مهر سپهر عز و توقیر

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم که نازنینی

ای باعث خلقت دو عالم — وی موجب فخر نوح و آدم
منظور نگاهِ رب اکرم — هستی پئے ریش سینه مرهم

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم که نازنینی

ای سرمهٔ دیدهٔ تو لاشه — ای غازه چهرهٔ تمناشه
بر روے تو دیدهٔ تماشا — باز است تو نیز دیده بکشا

گر بر سر چشم من نشینی
نازت بکشم که نازنینی

ای مجلسه نشین محمل نور — ای شمع ضیاے شعلهٔ طور
از نور تو عالم است معمور — ای مردمک دو دیدهٔ حور

	گر بر سر و چشم من نشینی نازت بکشم که نازنینی		
زلفت پی عاشقان جانباز پیشت ہمہ دلبران طناز		زنجیر پاست اے ہمہ ناز ہستند بدین ترانہ دمساز	
	گر بر سر و چشم من نشینی نازت بکشم که نازنینی		
زلفت تو بلائے جان سرور عشقت نام و نشان سرور		درد تو دوائے جان سرور نامت ورد زبان سرور	
	گر بر سر و چشم من نشینی نازت بکشم که نازنینی		

اوستادی مولانا محمد شکور مچھلی شہری ابن شیخ امانت علی جعفری در علوم عقلیه و ادبیه شاگرد مولانا رشید الدین خان دہلوی و در حدیث و تفسیر مستفید خدمت مولانا شاه عبد العزیز دہلوی بودند ہموارہ بمناصب جلیلہ از سرکار انگریزی امتیاز داشتند ہنگامیکہ بفتح پور ہنسوه رونق افروز عہدۂ صدر الصدور بودند مؤلف ہیچمدان بنعال برداری تلامذۂ مولانا کامیابے حاصل کرد بسال ششتم از صدی سیزدہم مولانای ممدوح حق تقاعد قبول فرمودہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند این حقیر نیز ہمراہ رکاب بمچھلی شہر رفتہ کتب متوسط درسیہ بخدمت فیضدرجت می گذرانید مولانا ممدوح تمام عمر شریف بدرس علوم صرف فرمودند کتب درسیہ بلا معائنۂ کتابی بحالت چہل قدمی درس میدادند بتالیف و تصنیف توجہ نداشتند دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ بست دیکم ذیحجہ یوم سہ شنبہ سال سیزدہ صد ہجری از دار فنا بدار بقا شتافتند انا للہ و انا الیہ راجعون ولادت ممدوح بسال دوازدہ صد و یازدہ ہجری بظہور پیوستہ از لفظ تاریخ سال ولادت باسمی آید ازین حساب عمر شریف بہ نود و نہ سال رسیدہ باشد غفر اللہ لہ مچھلی شہر قصبہ ایست از توابع جونپور

مولوی محمد شبلی اعظم گڈھی مصنف رسالہ اسکات المعتدی فی انصات المقتدی

و حل النعام وغیرہ است جملہ کتب درسیہ متداولہ پیش مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی گذرانیدہ
الکنون بمدرسۃ العلوم علی گڈھ بمنصب مدرس اول قیام دارد سلمہ اللہ تعالی تصانیفہ المامون
تاریخ زمانہ مامون الرشید خلیفہ عباسیہ بغداد الجزیہ دربیان حقیقۃ جزیہ گذشتہ تعلیم در اظہار
کیفیت تدوین علوم مسلمانان سلف و اسامی مدارس قدیمہ شان صبح امید دربیان حالات موجودہ
اسلام سیرۃ النعمان تواریخ عمری امام ابوحنیفہ قصاید و غزلیات عربی فارسی

مولوی محمد شبلی جونپوری خلف سوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری بست و نہم شعبان
سال دوازدہ صد و شصت و سہ ہجری تولد یافتہ ہنگام ہجرت فرمودن پدر بزرگوار خود نہایت
صغیرالسن بود بدیں وجہ از رفتن مکہ معظمہ قاصر ماند پیش جد مادری خود قاضی ضیاء اللہ صدر الصدور
مرحوم بنازونعمت تعلیم و تربیت یافتہ بمقام جونپور از حافظ نعمت اللہ ساکن سرای میر حفظ قرآن مجید
نمودہ کتب درسیہ فارسیہ از بعض اعیان جونپور خواندہ تحصیل علوم عربیہ عنان عزیمت تافتہ مختصرات
صرف و نحو وغیرہ از تلامذہ مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تحصیل کردہ باندک زمانے بخدمت
مفتی موصوف الذکر تمامی کتب درسیہ متداولہ خاندان نظامیہ بہ تحقیق و تدقیق تمام کردہ وسند
فضیلت مفتی محمد یوسف از دست خاص بوے عطا فرمودہ و علم باطن بخدمت مولوی سید
خواجہ احمد نصیرآبادی کہ از تلامذۂ پدر بزرگوار وی بود آموختہ و اجازت کتب احادیث از مولوی
سید نذیر حسین تلمیذ مولانا محمد اسحاق دہلوی یافتہ بحصول سند ممتاز گشت و بسال دوازدہ صد
ہشتاد و شش ہجری بمعیت جد مادری و مربی خود قاضی ضیاء اللہ از زیارت حرمین شریفین
مشرف گشتہ بوطن مالوف معاودت فرمودہ جانشین پدر خود است و بمدرسہ قرآنیہ جامع مسجد
بتذکیر خلائق می پردازد سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الی ما یتمناہ۔

مولوی محمد شفیع بدایونی از اجلۂ علمای عہد سلطنت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ است
سلسلہ نسبتش بامیر المومنین سیدنا عثمان ابن عفان رضی اللہ عنہ منتہی میشود و ہو مولوی محمد شفیع
ابن شیخ مصطفی بن عبدالغفور بن عزیز اللہ بن کریم الدین بن قاضی محمد بن شیخ معروف بن شیخ
دودو بن عبدالشکور بن محمد راجی بن قاضی سعدالدین بن قاضی القضاۃ قاضی رکن الدین الملقب
بہ شمس الحق بن قاضی دانیال ابن شیخ شہید بن شیخ ابراہیم بن شیخ اسحاق ابن عبدالکریم بن

شیخ شریف بن نور اللہ بن عبد الحی بن شیخ محمد فردوس بن شیخ انیس بن شیخ رافع بن شیخ عبد الکریم بن عبد الرحیم بن عبد الرحمن بن ابان بن سیدنا عثمان بن عفان الاموی القرشی رضوان اللہ علی من اتبع الہدی شہم قاضی دانیال از عراق بہند قدوم آوردہ بتقضای بدایون مباہات یافتہ بہمد انجا سکونت پذیرفتہ از اولاد امجادش شیخ مصطفےٰ است کہ در علم تصوف یگانۂ روزگار خصوصاً در حل غوامضات کتب شیخ محی الدین عربی مشار الیہ علمای کرام بود پسرش مولوی محمد شفیع از ارشد تلامذ ویست کہ عمر گرانمایہ خود بدرس وتدریس بسر بردہ بعمر ہفتاد درہ سالگی روز جمعہ بست ودوم شوال از آخر صدی یازدہم یا اوائل صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمود ودو خلف الصدق عقب خود گذاشت یکے مولوی محمد شریف دوم خطیب عبد اللطیف

محمد صدیق لاہوری ابن محمد حنیف ابن محمد لطیف فقیہ ومحدث وادیب بود والد ماجد وی از کابل بلاہور آمدہ امامت مسجد وزیر خان میکرد صاحب ترجمہ بروز دوشنبہ تاریخ بست ونہم محرم سال یازدہ صد وبست وہشت ہجری در لاہور متولد شدہ چون بپنج سالگی سید مولانا محمد عابد صاحب تعلیقات تفسیر بیضاوی رسم تسمیہ خوانی وی ادا کرد وبعد حفظ قرآن مجید بخدمت مولانا محمد عابد ومرزا مہر اللہ وملا حفیظ اللہ ومولوی عطاء اللہ وملا ظہور اللہ وملا شہریار وغیرہم علوم متداولہ تحصیل کردہ وسند حدیث از شیخ یحیی ابن صالح مکی مدرس مسجد الحرام وشیخ ابو الحسن سندہی مدنی مدرس مدینہ منورہ بسال یازدہ صد وہفتاد یافتہ تصانیف بسیار دارد ودر یازدہ صد ونود ودو ہجری رحلت نمود۔ تصانیفہ۔ سلک الدرر بصنعت اہمال در سیرت نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ۔ مدار الاسلام فی علم الکلام۔ شروط الایمان۔ القول الحق فی بیان ترک الشعر والحلق۔ درر التعسف۔ ہدم الطاغوت فی قصۃ ہاروت وماروت۔ مدد حدیقۃ الثقلین فی شمائل ال... شرح النفحات الباہرہ فی جواز القول بالخمسۃ الطاہرہ۔ ازالۃ الفسادات فی شرح مناۃ۔ تبییض الورق فی تبیین الحق۔ جامع الوظائف۔ لقطۃ الحطب۔ مزیل الاحزان۔ زبدہ جامع طب احمدی۔ ترجمہ فقہ محمدی۔ ہدیۃ الانام وغیرہ

محمد صدیق برہانپوری از علمای دکن کنیتش ابو بکر لقب وی محی الدین بن حا... الزبیری البرہانپوری است از تصانیف او رسالۂ قوامات است کہ دران یک با...

وخاتمہ ترتیب دادہ مسائل احتضار و تجہیز و تکفین و غیرہ متعلقات میت بیان کردہ دیدہ شد کہ خالی از زوائد نیست زمانۂ وفاتش بدریافت نرسید

شیخ محمد طاہر پٹنی نامش جمال الدین محمد ابن طاہر است و بہ محمد طاہر شہرت دارد بسال نہصد و چہاردہ ہجری در بلدۂ نہر والہ گجرات متولد شدہ اولاً از مولانا مدھ و مولانا شیخ ناگوری و مولانا برہان الدین سمہودی و مولانا یداللہ سوہی اکتساب علوم کردہ فارغ التحصیل شد بعد درسن نہصد و چہل و چہار ہجری بسوی حجاز رخت سفر بست و بشرف زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً مباہات اندوختہ دران دیار پر انوار از شیخ عبد المعز زبیدی و سید عبداللہ عدنی و شیخ عبید اللہ حضرمی و شیخ جاراللہ مکی و شیخ ابن حجر مصری ثم المکی صاحب صواعق محرقہ و شیخ علی مدنی و شیخ برخوردار سندہی و شیخ علی بن حسام الدین المتقی و شیخ ابو الحسن بکری مکی و غیرہ تحقیقات دا ستناد فن حدیث نمودہ دست ارادت بدست شیخ علی متقی دادہ در فضل و کمال کامل و مکمل گشت و از انجا بخیر و برکت بوطن مالوف باز آمدہ بافادہ و تدریس مرجع طلبہ علوم شد چون ذات شریفش آمر بالمعروف و ناہی عن المنکر بود در قلع و قمع بیخ بدعت و منکرات عموماً بنہایت سعے کوشید خصوصاً در ازالہ بدعات ہم قوم خود کہ ہمہ بوہرہ بودند و مذہب مہدویہ اسمٰعیلیہ داشتند ہمہ تن مستعد بود و نیز عہد کردہ تا وقتیکہ نقش بدعت و ضلالت از قوم خود زائل نگرداند عمامہ بر سر خود نہ بندد و حسب وصیت مرشد خود شیخ علی متقی مداد از دست خود حل کردہ بامداد کتب نویسی طلبہ را مید اد و بحالت درس نیز دستش از حل نمودن سیاہی باز نمی ماند چون جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بسال نہصد و ہشتاد ہجری مرز بوم گجرات را مخیم سرادقات خود ساخت شیخ ہم بشمول علماء وقت ببارگاہ شاہی تقرب یافت بادشاہ سبب ترک عمامہ بستن پرسید وی رحمۃ اللہ علیہ سبب آنچنانکہ گذشت بیان نمود اکبر بادشاہ از دست خاص عمامہ بر سرش بست و فرمود کہ نصرت دین متین بذمۂ من است شما در ازالہ بدعت کوشید خان اعظم مرزا عزیز کوکہ برادر رضاعی اکبر شاہ کہ حاکم گجرات بود تا ایام حکومت خود ہمہ تن مددگار شیخ بود ہرگاہ مرزا عزیز کوکہ معزول شدہ بجالیش عبد الرحیم خان خانان شیعی منسوب گردید فرقہ بواہیر اسمٰعیلیہ کہ مجانست بمذہب اہل تشیع دارند قوی باز و شدند شیخ مایوس شدہ عمامہ از سر خود جدا کردہ جہت عرض حال بپیشگاہ بادشاہ جانب آگرہ روانہ شد گروہی از بواہیر

اسمٰعیلیہ در پے او روان شدند ہرگاہ شیخ بنواح اوجین بمنزلی کہ ما بین اوجین و سارنگ پور واقع است
رسیدہ گروہ اشقیا فرصت یافتہ او را شہید کردند این سانحہ بسال نہصد و ہشتاد و شش ہجری وقوع
یافتہ ہمراہیان شیخ نعش وی را بہ پٹن آوردہ در مقابر بزرگانش بخاک سپردند شکر اللہ سعیہ وجزاہ اللہ
جزاء شیخ علیہ الرحمۃ در فن حدیث تالیف مفیدہ دارد از انجملہ کتاب مجمع بحار الانوار ہست در لغت
حدیث کہ فی الحقیقۃ بجای خود شرح صحاح ستہ می تواند شد دیگر مغنی در تصحیح اسماء الرجال بلا تعرض بیان
احوال بغایۃ مختصر نوشتہ و تذکرۃ الموضوعات در بیان احادیث موضوعہ و قانون الموضوعات فی
ذکر الضعفاء والوضاعین نیز از تصانیف وی است بوہرہ بر وزن جوہرہ لفظ ہندی بمعنی تاجر مشتق از
بیوہار بیای موحدہ مکسورہ و یای تحتانی مجہولہ ساکن مخلوط بواو و ہای ہوز و الف و رای مہملہ
بمعنی تجارت قومی است در دکن کہ ہمہ تجارت پیشہ اند با خود ہا رابطہ معاضدت و اتحاد دارند و اغنیای
شان فقرای خود را اعانت کنند رئیس شان در بمبئی فی زماننا ملا نجم الدین است کہ شفقت پدرانہ
بہ جمیع بوہرہ مرعی دارد و این گروہ مہدویہ اسمٰعیلیہ اند و خود را پیرو محمد المہدی بن عبد اللہ بن احمد
بن محمد بن اسمٰعیل بن جعفر صادق رض دانند و محمد بن عبد اللہ را مہدی آخر الزمان گویند و بغایت تعصب
مذہبی دارند و اسمٰعیلیہ چند فرقہ ہستند داؤدیہ و اسحاقیہ کہ سوائے دکن ہندوستان در ممالک
یمن والموت و مغرب و ایران و قہستان یافتہ مے شوند مگر بوہرہ اسمٰعیلیہ بالخصوص بدکن ہند
سکونت دارند فرقہ مہدویہ کہ خود را پیرو محمد جونپوری گویند اکثر اہل این مذہب بممالک جی پور و
حیدر آباد دکن قیام پذیر اند و فرق درمیان مہدویہ اسمٰعیلیہ و مہدویہ جونپوریہ اینست کہ مہدویہ
اسمٰعیلیہ میلان بہ تشیع دارند و مہدویہ جونپور مائل بہ مذہب اند نہروالہ محرف النہلوارہ
نام سابق شہر پٹن است **پٹن** بفتح بای فارسی و تای ہندی مفتوح مشددہ در آخر نون بملک
گجرات دکن شہریست کہ بزبان باستان مقر حکومت راجگان ہنود بود

مولوی محمد ظاہر بن سید غلام جیلانی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید محمد آیت اللہ
بن سید شاہ محمد علم اللہ حسنی الحسینی القطبی النقشبندی از اولاد امام ہمام حسن المثنی بن سبط الاکبر امام الانام
حسن ابن علی ابن ابی طالب عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم اصل آبای کرامش از مدینہ طیبہ
مولد و مسکنش تکیہ شاہ علم اللہ من محلات رای بریلی ملک اودہ است ولادت با سعادتش بسال یازدہم

صد و نود و هشت هجری واقع شده وی رحمة الله علیه کتب درسیه از عم بزرگوار خود مولوی سید
قطب الهدی تلمیذ رشید مولانا شاه عبد العزیز محدث دهلوی خوانده تکمیل علوم بخدمت مولوی
عبد الجامع سید نپوری نموده جامع کمالات گشت وبیعت طریقه بر دست سید احمد مجاهد کرد که ذکرش
پیش ازین ثبت اوراق شده ونیز باستحصال خرقه خلافت طریقه چشتیه و قادریه ونقشبندیه مجددیه
ومحمدیه مستفیض گردید واز هدایت وارشاد وتعلیم طریقه وتصنیف وتالیف عالمے را منور فرمود
تصانیف شریف او در تصوف وعقائد ومحاکمات سنت وبدعت مثل خیر المسالک وتحریم الحرام
وقاطع البدعة ورساله دربیان وحدت وجود ووحدت شهود وکتابی دربیان فتوحات شام
وغیر ذلک بزبان فارسی وارد وبکمال متانت وسلالت نافع ومفید بترتیب احسن واقع شده اند
حضرت ایشان باوجود مشغله تصنیف وتالیف وافتا وتدریس ووعظ وهدایت ومواظبت و
ظائف گاه گاه بنظم نیز می پرداختند شعر ایشان در هر زبان فارسی وارد و هندی خیلی خوب و
ذوقی مرغوب دارد هنگامیکه صاحب ترجمه علیه الرحمة بنابر تعلیم پسران باندهی دین بنده بهادر
دیوان ریاست ریوان بمقام ریوان رونق افروز بود مسود اوراق اکثر اوقات شرف
قدمبوسیش مے یافت درحقیقت حضرت ایشان یادگار سلف صالحین بودند چندی از سکنه
ریوان دست ارادت بدامان بیعتش داده اند وبرخی از ٹهری وهولی طبع زادش بالیسته بعض
سرود سرایان ریوان محفوظ است مولوی سید فخر الدین احمد سلمه ربه ابن البنت حضرت
ایشان درکتاب مهر جهانتاب اکثری ازان نقل فرموده وباقی حالات شان مولوی سید محمد عبد الحی
خلف الصدق مولوی سید قمر الدین احمد صدر الذکر در نزهة الناظر مشرحا تحریر فرموده مولوی
ولی الدین نصیرآبادی مرید ایشان بودند ومولوی محمد صادق غازیپوری ومولوی لطف الله
مناظر صاحب تفسیر مظهر العجائب ومولوی فخر الدین احمد ابن البنت حضرت ایشان از ایشان
اخذ علوم کرده اند وفات شریفش در سن دوازده صد و هفتاد و هشت هجری بعارضه فالج
در رای بریلی وقوع یافته آه سید محمد ظاهر ماده تاریخ وفاتش یافته اند رضوان الله علیه وعلی اسلافه

محمد جونپوری مدعی مهدویت در سیادتش ومشیختش ارباب تواریخ اختلاف کرده اند مولف
سیر المتاخرین ناقل است که سید محمد جونپوری ابن سید بده اویسی از فراوان روحانیت

فیض برگرفته و بر صوری و معنوی علوم حاوی بود از شوریدگی دعوے مهدیت کرد بسیاری مردم
بروگرویدند و بسا خارق از و برگزارند انتهی مولوے محمد زمان شاہجہان پوری در ہدیہ مهدویہ از
مطلع الولایت و شواهد الولایت و پنج فضائل و تذکرۃ الصالحین وغیرہ کتب معتبرہ فرقہ مهدویہ نقل
کردہ شیخ جونپور کہ ویرا مهدویان میران سید محمد مهدی موعود میگویند ابتدائش چنین ہست کہ در بلدہ
جونپور شخصی سید خان نام داشت از وے دو فرزند بوجود آمدند یکی احمد دوم محمد ہمان شیخ جونپور است
کہ بسال ہشتصد و چہل و ہفت ہجری متولد شدہ نام مادرش بی بی آغا ملک بود مهدویان بجہت
ادعای مهدویت نام والدین او را میان عبداللہ و بی بی آمنہ مقرر کردند چون عمرش بچہار سال و چہار
ماہ و چہار روز رسید سید خان پدرش اشراف و اعیان جونپور را بہ تکلف تمام ضیافت کردہ از
زبان شیخ دانیال جونپوری کہ از مشائخ وقت بود رسم تسمیہ خوانی ادا کنانیدہ ویرا جہت تعلیم بشیخ دانیال
مرقوم بسپرد شیخ جونپور و برادر کلانش احمد بخدمت شیخ دانیال حاضر بودہ باکتساب علوم می پرداختند
چون شیخ جونپور طبع بلند و ذہن دل پسند داشت بعمر ہفت سالگی ز حفظ قرآن مجید و بدوازدہ سالگی
از علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ و از آنجا کہ در موشگافی دقائق علمیہ دلیر و در مباحثہ بچو شیر بود شیخ
دانیال جونپوری و علمای دانا پور ویرا بلقب اسد العلما یاد میکردند شیخ جونپور اولاً بسلسلہ چشتیہ نسبت
ارادت بشیخ دانیال دادہ ہنگام شباب قدم در ساحت فقر نہاد مردم زمانہ باعتقاد تمام بوی
گرویدند سلطان حسین حاکم دانا پور کہ باج گزار دلیپ رائے مرزبان گوڑ بود برابطہ اعتقاد بدو پیوستہ
و در بیشتر مہمی ویرا بہ خود می برد بالجملہ شیخ جونپور سلطان حسین را از اطاعت دلیپ را و باز
داشتہ مستعد جنگ و جدال گردانید سلطان حسین بجمعیت سی ہزار سوار جنگی مع شیخ جونپور روانہ
جانب گوڑ شد و یکہزار و پانصد سواران مجرد کہ بفوج براگیان نامزد بودند در رکاب شیخ داشتہ
دلیپ رائے بمجرد شنیدن خبر خروج بسلطان حسین مقابل گشت سلطان حسین بوجہ کمی فوج خود
منہزم شدہ پس پا گردید لیکن شیخ جونپور قدم استقلال از آنجا نجنبانید و بپانزدہ صد سواران براگیان
بر دلیپ راو حملہ آوردہ بیک تیغ او را دو پارہ کرد دلش از تنورہ بدن بدر افتاد میگویند کہ بر دلش
صورت بتی کہ او را دلیپ رائے می پرستید منقوش بود این واقعہ موجب ازدیاد جذبہ شیخ گشت
کہ ہرگاہ معبود باطل را چنین اثر است معبود حق را چہ خواہد بود شیخ جونپور تا دوازدہ سال دران

جذبہ بیہوش ماند چون ازآن افاقہ یافت ترک وطن کردہ مع زن و فرزند و مریدان چند از راہ نیستان دانا پور بجہان گردی رو نہاد درین سفر بی بی الہدینی زوجہ شیخ و سید محمود فرزندش و شیخ بہیکہ و میان دلاور نو مسلم ہمشیر زادہ ولیپ راو مقتول ہمراہ شیخ بودند ہمدران نیستان الہامات مہدویت خود مرتبہ اول ظاہر کردہ کہ رفقایش تصدیق آن کردند رفتہ رفتہ بشہر چندیری رسید درانجا مردم آن مرز بوم بتذکیر و بیانش ہجوم آوردند و مشایخ آن دیار بر و حسد بردند و جبرًا ازانجا اورا بدر کردند شیخ با تبعہ خود بشہر مندو دار السلطنت مالوہ آمدہ غلغلہ وعظ او گوش زد عالمیان گشت سلطان غیاث الدین بادشاہ مالوہ کہ دران ہنگام بحکم پسر خود سلطان نصیر الدین بجولانہ زرین مقید بود شیخ را بعطای انعام کثیر مرفہ الحال ساخت و یکی از امرای سلطان غیاث الدین الہداد نام کہ بفضیلت علمی و شعر گوئی شہرت داشت ترک دنیا کردہ ہمراہ شیخ گشت مہدویان اورا خلیفہ ششم میدانند مرثیہ شیخ جونپوری و دیوان مہمل و رسالہ بارامانت و رسالہ ثبوت مہدویت از تصانیف اوست و صاحب دیوان مہری ابن خواجہ طہ شاگرد ہمین الہداد است بالجملہ شیخ جونپور از مندو تختگاہ مالوہ بشہر چاپانیر عاصمہ گجرات دکن آمدہ بمسجد جامع فرود آمد شہرہ وعظ و ترک و تجردش آفاق را بر گرفت سلطان محمود بیگڈھ بہای موحدہ مکسورہ یای تحتانی مجہول و کاف فارسی و دال ہندی مخلوطہ بہا لقب سلطان محمود گجراتی ہست و در تلقب سلطان مذکور بدین لقب دو وجہ بیان کردہ اند یکے آنکہ بروتہای سلطان مانند دو شاخ گاو سطبر و بیچدار بودند و بزبان گجراتی این چنین گاو را بیگڈھ گویند دوم بی بزبان گجرات عدد دو را گویند و گڈہ قلعہ را چون فتح قلعہ جونا گڈہ و چانپانیر بدست سلطان روی نمود بنابران ویرا بیگڈہ می گفتند مرات احمدی مرزبان گجرات خواست کہ حاضر مجلس شیخ شود مگر بممانعت علمای وقت ازان ارادہ باز ماند میان نظام کہ بمسجد اسلام خان طالب علمی بود بحلقہ مریدانش در آمدہ ہمراہش گردید و ہمانجا بی بی الہدینی زوجہ کلان شیخ مذکور وفات یافتہ زیر قلعہ مدفون گشت شیخ جونپور ازانجا براہ برہانپور و دولت آباد بشہر احمد نگر مطیہ سفر خود نشاند احمد نظام الملک بادشاہ آن دیار با عتقاد تمام پیش آمدہ ازان بعد بزمانہ شاہی مالک برید بشہر بیدر رسید شیخ مومن و ملا ضیاء و قاضی علاء الدین دست ارادت بدو دادند شیخ جونپور ازانجا بگلبرگہ رسیدہ بعد زیارت سید گیسو دراز قدس سرہ براہ رای باک

برسی وا پہول رسید و بسواری مرکب تری عازم بیت الله شد بهر گاه بحرم محرم رسید بیادش آمد که
درمیان رکن و مقام ابراهیم خلائق بر دست مهدی موعود بیعت خواهد کرد زبان خود را به کلمه من اتبعنی
فهو مومن گویا ساخت میان نظام و قاضی علاء الدین آمنا گفته دست بدستش داده گفتند که دو گواه
بسند این واقعه بسال نهصد و یک هجری بظهور پیوسته و بعد معاودت از مکه معظمه بمسجد تاج خان
سالار واقع احمد آباد گجرات رخت اقامت انداخت بتذکرہ دعوت پرداخت ملک برهان الدین و
ملک گوهر داخل جرگه مریدانش شدند و همدرین مسجد بسال نهصد و سه هجری بمجمع عام دعوے
مهدویت کرده این دعوی دوم است علما و مشایخ گجرات بسلطان محمود گفتند که شیخ جونپوری وعظ
خود حقایق و معارف خلاف شرع شریف بیان می نماید سلطان حکم اخراجش صادر فرمود شیخ
از انجا بدیهه سولاسانبج منزل گزین گشت میان نعمت که رهزنی سفاک بود بجرم قتل یکے
حبشی گریخته بدو پیوسته دست ارادت بدست شیخ داده بجرگه رفقایش در آمد بالجمله شیخ
جونپوری از سولاسانبج بشهر نهرواله گجرات که آنرا پٹن هم گویند بر لب حوض خان سرور فرود آمده
میان خوندمیر و اقربایش در آن مقام بسلک ارادت منسلک شدند در انجا نیز همان آش بکاسه
پیش آمد یعنی فرمان ثانی از بارگاه سلطانی جهت اخراج او صدور یافته شیخ مع توابعین بقصبه
بدلی که از پٹن سه کروهی فاصله داشت رخت اقامت انداخت میان خوندمیر که وی را ایاز الملک
بوجه بدعقیدگی محبوس نموده بود از محبس گریخته بشیخ پیوست بمقام بدلی مذکور جمله مریدانش دست
استبداد بدامنش زدند که باز دعوی مهدویت کند شیخ زبان خود بدین کلمه گویا ساخت انا مهدی
مبین مراد الله و پوست جسم خود بدو انگشت گرفته گفت هر که از مهدویت این ذات منکر شود
کافر است و من از خدا بیواسطه احکام میگیرم خدا میفرماید که علم اولین و آخرین و بیان معنی قرآن
کلید خزاین ایمان بتو دادم پذیرنده تو مومن و منکر تو کافر است خوندمیر و تمامی یارانش که سه صد و شصت
بودند صداے آمنا و صدقنا در دادند این دعوے سوم است که در سال نهصد و پنج هجری
از بطون رو به بروز آورده و تا دم مرگ بهمان دعوے قائم ماند این دعوی را مهدویان
دعوی موکدی نامند بشنیدن این دعوی تنی چند از علماے شهر نهرواله بقصبه بدلی آمده مباحثه
بدو پیوستند مگر شیخ از خیالات خود باز نیامد علماے وقت سلطان گجرات را مطلع کردند سلطان

علم اخراج وی صادر فرمود شیخ با مریدان خود بسوی ملک سندہ نہضت نمود و از راہ جالور و ناگور و نصیرپور بشہر ٹھٹہ دار الحکومت سندہ فرود آمد و در انجا ہم چند کسان مصدق مہدویت او پیدا شدند چون اہل اسلام سندہ بر عقاید شیخ آگاہ شدند شاہ سندہ حکم قتل شیخ مع مریدانش صادر فرمود دربانیان مصاحب شاہ سندہ بسعی تمام حکم قتل ملتوی کنانیدہ از محروسہ سندہ وی را بدر کرد شیخ با مریدان خود کہ ہشت صد مردم بودند بخراسان شتافت منجملہ مردم ہمراہی شیخ سہ صد و شصت نفر ملقب باصحاب و مہاجرین بودند چون بقندہار رسید حاکم قندہار مرزا شاہ بیگ بعد آگاہی بر حالات شیخ فرمود کہ بروز جمعہ ہندی را بمسجد جامع بیش علماے اسلام حاضر آرند ملازمان بامتثال امر حاکم شیخ را گرفتار کردہ بیش علمای اسلام بمسجد جامع حاضر آوردند علمای وقت بسختی کلام بدو پیش آمدند شیخ تحمل بکار بردہ وعظ قرآنی آغاز نمود مرزا شاہ بیگ کہ نوجوان بود بر سحر بیانش فریفتہ شد کہ آن گرمی بسردی مبدل گشت شیخ ازان مہلکہ نجات یافتہ بعد طے منازل بشہر فراہ رسید ناگاہ یکے از عہدہ داران آن شہر آمدہ اسلحہ شیخ و رفقایش گرفتہ ہریکان را از گوشہ کمان خود شمار کرد و گفت فردا ہمہ بزندان خواہید رفت بعدہ امیر ذوالنون حاکم فراہ بنا بر دریافت ماجرا بذات خاص نزد شیخ جونپوری رسیدہ گرویدہ او شد و علمای وقت را فرمود تا امتحانش در مہدویت بگیرند علما باب مباحثہ و مناظرہ وا نمودند امیر ذوالنون صورت حال بپیشگاہ مرزا حسین بادشاہ خراسان معروض داشت بانتظار جواب تا نہ ماہ بشہر فراہ قیام ورزیدہ بعمر شصت و سہ سال در سن نہصد و دہ ہجری یوم پنجشنبہ داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ سفر آخرت اختیار کرد و در میان فراہ و زرہ مدفون گشت الہداد بن جنید کہ ذکرش گذشت مرثیہ شیخ بر قبرش خواند از جملہ اشعار مرثیہ اینست ؎ فضلش کہ بر جمیع پیمبر شد از خدا ٭ باد ابروز حشر شفاعت گر از خدا ٭

اعوذ باللہ من سوء الاعتقاد

مولانا محمد عابد لاہوری از اولاد ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ فقیہ مفسر از دودمان علم کثیر العبادۃ بود در حلقہ مجلس صبحی روزانہ قریب دو صد علما و صلحا می نشستند از لاہور پیادہ بحرمین شریفین رفتہ و بعد ادای مناسک حج و زیارت روضہ منورہ بلاہور مراجعت فرمودہ بتاریخ ہیزدہم رمضان سال یازدہ صد و شصت ہجری ازین جہان رحلت فرمود

تصانیفھم حاشیہ تفسیر بیضاوی ناتمام۔ شرح خلاصہ کیدانی بزبان فارسی۔ شرح قصیدہ بانت سعاد رسالہ وجوہ اعجاز قرآن۔ رسالہ فی الاربعۃ الاحتیاطیۃ بعد صلوٰۃ الجمعۃ۔ العشرۃ المبشرۃ فی فضائل الائمۃ المرحومہ

شیخ محمد عابد سندھی ابن احمد علی بن یعقوب سندھی فقیہ و محدث جامع علوم عقلیہ و نقلیہ حامی مذہب حنفیہ بود در شہر سیون کہ متصل شہر بوبک برکنارہ شمالی نہر حیدرآباد سندھ واقع است متولد شدہ وی در زبید ملک یمن از علمای وقت مستفید شدہ و از انجا بصنعای یمن رسیدہ بدرجۂ وزیر کبیر گشت و منجانب امام صنعاء بطور سفیر بمصر رفتہ و از انجا بوطن مالوف معاودت کردہ بقصبہ نوارھی کہ بملک سندھ قریب کراچی بدرست رخت اقامت انداخت باز بمدینہ طیبہ آمدہ والی مصر وی را رئیس العلمای مدینہ منورہ مقرر فرمود کتاب مواہب اللطیفہ علی مسند الامام ابی حنیفہ و طوالع الانوار علی الدر المختار و شرح تیسیر الوصول الی احادیث الرسول و شرح بلوغ المرام از تصانیف وی مشہور اند بروز دوشنبہ ماہ ربیع الاول سال دوازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری وفات یافتہ در بقیع مدفون گشت۔

میر محمد عسکری جونپوری از سادات عظام بلدہ جونپور شیعی مذہب بود ہر چند تحصیل کتب متداولہ چنانکہ معمول علمای ہندوستان است نکردہ مگر بذکای طبعی و زور کتب بینی بجمیع فنون معقول و منقول و فروع و اصول تبحر تام داشت و در حسن بیانی و طلاقت لسانی مشار الیہ اقران بود تا مدتے افادہ علوم می داد و بہ قلیل معاش قانع ماند مؤلف سیر المتاخرین می نویسد کہ بر شیخ صدر جہان عرف انگنون میان کہ سنی المذہب از فضلاے وقت بود بمسئلہ فضیلت ابوبکر صدیق و علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہما چیرہ دست آمد واللہ اعلم بالصواب وے بعمر ہفتاد سالگی بسال یازدہ صد و نود رحلت فرمود

حافظ محمد عظیم پشاوری میگویند کہ وی در اوائل نہایت غبی بود بہ دعای خضر علیہ السلام ذہین گشت و در اندک زمانی علوم عقلیہ و نقلیہ فراگرفتہ عالم بعمل و فاضل جلیل و واعظ بے عدیل گشت وعظ وی نہایت پر تاثیر و بامذاق بود بزبان عربی و فارسی و پشتو و پنجابی ماہر و مقرر بود لہٰذا طالب العلم یا سامع وعظ ہر زبانے کہ از زبانہای مذکور می فہمید آنرا ہمان زبان تعلیم مے داد۔

وموعظت میکرد گو بصارت ظاهرش مفقود شده بود مگر بسبب نور باطن وی را احتیاج بینائی ظاهر نبود در دوازده صد و هفتاد و پنج هجری وفات یافته

مولوی سید محمد علی دوکوہی عرف امام علی بن سید غلام محی الدین ساکن دوکوہہ ضلع جالندھر بخدمت مولوی لطف اللہ ساکن علی گدهه و مولوی حافظ محمد شوکت علی سندیلی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی محمد احسن پنجابی مدرس کانپور و مولوی عبد الحمید عظیم آبادے تحصیل علوم متعارفه کرده بالفعل بمقام عظیم آباد مطب میکند سلمه اللہ تعالی

مولوی محمد علی بدایونے بن خطیب محمد لطیف بن خطیب عبد اللطیف بن ملا محمد شفیع عثمانی جدشان عبد اللطیف خطیب مسجد جامع بدایون بود که آنرا سلطان شمس الدین التمش در سن ششصد و بست هجری تعمیر کرده ولادت مولوی محمد علی در سال سی و چهارم صد دوازدهم هجری بظهور پیوسته از بدو سن شعور شوق تحصیل کمال ظاهر و باطن در سرش افتاد خدمت کملاے عهد که مشهور اکناف عالم بودند دریافته مستفیض می شد لیکن اکثر علوم متعارفه پیش قاضی مبارک گوپاموی و قاضی مستعد خان دهلوی تحصیل و تکمیل فرموده و دست ارادت بدامان هدایت میر عبد اللہ دهلوی بسلسله علیه قادریه زده مریدش گشت شرح کمالاتش نچندانست که درین مختصر گنجد بالآخر بعمر شصت و سه سالگی تاریخ بست و پنجم ربیع الثانی سال یازده صد و نود و هفت هجری مولوی شمس الدین را عقب خود گذاشته رحلت فرمود شاعری تاریخ وفاتش چنین یافته ه از وفات مولوی معنوی بگشت تیره همچو شب روز جهان از خرد جستم چو تاریخش بگفت که ز رحلت زین جهان قطب زمان

مولوی محمد علی صدرپوری ابن شیخ رمضان علی متوطن موضع صدرپور پرگنه ملیح آباد مضافات شهر لکھنؤ عالم ربانی شاعر حقانے متخلص به محمد در اوائل عشره ثانیه صدی سیزدهم از هجرت متولد شده پیش مرزا حسن علی محدث لکھنوی شافعی المذهب کتب تفسیر و حدیث سماعة و قراءة گذرانید و بخدمت مولوی شاه بشارت اللہ بهرائچی مجددی شرف بیعت طریقه نقشبندیه مجددیه یافته مستفیض گشت در اشاعت سنت و اضاعت بدعت بغایت می کوشید و خود هم شعار و دثار تقوی می پوشید اکثر مصنفاتش از قصاید و مثنویات مشتمل بر مواعظ و نصائح اند و زنعت

نیز چند تصانیف بطرز نصاب دارد بسال دوازده صد و پنجاه و هشت هجری بہ ٹونک قدوم آورده بجرگہ ملازمان وزیرالدولہ امیرالملک نواب وزیر محمد خان بہادر نصرت جنگ منسلک گردیده بمنصب مجالست فرزندان رئیس موصوف مخصوص گشت و تا عمر اخیر بملازمت یمین الدولہ وزیرالملک نواب محمد علی خان بہادر صولت جنگ خلف نواب سابق الالقاب بسر برده بتاریخ یازدہم رجب سال دوازده صد و ہشتاد و نہ ہجری ہنگام نیم شب پنجشنبہ از عالم فانی بملک جاودانی روان گردید مولوی محمد حسن تاریخ رحلتش صوری و معنوی این چنین گفتہ ع دریغا کہ آن عالم حق پرست ٭ محمد علی فضل و دانش انیس ٭ ز عیش جهان دل بپرداختہ ٭ بگردید با ملا اعلی جلیس ٭ محمد حسن صوری و معنوی ٭ رقم کرد تاریخ طرز نفیس ٭ بفردوس رفت آن معلی جناب ٭ ز ماه رجب نصف لیل الخمیس ٭ **تصانیفہ** آثار محشر در احوال قیامت - دلبر واعظین - تسرالناظرین در نکاح بیوگان - بینو نظیر در قصص بزرگان - ہدیۃ الاخیار قصہ عاد اولی و عاد اخری - وقائع احمدیہ در حالات سید احمد مجاہد رای بریلی - ترجمہ حقیقۃ الاسلام مصنفہ قاضی ثناء اللہ پانی پتی - نصاب گوہر منظوم - نصاب سلک گہر - نصاب مصدر الفیوض - نصاب مفتاح المخازن - نصاب درج جواہر - نصاب عنا قید الاثمار - نصاب کنز المصادر - مثنوی تحفۃ الاخیار - مثنوی تحفۃ الاحناف قصائد در حمد و نعت - رکاز الہدایت در فقہ - مثنوی عبرت افزا قصہ زن دیندار عابده

مولوی شاه محمد علی ساکن بھیرا ابن شاه عبدالعلیم ابن شاه ابوالغوث گرم دیوان ساکن موضع بھیرا ضلع اعظم گڈھ و برادرزاده حافظ شاه ابواسحاق قدس سرہ بشوق تحصیل علوم سر بپای ارادت در جاده غربت نهاده بعد طے منازل و قطع مراحل در مدراس بخدمت ابوالعیاش ملا عبدالعلی بحرالعلوم فرنگی محلی پیوستہ دران مرزبوم مدتے قیام ورزیده از تحصیل علوم درسیہ متداولہ نقد فراغ بدست آورده بدیار عرب رو آورد و تا سہ سال بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رخت اقامت انداختہ علم حدیث و اسماء الرجال و اسانید را بہ تکمیل رسانید و بعد مرور بست و سہ سال بوطن مالوف مراجعت فرمود و بوظیفہ دولت مدراس کہ باو میرسید فارغ بوده روزے چند بوطن بسر برده جہان فانی را پدرود فرمود انا للہ و انا الیہ راجعون

ملا محمد عمران رام پوری ابن ملا محمد غفران رام پوری شاگرد والد ماجد خود و نیز بخدمت مولوی حیدر علی رام پوری مستفید شده در فقاهت مشار الیہ اقران خود بود و تمام عمر شریفش در افادہ تعلیم طلبہ علوم بسر برده رسالہ تجہیز و تکفین میت از مصنفاتش مشہور و مطبوع است ہنگامیکہ بمعیت والد خود سمت کلکتہ تشریف مے بردند بمقام فتح پور ہسوہ فقیر حقیر خدمت ہر دو بزرگوار دریافتہ پدر و پسر نہایت مسن بودند کہ شخص ناواقف ہر دو را برادر یکدیگر مے شمرد بعمر ہفتاد و دو سالہ بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بریاض رضوان پیوست

مولوی محمد عمر رام پوری دانشمند متبحر جامع معقول و منقول ذکی الطبع مناظر غالب شاعر فصیح واعظ طلیق اللسان تخلص صولت میکرد حاشیہ عینی شرح ہدایہ و رسالہ طنطنہ صولت در باب سماع ازو یادگار اند سوالات عشرہ کہ مولوی محمد حسین لاہوری سرخیل غیر مقلدین مشتہر کردہ بود بجواب ہر یک سوال اجوبہ متعددہ تحریر فرمودہ نامش عشرہ مبشرہ نہاد آن رسالہ نیز از تصانیف شریفش شہرتی دارد وی رحمۃ اللہ علیہ بعمر بیست و شش سالگی واقع سیزدہم رمضان المبارک سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری رحلت فرمود

شیخ محمد عیسیٰ جونپوری ابن شیخ احمد عیسیٰ دہلوی در فتراتیکہ از آمدن امیر تیمور بصوب دہلی افتاد اکثری از اکابر بجونپور رفتند شیخ احمد عیسیٰ نیز دران میان بود و محمد عیسیٰ دران زمان ہفت یا ہشت سالہ بود وہم در صغر سن بمقتضای سعادت ازلی و استعداد جبلی مرید شیخ فتح اللہ اودہی شد و باشارت پیر بدتی پیش ملک العلما قاضی شہاب الدین دولت آبادی تلمذ کردہ شرح اصول بزدوی کہ قاضی موصوف تا بحث امر دار دبتقریب وی نوشتہ است وی بعد فراغ از تحصیل علم ظاہر در خدمت شیخ فتح اللہ بتصفیۂ باطن مشغول شد تا آنکہ از کبار مشائخ جونپور شہرت پذیرفت وہم در انجا مدفون است

ملا محمد غفران رام پوری ابن ملا تائب آخون ابن حافظ سعد اللہ خان رامپوری از افاغنہ تراہی خیل مرید و تلمیذ ملا فقیر آخون ولایتی بود و نیز بخدمت بعض علمای وقت مستفید شدہ فتاوائے فقہ در صد جزو نوشتہ کہ بجنگ موسوم و بکتب خانہ رئیس رامپور موجود است علمائے نامور از سایہ دامن تربیت و تعلیم او برخاستہ اند بعمر صد سالہ بسال ششتم از صدی سیزدہم ہجری

رحلت فرمود مصنف ابجد العلوم وی را بلقب روایت کش یاد کرده العلم عند الله تائب بروزن
صائب بادل تای مثناه فوقانیه بعدش الف بعدش همزه مبدله مکسوره و در آخر بای موحده
بمعنی توبه کننده آخون بالف ممدوده و خای معجمه مضمومه و واو معدوله و نون ساکن بمعنی استاد و
معلم جنگ بجیم تازی مضموم و سکون نون و کاف فارسی بیاض بزرگ را گویند

شیخ محمد غوث گوالیاری بسلسله شطاریه مرید حاجی حمید است در ابتدای حال تا دوازده سال
در دامن کوه چنار ریاضت شاقه کشیده در غارها مسکن و از برگ اشجار غذا میداشت در علم دعوت
رهنما و مقتدا و صاحب تصرف بود همایون بادشاه باو عقیدت کامل داشت بعد انهزام همایون از شیر
شاه افغان در پی آزار شیخ گردید شیخ سفر دکن اختیار کرد سلاطین آن دیار بحلقهٔ اعتقادش
در آمدند شیخ وجیه الدین گجراتی که عالم ربانی و فاضل متبحر بود مطیع و منقادش گشت بسال نهصد و
شصت و شش هجری شیخ از گجرات باگره آمده اکبر بادشاه را در سلک ارادت خود کشیده مگر بادشاه
زود منحرف شد و نیز صحبتش به بیرم خان و شیخ گدای راست نه آمد رنجیده بگوالیار رفت و خانقاهی
تعمیر کرد یک کرور تنکه معاش داشت و نهایت منکسر مزاج بود هر کرا میدید تعظیما قیام مینمود
رساله معراج نامه در عروج حال خود و جواهر خمسه و اوراد غوثیه و بحر الحیات از تصانیف او یادگار اند
هرگز لفظ من بزبان او نگذشتی همواره تعبیر از خود بفقیر کردی تا اینکه وقت تقسیم غله میگفت که اینقدر
میم و نون غله بفلان بدهید بعمر هشتاد سالگی در سال نهصد و هفتاد هجری رحلت فرموده رحمة الله علیه

شاه محمد فاخر آله آبادی زایر تخلص بن شاه خوب الله آله آبادی جامع علوم ظاهر و باطن بود
اکتساب علوم ظاهر بخدمت برادر کلان خود شیخ محمد ظاهر کرده حق سبحانه تعالی شانه او را شانی
عظیم داده بود بعمر بست و یک سالگی بجای پدر بزرگوار و ساده آرای خلافت شده بعمر بیست
و هشت سالگی بزیارت بیت الله مشرف گشت و بمدینه طیبه سند حدیث از شیخ محمد حیات سندی
مدنی حاصل نمود چون مرتبه سوم عزم حج کرده در برهانپور داعی اجل را لبیک گفت بتاریخ یازدهم ذیحجه
روز یکشنبه سال یازده صد و شصت و چهار هجری جان بجان آفرین سپرد تاریخ ولادتش
خورشید و تاریخ فوتش زوال خورشید یافته اند مزارش در برهانپور به پهلوی شاه عبد اللطیف
برهانپوری است یزار و یتبرک وی را تصانیف بسیار اند از انجمله قرة العینین فی رفع الیدین و

نور السنة ودرة التحقیق وغیرہ مشہور ومستند سلمہ اللہ سعیہ

مولوی محمد فاروق چریاکوٹی فرزند خرد قاضی علی اکبر ابن قاضی عطا رسول عباسی است
که بفضل وکمال در اقران وامثال گوی سبقت ربوده وساحت علوم عقلیه ونقلیه را بگام تحقیق و
تدقیق فرسوده کتب درسیه فارسیه وصرف ونحو عربیه وعلوم عقلیه ونقلیه از همین برادر خود مولوی
عنایت رسول اکتساب نموده وعلم هیأت از مولوی رحمت الله فرنگی محلی وهدایه وحصول فقه
از مفتی محمد یوسف فرنگی محلی وحاشیه زاهدیه بر شرح ملا جلال از مولوی ابو الحسن منطقی آموخته
بالجمله هر دانه کمال از خرمن اساتذه نامی اندوخته مطیه سفر بممالک حجاز کشید وبزیارت حرمین شریفین
بهره اندوز گردید وبدیدار علماء اسلام واکتساب فیوض از فقراء اهل سلام بهره اندوز گردید بعد عود
در علوم ادبیه فارسیه وعربیه ید طولی دارد وتعلیم طلبه علوم می پردازد وی را رسایل بعلوم مختلفه و
اشعار عرب ومکاتیب وخطب اندازه مجمل اندکی از بسیار ومشتی از خروار می نگارم از قصاید فارسی
داور اگوهر شناسا اینکم در بزم تو ٭ بحر معنی در دل و گنج سخن در آستین ٭ اطلس افلاک را دانم چو نقش
بوریا ٭ جامه عریانیم رو دارد از دیبای چین ٭ هستم از گنج قناعت مایه دار خرمی ٭ نیستم دریوزه گرد دی
بر در تاش و نگین ٭ مثنوی که بمدح استاد خود مفتی محمد یوسف فرنگی محلی در سال دوازده صد و
هشتاد و شش هجری بسلک نظم کشیده بسمع قبول ممدوح رسید بندی از آن انیست ٭ دلم
در شوق زلفش ناله ساز است ٭ چه می نالم غم زلفش دراز است ٭ بدل چون دیگ منعم گرم جوشم ٭ بصورت
صورت نبض خموشم ٭ دلی دارم مشعبد شیشه بازی ٭ زبانی جادوی افسون طرازی ٭ حدیث
من فسون جان گداز یست ٭ دو چشم صورت خون نابه ساز یست ٭ نوای من صفیر هر نشیمن ٭
حدیثم قصه هر کوی و برزن ٭ بسی این خامه سحر اور ز رف ٭ برآرد جادو بیا از نه حرف ٭ گهی شب
آورد گه روز بیرون ٭ گهی تا قم نماید گاه افسون ٭ گهی این خامه در لبهای ناشاد ٭ بافسون خنده
جوش طرب زاد ٭ گهی اندیده دلهای خرم ٭ برآرد چشمهای اشک ماتم ٭ صفا شمعی است در بزم
خیالم ٭ سخن یک نغمه ساز کمالم ٭ نمی بینی که طرفه بلبلم من ٭ گزین انجوبه هر محفلم من ٭ بهر میدان نمودم
ترکتازی ٭ بخواندم نامه ترکی و تازی ٭ گهی از لوح رازی خوانده ام حرف ٭ گهی از حرف تازی بسته
ام طرف ٭ گهی اندر مقام لحن شیراز ٭ شدم با اهلی و سعدی هم آواز ٭ گهی در بزمگاه نغمه سازی ٭

سخن راندم باہنگ حجازی ٭ حسود آن فروزان گوہر من ٭ کہ شمع من بہر بزمے بہست روشن ٭
قلم چون در لغات و حرف راندم ٭ سخن بر کرسی اعلیٰ نشاندم ٭ بہ نحو و ہم بلاغت خامۂ من ٭ بسے
شمع معانی کرد روشن ٭ ز موجودات عالم جستم اسرار ٭ بخواندم دفتر اعداد مقدار ٭ بسی خار عناد در
پا شکستم ٭ ز راز چرخ و انجم طرف بستم ٭ چو کردم راز سر ہیچ ظاہر ٭ سخن راندم ز اعراض و جواہر ٭ ز شرح
معلول و علت وانمودم ٭ گرہ از وحدت و کثرت کشودم ٭ با حکام عقول و بحث ارواح ٭ با بدعت
شرع احمد کردم اصلاح ٭ ز طاب نور آن مہر دل افروز ٭ بسے شبہای ظلمت کردہ ام روز ٭
سوی آبای علوی یافتم راہ ٭ شدم از امہات سفلی آگاہ ٭ بنور دیدۂ اہل بصائر ٭ نظر کردم بگلزار
عناصر ٭ بسے بگماشتم ناظور دل را ٭ تماشای بہار آب و گل را ٭ فنا را دست در ہر صورتی دید ٭
ز ہر یک لاجرم رخ باز پیچید ٭ ز فکر این و آن خود را تہی کرد ٭ بسوی ملت بیچون رخ آورد ٭ خیالم
رفت از مہ تا بماہی ٭ پے اسرار آیات الٰہی ٭ بسا جہد طلب آوردہ در کار ٭ ربودم از شریعت
گنج اسرار ٭ چو گردیدم ز راز شرع آگاہ ٭ ندیدم در میان جز نقش اللہ ٭ بمدح ممدوح
می پردازد — چو بر اوج کمال خود رسیدم ٭ ز سنگ آستانی بوسہ چیدم ٭ چہ سنگی سنگ ایوان
شہ دین ٭ کہ دارد از شریعت ملک و آئین ٭ جناب اوستاد کعبہ جاہ ٭ دلیل راہ مردان حق آگاہ ٭
سحاب ساکب جود النوال ٭ ہمام صائد طود الکمال ٭ کمی فی الوغا لیث الاعادی ٭ کریم فی الندی
غیث الایادی ٭ کہ مثلی یوسف مصر معانی ٭ غزال مرتع فضلش غزالی ٭ چہ یوسف مصر معنی را عزیزی ٭
نیز ز ملک جم پیشش بہ چیزی ٭ بصورت شمع بزم یوسف آمد ٭ بمعنی غیرت بو یوسف آمد ٭
بگیتی در کمال ہمسرش نیست ٭ جبینی خالی از خاک درش نیست ٭ بشوق مکتب درسش
فلاطون ٭ ولی دارد چو جام بادہ پر خون ٭ ادب گیر دبستانش ارسطو ٭ بہ پیشش بو علی تہ کردہ زانو ٭
الی آخرہ بقیہ اشعار آبدارش بحیز تحریر نیاوردم کہ بحر زخار را بکوزہ آوردن کارے دارد وی را
ماسوای تصانیف رائقہ دو خطبہ ادبیہ بزبان عربیہ اند کہ داد فصاحت میدہند و بر کمال بلاغتش
دلیلے اند لامع یکے عنوان خطب جمعہ کہ کتابیست مشتمل بر خطب منظومہ و منثورہ صورتہا
الحمد للہ القاسم الالاء ٭ الجاسم اللاواء ٭ المعلی الاسماء ٭ والصلوٰۃ والسلام علیٰ سید الانبیاء ٭
محمد منقذ الاسراء ٭ المخصوص بلا اسرار ٭ وعلی آلہ الطاہرین بالبا سار ٭ واصحابہ القاہرین للاعداء ٭

اما بعد فیقول العبد الخاطی الناسی ٭ محمد فاروق الحنفی العباسی ٭ جعله الله من حماة ذمار دینه ٭ واعطی کتابه بیمینه ٭ انه قد سالنی بعض من یحبنی واحبه ٭ واستعبدنی وده وتیمنی حبه ٭ ان انشی خطبا ادیبه ٭ واجلی للعیون عربا عربیه ٭ ومع ذلک استسقی زلالا ٭ ممزوجا بالعسل الفکری ٭ من کاس ادارها ابن بنانة المصری ٭ لکن لم یسعنی الاجابه ٭ لما عن بی هموم ناصبه ٭ وکان لی ید عن الاعمال خائبه ٭ ورجل للبلاد جسائبه ٭ ونفس من معافرة العنا رذائبه ٭ لاکذوب کتب ادرکه اللاط ٭ او ولف طال به الجواظ ٭ اوبر ومسه اشواظ ٭ حتے علمت ان الارض منزل کل هول وعناء ٭ ومهب کل زعزع ونکباء ٭ ورایت العلم قد نضب الیوم مائه ٭ ودخن بالامکار لوائه ٭ وخفیت من النواظر اضوائه ٭ ونسیت من الضمائر رسمائه ٭ والجهل قد ملے للناس انائه ٭ ورفع فی العراض لوائه ٭ وارو سے الجسوم اروائه ٭ وعفی الرسوم نکبائه ٭ حتے غذا حمائله ذادیه ٭ ومنازله علے عروشها خاویه ٭ فالناس ینکرون مالم یسع اذهانهم ٭ ویکرهون مالم یسمع آذانهم ٭ فمن صمت فقد ربح فی هذه البلاد ٭ ومن نطق وقع مسائله فی الکساد ٭ ثم بعد ما مضی من الایام واللیال ٭ الح لدی فے السوال ٭ واکثر الحاحه وطال ٭ حتے لم یسعنی الا الانجاح ٭ فاجبت دعوته متوکلا علی المولی المناح ٭ ودهم خطبه نکاح مسٹر محمود جج ہائیکورٹ ممالک مغربی وشمالی خلف الصدق سر سید احمد خان نجم الدولہ بصنعت اہمال زیب ترقیم فرمودہ وہی هذه الحمد لله الصمد الودود ٭ الحکم العدل المحمود ٭ مالک العهد الموعود ٭ موسع العطاء الممدود ٭ ومر رهط هود ٭ وامر آل داود ٭ ولا عدد عاد لعطائه ٭ ولا احد حاد لآلائه ٭ لا اله الا الله ولا مالوه للاحم سواه ٭ اللهم صل سلاما ٭ وکلما دوام الرسول کم محمد اکرم الرسل ٭ مکمل الملل مآل الامل ٭ موئل المرمل والارمل ٭ وهو سمک اللواء ٭ وساعد الاسراء ٭ وصعد السماء ٭ وساد الرسل الکرماء ٭ واعلی محل آدم وحواء ٭ وارحم اللهم آله الصلحاء ٭ وداود ابنه الرحماء ٭ ماهمر السماء ٭ وادلهم الماء ٭ اعلموا اهل الاسلام ٭ رحمکم الله السلام ٭ عمل الکرام ٭ اعلموا المرء امامه الحمام ٭ وماله اعدام ٭ وآماله احلام ٭ ومراحله آسام ٭ ورواحله الایام ٭ وصراطه کحد الحسام ٭ صلوا لله ٭ داوموا المرعود ٭ فاعدوا العدد الامر المعهود ٭ واصلحوا امور الاهل والآل وداعوا محل العرس المولود ٭ کما امرکم رسولکم المکرم المسعود ٭ وهو رسول الله ٭ اصدرا لا وداه ٭ کما احکم امور المعاد ٭ ورسم امر الاصلاح الاهل والاولاد ٭ وحکم وللہ در امر اعماہم الاحمر ر ٭

ذو اصل الاطہار ٭ وداد کرام المولد ولاحم اہل الکرم داسود ٭ وسلک مسالک رسولکم محمد کما عمله المولی العادل محمود ٭ ولد الحاصل الکامل احمد وہما کلواحد ہما علی الکرا روساد ٭ وسرور ودہما السرور والرساد ٭ سمار الکرم ٭ ودام اللہم اسرار الکلام ٭ واس المکلوم ٭ اللہم اعط المحمود عمرا طال عہدا ومالا ما حصر عداد ٭ واولہ وعرسہ کل واحد ود ا ٭ واکرمہما مالا وولدا ٭ وسرہما سرورا ما احصاہ احد امدا ٭ بجواب آن سید محمود ملکنڑلی بزبان اردو باظہار خرسندی طبع نوشتہ ودران نامہ نگارش نمود کہ اگر میں ہنسی سے کہوں کہ خوب بے نقط سنائی تو کچھ مضائقہ نہیں

شیخ محمد فاضل بٹالوی قادری مجددی از علمای نامدار پنجاب در شریعت وطریقت راسخ قدم بود تمام عمر باشتغال تدریس وتعلیم طلبہ علوم بسر بردہ بسے مردم باکمال از دامن تربیت او برخاستند بسال یازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری وفات یافتہ در بٹالہ مدفون گشت

مولوی محمد قاسم نانوتوی ابن شیخ اسد علی بن غلام شاہ بن محمد بخش بن علاء الدین بن محمد فتح بن محمد مفتی بن عبد السمیع بن مولوی ہاشم نانوتوی بہ دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی وی خورشید حسین است بر حدت طبع وجودت ذہن مجبول شدہ ابتدار از شیخ نہال احمد نانوتوی ومولوی محمد نواز سہارنپوری کتب عربیہ وفارسیہ خواندہ بسال دوازدہ صد وشصت ہجری بدہلی آمدہ کتب درسیہ متعارفہ پیش مولانا مملوک علی نانوتوی مدرس اوّل مدرسہ دہلی گذرانیدہ واستناد حدیث بخدمت شاہ عبد الغنی محدث دہلوی کردہ بعد فراغ از تحصیل علوم چندی بمدرسہ انگریزی واقع دہلی تعلق گرفتہ وبعد ترک آن تعلق در مطبع احمدی بتصحیح کتب مقرر شد ودرسن دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ دست ارادت بدست ہدایت جناب مولوی وشیخ شیخی حضرت حاجی امداد اللہ تہانوی مہاجر ونزیل مکہ معظمہ بسلسلہ چشتیہ صابریہ دادہ مراجعت فرمودہ سرپرستی مدرسہ اسلامیہ بذمہ خود گرفت ازان بعد در سال دوازدہ صد وہشتاد وپنج ہجری ثانیاً بزیارت بیت اللہ الحرام مباہات اندوختہ بوطن مالوف باز آمدہ در دہلی بتدریس وتنشیر علوم پرداخت . پادری تاراچند را در مباحثہ مذہبی ساکت نمود در سال دوازدہ صد ونود وسہ ہجری بمقام چاندپور ضلع شاہجہانپور مجمعے بنام میلہ خداشناسی فراہم شدہ علمای ہر مذہب دران مجمع بہم آمدہ بودند صاحب ترجمہ

علیہ الرحمۃ علی رؤس الاشہاد ابطال تثلیث و شرک و اثبات توحید بنوعی بیان فرمودہ کہ حاضرین جلسہ
چہ موافق وچہ مخالف ہمہ مہر سکوت بر دہان خود ہا ثبت کردند و بسال دوازدہ صد و نود و چہار
ہجری با پنڈت دیانند سرستی مباحثہ وجود و توحید و با عیسایان گفتگوی تحریف کردہ پنڈت
مذکور سر بجیب سکوت فرو برد و پادریان عیسائی کتب خود گذاشتہ فرار را بر قرار ترجیح دادند
رسالہ حجۃ الاسلام درینباب مشہور است و ہمدرین سال کرت ثالث بزیارت بیت اللہ الحرام
شرف اندوز شدہ مراجعت فرمود بمرض تپ مبتلا گشت و درعین بیماری پنڈت دیانند مذکور
در باب استقبال قبلہ بر مسلمانان اعتراض کردہ بجوابش رسالہ قبلہ نما تحریر فرمودند و بروز پنجشنبہ
وقت ظہر چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض تپ و عرض
ذات الجنب رحلت فرمودہ بقصبہ نانوتہ مدفون گردید از تلامذہ وے مولوی محمود حسن
دیو بندی و مولوی فخر الحسن گنگوہی و مولوی احمد حسن امروہوی مشہور اند و از تصانیف شریفہ
او کتب ذیل مطبوع شدہ شایع اند - مجموعہ رسایل قاسم العلوم - مصابیح التراویح - آب حیات
تقریر دلپذیر - مباحثہ شاہجہان پور - ہدیۃ الشیعہ - قبلہ نما دیوبند و نانوتہ دو قصبہ شاہجہان پور اند

مولوی محمد لبیب بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی علوم متداولہ از پدر بزرگوار خود
تحصیل و تکمیل نمودہ جامع العلوم بود خصوصاً در فقہ و فرایض مہارت کامل داشت بعمر ہفتاد
و چہار سالگی بماہ محرم سال دوازدہ صد و پنج ہجری رحلت فرمودہ بدار الجنان پیوست
رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

مولانا محمد مبین لکھنوی ابن ملا محب اللہ ابن ملا احمد عبد الحق ابن ملا محمد سعید پسر دوم
ملا قطب الدین شہید سہالوی شاگرد رشید ملا حسن شارح سلم العلوم عالم علوم عقلی و نقلی و واقف
رموز خفی و جلی در جودت ذہن و ذکا و طلاقت معروف بود و تصانیف لطیف وارد از انجملہ
شرح سلم و شرح مسلم الثبوت و حاشیہ میر زاہد رسالہ و حاشیہ میر زاہد ملا جلال و حاشیہ میر زاہد شرح
مواقف و وسیلۃ النجاۃ در حالات اہل بیت نبوی صلعم و ترجمہ حکایات الصالحین و شرح
اسمای حسنی و شرح تبصرہ در تصوف و زبدۃ الفوائد در بیان سحر رمضان و کنز الحسنات فی
ایتاء الزکوٰۃ وغیر ذلک اند بست و دوم ربیع الثانی سال ہزار و دو صد و بست و پنج ہجری

رحلتش سوی روضۂ رضوان وقوع یافتہ در باغ مولانا احمد انوار الحق واقع بلدہ لکھنؤ مدفون گشت
علیہ الرحمۃ والغفران مصرع ماہ برج علوم پنہان گشت ۔ مادۂ تاریخ فوت اوست

ملا محمد محسن کشمیری از علمای کبار خطۂ کشمیر شاگرد ملا محمد امین کانی کشمیری بود در علوم عقلیہ دستگاہی کامل داشت از متعلمانش کسے بی بہرہ نماند بر ہدایہ و مطول حواشی و تعلیقات نوشتہ و بملا نازک دست ارادت دادہ بسال یازدہ صد و نوزدہ ہجری وفات یافتہ بمقبرہ سید محمد کرمانی واقع تاشون مدفون شد

حافظ محمد محسن دہلوی مجددی نقشبندی از احفاد شیخ عبد الحق محدث دہلوی و خلفای شیخ محمد معصوم مجددی است جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود بسال یازدہ صد و چہل و ہفت ہجری وفات یافتہ

خواجہ محمد معصوم سرہندی حضرت عروۃ الوثقی خواجہ مجد الدین محمد معصوم خلف الصدق و خلیفۂ اعظم حضرت قیوم ربانی محبوب صمدانی شیخ احمد فاروقی سرہندی مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہما ولادت آن جناب در سن ہزار و نہ ہجری واقع شدہ بعمر شانزدہ سالگی بحضور پدر بزرگوار فارغ التحصیل گشتند آنحضرت جامع علوم عقلی و نقلی و مخزن کمالات صوری و معنوی بودند به بشارت مقام قطبیت و منصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت طریقۂ احمدیہ مجددیہ بتوجہات ایشان در اطراف عالم شایع گردید و عالمی باحوال بلند و مقامات ارجمند رسید و کشف مقامات الٰہیہ آنچنان بود کہ از ولایات بعیدہ منتسبان خود را اعلام میفرمودند کہ فلانی بولایت موسویہ رسیدہ و فلانی بولایت محمدیہ مشرف گردیدہ نہ صد ہزار کس بر دست ایشان مرید شدند و ہفت ہزار کس را آنجناب خلافت دادہ اند در خدمت ایشان طالب یک ہفتہ بمرتبۂ فنا و بہ یک ماہ بکمال ولایت میرسید و بعضی را در یک توجہ بجمیع مقامات میرسانیدند و ہمچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند و ہفت اقلیم را منور ساختند نہم ربیع الاول سال ہفتاد از صدی یازدہم ہجرت بریاض رضوان پیوستند

سید معصوم نقشبندی بالاپوری زبدۂ اماثل و اقران عمدۂ مشایخ دوران بقصبۂ بالاپور مضاف صوبہ برار سکونت پذیر دہی چند دیہہ معافات عطیہ نظام حیدر آباد قابض بود شیوع علوم ظاہریہ دران ممالک بتوفیض ولیست و اکثری از اسلاف او علمای کرام و فضلاے

ذوی الاحترام گذشتہ اند وفاتش درسال نوزدہم صدی سیزدہم ہجری بظہور پیوستہ در قصبہ بالاپور مدفون گشت

مولوی محمد معظم ساکن بنہ ابن احمد صدیقی جدامجد مولوی محمد اشرف لکھنوی در بنہ تولد یافتہ از والد خود وملا عبدالحکیم سیالکوٹی اخذ علوم کردہ وقرآن مجید مع تفسیر بیضاوی حفظ گرفتہ در علوم دینیہ فائق اقران گشت بہادر شاہ بن عالمگیر بادشاہ عہدہ قضای بنہ بدوارزانی فرمودہ چند دیہہ بجاگیرش داد مولوی مرقوم بقضاو تدریس مشغول بود از تصانیف او تفسیر قرآن بود کہ دراستیلای سکہان سوختہ شد ونیز شرح مثنوی مولانا روم از وست در سن یکہزار ویکصد وہشت ہجری وفات یافتہ در بنہ مدفون شد

مولانا محمد مفتی از اکابر علمای عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ صاحب کمالات منجملہ مدرسین بلدہ لاہور بعہدہ افتا سر بلندی داشت وہر باری کہ ختم صحیح بخاری ومشکوۃ المصابیح میکرد مجلسی عظیم ترتیب دادی وطبخ بغرا وحلویات میفرمود وبعلمای وصلحا خورانیدی عرض منزل وی مجمع اعیان افاضل زمان بود چون بنود سالگی رسیدہ ومنحنی وضعیف گشتہ از درس باز ماند پسرانش ہمہ صاحب کمالات وفضائل بیحد بودند رحمہم اللہ

مولوی محمد مکی جونپوری خلف چہارم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری کنیت وے ابوالخیر ہست در بست ونہم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وہفتاد وچہار ہجری بمکہ معظمہ ولادت یافتہ زیر دامن پرورش والدۂ خود یعنی صبیہ قاضی ضیاء اللہ مرحوم ہمراہی برادر علاتی خود مولوی محمد جنید بوطن واپس آمدند وباندک مدتے از حفظ قرآن مجید فراغ یافتہ بعد تحصیل کتب رسمیہ فارسیہ اکتساب علوم عربیہ بخدمت برادر خود مولوی محمد شبلی آغاز نمودہ بخدمت مولوے عبداللہ ساکن موضع کوپا ضلع چہپرہ تلمیذ مولوی مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ونیز بخدمت مولوے سعادت حسین عظیم آبادی ومولوی علی اکرم آروی ومولوی محمد عبدالحی فرنگی محلی تکمیل نمودہ بدرس وتذکیر طلبہ وعامۂ خلائق وانتظام مدرسہ ربانیہ قرآنیہ جامع جونپور کہ قائم کردۂ والد ماجد شان است بسر می برند سلمہ اللہ ورقاہ الی ما تمناہ

شیخ محمد مودود لاری مرید بابا نظام ابدال نزد مولانا عبدالغفور لاہوری الحنفی سمی دانش اندوخت

وازفراوان د. ہادریوزہ گری نمودہ مراتب عیانی وبیانی نیکو میدانست وبرغرائب علوم چون کیمیا وغیرہ آگاہی داشت شاہ نعمت العدولی وشاہ قاسم انوار را دریافتہ بالجملہ از ماہران علم توحید ومتبعان مشرب تجرید وتفرید بود درسال نہصد ہجری بہندوستان قدم آوردہ شیخ امان پانی پتی پیش وی استفادہ علم توحید وتحقیق کتاب فصوص الحکم وغیرہ میکرد وی درحق شیخ امان گفتی جوہری قابل یافتم لیکن حیف کہ یک چشم دارد ودر مخاطبات نیز اورا بلفظ کورک بخواندی مدتہا در آگرہ اقامت داشت بعدازان بعلاقہ محبت شیخ امان دررابطہ خدمت او در پانی پت سکونت اختیار نمود وہمانجا ماہ رمضان سنین نہصد وہفت ہجری وا پسین خوابش درگرفت خوابگاہ او ہم پہلوی شیخ امان است

شیخ محمد احمد آبادی بشیخ حسن محمد چشتی احمد آبادی گجراتی شہرت دارد وکنیتش ابوصالح فرزند ارجمند شیخ احمد المعروف بشیخ میانجی ابن شیخ نصیر الدین درعلوم ظاہر وباطن یگانہ روزگار بود درصغر سن اکتساب کمالات نمودہ بحضور پدر شہرہ آفاق گشت دولت وثروت ظاہری ہم داشت خرج اعراس بزرگان وطعام درویشان بروجہ استیفا میکرد مسجدی کلان اندرون شہر احمد آباد یک لکھ روپیہ صرف نمودہ بنا فرسود کہ بنای شیخ تاریخ آنست تفسیر محمدی وحاشیہ تفسیر بیضاوی وغیرہ ازو یادگار اند چہل ویک سال برمسند ارشاد متمکن بود بعمر پنجاہ ونہ سال بتاریخ بست وہشتم ذی قعدہ یوم شنبہ سال نہصد وہشتاد ودو ہجری رحلت فرمودہ

سید محمد جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید جلال مقصود عالم قدس سرہما دوازدہم شعبان سال ہزار وبست وسہ متولد شدہ ارادت وخلافت از پدر بزرگوار خود دارند در علوم ظاہر وباطن باکمال خصوصاً در حدیث وتفسیر فائق الاقران بودند از ایشان مصنفات کثیر یادگار اند ازانجملہ روضات شاہی کہ مشتمل بر بست وچہار مجلد ہست متضمن احوال بزرگان ودر احادیث وتفسیر وغیرہ دیگر مصنفات بسیار اند نہم ذیحجہ سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد پہلوی پدر خود مدفون اند

سید محمد ابو المجد محبوب عالم ابن سید جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی دوم ربیع الاول سال ہزار وچہل وہفت ہجری متولد شدہ از بدو فطرت وصل جبلت جاذبہ خدا طلبی ومادۂ اکتساب علمی

در سر داشت از مشائخ و علمای صوفیہ احمد آباد گجرات است تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ دو تفسیر یکی فارسی بروایت اہلبیت دوم عربی بطور جلالین و در حدیث زینۃ النکات فی شرح المشکوۃ بر بیان تمسک ہر مذہب یادگار وے بعلاوہ تدریس و مطالعہ کتب علمیہ بسی ریاضتہا و عبادتہا کرد نوزدہم جمادی الاخری سال ہزار و یکصد و یازدہ ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد مدفون گشت

سید محمد پٹنی گجراتی عرف سید خدا بخش بن سید حسین از ملتان بہ پٹن قدوم آوردہ و اکتساب علوم صوری و معنوی از خدمت والد بزرگوار کردہ فقیہ کامل و محدث عامل وارادت خانوادہ چشتیہ بخدمت برہان الدین قطب العالم داشت بتاریخ پنجم جمادی الثانی سال ششصد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمود قبرش در پٹن زیارت و تبرک بہ

شیخ محمد صالح احمد آبادی گجراتی عرف پیر بابا ابن شیخ نور الدین بن شیخ محمد گجراتی صالح مادرزاد صاحب علم و حلم و تقوی و سخا مرید و شاگرد و جانشین والد ماجد خود بود از ابتدا تا انتہا پیش پدر خود تحصیل علوم ظاہری و باطنی نمود در عمر ہفت سالگی تمام قرآن مجید با تجوید یاد گرفتہ محمد اعظم شاہ ہنگام صوبہ داری گجرات دیر الحضور خود طلبیدہ سورۂ الرحمن شنیدہ خلعت و نقد و موضع تاجپور عملہ پرگنہ بیرم گام از جاگیر خود مرحمت فرمود و فرمان از حضور اورنگ زیب طلبیدہ داد در عہد فرخ سیر و محمد شاہ بادشاہ بدہلی مطلوب شدہ رفتہ از ہر یک شاہ دو ہزار روپیہ زاد راہ یافتہ و اعزاز و اکرام و ملازمت با اختیار حاصل کردہ مورد عنایات شاہانہ گردیدہ نقد و خلعت و فیل یافتہ اکثر امرا و فضلای گجرات و دکن بر فضیلت و قابلیت شان مقر و معترف بودند و بر امثال و اقران مقدم میدانستند بالجملہ بتاریخ شانزدہم جمادی الثانی سال یکہزار و یکصد و چہل و ہفت ہجری در شاہجہان آباد بحیات پدر بزرگوار سفر آخرت اختیار کردہ نعش او از شاہجہان آباد آوردہ در مقبرہ جد بزرگوارش مدفون کردند تاریخ وفات او از مراد بخش بر می آید

میر سید محمد قنوجی ہموارہ بدرس علوم دینی و نشر معارف یقینی اشتغال داشت شاہجہان بادشاہ در آخر ایام سلطنت بخواہش و اعزاز تمام طلبیدہ بقربت خویش اختصاص داد بعدش عالمگیر بکمال نیاز از اکبر آباد طلبیدہ بشرف تخصیص اعزاز مختص فرمود مصنفات حجۃ الاسلام غزالی خصوص احیاء العلوم پیش وے دیدہ در ہفتہ سہ روز بمذاکرہ علوم در خدمت

شاہی مجلس افادہ گرم داشتی و در تالیف فتاوائے عالمگیری مساعئ جمیلہ بکار برد۔

حاجی محمد قائم سندھی عالم اکمل فاضل افضل مجموعہ علم معقول و منقول مہبط فیوض کتسبی و وہبی شاگرد مخدوم رحمہ اللہ سندھی قرین حاجی ہاشم بود و بیرا با علما در مباحث علمی صحبتہا واقع شدہ بجودت ذہن بر اکثر اقران خود فائق برآمدہ ہر روز وقت عصر بیان حدیث نبوی علیہ السلام کردی و بسا اہل توفیق را بسبیل ہدایت سلوک دادی یکبار بحج رفتہ مراجعت نمود کرت ثانی مع اہل و عیال رفتہ آنجا متوطن شدہ و بدرس حدیث دران مکان ہمیون مشار الیہ سائر علما گردیدہ بسال ہزار و صد و پنجاہ و ہفت ہجری در گذشت از تلامذہ وی ملا محمد باقر واعظ و مخدوم نور محمد مشہور وقت بودند۔

سید جلال مقصود عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید محمد مقبول عالم قدس سرہما شب شنبہ پانزدہم شہر جمادی الثانی سال ہزار و سہ ہجری ولادت یافتہ کلمۂ وارث رسول تاریخ ولادتش یافتہ اند دریازدہ سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ بہ تحصیل علوم مشغول گشت و ابتدائے تحصیلش بپیش مولانا حسین سیستانی بود و اتمام آن نزد شیخ عبدالعزیز مرید و شاگرد پدر خود کردہ و تحصیل علوم باطن از خدمت پدر بزرگوار نمودہ منصب شش ہزاری و خدمت صدارت از حضور شاہجہان بادشاہ داشت باانہمہ درخلوت بریاضت و مجاہدہ میکوشید و تمام شب ببیداری و مناجات می بود ہشتم ربیع الثانی سال ہزار و پنجاہ و نہ ہجری در لاہور رحلت فرمود نعش وی با حمد آباد آوردہ در مقبرۂ پدرش مدفون کردند

سید محمد مقبول عالم احمد آبادی گجراتی بن سید جلال الدین ابو محمد ماہ عالم قدس سرہما از مشایخ و علمائے صوفیہ گجرات دکن است بچہاردہم رجب سال نہصد و ہشتاد و نہ ہجری متولد شدہ جامع کمالات صوری و معنوی حاوی علوم ظاہری و باطنی بود خرقۂ خلافت سلسلہ مغربیہ از پدر بزرگوار خود یافتہ بارشاد و ہدایت عالم را منور فرمود تالیف و تصانیف بسیار دارد از انجملہ جمعات شاہی مشتمل بر اوراد شبانہ روزے مشہور است دوازدہم رجب سال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در احمد آباد دیزار و تبرک است

مخدوم محمد معین سندھی ولد مخدوم محمد امین ولد مخدوم طالب اللہ سندھی شاگرد مخدوم

عنایت اللہ جامع جمیع فنون حاوی معقول و منقول نحریر عصر علامہ دہر بود با وجود کمالات علمی آشنا بحر معرفت شدہ بصحبت بسیاری از بزرگان دین رسیدہ بخدمت میاں ابوالقاسم نقشبندی ارادت اتم یافت و در اواخر ایام بخدمت سید عبداللطیف تارک ارادتمندانہ خلاص پیدا کرد میاں وزی و حاجی محمد ہاشم ہموارہ مواد قال و مقال میرفتہ تصانیف کثیرہ دارد حکام وقت بدیدنش بکمال تعظیم میرسید ندوی نیز بایشان بلاقاتہا نیکو کردی چون سماع دوست بود در ہمین سماع رحلت فرمود اشعار محققانہ گفتی در فارسی تسلیم و در ہندی بیراگی تخلص کردی بسال ہزار و صد و شصت و یک ہجری بحالت سماع رحلت فرمود۔

میرک محمود سبزواری ٹھٹوی بزید فضیلت و تقوی و سخا و زہد موصوف بود سالہا بلوازم منصب جلیل شیخ الاسلامی علم نیکنامی برافراختہ بسیاری از طلبہ علوم را فیض وافی بخشیدہ در خط نستعلیق ید بیضا نمودی وفاتش در محرم سن نہصد و شصت و دو ہجری وقوع یافتہ رفت میرک آہ آہ تاریخ رحلتش یافتہ اند پسرش میرک عبدالباقی در جمیع علوم کامل بود بتخصیص علم ہیئت و حکمت چنانچہ عبدالخالق گیلانی را کہ قرین مرزاجان و عدیل شاہ فتح اللہ بود بعض دقائق علمی از وحل شدی در اقلیدس دستگاہی پیدا کردہ اکثر اشکال از خود ایجاد نمود کہ پسند طبائع اوفتاد

میرک محمد ٹھٹوی پسر میرک محمود بفضائل انسانی منصب در سال نہصد و ہفتاد ہجری درگذشت فتاوای تورانی از و یادگار است۔

مخدوم میران ٹھٹوی ابن مولانا یعقوب جامع علوم معقول و منقول بود میرزا شاہ حسن را چندگاہ درس و افادہ دادہ و اکثر طلبہ علوم اقتباس انوار علم از مشکوۃ طبع منیرش میکردند فوتش در سال نہصد و چہل و نہ ہجری وقوع یافتہ علامہ وارث الانبیا تاریخ وفاتش یافتہ اند مدفنش کوہ منگلی است

شاہ محمد ناصر الہ آبادی پسر دوم شاہ خوب اللہ الہ آبادی مرید شاہ محمد فضل الہ آبادی و تلقین یافتہ پدر خود او ہم مثل برادر خود علم ظاہر از برادر کلان محمد طاہر و ملا کمال الدین خال خود تحصیل نمودہ از تصانیف او کتب منتخب الاعمال و جواہر نفیسہ و اذکار عشرہ مشہور اند تاریخ بست و یکم جمادی الاولی وقت مغرب روز پنجشنبہ سال یکہزار و یکصد و شصت و سہ ہجری

از عالم فنا بعالم بقا رخت رحلت بربست فقرۂ آہ آبادو ویرانہ شد تاریخ وفات اوست

مولوی محمد نافع فرنگی محلی خلف اوسط مولانا عبدالعلی بحرالعلوم کتب مختصرات بخدمت والد خود بشاہجہان پور استفادہ نمود در خُردی در پدر و پسر بیدا شدہ بہ لکھنؤ آمدہ بقیۂ کتب بخدمت مولوی محمد ولی و مولوی محمد یعقوب تحصیل کردہ ذہن رسا داشت لیکن بوجہ ناموافقت پدر بی سواکی داشت نوبت تدریس نرسیدہ ہموارہ بتلاش معاش و وادوش نمودی بجانب ٹونک باشگاہ نواب امیر خان رفت از ناموافقت آب و ہوا در انجا باستسقا مبتلا شدہ بقی الدم منجر گردید بست و ہشتم شعبان سال دوازدہ صد و بست و دو ہجری رحلت نمود شاعری تاریخ فوتش گفتہ

مولوی نافع آنکہ لیل و نہار ؛ بود مشغول طاعت یزدان ؛ با حبیب خودش چو شد واصل ؛ بدزمہ بست و ہشتم شعبان ؛ با دل جاک سال رحلت گفت ؛ محو ذات آلہ بالف ازان

مولوی محمد نعیم فرنگی محلی پسر خُرد مولوی عبدالحکیم بن مولوی عبدالرب بن مولوی عبدالعلی بحرالعلوم بعد حفظ قرآن مجید کتب درسیہ بخدمت والد ماجد خود تحصیل فرمودہ بطریق آبا و اجداد خود درس و تدریس میکند و نامی بر آورد و بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ عابد و زاہد و صاحب تصنیف ست راقم حرف در ایجالت تحصیل پیش والد وی دیدہ بود دران عمر ہم از حسن اخلاق و شائستگی خالی نبود در تالیف کتاب ہذا امدادے کہ از وی بمن رسید شکر گزارم سلمہ اللہ تعالی و ابقاہ

مولانا محمد وارث رسول نما بنارسی وطن قدیم وی غازیپور ہست ولادتش در سال یکہزار و ہشتاد و ہفت ہجری واقع شد مادہ تاریخ آن خلیفہ رسول اللہ ہست پدرش در عہد عالمگیر بادشاہ خدمت قضای بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت او باپدر بزرگوار در بنارس سمی نمودی وی از سید رفیع الدین بدخودبیعت بسلسلہ قادریہ داشت و بعلوم ظاہری تلمیذ ملا ابراہیم شاگرد مولوی محمد علی تلمیذ میرزاہد بود در دو سال از کتب علوم فقہ و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و حکمت و ہندسہ و دیگر علوم مروجہ فراغ حاصل ساختہ در بنارس بلباس علما بسر می برد و طلبۂ علوم را درس میداد و ہدایت و تلقین باطن می کوشید تصانیف رائقہ دارد یا ذات پاکش منبع افادہ ظاہر و باطن بود تاریخ یازدہم ربیع الثانی سال یکہزار و یک صد و

شصت و شش ہجری رحلت فرمودہ بہ محلہ تیلیا نالہ محلات بنارس مدفون گردید

ملا محمد ولی فرنگی محلی ابن قاضی غلام مصطفےٰ ابن ملا محمد اسعد برادر خرد ملا محمد حسن مرحوم شاگرد ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی بمنصب قضای پرگنہ ملاوان مضاف لکھنؤ ممتاز بود از ان منصب مستعفی شدہ پای استقامت بخانہ خود نہادہ بتدریس علوم تا آخر عمر اوقات بسر بردہ عالمی بخدمت وی تعلیم یافتہ بدرجہ تکمیل رسیدند شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ از تصانیف او متداول و معروف اند سال وفاتش بدریافت نرسید

سید محمد ہمدانی فرزند ارجمند امیر کبیر سید علی ہمدانی بود بعلم و زہد و تقوی موصوف بود بعمر بست و دو سالگی با ششصد کس از رفقا و خدمہ در عہد سلطان سکندر بت شکن بکشمیر قدوم آوردہ سلطان بی تراسخ و تردد دست ارادت بدامن ارشادش رسانیدہ بحلقہ مریدانش در آمد و مسمی بسنت ہندی کہ وزیر و سپہ سالار سلطان بود با جمعی از خاص و عام مشرف باسلام شدہ بملک سیف الدین ملقب گشت و دختر خود بحبالۂ نکاح سید موصوف داد وی رحمۃ اللہ علیہ تا دوازدہ سال بکشمیر رخت اقامت انداختہ بدفع بدعات و ترویج سنن اسلامی کوشید رسالہ در علم تصوف و شرح شمسیہ در منطق از تصانیف اوست سید محمد حصاری معاصر و معارض او بود سلطان سکندر بت شکن برای سید محمد ہمدانی خانقاہی عالی در سن ہشتصد و نود و ہشت ہجری بنا نہادہ کہ در نود و نہ باتمام رسیدہ و دیہات بنا بر مصارف خانقاہ مذکور مقرر فرمود سید موصوف بعد اتمام خانقاہ بقصد ادای مناسک حج سفر حجاز اختیار فرمودہ بعد ادای حج بکولاب معاودت نمودہ رحلت فرمودہ بجوار سید علی ہمدانی بر آسود۔

ملا محمد ہروی از ارشد تلامذہ ملا مرزا جان در علوم عقلیہ ممتاز اقران بود علم تواریخ نیکو دانستی در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بہند آمدہ مورد مراحم و عنایات جلال الدین محمد اکبر بادشاہ گشت و بسال نہصد و نود و ہجری رخت سفر بآخرت برد

سید محمد یوسف بلگرامی ابن سید محمد اشرف الحسینی الواسطی بلگرامی دختر زادہ سید عبد الجلیل بلگرامی و برادر خالہ زاد حسان الہند میر غلام علی آزاد جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فروع و صول بود بست و یکم شوال یوم الاثنین سال ہشتاد و ہم از صدی دوازدہم ولادتش بظہور رسیدہ سنہ

کتب درسیه پیش سید طفیل محمد بلگرامی اترولوی گذرانیده و لغت و سیر نبویه صلی الله علیه وسلم
از جد مادری خود سید عبد الجلیل و علوم ریاضیه بخدمت بعض اساتذه دہلی خوانده کامل و مکمل
گشت و عقد بیعت بدست سید لطف الله بلگرامی بست طبع موزون داشت اشعار عربی
وفارسی میگفت کتاب الفرع النابت من الاصل الثابت در اثبات توحید شہودی از
تصانیف رائقه اوست که بسال شصت و دوم صدی دوازدہم تصنیف فرموده و سید
غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ آن چنین گفته ـــ میر یوسف عزیز مصر کمال * از خم معرفت کشید
رحیق * کرده در وحدت شہود رقم * نسخهٔ تازه که بفکر عمیق * از احادیث و ز کلام الله * کرد اثبات
حق نهی توفیق * هست این نسخه دلنشین الحق * یادگاری ز خامهٔ توفیق * سال تاریخ این کتاب
خرد * گفت شمع مجالس تحقیق * و نیز تاریخی طویل در عربی نظم کرده درینجا صرف بماده تاریخ اکتفا
میرود و هو مطوّق من ریاض القدس البهی * مورخا هو فرع مثمر مهدی * سید موصوف الترجمه
تاریخ دوم جمادی الآخره یوم الخمیس سال هفتاد و دوم از صدی دوازدہم در بلگرام رحلت نموده
بباغ محمود زیر زمین آسود میر اولاد محمد تخلص ذکا تاریخ رحلتش یافته قطعه طرا نال عنبر چراغ
دودهٔ حیدر * محیط علم و عقل و نقل صاحب فطرت دوران * ذکا تاریخ فوت او عزیزی گفت
در گوشم * ز قید هستی موهوم آمد یوسفی بیرون * حسان الهند آزاد بلگرامی تاریخ فوتش در عربی
انشا فرموده و هو مات خیر الزمان یوسفنا * له راحة و ریحان * از تقاضیت عام رحلته * قال
قلبی علیه رضوان *

مفتی محمد یعقوب فرنگی محلی ابن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین شہید
سہالوی وی تحصیل کتب درسیه بخدمت ملا نظام الدین و نیز ملا محمد حسن نموده بپایهٔ تدریس
علوم رسیده بر سجاده اسلاف خود قیام کرده درس علوم دینی میداد و بدیانت و امانت نامے
برآورد و تا اینکه خدمت افتای شهر لکهنؤ وزیر الممالک صفدر جنگ ابو المنصور خان باو دادند
بعمر شصت و سه سالگی بعارضه استسقا ازین عالم درگذشت

مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ابن مفتی محمد اصغر ابن مفتی احمد ابو الرحیم فاضل اجل و مدرس
اکمل شب و روز بتعلیم طلبه علوم مشغول بود بعد وفات والد خود بعهده افتاے عدالت

دیوانی شہر لکھنؤ مامور گردید وبکمال امانت ودیانت انجام عہدہ مفوضہ خود نمابعد انقراض سلطنت لکھنؤ بسر بردہ تقوی وزہد مجدی داشت بعدہ بمدرسہ جونپور مدرس مقرر گشت وچند سال درانجا بدرس اشتغال داشت درین اثنا ولولہ شوق زیارت حرمین شریفین در دلش پیدا شدہ عازم بیت اللہ شدہ بزیارت روضہ منورہ بمدینہ طیبہ رفت ودرانجا علیل شدہ بتاریخ نوزدہم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وہشتاد وشش ہجری مسافر ملک بقا گردید وبجوار قبہ امام حسن رضی اللہ عنہ مدفون گشت ازارشد تلامذہ او مولوی محمد فاروق چریاکوٹی است

ملا محمود جونپوری ابن شیخ محمد بن شاہ محمد فاروقی درعلوم حکمیہ وادبیہ پایہ بلند داشت اگر بوجودش سرزمین جونپور بمرز بوم شیراز تفاخر می جست روا بودی ملا ابتدا از جد خود مولانا شاہ محمد اخذ علوم کردہ بعدہ بخدمت مولانا محمد افضل جونپوری بعمر ہفدہ سالگی تکمیل درس نمودہ ازجونپور باکبرآباد رفتہ از آصف خان وزیر شاہجہان ملاقی شدہ بجونپور مراجعت فرمود وبافادہ ودرس علوم پرداخت تاریخ نہم ربیع الاول سال یکہزار وشصت ودو ہجری بحیات استاد خود مولانا محمد افضل وفات یافت استادش ازین سانحہ بحدی اندوہگین شدہ کہ تا چہل روز تبسم نکرد بعد چہل روز او ہم رحلت فرمود رحمہما اللہ کتاب شمس بازغہ در حکمت وفرائد فی شرح الفوائد در معانی وبیان کہ سال تصنیف آن از لفظ تاریخ برمی آید مع حاشیہ آن ورسالہ مختصر چہار ورقی بزبان فارسی دربیان اقسام زمان از تصانیف او مشہور اند

قاضی محی الدین کاشانی از مریدان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ ہست بوفور علم وزہد وتقوی موصوف واز دودمان علم وکرامت او ستاد شہر دہلی مشہور بود در ابتدای ارادت از تعلقات دنیاوی دست برداشت وفقر ومجاہدہ پیش گرفت شیخ کاغذی بدست خود نوشت کہ نسخہ آن اینست می باید کہ تارک دنیا باشی بسوی دنیا وارباب دنیا مایل نشوی ودہ قبول نکنی وصلہ بادشاہان نگیری واگر مسافران برتو رسند وبہ تو چیزی نباشد این را نعمتی شمری از نعمتہای الٰہی فان فعلت ما امرتک فاظنی بک ان تفعل کک فانت خلیفتی وان لم تفعل فاللہ خلیفتی چون شدت فقر وفاقہ بروی وبر اتباعش کہ کثیر بودند غلبہ کرد این معنی را یکی از آشنایان او بدرگاہ سلطان علاؤالدین شاہ دہلی رسانید سلطان قضای اودہ کہ موروثی وی بود

بعد مفوض داشت قاضی بخدمت شیخ آمد وعرض کرد کہ این معنی بغیر خواست چنین واقع شدہ است
حکم مخدوم چہ باشد شیخ فرمود البتہ مثل این معنی بخاطر تو گذشتہ است آنگاہ اینمعنی برای تو پیش آوردہ اند
قاضی را بدین سبب تشویشی پیش آمد شیخ آن کاغذ نوشتہ خود از قاضی باز طلبید و تا سالی مزاج شیخ
بروی متغیر ماند بعد از ان قاضی بتجدید ارادت مشرف شدہ وہم در حیات شیخ در سال ہفتصد و
نوزدہ ہجری رحلت کرد رحمۃ اللہ علیہ

مولوی محی الدین بدایونی فرزند اکبر مولوی شاہ فضل رسول بن مولوی عبد المجید بدایونی
ولادتش در سال دوازدہ صد وچہل وسہ ہجری بظہور پیوستہ و مظہر محمود تاریخ میلادش یافتہ اند
کتب متداولہ رسمی از معقول ومنقول بخدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نمودہ فائق الاقران
گشت وبیعت ارادت بحضرت جد امجد خود کرد و تصانیف لطیفہ دارد از انجملہ حاشیہ میر زاہد
رسالہ وحاشیہ کلیات قانون بوعلی سینا ورسالہ شمس الایمان در رد وہابیہ وغیرہ رسائل
مشہور اند بششم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وہفتاد ہجری در بلدہ سہارنپور رہنورد عالم قدس گردید

سید شاہ محی الدین ویلوری در سال دوازدہ صد وہفت ہجری متولد شدہ عارف
بزرگ وعالم سترگ حافظ قرآن بود در فقہ وحدیث وتفسیر مہارت تامہ داشت در ویلور
مدرسہ تعمیر نمودہ مدام بتدریس وتعلیم طلبہ علوم مشغول بودی الحال کہ بملک مدراس نور علم
ساطع ولامع است پرتو فیض عام اوست تصانیف کثیرہ رائقہ دارد از انجملہ جواہر الحقائق و
فصل الخطاب وجواہر السلوک وغیرہ مشہور ومتعارف اند سوم محرم الحرام سن دوازدہ صد و
ہشتاد ونہ ہجری بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمودہ فرزند اکبروے
مولوی سید رکن الدین سلمہ اللہ تعالی جانشین اوست

مخدوم نوح ہالائی نامش رکن الدین است از خلفای مخدوم بلال ساکن تلہٹی ممالک سند
ہموارہ ہمت بلند بر ادای وظائف طاعات وعبادات می گماشت و در علم حدیث غایت
مہارت داشت شرح اربعین وشرح گیلانی ورسائل دیگر از مصنفات او مشہور اند بسال
نہصد وچہل ونہ ہجری بہ مخدوم درگذشت شاہ قبرش بر کوہ مکلی است

مخدوم اشرف بساوری از افاضل روزگار وجد مادری ملا عبد القادر بدایونی بود بتاریخ

بستم رمضان سال نہصد وہفتاد ہجری وفات یافتہ ملای موصوف فاضل جہان تاریخ فوتش یافتہ

مولوی مخدوم لکھنوی ابن حافظ محمد نواز بن مولوی عبد السمیع بن سید محی الدین المشہدی جدش از مشہد مقدس بدہلی آمد واز انجا بہ لکھنؤ رخت اقامت انداخت تلمذ بخدمت ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین السہالوی دارد و ملا عبد العلی بحر العلوم و دی سماعۃً وقراۃً ہر دو ہمتاش بودند ونیز بحضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی مستفید شدہ مدام بدرس وتدریس طلبہ علوم صارف الاوقات بودہ کہ بسے مردان از وفیضیاب شدند در عمر اخیر کہ فقدان بصارت بوی رو نمودہ ترک تدریس معقولات کردہ بافادہ کتب دینی مپرداخت کتاب گلستان و بوستان را تصحیح نمودہ درسن دوازدہ صد وبست و نہ ہجری بمقام لکھنؤ رحلت فرمود شیخ امام بخش ناسخ تاریخ وفاتش چنین گفتہ ؎ سید مخدوم از جہان رفت ؛ گفتند بزرگ و خرد صد حیف

تاریخ وفات گفت ناسخ ؛ مخدوم زمانہ مرد صد حیف ؛

مولوی مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی بعد وفات والد خود در وعظ مولانا عبد العزیز عم خود مقرر بود در سال دوازدہ صد وہشتاد وسہ ہجری وفات یافتہ خصہ اللہ بلطفہ

مولوی مراد اللہ تھانیسری فاروقی نسبا والمجددی المظہری مشرباً خلیفہ وجانشین مولوی نعیم اللہ بہرایچی بود مدت در بلدۂ لکھنؤ زیادہ از چہل سال ترویج طریقہ مجددیہ مظہریہ فرمودہ عالمی را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشیدند و بہ ترک وتجرید واتباع سنت سنیہ وتزکیہ نفس وتہذیب باطن رہنمونی فرمود کہ عرفای زمان وصلحای وقت بجلالت منزلت شان متفق بودند بعمر ہشتاد ودو سالگی در دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری ازین سرای فانی رحلت فرمود از اجل خلفای شان مولوی ابو الحسن نصیر آبادی بودند قدس اسرارہم

میر مرتضی شریفی شیرازی نبیرۂ میر سید شریف جرجانی است فاضل افضل متتبع طبع شعر داشت ودر اشعار تخلص شریفی میکرد در علوم ریاضی وحکمت ومنطق وکلام فائق بر اقران بود از شیراز بمکہ معظمہ رفتہ علم حدیث پیش ابن حجر مکی اخذ کردہ اجازت تدریس یافت واز انجا بدکن وارد دکن شد در سال نہصد وہفتاد ودو ہجری باکبر آباد آمدہ در بارگاہ جلال الدین محمد اکبر شاہ بر اکثری از علما وفضلای سابق ولاحق تقدم یافت وبتدریس علوم حکمیہ اشتغال داشت تا درسن

نهصد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته اولاً وی را در دهلی بجوار مرقد امیر خسرو علیه الرحمة مدفون
کردند و ثانیاً چون صدور و قاضی و شیخ الاسلام بعرض رسانیدند که امیر خسرو هندی است
و سنی و میر مرتضی عراقی است و شیعه درینکه روح هر دو از صحبت یکدیگر متاذی باشند شکی نیست
؎ روح را صحبت ناجنس عذابیست الیم ؛ پس بموجب حکم عالی نعش او را از انجا کشیده به مشهد
بردند میر محسن رضوی تاریخ فوتش چنین گفته قطعه رفت تا میر مرتضی اندهر ؛ علم گویا از نسل
آدم رفت ؛ بهر تاریخ رحلتش محسن ؛ گفت علامه ز عالم رفت ؛

سید مرتضی حسینی زبیدی قادری حنفی نامش سید عبد الرزاق و لقب وی محی الدین
و کنیت او ابو الفیض است محدث و فقیه و لغوی و ادیب جامع علوم عقلیه و نقلیه بود در
یازده صد و چهل و پنج هجری بقصبه بلگرام متولد گشته و در اوایل عمر بزیارت حرمین شریفین مشرف
شده و هم دران دیار بعزم تحصیل علوم کمر همت بسته از مشائخ و علماے زبید و مصر و حجاز وغیره
کسب کمالات ظاهر و باطن کرده چنانچه شیخ احمد علوی و عبد الخالق زبیدی و ابو العباس
احمد بن علی نیسنی دمشقی حنفی و جمال محمد بن احمد حنبلی و ابو عبد الله محمد ابن احمد عریانی و عبد الغنی
بن محمد بحرانی نزیل مخا محمد بن زین باسمیط علوی حضرمی و محمد ابن ابراهیم طرابلسی نزیل حلب
و عبد القادر بن احمد شکعادی و عمر بن عبد الله بن عمر قاضی و عیسی ابن رزیق و سید عبد القادر
بن احمد حسینی وغیرهم وی را اجازت حدیث و فقه وغیره علوم دادند چونکه وے بعد تحصیل
علوم تا مدت دراز بزبید مقیم بود بزبیدی شهرت یافت تا اینکه او را کسی هندی نمی دانست
و از زبید بمصر قدوم آورده بافاضه و افاده علوم پرداخت و علاوه دیگر مسترشدان عبد المجید خان سلطان
روم و محمد پاشا صدر الوزارت از وی اجازت حدیث یافتند بالجمله بوفور علم و نشر علوم بتوسط
کثرت تلامذه و تصانیف کتب که بحیاتش صیت وی اکناف عالم را در گرفته اگر وے را
مجدد صدی سیزدهم گویند رواست میگویند هرگاه شهرتش بغایت رسید و از اقطار بلاد و امصار
مردمان کثیر بروی هجوم آوردند وے بگوشه عزلت نشسته باب ملاقات یاران مسدود کرد
در ماه شعبان بسال دوازده صد و پنج هجری بمرض طاعون وفات یافته بدرجه شهادت
فائز گشت و بمزار سیده رقیه رضی الله عنها مدفون گردید تصانیفه عقود الجواهر المنیفة فی ادلة

امام ابی حنیفۃ الآثار المتناثرۃ فی الاحادیث المتواترۃ ورا لفراع فی حدیث ام زرع لغۃ الغریب فی
مصطلح آثار الحبیب تخریج حدیث شیبتنی ہود المواہب الجلیلۃ فیما یتعلق بحدیث الاولیۃ المرقاۃ الجلیلۃ
فی شرح الحدیث المسلسل بالاولیۃ العروس المجلیۃ فی طرق حدیث الاولیۃ القول الصحیح فی
مراتب التعدیل والتجریح التحبیر فی الحدیث المسلسل بالتکبیر رسالہ اصول حدیث مناقب
اہل الحدیث تاج العروس فی شرح القاموس تکملۃ القاموس تخریج حدیث نعم الادام الخل
حدیقۃ الصفا فی والدی المصطفیٰ الانتصار لوالدی النبی المختار الفیہ السند آمالی حنیفیۃ مجالس
الشیخونیہ ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک عقد الجمان فی بیان شعب الایمان
القول المسموع فی الفرق بین الکوع والکرسوع التفحۃ القدسیۃ بواسطۃ البضعۃ العیدروسیۃ
العقد الثمین فی طرق الالباس والتلقین حکمۃ الاشراق الی کتاب الآفاق شرح الصدر فی شرح
اسماء اہل بدر التفتیش فی معنی لفظ درویش رفع نقاب الخفاء عمن انتہی الی وفا وابی الوفا زہر الاکمام
المنشق عن جیوب الالہام بشرح صیغۃ سیدی عبدالسلام رشفۃ المدام المختوم البکری من صفوۃ
زلال صیغ القطب البکری رشف سلاف الرحیق فی نسب حضرۃ الصدیق تنسیق قلائد المنن
فی تحقیق کلام المتن النوافح المسکیۃ علی الفوائح الکشکیۃ ہدیۃ الاخوان فی حکم شرب الدخان
منح الفیوضات الوافیۃ فیما فی سورۃ الرحمن من اسرار الآیۃ ارجوزۃ فی الفقہ طبقات الحفاظ
اسعاف الاشراف اتحاف السادۃ المتقین فی احیاء علوم الدین رفع الکلل عن العلل شرح
حزب الکبیر المسمیٰ تنبیہ العارف البصیر علی اسرار الحزب الکبیر آیۃ المنی فی سر الکنی القول المثبوت
فی تحقیق لفظ التابوت حسن المحاضرۃ فی آداب البحث والمناظرۃ رسالہ فی اصول المعیات
کشف الغطاء عن الصلاۃ الوسطیٰ الاحتفال بصوم الستۃ من شوال اقرار العین بذکر من
نسب الی الحسن والحسین الابتہاج بذکر اخراج التعریفۃ بضروریات علی التعریفۃ
اتحاف الاصفیاء بسلاسل الاولیاء اتحاف بنی الزمن فی حکم قہوۃ الیمن المعاقد القدسیۃ فی
المشاہد النقشبندیہ الدرۃ المضیئۃ فی الوصیۃ المرضیۃ ارشاد الاخوان الی الاخلاق الحسان
شرح القنیۃ السند شرح صیغۃ ابن مشیش شرح صیغۃ السید البدوی شرح ثلاث صیغ لابی
الحسن البکری شرح سبع صیغ المسمیٰ بدلائل القرب تحفۃ التمییز تفسیر سورۃ یونس نشوۃ الارتیاح

فیما لیس فی الامکان ابداع مما کان المنح العلیۃ فی الطریقۃ النقشبندیہ کشف اللثام عن آداب الایمان والاسلام

مسعود بیگ از اقربای سلطان فیروز نام اصلی وی شیرخان است از علمای صوفیہ کرام بود مدتی در لباس اغنیا واہل ودل بسر برد ناگاہ جذبہ حق گریبان گیر حالش گشت وی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین شد بغایت حالت سکر داشت در علم تصوف و توحید تصنیفات بسیار دارد از انجملہ کتاب تمہیدات است کہ بر طبق تمہیدات عین القضاۃ ہمدانی بسیاری از حقائق و دقائق دران نوشتہ و دیوان اشعارش قصائد و غزل و سائر اقسام سخن را شامل است و اکثر اشعار و قصائد بجواب امیر خسرو علیہ الرحمۃ گفتہ مگر در بعض مقامات طریق شاعری نارعی ماندہ و نیز تصنیفے دارد مسمی بہ مرآۃ العارفین در بیان حقائق و معارف قبرش در مقبرہ پیر اوست قریب مقام خواجہ قطب الدین در لادو سراقدس اللہ سرہ

مولانا مسعود لاہوری بن سعد بن سلیمان لاہوری اصل او از ہمدان است پدرش سعد ابن سلیمان از ہمدان در عہد سلاطین غزنویہ بلاہور آمدہ سکونت اختیار کردہ ملازم سلطان ابراہیم شدہ رفتہ رفتہ برتبہ عالی فائز گشت پسرش مولانا مسعود از علمای وقت باکتساب علوم فائق و لائق شد طبع موزون داشت اشعار آبدار میگفت و ہمنشین سیف الدین محمود ابن ابراہیم بود تا سال پانصد و پانزدہ ہجری زندہ بود او صاحب دیوان عربی و فارسی و ہندی است دیوان فارسی در ہند و ایران یافتہ می شود مگر دیوان عربی و ہندی نایاب گردید

شیخ مصطفی رفیقی ابن طیب بن احمد بن مصطفے رفیقی کشمیری کنیت او ابو احمد است در دوازدہ صد و بست و شش ہجری پیدا شدہ عالم عامل فاضل کامل فقیہ و محدث حسن المحاضرہ بلیغ العبارت شاعر و مورخ بود صحاح ستہ و کتب تصوف از والد ماجد خود خواند و علوم دیگر عقلی و نقلی از علمای وقت استفادہ کردہ و مدام بطاعت الٰہی مشتغل می بود شیخ بہاء الدین و شیخ احمد و شیخ احسن و شیخ عبد الشکور رفیقی از اشہر تلامذہ وی اند بروز جمعہ چہاردہم ربیع الاول سن دوازدہ صد و نود و چہار ہجری وفات یافت

مولانا مرزا مظہر جانجانان شمس الدین لقب علوی نسب حنفی مذہب مجددی مشرب المعروف

بمرزا مظہر جانجانان ابن مرزا جان نسب شان بنوزده واسطه بتوسط محمد بن حنفیه بجناب ولایت مآب علی رضی الله تعالیٰ عنه می پیوندد والد ماجدوی مرزا جان از منصبداران محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود لکن ترک منصب نموده متوجه اکبرآباد شد در اثنای راه بمنزل کالاباغ حدود مالوه شب جمعه یازدهم رمضان سال یازده صد و یازده حضرت مولانا بوجود آمد چون خبر بعالمگیر رسید فرمود که پسر جان پدر می باشد ازین وجه نامش جان جانان مقرر کردیم بدین تقریب وے رحمة الله علیه باین اسم موسوم گشت و مظهر تخلص ویست دانشمند متبحر جامع فضائل صوری و معنوی بود اکتساب علوم از علمای وقت نموده و حدیث از حاجی محمد افضل سیالکوٹی اخذ کرده و شرف ارادت و خلافت از حضرت سید نور محمد بدایونی مرید و خلیفه شیخ سیف الدین مرید و خلیفه شیخ محمد معصوم عروة الوثقی مرید خلیفه شیخ احمد سهرندی مجدد الف ثانی یافته قدس الله اسرارهم اشعار بدیعه و مکاتیب نافعه ازو یادگار ماند ازین مختصر گنجائش تفصیل اوصاف حمیده او نبود دهم محرم الحرام سال یازده صد و نود و پنج هجری از دست یکی شیعی زخم بندوقه طپنچه بر سینه مبارکش رسید شام شب دهم محرم سال مذکور شربت شهادت چشید در مصرعه عاش حمیدا مات شهیدا تاریخ رحلتش بر می آید۔

مولانا سید معز الدین خلف اکبر سید شاه خیر العلی مشهدی کڑوی متوطن احمدآباد ناره بخدمت علمای لکھنؤ اکتساب علوم فرموده فراغ حاصل نمود ذهن ثاقب و فهم کامل داشت در عین جوانی سال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود و سبب عقبے بجز اعمال حسنه نگذاشت مرقد شریفش در احمدآباد ناره بمقابر بزرگانش زیارت و تبرک شاعری در تاریخ فوت او قطعه ذیل گفته **قطعه** مشفقی مولوی معز الدین ٭ کرد رحلت چو زین جهان بجنان ٭
سال فوتش چنین رقم کردم ٭ آه او بود بی نظیر جهان ٭

مولوی معشوق علی جونپوری دانشمند مستعد از تلامذه مولوی فتح علی جونپوری بود تصانیف انیقه و رشیقه نظماً و نثراً ازو یادگار ماند عمر شریفش با وجود تعلق عهده منصفی بدرس و تذکیر گذرانیده بسال دوازده صد و شصت و هشت هجری بمقام باندا رحلت فرمود شاگردش منشی شیخ خادم علی سندیلی مؤلف تاریخ جدولیه تاریخ فوت او چنین یافته ـ و هو هذا عاشق الله معشوق علی ٭ ذکر حق

ہر لحظہ نقل محفلش ٭ شد از ین دار فنا بیزار و بست ٭ بہر سیر ملک عقبیٰ محملش ٭ از دوی بگذشت و
گم شد در یکی ٭ بود وحدت بسکہ در آب وگلش ٭ زین سبب ہاتف یکے کم کرد وگفت ٭

جنت الفردوس بادا منزلش ٭
۱۲۹۹

مولانا محمد معین لکھنوی ابن مولانا محمد مبین لکھنوی اکتساب علوم درسیہ از مولوی
محمد حیدر برادر کلان خود و مولوی ولی اللہ و مولانا ظہور اللہ لکھنوی کردہ و سند حدیث
از مولانا عبد الحفیظ مکی حنفی علیہ الرحمہ حاصل نمودہ اشتغال بان داشت تصنیفات انیقہ دارد
ازانجملہ غایۃ البیان فیما یتعلق بالحیوان و شرح رسالہ امام نووی و غایۃ الکلام فی القراۃ
خلف الامام و ابراز الکنوز فی احوال ارباب الرموز در بیان حالات اصحاب رموز کتاب
حصن حصین ناتمام و حاشیہ صدرا تا بحث ہیولی و نیز بر اکثر کتب درسیہ تعلیقات نوشتہ
بتاریخ دوم جمادی الثانی سال ہزار و دو صد و پنجاہ و ہشت ہجری از مکتب دار فانی بمدرسہ
ملک جاودانی شتافتہ در باغ مولانا انوار الحق مرحوم واقع لکھنؤ بخاکش سپردند ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان
شیخ معین شیخ محمد مولانا معین واعظ صاحب معارج النبوت است ملکی بود بصورت بشری
چندی حسب فرمان اکبر بادشاہ بامر قضای بلدہ لاہور اشتغال داشت دران مدت ہرگز حکم لازم
خصمی نکردہ مدعیان را باتحاج تمام ہدایت بر مصالحہ میکرد و می گفت کہ شما ہر دو دانا ید و تنہا
نادان را با دو دانا کار افتادہ پس مراشرمندہ درگاہ خدائے تعالی می سازید ہموارہ کتب
نفیسہ قیمتی می نویسانید و آنرا مقابلہ نمودہ و مجلد ساختہ بطالب علمان مے بخشید و مدت
عمرش درین کار بسر شد ہزارہا مجلد ازین قبیل بردم بخشیدہ در سن نہصد و نود و پنج ہجری
از سرای محنت آباد دنیا بروضہ عقبی خرامید نور اللہ مرقدہ

مولانا معین الدین عمرانی دہلوی در عہد سلطان محمد بن تغلق شاہ دانشمندی عظیم مدرس
شہر دہلی بود حواشی کنز و حسامی و مفتاح از تصانیف اوست میگویند وی را محمد ابن تغلق
شاہ دہلی بطلب قاضی عضد بشیراز فرستادہ بود چون بادشاہ شیراز از ماجرا واقف گشت
بجدائی قاضی راضی نشد بلکہ از جمیع املاک سلطنت برآمدہ بخدمت قاضی آمدہ التماس نمود کہ شما
بر تخت سلطنت نشینید من خدمت شما کنم جز منکوحہ خود ہر چہ دارم از آن شماست قاضی

چون این ہمہ مروت وہمت از وی بدید فسخ عزیمت دیار ہند نمود مولانا والیس ہندوستان آمد
مولانا خواجگی مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود از تلامذہ مولاناہست وانکار مولانا شیخ نصیر الدین
محمود قدس سرہٗ وزوال سرفہ مولانا از خوردن برنج وجغرات حسب فرمودۂ شیخ وتبدل انکار
مولانا باعتقاد شیخ در اخبار الاخیار مذکور ہست

خواجہ معین الدین کشمیری ابن خواجہ محمود نقشبندی کشمیری از علمای کبار ومشائخ نامدار
خطہ کشمیر متبع شریعت ومروج سنت وقامع البدعت بود ودر زہد وتقوی وورع بی نظیر
مقبول علمای وصلحای وقت بود ہمچو ملا محمد طاہر خلف ملا حیدر وملا ابو الفتح کلو وملا یوسف
مدرس ومفتی محمد ظاہر ومولانا عبد الغنی ومفتی شیخ احمد وغیرہم علمای کشمیر بدو گرویدگی داشتند
فتاوی نقشبندیہ وکنز السعادت در علم شریعت وطریقت ورسالہ رضوانیہ در خوارق والد
بزرگوارش از تصانیف وی یادگار ماند در سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمود

مولانا سید معین الدین خلف اوسط سید شاہ خیرات علی مشہدی کڑوی متوطن وسجادہ نشین
احمد آباد نارہ کنیت شریفش ابو الخیر ہست تحصیل علوم متعارفہ بخدمت مرزا حسن علی محدث لکھنوی
ومولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ودیگر علماے وقت نمودہ جامع علوم عقلیہ ونقلیہ خصوصاً در فن
ریاضی شہرہ آفاق بود تمام عمر شریفش بہ تدریس وافادہ بسر برد وبسیاری علمای نامدار از زیر
دامن تعلیمش برخاستند با واسط عمر خود باوجود کثرت درس حفظ قرآن مجید کردہ وبزیارت
حرمین شریفین مشرف شدہ سند کتب احادیث از علماے آن دیار یافتہ مسود اوراق را
اجازت دلائل الخیرات وحصن حصین ازان جناب حاصل ہست سوم ربیع الاول سال سیزدہ
صد وچہار ہجری باحمد آباد نارہ رحلت فرمودہ ہمدران جا بمرقد بزرگان خود مدفون گشت
روح اللہ روحہ شاعری تاریخ رحلتش چنین یافتہ ۵ معین جہان کرد چون انتقال ٭
فلک در غم او گریبان درید ٭ فرشتہ خصال وحید الزمان ٭ چنین عالمی کس ندید وشنید ٭
نصیر این بگو مصرعۂ سال فوت ٭ بروحش بود رحمت حق پدید ٭ ازو دو فرزند بوجود آمدند یکے
مولوی سید شاہ قیام الدین کہ بعد فراغ تحصیل بحضور پدر رحلت فرمود دوم مولوی وحکیم
سید شاہ صدر الدین فارغ العلم موجود اند سلمہ اللہ تعالی از مولانای موصوف الرحمہ تصانیف

ذیل مشہور اند تبیان فی شرب الدخان۔ ہدایۃ المومنین الی سلسلۃ الصالحین۔ آداب معینہ مرقاۃ الاذہان فی علم المیزان۔ ہدایۃ الکونین فی شہادۃ الحسنین۔ رموز القرآن۔ تشناۃ بالتکریر حاشیہ صدرا۔ رسالہ علم باری تعالی۔ رسالہ علم ہیئت۔ قرابادین۔ طب مفردات۔ طب۔ رسالہ طہر متخلل۔

مرزا مفلس اوزبک از شاگردان ملا احمد جُند ملای مستعد و متبحر در علوم جدل و مناظرہ بود اما تقریر فصیح نداشت و در اثنای درس ادا های مضحک ازو سر میزد مردی بدقیافہ و کوسہ بود صلاح و تقوی داشت از ماوراء النہر بہند آمدہ در آگرہ بمسجد جامع خواجہ معین الدین فرنخودی درس میگفت و توفیق زیارت حرمین شریفین یافتہ در مکہ معظمہ بعمر ہفتاد سالگی رحلت نمود۔

مولوی مقیم الدین ساکن ٹانک ابن سلطان محمد ڈبال نیتی سوبہ خیل بن احمد ابن گل محمد ساکن علاقہ ٹانک یعنی موضع کوٹ مرید ابتداءً از مولوی دین محمد ساکن ٹانک از میزان الصرف تا بیبدی خواندہ پس ازان بخدمت علمای وقت یعنی مولوی محمد مظہر نانوتوی و مولوی عبد الحق شمس العلما خیر آبادی و مولوی احمد حسن پنجابی مدرس مدرسہ دار العلوم کانپور تکمیل دیگر درسیہ نمودہ بالفعل کہ عمر شریفش سی سال رسیدہ مدرس عربی درجہ اول بمدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ مقرر اند سلمہ اللہ تعالی

ملوک شاہ بدایونی از فاضل وقت مرید شیخ بجو سنبھلی بود تاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و شصت و نہ ہجری بعارضہ اسہال کبدی وفات یافتہ در قصبہ بساور مدفون گردید پسرش ملا عبد القادر مؤلف منتخب التواریخ تاریخ وفاتش چنین یافتہ **قطعہ** سر دفتر افاضل دوران ملوک شاہ ٭ آن بحر علم و معدن احسان و کان فضل ٭ چون بود در زمانہ بہائی ز فضل آن ٭ تاریخ سال فوت وی آمد جہان فضل ٭

مولانا میر کلان محدث اکبر آبادی نبیرۂ خواجہ کوہی خراسانی حاج الحرمین الشریفین مرید شیخ جلال الدین ہروی صاحب کمالات ظاہر و باطن و دانشمند متبحر بود خصوصاً در علم حدیث کہ اجازت آن از سید میرک شاہ شیرازی داشت و میرک شاہ از والد خود سید جمال الدین محدث مصنف روضۃ الاحباب و او از عم خود سید اصیل الدین شیرازی مجاز بود بالجملہ صلاحیت میر کلان مادرزاد و دانش مظہر اسمای حسنی بود جلال الدین محمد اکبر بادشاہ

اورا بتعلیم شاہزادہ نورالدین محمد جہانگیر مقرر فرمودہ بتعظیم و توقیر تمام پیش می آمد میر موصوف بعمر صد ساله در سال نهصد و هشتاد وسه هجری باکبرآباد رحلت فرموده همدرانجا مدفون گشت یکی از شاگردانش ملا علی قاریست که از مصنفاتش اکثر طلبهٔ علم هندوستان مستفید می شوند پس خواستم که این کتاب از ترجمهٔ شریفش بی بهره نباشد ملا علی قاری بن سلطان محمد هروی حنفی در هرات متولد شده علوم رسمیه از علمای وقت و بعض احادیث مشاوره از مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی خوانده بمکهٔ معظمه رسیده همانجا اقامت گزید و از ابوالحسن بکری و سید زکریا حسینی و شهاب احمد بن حجر هیثمی و شیخ عبدالله سندهی و قطب الدین مکی و غیرهم علمای آندیار اخذ علوم نموده جامع علوم عقلیه و نقلیه متبع سنت نبویه یکتای زمانه گشت در سال چهاردهم از صدی یازدهم بمکهٔ معظمه رحلت فرموده کتب ذیل مصنفهٔ او از و یادگار اند تفسیر قرآن مجید مرقاة شرح مشکوة ـ شرح الشفاء ـ شرح الشمائل ـ شرح النخبه ـ شرح الشاطبیه ـ شرح الجزریه ـ ناموس ملخص قاموس ـ الاثمار الجنیه فی اسماء الحنفیه ـ شرح ثلاثیات بخاری ـ نزهة الخاطر الفاتر فی ترجمة الشیخ عبدالقادر ـ شرح فقه اکبر ـ ضوء المعالی شرح قصیده امالی ـ تخریج احادیث شرح عقائد نسفی ـ رساله تکفیر فرعون ـ رساله در بیان احوال والدین رسول الثقلین صلعم المنهاج العلوی فی المعراج النبوی ـ الاهتدا فی الاقتدا ـ شرح قصیده برده ـ نور القاری شرح صحیح بخاری ـ شرح صحیح مسلم ـ حاشیه تفسیر جلالین مسمی بجمالین ـ شرح شفای قاضی عیاض جمع الرسائل شرح شمائل ـ شرح جامع صغیر ـ حرز الثمین شرح حصن حصین ـ شرح اربعین نووی ـ شرح الوتریه والجزریه ـ شرح الشرح علی نخبة الفکر ـ شرح موطای امام محمد ـ سند الانام فی شرح مسند الامام ـ شرح مناسک الحج ـ تزئین العبارة لتحسین الاشارة ـ الحظ الاوفر فی الحج الاکبر ـ رساله عمامه ـ رساله فی حت التره ـ رساله عصا ـ اربعین حدیث در نکاح ـ چهل حدیث فضائل القرآن ـ رساله ترکیب لا اله الا الله ـ رساله قراة بسمله اول سورة البراءة ـ المصنوع فی معرفة الموضوع ـ کشف الخدر عن امر الخضر ـ معدن العدنی فی فضائل اویس القرنی ـ رساله در احکام سب الشیخین ـ سم العوارض فی ذم الروافض ـ فتح باب العنایة فی شرح النقایة ـ الاحادیث القدسیه والکلمات الانسیه ـ اعراب القاری ـ تذکرة الموضوعات ـ تبعید العلماء عن تقریب الامراء

حرب الاعظم حاشیہ مواہب لدنیہ شرح عین العلم وغیرہا

میان مخدوم احمد آبادی نامش مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان بن ابو محمد بن ابراہیم بن محمد خان غوری است محمد خان از اولاد سلطان عز الدین محمد المشہور بسلطان شہاب الدین محمد غوری بود بحکومت ناگور امتیاز داشت مولانا احمد بدعای مستجاب شیخ احمد کھٹو احمد آبادی متولد شدہ بایمای شیخ موصوف بنام احمد موسوم گشت وی از علمای صوفیہ دیار گجرات است علوم ظاہر از مولانا صدر جہان گجراتی اکتساب نمودہ در دوازدہ سالگی بہ شرف ارادت حضرت سراج الدین ابو البرکات سید محمد المشہور بشاہ عالم قدس سرہ مشرف گشتہ و دوازدہ سال در خدمت ایشان صرف نمود و دوازدہ سال دیگر بامور ظاہر و باطن مشغول بود و بتاریخ بست و دوم ربیع الثانی سال ہشتصد و ہشتاد ہجری بعد طی نمودن شصت و چہار مرحلہ زندگانی بعالم جاودانی ارتحال فرمودہ و بہ محلہ تاج پور محلات احمد آباد گجرات مدفون شد و لفظ آخر الاولیا تاریخ رحلتش یافتہ اند

حرف النون

مولوی سید ناصر الدین محمد ابو المنصور دہلوی امام فن مناظرہ اہل کتاب ابن سید محمد علی ابن سید فایق علی از علمای اعلام ہندوستان در فن مناظرہ مذہبی دستگاہی کامل دارد و برادانش در فن مناظرہ علمای وقت متفق اند کہ تصدیق این بیان از رسالہ عین الیقین شدن می تواند با قسیسان نصاری بارہا در مناظرہ غالب آمدہ وی از اولاد سید عبد الغفور قاضی سکت پور کہ وطن قدیمش قصبہ سید آباد عرف وای پور مضافات قنوج است پدرش سید محمد علی میر منشی زید خشتی ناگپور بود ہمدران جا سید ناصر الدین محمد ابو المنصور متولد شدہ اکتساب علوم از والد ماجد و جد امجد خود نمودہ توراۃ و انجیل با تفسیر عربی و یونانی از علمای اہل کتاب خواندہ بسیاری کتب بجواب علمای اہل کتاب تالیف فرمودہ گاہی بلا زمت کسی نکردہ مگر چندی بمصاحبت نواب جہانگیر محمد خان رئیس بھوپال امتیازی داشت اکنون عمر شریفش شصت و چہار سال رسیدہ تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی می نویسد و تفسیر آیۂ کریمہ باحادیث صحیحہ مطابق می نماید و شہادتش از توراۃ و انجیل سے آید در حقیقت

کا رئیست اہم اللہم ثمہ سید موصوف الالقاب بدختر مولوی محمد مہدی نزیل کانپور کہ بعلم وفضل خود شہرۂ آفاق بود کدخدا شدہ دو فرزند نامی وگرامی دارد و یکے مولوے سید نصرت علی دوم سید ناصر علی و بالفعل باہل وعیال بدہلی قیام پذیر ست سلمہ واولادہ **تصانیفہ العالیہ** نوید جاوید بجواب سوالات مختلفہ عیسائیان و دولت فاروقی در تاریخ بیت المقدس عقوبۃ الضالین جواب ہدایۃ المسلمین مصنفہ پادری عماد الدین استیصال جواب رسالہ مسیح الدجال مصنفہ ماسٹر رام چندر رقیمۃ الوداد جواب نیازنامہ پادری صفدر علی لحن داؤدی جواب نغمہ طنبوری عماد الدین پادری انعام عام جواب آئینہ اسلام ساخت پادری یونس افحام الخصام جواب تفتیش الاسلام مصنفہ پادری راجرس تصحیح التاویل جواب تفسیر مکاشفات پادری عماد الدین اعجاز قرآن جواب اعجاز قرآن مصنفہ ماسٹر رام چندر میزان المیزان جواب میزان الحق پادری فنڈر مجموعہ وعظ یادداشت شلاق فی رد تہذیب الاخلاق حرز جان جواب رسالہ اصلیت قرآن مصنفہ عبد اللہ آتہم عیسائی بنیان بجواب سوالات دوازدہ گانہ نصاری مصباح الابرار فی رد مفتاح الاسرار مصنفہ پادری فنڈر تادیب غونہ تحریف تشویش القسیس محاکمہ عقوبۃ الضالین وہدایۃ المسلمین تصحیح التاویل تنقیح البیان در جواب تفسیر القرآن مصنفہ سید احمد خان رسالۃ الحق مرتبجیل التنزیل تفسیر قرآن زیر تالیف تنزیہ الکاملین انکشاف تریاق

مولوی شاہ نھن غازیپوری نامش شاہ محمود ابن مولانا شاہ حسام الدین مانکپوری جامع علوم ظاہر وباطن بود بعد وفات والد ماجد خود در سال ہشت صد وپنجاہ وسہ ہجری بطور سیاحت از مانکپور لغازیپور زمانیہ قدوم آوردہ نصیر خان لوحانی حاکم غازیپور بمعائنہ کمالات ظاہر وباطن وی معتقد شدہ دست ارادت بدامن بخشش زدہ واز بارگاہ دہلی ویرا بعہدہ میر عدل غازیپور مامور کنانید تمامی عمرش بغازیپور بسر گشت ودر سال نہصد وپنج ہجری رحلت فرمودہ بغازیپور مدفون گردید اولادش بمحلہ قاضی ٹولہ منجملات غازی پور موجود اند۔

مولوی نجم الدین خان کاکوروی ابن مولوی حمید الدین از خاندان ملکزادگان علویہ قصبہ کاکوریست عالم یگانہ جامع فضائل چہارگانہ بمنصب قضی القضاۃ کلکتہ ممتاز بود معہذا بتدریس و افادہ طلبہ علوم بغایت می کوشید تصانیف وتالیف جلیلہ ازدیادگار اند نموذجی از سرمایہ

علی اوست کہ وی رحمۃ اللہ تاریخی بدیع در وفات شاہ غلام قطب الدین الہ آبادی از آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیتہ الآیۃ بہ تعمیہ و تخرجہ بر آوردہ تالی از لطائف نیست تقریش بلفظ العبارت عربی تفویض قلم سوانح نگار میشود کما قال المولوی رضا حسن خان الکاکوروی فی رسالۃ مطارح الاذکیاء وہو حامداً و مصلیاً و مسلماً توفی الادیب المحقق والاریب المدقق وحید دھرہ و فرید عصرہ سند الشعراء وابلغ الفصحاء صائغاً صوغ التبر الاحمر انشاءہ الفائق البدیع وناظماً نظم الدرر والجواہر شعرہ الرائق البدیع ناشر کلمن یخبرہ فی النوادی لآلی اشعارہ باللسان الفارسی والضادی الشیخ غلام قطب الدین العباسی الالہ آبادی سلخ ذیقعدۃ الملسک فی شہور السنۃ السابعۃ والثمانین الواقعۃ فی المائۃ الثانیۃ من الالف الثانی من الہجرۃ النبویۃ علی صاحبہا الآلاف الصلوۃ والتحیۃ بعد ما خرج من وطنہ المالوف مریداً لادراک حج بیت اللہ وزیارۃ قبر نبیہ مصطفاہ فی رفقۃ علی اد تبعہ اتقیاء وطی مراحل البر الی ان تعدفات مرکب البحر فلما وصل الی بلاد الحجاز و نزل من ظہر ذلک الجہاز ولم یکن حینئذ آوان الحج وادراک فیہ الحج فی المکۃ المعظمۃ لعمر تا ایام فیہ شہور ثم سار فی الطیبۃ الطیبۃ زادہا اللہ تعالی بہار دنورا سے تشرف بتقبیل عتبۃ النبی علیہ الصلوۃ والسلام وزیارۃ قبور بعض صحابۃ واہل بیتہ المدفونین فی ذلک المقام فاذا قرب الموسم فرحی معاودا الی ام القری فلحقہ فی بعض منازلہا المرض الوبیل وضرب علیہ طبل الرحیل الی ان اتاہ اللہ فی تلک البقعۃ المبارکۃ ودفن ہناک اللہم رض عنہ نتی کریک ورضاک وصدرہ علیہ سبحانہ اجرہ حیث وقعت الآیۃ الکریمۃ ومن یخرج من بیتہ مہاجرا الی اللہ ورسولہ ثم یدرکہ الموت فقد وقع اجرہ علی اللہ وکان اللہ غفورا رحیما التی نزلت فی جندب ابن حمزۃ حملہ بنوہ علی سریر متوجہا الی المدینۃ فلما بلغ التنعیم اشرف علی الموت فصفق بیمینہ علی شمالہ فقال اللہم ہذہ لک وہذہ لرسولک ابایعک علی ما بایع علیہ رسولک فمات حمیداً کما ذکر فی البیضاوی وغیرہ من کتب التفاسیر مناسبۃ لشان ذلک العالم الہمام والحبر القمقام بل یخرج منہا تاریخ عام وفاتہ بطریقۃ غریبۃ معجبۃ الافہام وطریقہ ان یقال فی معنی قولہ تعالی ومن یخرج من بیتہ ان لفظ من باعتبار عددہ الذی ہو تسعون ویخرج من عدد لفظ بیتہ اربع مائۃ وسبعۃ عشر فیبقی ثلثمائۃ وستۃ وعشرون مہاجرا الی اللہ ورسولہ والحال انہ یہاجر مجموع ذلک الی اللہ ورسولہ من جہۃ اعدادہ التی ہی اربعمائۃ واربعۃ عشر الی تلک الاعداد الباقیۃ

بعد الاخراج فنقص سبعمائة وواحد واربعين ثم يدخله الموت اى يحصل عدد لفظ الموت وهو اربعمائة و
ستة واربعون فالمجموع الف ومائة وسبعة وثمانون الذى هى سنة ارتحال ذلك العلام الى
دار السلام وليعلم ان ذلك تقدير العزيز العليم حيث وقع هذا البديع فى زوايا كلامه القديم
ليستخرجه المعتصم بحبله المتين عبده محمد نجم الدين غفر الله له ولابويه واحسن اليهما واليه انتهى نجم الدين
خان قاضی القضاة بروز سه شنبه سیزدهم ربیع الثانی سال یکهزار ودو صد وبست ونه هجری
مولوی حکیم الدین صدر الصدور ومولوی علیم الدین صدر الصدور ومولوی خلیل الدین سفیر
شاه اوده سه اعقاب سمو الالقاب گذاشته رحلت فرمود مولوی فتح علی جونپوری چند قطعه
تاریخ فوتش بسلک نظم کشیده از انجمله اینست قطعه بحر حکمت شمس ملت نجم دین قاضی قضاة
چونکه در باغ جهان با حور عین هم دوش گشت * سر فرو بردم پی تاریخ در گوشم رسید علم و فضل
و درس و زهد و دین همه روپوش گشت

میر نجم الدین بهکری ابن میر محمد رفیع رضوان شاگرد وهمشیره زاده مخدوم محمد معین جامع
فضائل وکمالات بوده در حیات استاد مدرسه عظمی خوش شایسته آراسته جمعی طلبه را بکمال رسانیده
تصانیف غریبه دارد منجمله آن در شرح رسائل منطقیه موسوم بگلدسته رساله ها از دو بزرگ گذشته علوم
شتی در یکی تصنیف کرده و در فارسی طوطی نامه را به اذن مقفی لقبینه نثر کشیده اشعار نیکو
می گفت و عزلت تخلص میکرد در سال هزار صد و شصت در گذشت

مولوی نجم الدین چریاکوٹی ابن مولوی احمد علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله
عباسی چریاکوٹی تمام کتب درسیه را باستعداد کامل و مهارت تام از پدر بزرگوار آموخت و در
تکمیل تحصیل داد داشت مضامین کتب را بتوضیح دائره بحث مسائل و اقامت حجج و دلائل نظیر
نبود در ابتدا شغل تعلیم داشت کنون بدان وادی توجهی ندارند ایشان نظم و نثر فارسی را
بطبع والیش رنجانی روداده چنانچه نثر نگاری و نظم یادر زمانه است از تصانیف اینقم
وی رساله هفت اقسام حسینی در صرف و اعراب او ترجمه دستور اول و مسائل آمدیار
است مثنوی فیض الهی هم پایه نیرنگ عشق و مثنوی چهار عرب بحالات مختلفه و کتابی
در عروض و قافیه و فسانه سیلاب تاریخ طغیان آب که بسال هشتاد و هشتم صد سی

سیزدہم ہجرت بمقام اعظم گڈھ از جوش دریای تونس پدید آمدہ بود و خمسہ محمدیہ در بیان میلاد رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز از طبع زاد وی مطلع مثنوی فیض الٰہی اینست ؎ عنان ندہ بجولان معانی ٭ کمیت خامہ ام ناوہ روانی ٭ ہم در ان مثنوی بتوصیف قصبہ چریا کوٹ گفتہ ؎ چریا کوٹ خوانندش عوامش ٭ ولیکن یوسف آباد ست نامش ٭ فلک تا طرح این آباد بنہاد ٭ زخاک پاک جنت کرد بنیاد ٭ چراغ آسمان روشن ز دودش ٭ ز جنت میرسد ہردم درودش ٭ ولہ از مثنوی چہار ضرب ؎ مئی حمد ریزم بکام قلم ٭ بگردش در آوردہ جام قلم ولہ چنان تنگ شد عرصۂ رزمگاہ ٭ کہ از دیدہ بیرون نمی شد نگاہ ولہ زجا نجنبد و در گردش است قبلہ نما ٭ بجاے خویش غریبیم در وطن بی تو ولہ اگر ز نام من بی نشان چومی پرسی ٭ ہمین بس است کہ آوارہ خانمان ہستم ٭ سلمہ اللہ

مولوی نجف علی جہجری سلمہ اللہ

المخاطب بتاج العلما محمد نجف علی خان ابن محمد عظیم الدین قاضی قصبہ جہجر از اکابر فضلای روزگار بہ بارگاہ نواب یمین الدولہ وزیر الملک محمد علی خان بہادر صولت جنگ فرمانروای محمد آباد ٹونک بسلک ملاوان منسلک و در قابلیت و استعداد علمی مشارالیہ اقران ہست ذہن وقاد و طبع شاعرانہ و تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ کافل الاسعاد و شرح قصیدۂ بانت سعاد و تکملہ صولت فاروقی نامۂ از پنجاہ ہزار شعر بہ بحر متقارب و سحر الکلام شرح مقامات حریری بزبان عربی بصنعت اہمال و تفسیر غریب و شرح دیوان متنبی و شرح حماسہ و حاشیہ مطول و دیگر از شرح و سائیر بازندی زمان و سفرنگ شرح و دیگر وسائیر دری زبان و علاوہ ازین پنجاہ رسائل بالسنہ خمسہ کہ دری و پاژندی و عربی و فارسی وار دو عبارت از ان است مصنفات مکلمہ وی ہستند و بسال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری از بارگاہ آقاے نامدار مامور شدہ است کہ قصائد ثلاثہ یعنی بانت سعاد و قصیدہ بردہ و قصیدہ امالی بین الطول والاختصار ہر قصیدہ را سہ شرح بزبان عربی و فارسی و اردو برنگارد تا عموم افادہ را متضمن و کفیل باشد اللہم یسر ولا تعسر

مولوی نجف علی سندیلی

ابن روشن علی بن چودھری نصرت اللہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی بود مذہب شیعی و پیشہ نوکری داشت کتابی در تاریخ خاندان سامانی و حصول پور تصنیف

نمودہ بتاریخ بست وہشتم ذیحجہ سال دوازدہ صد وپنجاہ وپنج ہجری بمرض فالج وفات یافتہ۔

مولوی نصراللہ خان ساکن خورجہ از قبیلہ افاغنہ خویشگی نامش عبدالعلیم بود بخدمت مولوی احمد علی چریاکوٹی وغیرہ علمای عصر اکتساب علوم متداولہ رسمیہ کردہ استعداد کامل حاصل نمود ومدام بمزاولت علمی می پرداخت در سرکار انگریزی بعہدۂ ڈپٹی کلکٹری معزز بودہ بعد استحصال حق التقاعد از ان سرکار بسرکار نظام حیدرآباد بمنصب صدر تعلقہ دار سرفرازی یافتہ کتاب ارشاد البلید فی اثبات التقلید وشرح رباعیات یوسفی در طب وشرح خلاصہ کیدانی در فقہ وغیرہ رسائل از تو الیف وی اند بسال دوازدہ صد ونود ونہ ہجری وفات یافتہ

مولوی نصرت علی خان دہلوی قیصر تخلص ابن مولوی ناصرالدین محمد ابوالمنصور امام فن مناظرہ اہل کتاب بن سید محمد علی ہفدہم شوال سال دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری متولد شدہ علوم رسمی با ستعداد حاصل نمود ماہر زبان فارسی وعربی وترکی وانگریزی بود ہست مطبعی بنام نصرت المطابع اجرا فرمود کہ ازان نصرت الاخبار وناصرالاسلام ومہر درخشان جرائد ہندیہ وعربیہ وفارسیہ شائع می شوند بالجملہ صاحب ترجمہ بلیاقت ذاتی خود شہرتے تمام در ممالک ہند وایران وروم ومصر وفرنگستان پیدا کردہ واز بارگاہ سلطان روم بعطاے تمغای مجیدیہ فی زماننا بین الاقران ممتاز ہست تصانیفہ الشہیرہ مفید عام در تعلیم زبان اردو وفارسی وعربی وانگریزی نصرت اللغات در لغات اردو وفارسی وعربی وانگریزی مرآت السلاطین در بیان حالات تاریخی سلاطین روی زمین مع تصویر ہر یک ونقشہ عمارات مشہورہ جواہر لی بہار رسالہ خوشنویسی مشتمل بر خط نسخ ونستعلیق وتعلیق وکوفی وشکست وشفیعہ وجبی وطغرا وگلزار وغیرہ سراب عالم اسباب در ذکر بی ثبات بودن دنیا ومافیہا قیصریہ تاریخ سلطنت روم جواہر زواہر مشتمل بر قطعات مختلفہ ریختۂ قلم خوشنویسان نامور احسن الدلیل فی علومات التوراۃ والانجیل بطور فرہنگ ہر دو گلدستۂ شاداب در مناظرہ اہل کتاب کلمۃ الحق قصہ حضرت منصور بہ تطابق حالات عیسی علیہ السلام رحمت عظیم در ذکر اولیاے کرام گلدستۂ روساء حالات تاریخی نوابان وراجگان ذخیرہ حسنات مشتمل بر غزلیات شعرای عربی وفارسی واردو در مدح سرور انبیا علیہم السلام تاریخ انگلستان صلاح فلاح در ترغیب نکاح ایامی تاریخ

مدینهٔ منوره و مکه معظمه اتالیقی در تعلیم زبان ترکی اردو فارسی عربی انگریزی انشاء نصرت بزبان
فارسی و اردو و عربی تعلیم با معلم معلم جیبی زبان تحریف الخیل ضیاء الفوین تخطیه معیار ذخیره نصرت
نصرت العلوم والفنون۔

قاضی نصیرالدین گنبدی دانشمند متبحر و درویش کامل بود و چیزی از دنیا نداشت و بارباب
دنیا التفاتی نمی‌کرد گویند که طلبه علوم ایشان را بخیره رضا اقتدا گرفته می‌ایستادند تا بسبب ضعف قاتم
بر زمین نیفتند منقول است وقتیکه قاضی شهاب‌الدین حاشیه کافیه نوشته بخدمت او فرستاده
التماس نمود که ایشان این حاشیه را درس گویند تا قبول دیگر یابد وی بجهت غلبه اشتغال باطن ما
برای سد باب بحث و نزاع نظر اجمالی بران انداخت و گفت خوب نوشته اند احتیاج درس
گفتن ندانست قبرش در جونپور است۔

مولانا نصیرالدین محمود اودهی ابن یحیی بن عبداللطیف یزدی در خطه اوده ولادت
یافته اول پیش مولانا عبدالکریم شروانی که از دانشمندان وقت بود تا هدایه و بزدوی تحصیل نموده
بعد از آن پیش مولانا افتخارالدین محمد گیلانی از سر علمی نصیبی بحصول آورده در بیست و پنج سالگی
ترک دنیا نموده تجرید اختیار کرده بریاضت و عبادت پرداخت تا بچهل سالگی از دیار اوده
بدهلی آمده بسعادت ارادت حضرت شیخ نظام‌الدین اولیا مشرف شده اشهر و اعظم خلفای
حضرت موصوف و صاحب ولایت دهلی گشت چنانچه حالات شگرف وی در اخبار الاخیار
و تذکرة الاصفیا تفصیلاً مذکور اند تاریخ هژدهم رمضان سنه هفتصد و پنجاه و هفت هجری
رحلت فرمود رحمة الله علیه

قاضی نصیرالدین برهانپوری پدر قاضی سراج‌الدین از مشاهیر فضلای عصر است
در هژده سالگی شکرالله خان مخاطب بافضل خان شیرازی را ملازم کرد و شیخ علم‌الله که اعلم علمای
آن وقت و پدر خسر او بود با وی نیاز نمی‌شد چون قاضی بر رسم حنفیه را ترجیح میداد و انکار قیاس
می‌نمود حدیث علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل را موضوع میگفت شیخ علم‌الله با وجود نسبت
دامادیش فتوی بسوختن و کشتنش داده محضری نوشت غیر از شیخ محمد فضل‌الله و شیخ عیسی که از
اعاظم مشائخ آنجا بودند همه علما ایران مهر کردند چون خان خانان محمد قاضی بود و آن دو عالم

مهر نکردند مغز تنش رسیده بس وقتیکه جهانگیر بادشاه بر خانخانان اعتراض فرموده مدعیان آن ماجرا
بعرض رسانیدند فرمان بطلب قاضی نصیر الدین و شیخ علاء الدین رسید شیخ نزد ابراهیم عادل شاه
به بیجاپور رفت و قاضی بعربستان شتافته بطواف حرمین و زیارت اماکنه شریفه فائض شده
بعد پنج سال عزم وطن نمود جهاز بدست فرنگیان رفت فرنگیان کمالات قاضی شنیده نزد بادشاه
خود بردند آداب یکمی بالیست بجا نیاورد گفتند تعظیم چرا نمی کنی سلطان ایکردی گفت آداب یکه شما بجا
می آرید از ما نمی آید از انجا رهائی یافته به بیجاپور رسیده ابراهیم عادل شاه دو سه کروه استقبالش کرده
با خود برد جهانگیر بادشاه این ماجرا شنیده فرمان طلب فرستاد و حکیم خوشحال پسر حکیم همام را تاکید
فرمود که وی را در وا اند آرند و کند طوعاً و کرهاً از انجا روانه شده به برهانپور وطن خود رسید و عزم بالجزم کرد که
از خانه بیرون نیاید در خلال این حال شاهجهان از طرف والد خود بصوبه دکن بسرفرازی گشته وارد برهانپور
شده قاضی را طلب فرمود قاضی از ان ابا نمود آخر بحیله حواله نزد شاهزاده شاهجهان آمد و آداب
بجا نیاورد شاهزاده آزرده خاطر نرنجیده فرموده قاضی مشتاق تو بودیم گفت بچه جهت فرمود کمالات
ترا شنیده قاضی گفت آن حالت در من نمانده با کمال جمعیت بملال کشید قاضی را جبراً روانه درگاه
نمودند چون بمستقر الخلافه آگره رسیده در راه که بسواری بادشاه از باغ سعدی دولتخانه میرفت ملازمت
نمود اراده تسلیم کرد بادشاه دستش گرفته با غوش کشید پس از چند روز رخصت برهانپور یافته
بقیه عمر در مرضیات الٰهی بسر برده در سن هزار و سی و یک هجری درگذشت

مولوی سید نصیر الدین برهانپوری الملقب بحبیب الله علیه رحمة الله جامع کمالات دینی و دنیوی
ماهر علوم صوری و معنوی فاضل افضل محدث اجل فقیه اکمل خلف و تلمیذ سید جلال الدین معروف
الله والی صاحب برهانپوری است و سید جلال الدین از اکابر عرفای عهد و اعاظم زهاد و شاگرد رشید
مولانا شاه عبد العزیز دهلوی بود سید نصیر الدین فقه و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود خوانده کامل
تکمیل گشت تصانیف کثیره دارد از انجمله کتب ذیل مشهور اند - ذریعة الاستشفاع فی سید
سید المطاع - مستوفی الحقوق فی ذم العقوق - روضة الریحان فی فضائل رمضان - صاعقة الرحمانیه
علی الفرقة الوهابیة الکذابیة - ایضاح الارتداد - ساطع الانوار من کلام سید الابرار - تیسیر فی مهمات
التفسیر - برهان الهدی فی تفسیر الرحمن علی العرش استوی - لباب الانشراح - براهین ساطعه

تنبیہ الاغبیا، کشف المعضلات، غالیہ، مقامتین، وغیرہا وفاتش بسال دوازده صد و نود و دو ہجری در برہانپور وقوع یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا نظام الدین محمد بدایونی قدس سرہ نام اصلش محمد بن احمد بن علی البخاری ولقب او سلطان المشائخ و نظام الدین اولیا است وی خلیفہ شیخ فرید الدین گنج شکر از محبوبان مقربان درگاه الٰہی بود اوصاف حمیده او بدفاتر گنجایش ندارد جد او علی بخاری و جد مادریش خواجہ عرب ہر دو از بخارا آمده مدتی بلاہور بودند بعده در بدایون سکونت اختیار کردند پدر وی خواجہ احمد در صغر سن از سرش رفت مولانا چون بزرگ شد والده ماجده او را در مکتب سپرد کلام اللہ خواند و دیگر کتب خواندن آغاز کرد در صغر سن کہ عمرش بدوازده سال رسیده بود کتب لغت می خواند بعد ازان بقصد تعلیم بدہلی آمد و تحصیل علم کرد و پیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کرده علم ادب و حدیث خواند طلبہ علوم وی را نظام الدین بحاث می گفتند ازان بعد بشوق ارادت شیخ فرید الدین گنج شکر باجودھن رفت و وی دران زمان بست سالہ بود و شش سیپاره قرآن مجید پیش شیخ فرید الدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمہید ابو شکور سالمی و بعض کتب دیگر نیز پیش شیخ خواند بعده بانعمت خلافت مشرف شده بدہلی آمد و قبولیتی کہ وی را دست داد اظہر من الشمس است از تفصل آن کتب سیر اولیا و ملفوظات و مکتوبات مشائخ کرام مملو اند بتاریخ سیزدہم ربیع الآخر سن ہفتصد و بست و پنج ہجری رحلت فرموده بدہلی مدفون گشت یزار و یتبرک

شیخ نظام الدین امیٹھوی در ابتدای حال تحصیل علوم مکتسبہ مروجہ بخدمت شیخ معروف چشتی جونپوری نموده کہ مرید مولانا الہداد شارح کافیہ وغیره بود چونکہ فطرت عالی داشت ہموارہ چشم بر ورق بستہ و دل بحق پیوستہ بود سلوک و جذب در دستے بہم پیوستہ از ملازمت ذکر و شغل باطن غافل نبود آخر مرید و خلیفہ شیخ معروف موصوف گشت و از شیخ رخصت ارشاد و تکمیل یافتہ بقصبہ امیٹھی پا بدامن قناعت کشید جز بمسجد جامع حی جای نرفتی مگر گاه گاہے بخیر آباد بنابر زیارت مزار مخدوم شیخ سعد و ملاقات شیخ اللہ دیا خیر آبادی یا بہ گوپامئو بتقریب آشنای قاضی مبارک گوپاموی قدم رنجہ فرمودی وی از سماع پرہیز کردی و مریدان را نیز ازان منع نمودی و فرمودی کہ در اختلاف چرا باید افتاد اگر تقلید کنند باید کہ تقلید اوائل و

کلان تران کنند مدار وی در عبادات و معاملات بر کتاب احیاء العلوم و عوارف و رسالہ مکیہ و آداب المریدین و امثال آن بود و پیش از نماز جمعہ نماز ظہر را بجماعت میگذارد و بعد از ان نماز جمعہ خواندی و در خطبہ اصلا مدح پادشاہان بنودی مرید ہم بر سبیل ندرت گرفتی و شغل نگفتی و تلقین نکردی ملا عبد القادر بدایونی رحلت وی در سن نہصد و ہفتاد و نہ و شیخ عبد الحق محدث دہلوی وفاتش در سنہ احدی و ثمانین و تسعمائۃ نوشتہ باآنکہ ہر دو معاصر اند واللہ اعلم بالصواب

شیخ نظام الدین تھانیسری بن شیخ عبد الشکور عمری تھانیسری جامع علوم ظاہری و باطنی حاوی کمالات صوری و معنوی واقف رموز شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت مرید و خلیفہ شیخ جلال الدین تھانیسری بود غرائب علوم ہمچو کیمیا و غیرہ می دانست چونکہ مصارف او از آمدنی زاید بود بسعایت حاسدان اکبر شاہ وی را دو بار از ہند جلای وطن کردہ در اخراج اول بحرمین شریفین رفتہ بعد شرف زیارت بہند واپس آمد چون بہ برہانپور رسید شیخ عیسی سندہی مع اعیان خود بار بہمہ استقبال او کردہ از و مستفید و مستفیض گشت و در اخراج دوم بہ بلخ رفتہ والی انجا مرید او شد شرح سوانح امام غزالی و شرح لمعات و تفسیر نظامی و رسالہ حقیقت و رسالہ بلخیہ و غیرہ از تصانیف وی یادگار اند بسال ہزار و بست و چہار ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در بلخ است

ملا نظام الدین سہالوی فرزند سوم ملا قطب الدین شہید سہالوی است تحصیل علوم متعارفہ بعد شہادت والد ماجد خود از حافظ امان اللہ بنارسی و مولوی قطب الدین شمس آبادی نمودہ فاتحہ فراغ پیش مولوی غلام نقشبند لکھنوی خواند بالجملہ وی در فرزندان مولانای شہید وحید عصر و فرید دہر جامع علوم ظاہر و باطن بود کہ بمقابلہ تدریس او گرمی تدریس ہمہ مدرسین و فضلای دیار فرو نشست مردمان اقطار و امصار بعیدۃ الاطراف و جوانب مشارق و مغارب بروآمدہ تعلیمش مستفید و بہرہ اندوز شدند تا اینکہ در تمام ہندوستان کسی باشد کہ از احاطہ تلمذ وی و فرزندانش و شاگردانش بیرون افتد در معقولات و منقولات کتب مبسوط تصنیف فرمودہ و بخدمت سید شاہ عبد الرزاق بانسوی قدس سرہ شرف بیعت حاصل کردہ استفادہ کامل برداشت حضرت سید قدس سرہ وی را بکیمیای اکثر ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات حتی شہرہ عالمی را از علوم و معارف باطن خود مستفید گردانید و خلقی کثیر بحلقہ بیعت او در آمدند و جمعی غفیر از علما و فضلای نامدار

از دامن تربیت و تعلیم وی برخاستند مولوی رحمۃ اللہ تعالیٰ بنفس نفیس در بی نفسی نظیری نداشت وخود را ناچیز محض می انگاشت و شب و روز بعبادت و ریاضت می پرداخت نهم جمادی الاولی سال شصت و یکم بعد صدی یازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت اکرمہ اللہ بنعیم الجنات تصانیفہ الرائقات حاشیہ شرح ہدایۃ الحکمۃ مصنفہ علامہ صدر الدین شیرازی شرح مسلم الثبوت صبح صادق شرح منار ، شرح میازریہ ، حاشیہ شمس بازغہ ، حاشیہ شرح عقاید دوانی ملفوظات شاہ عبد الرزاق بانسوی قدس سرہٗ

قاضی نظام الدین احمد آبادی گجراتی ابن مولانا نور الدین بن شیخ محمد حافظ قرآن و فاضل محقق و مدقق در فن ریاضی دست رسا داشتہ بہمہ وجوہ لائق در انشا و شعر از ہمہ فائق بود و بصحبت سلاطین و امرا رسیدہ از حصول خلاع فاخرہ و فیل مباہی شدہ در سال یکهزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری بمنصب قضای احمد آباد و از پیشگاہ شاہ دہلی سرفرازی یافتہ راجع وطن گردیدہ در اجراے احکام شریعہ بذل جہد نمودہ در سن ہزار و یکصد و شصت و سہ ہجری بتخانہ کفار کہ اندرون شہر بمحلہ شاہ پور متصل مسجد احداث کردہ بودند و ہنگام نماز داذان ناقوس مے نواختند و مسلمانان را اذیت می رسانیدند با وجود غلبۂ کفار بلا اعانت صوبہ دار با جماعت مسلمین بران بتخانہ تاختہ مسمار ساخت از استماع این خبر احمد شاہ بادشاہ دہلی خوش گردیدہ خلعت خاصہ و فیل مادہ فرستاد و دوازدهم ذیقعدہ سال یکهزار و یکصد و شصت و پنج ہجری از عالم فانی بسرای جاودانی رحلت فرمودہ در پہلوی پدر طرف شرقی مدفون شد رسالۂ تفضیلت عالم و رسالۂ میزان الساعۃ وتفصیل الفصول و رسالۂ قہوہ و رسائل دیگر از ایشان یادگار ماندہ

شیخ نظام برہان پوری تلمیذ قاضی نصیر الدین برہانپوری بمرتبۂ اولی کہ عالمگیر بنظم صوبہ دکن بعالم شہزادگی متعین بود شیخ را با خود ملازم گرفتہ شیخ قریب چہل سال بخدمتش ماندہ بمنصب ہزاری پانصدی سرفرازی یافتہ در فتاوی عالمگیری سعی فراوان نمود از کورنش و دیگر تکالیف معفو بود با آنکہ بہشتاد عمرش از ثمانین تجاوز کردہ در قوی تفاوت بہم نرسیدہ نداشت

قاضی نظام بدخشی اصلش از بدخشان است شاگرد ملا عصام الدین شیرازی و از اسعیہ مستفید شدہ اعلم علمای بدخشان و ماوراء النہر بود در تصوف بہرہ وافی داشت و بخدمت شیخ حسین خوارزمی

بیعت نمودہ نہم جمادی الثانی سال نہصد و ہشتاد و دو ہجری بمقام خان پور مضاف جونپور بملازمت جلال الدین محمد اکبر بادشاہ باریاب شدہ رعایت بی اندازہ یافت دیرا ولا قاضی خان و ثانیا غازی خان خطاب دادند فصیح زبان و خوش بیان بود تصانیف معتبرہ دارد از انجملہ رسالہ در علم کلام و بیان ایمان تحقیقی و تصدیقی ہست و بر شرح عقائد حاشیہ نوشتہ و در تصوف رسائل متعددہ تصنیف و تالیف کردہ وی اول کسی است کہ سجدہ تحیت پیش بادشاہ در فتح ابواب نمود اعوذ باللہ من شرور انفسنا و بسن ہفتاد سالگی سال نہصد و نود و دو ہجری در اود ھ وفات یافت۔

مولوی نعمت اللہ فرنگی محلی بن ملا نور اللہ بن ملا محمد ولی بن قاضی غلام مصطفی اکبر التحصیل علوم رسمیہ بخدمت والد ماجد و عم خود ملا ظہور اللہ نمودہ در ابنای جنس سر بر آوردہ بفنون عقلی و نقلی خصوصا در حل ریاضیات ید طولی داشت وی از بس نحیف الجثہ و نازک دماغ بود با ہستگی تمام تکلم می فرمود کہ جلیس قریبش سخن او بدقت می فہمید ابتدا در عہد شاہی منصب عدالت فیض آباد داشت بعدہ برای چندی بمقتضای اتحاد حکیم کاظم علی خان سوہانی و نیز باستدعای شمس سمت بر دوہ ملک گجرات تشریف بردہ در سن ہزار و دو صد و نود ہجری جہان سپلہ بود را پدرود فرمود رضوان اللہ علیہ

مولوی نعیم اللہ بہرائچی علوی نسبا حنفی مذہبا مجددی مشربا بعد تکمیل علوم ظاہری بقصد اکتساب طریق باطن کرہمت بستہ بر آستانہ فیض آشیانہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس سرہ جبین نیاز سودہ در مدت چہار سال اکتساب برکات طریقہ علیہ مظہریہ نمودند و بمرتبہ کمال رسیدہ اجازت مطلقہ یافتہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند ورع و توکل و قناعت شعار شان بود در بلدۂ لکھنؤ محلہ بنگالی ٹولہ برخی از ایام اقامت فرمودند و مسجدی بنا کردند و بہدایت طالبان حق می پرداختند از تالیفات او شان کتاب معمولات مظہریہ مشہور ہست وفات شان در بلدۂ بہرائچ بسال دوازدہ صد و ہجدہ ہجری اتفاق افتادہ ہمدر انجا مدفون شدند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی نعیم اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ تحصیل کتب درسیہ بہ تکمیل رسانیدہ بعہدہ کشتی بسر بردہ در علم حساب و فرائض مہارتی کامل داشت شانزدہم شوال شب شنبہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری داعی اجل را

لبیک اجابت گفته بجلد برین شتافت مولوی لطف الله مادهٔ تاریخ وفاتش چنین یافته

مصرعه بقصر جنت المأوا اش دیدم

حاجی نعمت الله نوشهری از اولاد ملا مهدی علی کرتی هست شاگرد شیخ الاسلام امان الله شهید صاحب ورع و تقوی بود بسال یازده صد و هشتاد و دو هجری وفات یافت

مولوی نقی علیخان بریلوی ابن مولوی رضا علیخان ساکن بریلی روهیلکهند غرهٔ رجب سال چهل و ششم صدی سیزدهم هجرت متولد شده بخدمت والد ماجد خود تعلیم و تربیت یافته از استفادهٔ علوم درسیه فراغ حاصل کرده ذهن ثاقب و رای صائب داشت خالق تعالی ویرا بعقل معاش و معاد ممتاز اقران آفریده بود علاوه شجاعت جبلی بصفت سخاوت و تواضع و استغنا موصوف بود و عمر گرانمایه خود باشاعت سنت و ازالهٔ بدعت بسر برده اعلان مناظرهٔ دینی مسمی بنام تاریخی اصلاح ذات بین بتاریخ بست و ششم شعبان سال دوازده صد و نود و سه هجری شائع فرموده و در مسئلهٔ امتناع مماثلت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سعی موفوره بکار برده که رسالهٔ تنبیه الجهال بآن خبر میدهد و بسال نود و چهارم صدی سیزدهم بخدمت سید آل رسول مارهروی بیعت نموده مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل جدیده و قدیمه و سند حدیث حاصل کرده بسال نود و پنجم صدی سیزدهم بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شده از سید احمد زینی دحلان وغیره علمای مکهٔ معظمه مکرمه علم حدیث را استناد کرده سلخ ذیقعده سال نود و هفتم صدی سیزدهم هجرت داعی اجل را لبیک اجابت گفته بروضهٔ رضوان پیوست روح الله روحه و نور ضریحه تصانیفه الفائقه الکلام الاوضح فی تفسیر الم نشرح بجلد بیست ضخیم وسیلة النجاة در سیر سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم سرور القلوب فی ذکر المحبوب خلاصهٔ وسیلة النجاة است جواهر البیان فی اسرار الارکان در بیان صوم و صلوة وغیره ارکان دین اصول الرشاد لقمع مبانی الفساد در ابطال بدعت نجدی هدایة البریه الی الشریعة الاحمدیه در رد فرق متعدده که درین زمان بفساد انگریزی انگشت نما اند اذاقة الاثام لمانعی عمل المولد والقیام ازالة الاوهام بر رد فرقه نجدیه تزکیة الایقان فی رد تقویة الایمان فضل العلم والعلماء الکواکب الزهرا فی فضائل العلم وآداب العلماء الروایة الرویه فی الاخلاق النبویه النقادة التقویه فی الخصائص النبویه لمعة النبراس فی آداب الاکل و

اللباس التمکین[15] فی تحقیق مسائل التزئین احسن[16] الدعا لآداب الدعا خیر[17] الخاطبہ فی المحاسبۃ والمراقبہ
ہدایۃ[18] المشارق الی سیر الانفس والآفاق ارشاد[19] الاحباب الی آداب الاحتساب اجمل[20] الفکر
فی مباحث الذکر عین[21] المشاہدہ لحسن المجاہدہ تشوق[22] الاداۃ الی طرق محبۃ اللہ نہایۃ[23] السعادہ
فی تحقیق الہمۃ والارادہ اقوی[24] الذریعہ الی تحقیق الطریقہ ترویح[25] الارواح فی تفسیر سورۃ الانشراح

قاضی نور اللہ شوستری شیعی مذہب بصفت عدالت ونیک نفسی وحیا وتقوی وحلم
وعفاف موصوف وبعلم وجودت فہم وحدت طبع وصفای قریحہ معروف بود صاحب تصانیف
لائقہ از انجملہ کتاب مجالس المومنین است تعلیقی بر تفسیر مہمل شیخ فیضی نوشتہ کہ از حیز تعریف
وتوصیف بیرون است طبع نظمی داشت بوسیلہ حکیم ابو الفتح بملازمت اکبر بادشاہ پیوست
شیخ معین قاضی لاہور کہ بوجہ ضعف پیرانہ سالی معزول شدہ بجایش قاضی نور اللہ بعہدہ قضای
لاہور از حضور اکبری منصوب گردید وانصرام آن عہدہ بدیانت وامانت کرد در سن ہزار ونوزدہ
ہجری وفات یافت

اخوند نور الہدی کشمیری ابن اخوند عبد اللہ مقیم السنۃ ملقب بہ علامۃ الوری در یازدہ
صد وبست ونہ ہجری ولادت یافتہ از والد خود وملا اسعد الدین صادق وشیخ رحمۃ اللہ تحصیل علوم
کردہ بمرتبہ افادت رسیدہ مدام بنشر علوم وافادۂ طلاب بسر می برد ملا مقصود مشہود میر نظام الدین
وبابا اسد اللہ وملا محمد ولی وشیخ الاسلام مولوی قوام الدین محمد وغیرہ علمای کشمیر از تلامذہ و
مستفیدی رحمہ اللہ ملا عبد اللہ وملا محمد انور را کہ ہر دو صاحب علم وفضیلت بودند عقب خود
گذاشتہ بماہ جمادی الثانی سال یازدہ صد ونود ونہ ہجری رحلت کرد

مولوی نور احمد بدایونی ابن مولوی محمد شفیع ابن مولوی عبد المجید بدایونی از اکابر علما و
صلحای بدایون است بسال سی ودوم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ تحصیل وتکمیل علوم عقلیہ
ونقلیہ بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی نمودہ مرید شاہ عبد المجید بدایونی بود غیر از تدریس وتعلیم
طلبہ کاری دیگر نداشت شمار تلامذہ وی بالوف رسیدہ باشد وی صاحب برکت بود کسیکہ
سبقی از وی گرفتہ از علم محروم نماند امروز در بدایون واطرافش کسی کم یافتہ میشود کہ از سلسلہ
تلمذ وی بیرون رود بماہ جمادی الاول سنہ دوم صدی چہاردہم ہجرت بخلد برین شتافت

ادخله الله بحبوحة الجنان ۔

میر نور الهدی اورنگ آبادی ابن سید قمر الدین اورنگ آبادی تاریخ هشتم ربیع الاول سال یکهزار و یکصد و پنجاه و سه هجری در اورنگ آباد متولد شده شاگرد و مرید پدر خود بعمر شانزده سالگی از تحصیل علوم درسیه فراغ حاصل کرده قرآن مجید حفظ نموده همراه پدر بزرگوار بزیارت حرمین شریفین کامیاب شده بوطن مالوف واپس آمد عمر گرانمایه بافاده و تدریس گذرانیده و بر کتاب مظهر النور مصنفۂ والد خود شرحی نوشته سال وفاتش معلوم نیست احسن الله الیه والی والدیه

مولانا نور الحق دهلوی ابن مولانا الشیخ عبد الحق محدث دهلوی شاگرد والد خود و مرید خواجه محمد معصوم مجددی است در عهد شاهجهان بادشاه رونق بخش منصب قضای اکبرآباد بوده سے را تصانیف بسیار اند از انجمله تیسیر القاری فی شرح صحیح البخاری و شرح صحیح مسلم مشهور اند بعمر نود سالگی در سن هزار و هفتاد و سه هجری رحلت فرموده انا لله وانا الیه راجعون

ملا نور الحق فرنگی محلی خلف اکبر ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق عالم ظاهر و باطن خلیفه خاص والد ماجد خود بود بتدریس علوم و یاد الهی مشغول می ماند و بپاسداری خاطر بندگان خدا و انکسار نفس شهرتی داشت بست و سوم ربیع الاول شب یکشنبه سال دوازده صد و سی و هشت هجری رحلت فرمود شعرای وقت تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدند از انجمله بسمل گفته قطعه پے تاریخ رحلتش چو بسمل ؛ در سعی بکلک فکری سفت ؛ سروش غیب ناگه بادل زار ؛ بسوی حق برفته نور حق گفت ؛ دیگری اینچنین گفته قطعه آن نور که بود نور انوار ؛ در نور جوان ظهور پیوست ؛ دل کرد خبر ز نور پاکش ؛ در جلوۂ نور نور پیوست ؛ شاعرے دیگر گفت قطعه عمدۂ عصر مولوی نور الحق ؛ جانرا باجل سپرد بمهمات الهی ؛ تاریخ وفات او مخدوم مرحوم ؛ نور الانوار مرد بمهمات الهی ؛

نور الدین محمد ترخان سفیدونی نوری تخلص جامع اقسام هندسه و ریاضی و نجوم و حکمت و کلام از جمله مصاحبان همراز نصیر الدین محمد همایون شاه بود بذل وجود و نثار و ایثار و خوش صحبتی داشت بنابران بخطاب ترخان مفاخرت یافت در اشعار دیوانی ترتیب داده چونکه جاگیر داریه گنه سفیدون از توابع سرهند بود و امداوی را سفیدونی می گفتند در اوائل عهد

جلال الدین محمد اکبر شاہ سال نہصد و ہفتاد و شش ہجری جوی آبی از دریای جمن کنده زائد از پنجاه کروه بجانب کرنال برده که مردم ازان آب زراعت کردند و باعث رفاه عامه رعایا گردید چون آن نهر بقرب همان ایام که شاهزاده سلیم بخانه شیخ سلیم چشتی تولد یافته باتمام رسیده و اکبر شاه شاهزاده سلیم را شیخو بابا میگفت آن نهر را باسم شیخونی موسوم کردند که ازان سال تا امش نیز بری آید و نی بکسر نون و یای شناه تحتانی معروف بزبان هندی جوی را گویند زمانیکه اکبر شاه بر سر حکیم مرزا در سن نهصد و هشتاد و نه هجری لشکر کشید بجان مذکور تخلف نموده از پنجاب بازگشته بجاگیر خود رفت این معنی موجب بدگمانی بر وشد بعد از مراجعت بفتح پور رسیده ویرا بپای حساب کتاب کشیده چند سال آزارش کردند آخر شکستگی تمام از روزگار نادرست بحال او راه یافته چون اکبر شاه بسال نهصد و نود و چهار هجری جانب اٹک تشریف فرما شدوی را بتولیت مقبره همایون نامزد فرمود همانجا بهمان سال وفات یافت

مولانا شیخ نور الدین احمد آبادی گجراتی ابن حاج الحرمین الشریفین شیخ محمد قدس سرهما

ولادت ایشان دهم جمادی الاولی سال یکهزار و شصت و سه هجری وقوع یافته از بدو فطرت و اصل جبلت داعیهٔ خدا طلبی و طلب علمی در سر داشته چنانچه کتاب گلستان سعدی علیه الرحمة در صغر سن با معانی بیش والده ماجده خود در هفت روز خوانده بود و تحصیل اکثر علوم ظاهری از اخوند مولانا احمد بن اخوند مولانا سلیمان نموده و علم باطنی و قرأت و حدیث در خدمت سید محمد ابو المجد محبوب عالم باتمام رسانیده خلافت و ارادت سلسلهٔ سهروردیه و جمیع سلاسل از آنجناب داشتند در علم عربیت یگانهٔ آفاق بودند شهرهٔ علم مولانا در تمام اطراف و اکناف عالم رسید و مردمان دور و نزدیک از اطراف رسیده در مدرسه موسومه بهدایت بخش سکونت ورزیده تحصیل علم از مولانا مے نمودند و فرا خور خود موظف مے بودند هزارها مردم از صحبت کثیر البرکت ایشان بمرتبهٔ کمال رسیدند با جمله ذات شریفش نمونهٔ بزرگان پیشین بود علاوه اوراد و وظائف مقرره روزانه یکبار ختم قرآن مجید میکردند و هر شب دو بار صلوٰة اللیل میگذاردند و هر بار که پهلو بیگر وانیدند هزار بار درود شریف مے خواندند و از عمر پانزده سالگی تا آخر بعین اعتکاف فوت نشده در هزار و چهل و سه هجری بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفا

وتعظیماً مشرف شده بوطن خود مراجعت نمود بہ چون عمر گرامی بنود و یک سال کامل رسیده بنصف النہار یوم سہ شنبہ نہم شعبان سال ہزار و یکصد و پنجاہ و پنج ہجری بوصال ذوالجلال پیوستند و بخانقاه خود متصل مدرسۂ ہدایت بخش زیر زمین آسودند اعظم الاقطاب تاریخ وفاتش یافتہ اند نور اللہ مرقده تصانیف و تالیف در ہر علم دارند کہ شمارش یکصد و ہفتاد و چند کتب رسیده ازانجملہ تفسیر مختصر کلام اللہ و التفسیر النورانی للسبع المثانی دوازده ہزار بیت و تفسیر سورۂ بقر مسمی بہ تفسیر ربانی سی ہزار بیت و حاشیہ بر اوایل تفسیر بیضاوی و نور القاری شرح صحیح بخاری و حاشیہ قویمہ بر حاشیہ قدیمہ و حاشیہ شرح مواقف و حل المعاقد لحاشیہ شرح المقاصد و حاشیہ شرح مطالع و حاشیہ تلویح و حاشیہ عضدی و معوّل حاشیہ مطول و حاشیہ شرح وقایہ و حاشیہ شرح ملا جامی بر کافیہ و حاشیہ منہل بر حاشیہ شمسیہ در منطق و حاشیہ تہذیب المنطق و طریق الامم شرح فصوص الحکم لابن العربی مدرسہ ہدایت بخش محمد اکرم الدین مخاطب بشیخ الاسلام خان صدر صوبۂ احمد آباد کہ مرید و شاگرد مولانا بود بصرف یک لکھ و چند ہزار روپیہ برای مولانا موصوف در سن یکہزار و یکصد و دو ہجری بنا نہاده و در سال یکہزار و یکصد و نہ ہجری باتمام رسید

شیخ نور الدین رفیقی کشمیری ابن عبد اللہ بن مصطفے رفیقی کشمیری بسال دوازده صد و پنج ہجری متولد شده و از عم زاد خود شیخ طیب بن احمد بن مصطفی علوم معارف اخذ کرده و اکتساب دیگر علوم متعارفہ بخدمت مولوی محمد حسن بن نظام الدین نمود و باکثر بلاد سیر و سیاحت کرده بصحبت مشائخ وقت رسیده مستفید گشت و تمام عمر مجرد ماند و طبع موزون داشت اشعار لطیفہ و ابیات ظریفہ ازو یادگار اند نہم رجب سال دوازده صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت کرد

ملا نور محمد کشمیری المشہور بہ بابا پتلو شاگرد ملا عبد الستار کشمیری بود و در دہلی از مولوی حسام الدین محمد و قاضی مستعد خان و قاضی مبارک تحصیل علوم کرده بکشمیر آمده با فاده و افاضہ طلبۂ علوم بسر می برد و بر مطول و خیالی تعلیقات نوشتہ چہارم ربیع الاول سال یازده صد و نود و پنج ہجری رحلت فرموده در مقبره داتا گنج بخش واقع کشمیر مدفون گشتہ

حرف الواو

مولوی وارث علی سندیلی ابن شاہ امین اللہ بن شاہ وصف اللہ بن مولوی فضل اللہ بن شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ بسال دوازدہ صد و چہار ہجری متولد شدہ ابتدائے از مولوی احمد بخش سندیلی تعلیم نمودہ زاں بعد بخدمت مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی سراج الحق لکھنوی و مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی و مولوی مظہر علی سوداگر لکھنوی و حکیم نصرت حسین فرخ آبادی تلمذ کردہ بہرہ وافی برداشت و بتدریس طلبہ و مطب مرضی کوشش بلیغ داشت مرید و خلیفہ جد خود و سجادہ نشین درگاہ مخدوم صاحب بود دہم رمضان سال دوازدہ صد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمودہ اندرون احاطہ درگاہ مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ بخاک تسپیردند

شیخ وجیہ الدین علوی گجراتی بماہ محرم نہصد و یازدہ ہجری در چاپانیر مضاف گجرات متولد شدہ اکتساب علوم ظاہری بخدمت ملا عماد طارمی کردہ بحلقہ ارادت شیخ قاضی در آمدہ جامع کمالات ظاہر و باطن گردید حق سبحانہ و تعالی ویرا مظہر اسم شافی گردانیدہ بود ہر روز جمعے کثیر و جمی غفیر مرضی باستانہ او آمدہ التماس دعا می نمود و از اثر آں زود می یافتند بالجملہ خلائق را پیوستہ از انفاس متبرکہ او فیض میرسید و منزل او مقصد اقصی اکابر و اخیار روزگار بود با این ہمہ مداومت تدریس و شغل زمام تصنیف از دست نمی داد و در وضع و لباس امتیاز از احاد الناس نداشتہ بجامہ درشت اکتفا میکرد و ہرچہ از فتوحات بدو میرسید بذل و ایثار می نمود چون بعہد سلطان محمود گجراتی شیخ محمد غوث گوالیاری مصنف جواہر خمسہ بگجرات وارد شدہ شیخ علی متقی کہ از مشائخ کبار و علمای بزرگوار آں دیار بود فتوی بقتل شیخ محمد غوث نوشت سلطان محمود گجراتی نفاذ آں موقوف بر امضای شیخ وجیہ الدین فرمودہ شیخ وجیہ الدین گفت تا کہ او را نہ بینم در باب ایں فتوی حرفی نزنم ہرگاہ شیخ وجیہ الدین با شیخ محمد غوث دو چار شدہ دفعۃً شیفتہ جمال کمالش گردید و استفتا را پارہ پارہ کرد و شیخ محمد غوث از آن مہلکہ نجات یافتہ مرجع انام و معتقد علیہ حکام آں دیار گشت شیخ وجیہ الدین تاریخ بست و نہم صفر روز یکشنبہ سن نہصد و نود و ہشت ہجری رحلت فرمودہ باحمد آباد گجرات مدفون گردید در آیہ کریمہ «لہم جنات الفردوس نزلا» تاریخ فوتش یافتہ **تصانیف العالیہ** حاشیہ تفسیر بیضاوی و شرح نخبہ در اصول

حدیث۔ شرح عضدی۔ حاشیہ تلویح۔ حاشیہ بزدوی۔ حاشیہ ہدایۃ الفقہ۔ حاشیہ شرح وقایہ حاشیہ مطول۔ حاشیہ مختصر۔ حاشیہ تجرید۔ حاشیہ اصفہانی۔ حاشیہ شرح عقاید تفتازانی۔ حاشیہ بر حاشیہ قدیمہ محقق دوانی۔ حاشیہ شرح مواقف۔ حاشیہ شرح چغمنی۔ شرح تحفہ شاہیہ۔ شرح رسالہ ملا علی قوشجی۔ حاشیہ فواید ضیائیہ۔ شرح ارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی۔ شرح ابیات منہل۔ شرح جام جہان نما در تصوف۔ شرح کلید مخازن۔ رسالہ حقیقۃ محمدیہ صلعم جاجانیر بفتحہ جیم معجمہ عربی و بای فارسی مفتوحہ بین الفین وکسر نون و یای تحتانی مجہول و در آخر رای مہملہ شہریست از بلاد گجرات دکن۔

مولانا وجیہ الدین پائلی دانشمند متبحر و استاد وقت در زہد و ورع ممتاز بود و در آخر مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ شد و کمال اعتقاد باو داشت قبرش بر سر حوض شمسی در دہلی است بحظیرہ قاضی کمال الدین حیدر خان و قتلغ خان کہ نسبت تلمذ بمولانا داشتند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی وزیر علی سندیلی ابن مولوی انور علی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی بمقام کلکتہ تحصیل علوم خصوصاً ادب عربی را کماحقہ بتکمیل رسانیدہ دستگاہی پیدا کرد و چند دیوان اشعار عربی دارد بمدرسہ کلکتہ دو صد و پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے یافت و مدرس بود بزمانیکہ نصیر الدین حیدر فرمان روای لکھنو بود بکلکتہ رحلت نمود

سید شاہ ولی ٹھٹوی ابن سید ابو القاسم متصف بصفات بزرگی در فضیلت و حالت نیک شاگرد مخدوم رحمت اللہ ٹھٹوی بود و را ملا دانشا و شعر طبع صافی و کافی داشت از نتایج طبع وقادش نسخہ جامع تحفۃ المجالس متضمن چند علوم یادگار است در ہزار و یک صد و پنجاہ ہجری بموضع جگت پور درگذشت

مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی نام نامیش و لقب گرامیش ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الحنفی النقشبندی المحدث الدہلوی بروز چہار شنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال یازدہ صد و چہاردہ ہجری متولد شدہ اسم تاریخی وی عظیم الدین قرار دادہ اند لاکن باعدادش پانزدہ صد و پانزدہ می شوند در پنج سالگی بمکتب نشین شدہ بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود و ہمین سال والد ماجدش وی را بنماز ایستادہ کرد و بصوم رمضان امر فرمود بالجملہ کتب فارسیہ

ومختصرات عربیه خواند و بعمر ده سالگی شرح جامی آغاز کرده و در چهارده سالگی متزوج شده و به پانزده سالگی شرف بیعت بسلسلۂ نقشبندیه و خرقۂ صوفیه صافیه و فراغ علمی از خدمت والد ماجد یافته مجاز درس گردید والد ماجدش بدین تقریب سامان ضیافت هر خاص و عام اهل اسلام نموده طعام بسیر چشمی تمام خورانید و بهفده سالگی وی والد بزرگوارش ازین جهان رحلت فرمود بعد وفاتش سالی چند بدرس و ارشاد بسر برد که فضائل ظاهر و باطن وی را دست داد و طریق فقهای محدثین اختیار فرموده در سن یازده صد و چهل و سه هجری بزیارت حرمین شریفین مشرف شده زمانی و دران دیار فیض آثار رخت اقامت انداخته از تلمذ شیخ ابو طاهر مدنی وغیره علما و مشائخ حرمین شریفین حظی وافر برداشته و در سال یازده صد و چهل و پنج هجری بعد ادای مناسک حج از خیر البلدان بهندوستان مراجعت فرمود و بهدایت و ارشاد خلائق شبا روزی خود صرف می نمود که در سال یازده صد و هفتاد و شش هجری چار فرزند ارجمند که هر یکی الولد سر لابیه بود در عقب خود گذاشته رحلت فرمود رحمة الله علیه و علی اسلافه۔

اولاده العظام مولانا شاه عبد العزیز مولانا رفیع الدین مولانا عبد القادر مولانا عبد الغنی قدس الله اسرارهم **تصانیفه الشریفه** فتح الرحمن ترجمه فارسی قرآن۔ الفوز الکبیر فی اصول التفسیر المسوی شرح الموطا عربی۔ المصفی شرح الموطا فارسی۔ القول الجمیل۔ فیوض الحرمین۔ انسان العین فی مشائخ الحرمین۔ عقد الجید فی احکام الاجتهاد و التقلید۔ همعات۔ الطاف القدس۔ مقالۂ وضیئه فی النصیحة و الوصیة۔ الانصاف فی بیان سبب الاختلاف۔ لمعات۔ سطعات۔ المقدمة السنیه فی انتصار الفرقة السنیه۔ انفاس العارفین۔ شفاء القلوب۔ قرة العینین فی تفضیل الشیخین۔ البدور البازغه۔ زهراوین۔ الخیر الکثیر۔ الانتباه۔ الدر الثمین۔ حجة الله البالغه ازالة الخفاء عن خلافة الخلفاء۔ تفهیمات۔ الجزء اللطیف فی ترجمة العبد الضعیف۔ وصیت نامه۔ رساله دانشمندی۔ الفتح الخبیر فیما لا بد من حفظه فی علم التفسیر۔ سرور المحزون۔ مکتوبات المعارف۔ الاعتقاد الصحیح وغیرها۔ وی رحمة الله علیه در رساله دانشمندی اسناد علم خود باین عبارت تحریر فرمود اما بعد فقیر ولی الله ابن عبد الرحیم فن دانشمندی از والد خود کسب نموده و ایشان از میر محمد زاهد بن قاضی اسلم هروی و ایشان از ملا محمد فاضل و ایشان از میرزا جان و ایشان از

ملا محمود مشہور یوسف کوسج شیرازی وایشان از ملا جلال الدین دوانی وایشان از والد خود ملا اسعد بن عبدالرحیم واز ملا مظہر الدین گازرونی وایشان ہر دو از ملا سعد الدین تفتازانی واز سید شریف جرجانی وایشان از قطب الدین رازی وایشان و ملا سعد الدین تفتازانی ہر دو از قاضی عضد وایشان از ملا زین الدین وایشان از قاضی بیضاوی وایشان راسند یست تا ابوالحسن اشعری در کتب تواریخ مشہور و معروف انتہی بلفظہ

مولوی ولی اللہ برہانپوری ابن مولوی غلام محمد ابتدا اکتساب علوم متعارفہ از والد ماجد خود کردہ واستناد کتب احادیث بمکہ معظمہ از شیخ ابوالحسن آفندی محدث نمود باز بوطن خود برہانپور معاودت نمودہ تا حیات والد ہمدرانجا بتدریس وافادہ طلاب مشغول بودہ بعد وفات پدر بہ بندر سورت قدم رنجہ فرمودہ متوطن گشت و بافادہ طالبین عمر گرانمایہ صرف کردہ در سن دوازدہ صد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ سید پور محلات بلدہ سورت صورت تدفین یافت

مولوی ولی اللہ فرخ آبادی ابن سید احمد علی عالم باعمل و فاضل اجل تفسیر نظم الجواہر در سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری تصنیف فرمودہ فی الحقیقہ نظم جواہر ست واز نامش تاریخ تصنیف مفہوم می شود بسال چہل و نہم صدی سیزدہم رحلت فرمود بر داللہ مضجعہ

مولوی ولی اللہ لکھنوی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی مختصرات بخدمت والد ماجد خودش واز متوسطات تا مسلم الثبوت از عم بزرگوار ملا محمد مبین تحصیل نمودہ بعد فراغ از تحصیل بتکمیل و تحقیق سعی بلیغ بکار بردہ و عمر گرانمایہ بتدریس طلبہ علوم بسر بردہ کہ عالمے از و فیضیاب شد وی جامع علوم عقلی و نقلی و حاوی فنون فرعی و اصلی بود تصانیف کثیرہ لائقہ از و یادگار ماند و ہم صفر سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری از دار فانی بعالم جاودانی بعمر ہشتاد و ہشت سالگی رحلت فرمود حکیم ظہیر الدین تخلص جواد فتحپوری تاریخ وفاتش چنین گفتہ

کز وفاتش شد نہ بی سر و پا ؛ ورع و شرع و فضل و علم و عمل ؛ تصانیفہ نفائس الملکوت شرح مسلم الثبوت۔ تفسیر معدن الجواہر۔ حاشیہ ہدایۃ الفقہ بر عبادات و معاملات۔ حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقاید جلالیہ۔ حواشی زواید ثلاثہ۔ حاشیہ صدرا۔ شرح غایۃ العلوم و معارج العلوم

تذکرة المیزان تکملہ شرح سلم ملا احمد عبدالحق تکملہ شرح سلم ملاحسن۔ رسالہ تشکیک کشف الاسرار فی خصائص سید الابرار مرأة المومنین وتنبیہ الغافلین فی مناقب آل سید المرسلین آداب السلاطین۔ رسالہ عمدة الوسائل۔ رسالہ اغصان اربعۃ

حافظ ولی اللہ لاہوری دانشمند متبحر فقیہ و مناظر واعظ معتبر در رد عقاید نصاریٰ ید طولیٰ داشت علوم متداولہ از مولوی غلام رسول قلعہ والا و مولوی نور احمد ساکن کہاسی کوٹلی و مولوی احمد الدین بگوی حاصل کردہ مرجع مستفتیان لاہور بود در جامع مسجد لاہور ہر آدینہ وعظ میگفت مباحثہ دینی وصیانۃ الانسان عن وسوسۃ الشیطان و ابحاث ضروری از تصانیف وی یادگار اند بروز جمعہ وقت ظہر بست و چہارم جمادی الاولیٰ سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری بمرض اسہال رحلت فرمود

حرف الہاء

ہمایون شاہ نامش نصیر الدین محمد بن بابر بادشاہ موسس بنیان سلطنت تیموریہ در ہندوستان بادشاہی بود بہ ملکی ملکات پیراستہ و بجمیع فضائل و کمالات صوری و معنوی آراستہ و در علوم ہیأت و نجوم و سائر علوم عربیہ بی نظیر و مربی اہل فضل و کمال و مرجع اہل تقویٰ و صلاح یکدم بی وضو نبودی و نام خدا و رسول صلعم بی طہارت بر زبان نراندی و فحش و دشنام بر زبانش نگذشتی و بحالت نہایت خشم معتوب را بگفتن ای سفیہ کفایت کردی در خانہ و مسجد ہرگز بہ نہادن پای چپ سبقت نکردی حیا و مروت تمام داشت الغرض تاریخ ہفتم ربیع الاول سال نہصد و شصت و سہ ہجری شاہ دین پناہ بالای بام کتب خانہ برآمدہ در عین فرود آمدن موذن بانگ نماز برزد بجہت تعظیم اذان بادشاہ بہ نشست و بوقت برخاستن عصا خطا کردہ پائش بلغزید و از چند زینہ باغلطیدہ بزمین افتاد و بیازدہم ماہ مذکور این عالم بیوفا را پدرود فرمود مولانا قاسم کاہی تاریخ رحلتش چنین گفتہ قطعہ ہمایون بادشاہی ملک معنی ۔ ندارد کس چو او شاہنشہی یاد ۔ زبام قصر خود افتاد ناگہ ۔ وزان عمر عزیزش رفت بر باد ۔ پی تاریخ او کاہی رقم زد ۔ ہمایون بادشاہ از بام افتاد ۔ سنین عمرش پنجاہ و یک سال و مدت سلطنت بست و پنج سال و کسری بود انار اللہ مرقدہ ۔

حاجی ہاشم سندھی ولد عبد الغفور شاگرد مخدوم ضیاء الدین اقدم و اشہر علما برآمدہ بر اکثر علما

باقبال ونسق فائق گردیده هرچند علمای عصر مثل مخدوم محمد معین وغیره در مخالفت میرزا مادر تقویت دین سنت وجماعت واحیای سنن نادره زمان بود کارهای قوی که موجب پشتی دین مبین باشد در زمانش بسعی جسته بنده بانجاح میر سید بر مشرکین ومعاندین عملش خوب جریانی داشت بزمانش صدها مردم از گروه ذمیان بشرف ایمان رسیدند وبا سلاطین وقت مثل نادر شاه واحمد شاه راه رسل ورسائل مفتوح داشته احکام تقویت دین باستدعائش حسب دلخواه میر سیدند وحسن نظامی یافتند بالجمله ذاتش از مغتنمات بود در هر علوم تصانیف کثیره دارد بسال هزار وصد وهفتاد وچهار هجری جهان فانی را پدرود فرمود

مولوی بادل علی لکھنوی ابن شیخ حسین علی ولد شیخ حبیب الدین خلف شیخ غلام قادر از شیوخ لکھنو که به بجنوریان شهرت دارند ذکی لغایت ذهین وذکی فارغ التحصیل بود وبکار تصحیح کتب در مطابع لکھنؤ امتیازی وافر داشت نسخه گهر منظوم که اسم تاریخی است در بیان خواص ابواب صرفیه ودیگر رسائل از تالیف اوست در سال شصت وچهارم صدی سیزدهم هجری جامع الاوراق بخدمتش رسیده رساله فوائد جلالیه منظومه خود پیش کرد مستحسن افتاد

حرف الیاء التحتانیه

سید یاسین گجراتی از بنی اعمام سید شاه میر اکثر کتب متداوله در گجرات بخدمت میان وجیه الدین خوانده مرید شان گشت وبزیارت حج اسلام مشرف گردیده علم حدیث در انجا حاصل کرد واجازت یافت وباز گشته بهندوستان آمد وچندگاه در لاهور مانده پس بسر هند در لباس سخت گذرانیده خادمان کبود پوش خود را تربیت میکرد باز بجانب بنگاله رفته

مولانا یعقوب شافعی سنجری جامع معقول ومنقول صاحب تصانیف بود از ولایت سنجر همراه الف خان سنجر در نهرواله گجرات تشریف آورده متوطن شد تفصیل این اجمال آنکه چون سلطان سنجر الف خان سنجر را با هفتاد هزار سوار وپیاده برای تسخیر پتن نهرواله در زمان حکومت راجه بیر دهول باگھیله فرستاد وتا مدت پنج سال ویازده ماه مقابله ومحاصره با او ماند الف خان درین مدت مقابل قلعه ارک مسجد سنگین ساخت هنوز کار با تمام نرسیده بود که خبر وفات سلطان سنجر رسید الف خان از راجه مبلغها گرفته بولایت خویش مراجعت نمود

مولانا یعقوب کہ ہمراہ الف خان تشریف آوردہ بودند ہمیشہ درین مسجد درس مے فرمودند الف خان وقت رخصت دہ ہزار تنگہ بخدمت مولانا گذرانید واین مسجد نیف در سال ششصد و پنجاہ و پنج ہجری بماہ ذیقعدہ اتمام یافت

مولانا یعقوب پٹنی بن خواجگی علوی مرید و خلیفہ قاضی زین الدین دولت آبادی چشتی بود کسب علوم ظاہر و باطن نمودہ و از برکت شیخ رجب فیض حاصل کردہ بتاریخ سیزدہم جمادی الثانی سال ہشتصد ہجری رحلت فرمود۔

قاضی یعقوب مانک پوری خویش قاضی فضیلت علم فقہ و اصول فقہ را خوب میدانست خوش طبع و شگفتہ بود اشعار عربی در ہجو ہندی میگفت کہ خالی از مضحکہ نبود در عہد محمد اکبر بادشاہ قاضی القضاۃ ہند بود و بعدہ علی سبیل التنزیل بمنصب قضای بنگالہ مامور شدہ در مخالفت با معصوم کابلی شریک بودہ بدین وجہ او را از بنگالہ طلبیدہ حکم حبس قلعہ گوالیار صادر شد در اثنای راہ گوالیار فوت گردید۔

شیخ یعقوب صرفی تخلص کشمیری خلف شیخ حسن گنائی عاصمی از اکابر کشمیر بود در سن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری ولادت یافتہ در حداثت سن آثار فطانت و تیز فہمی و بزرگی از پیشانی اظاہر بود در ہفت سالگی فضیلت حفظ قرآن مجید دریافتہ علوم متعارفہ بخدمت مولانا محمد شاہ آنی تلمیذ مولانا عبدالرحمن جامی و نیز بخدمت ملا نصیر اکتساب نمودہ و بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از شیخ حسین خوارزمی تعلیم باطن و سند حدیث از شیخ ابن حجر مکی گرفتہ و در لباس ہیئت سفرہا کردہ و اکثری از عظمای مشائخ عرب و عجم را ملازمت نمودہ فوائد کثیر اندوختہ رخصت ارشاد و ہدایت یافت مریدان وی بسیار بودند شب پنجشنبہ دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و سہ ہجری رحلت فرمود **تصانیفہ** تفسیر قرآن مجید ناتمام مسلک الاخیار۔ مثنوی وامق وعذرا۔ مثنوی لیلی مجنون۔ مغازی النبوت۔ مقامات مرشد۔ این ہر پنج کتب بمقابل خمسہ مولانا جامی گفتہ۔ مناسک حج۔ شرح صحیح بخاری۔ حاشیہ توضیح تلویح۔ حاشیہ ہدایہ۔ حاشیہ رباعیات۔ رسالہ اذکار وغیرہا

مفتی یعقوب پھلی ساکن راجمندری ابن مولوی فضل علی خان در سن دوازدہ

صد و ہفت ہجری متولد شدہ بخدمت قاضی ارتضا علی خان و مولوی تراب علی خیر آبادی علوم معقول و منقول اخذ کردہ چندی بعہدہ افتا از سرکار انگلشیہ ناسور بود بعدہ ترک ملازمت نمودہ بشہر راجمندری محروسہ مدراس متوطن شدہ بافادہ طلبہ علوم می پرداخت اکثری از طلبہ مدراس بفیوض وی مستفیض شدند بستم رمضان سن دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری وفات یافتہ ببلدہ راجمندری مدفون گردید۔

شیخ یوسف دہلوی خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی عالم ربانی و ماہر حدیث و تفسیر قرآنی بود کتابے موسوم بہ تحفۃ النصائح مشتمل بر احکام فرائض و سنن و آداب نظم کردہ کہ حرف روی او رای مہملہ است بسال ہفتصد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غریق رحمت گشت

سید یوسف ملتانی ابن سید جمال حسینی جامع معقول و منقول شاگرد مولانا جلال الدین رومی بود اجداد وی از مشہد بملتان آمدہ متوطن شدہ وی در عہد سلطان فیروز بالتماس سپاہیاں از ملتان بدہلی قدوم آوردہ سلطان مذکور قابلیت و استعداد او ملاحظہ کردہ ویرا مدرس مدرسہ خود کہ بر حوض تعمیر کردہ بود مقرر ساخت وی تا چند سال بر مسند درس و افادہ متمکن بودہ عوام و خواص را مستفید گردانید و بر لب الالباب فی علم الاعراب مصنفہ قاضی ناصر الدین بیضاوی کہ متنی است بس متین در نحو شرحی بسیط بنام یوسفی نوشتہ و توجیہ الکلام شرح منار در علم اصول ہم از تصانیف وی است بسال ہفتصد و نود ہجری وفات یافتہ بر حوض مذکور مدفون گشت

شیخ یوسف بدہ ایرچی آبای کرام وی از خوارزم بوساطت بعض حوادث روزگار بممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن شدند وی شاگرد و مرید و خلیفہ خواجہ اختیار الدین است و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشتہ وی تالیفات اینقدر مثل ترجمہ منہاج العابدین مؤلفہ غزالی و اشعار نیز دارد صاحب تاریخ محمدی کہ از مریدان اوست می نویسد کہ روزی در خانقاہ خود سماع می کرد ہمدران حالت جان بحق تسلیم نمود این واقعہ در سن ہشتصد و سی و چہار ہجری بوقوع پیوستہ در صحن خانقاہ خود مدفون گشت سلطان علاء الدین مندوی گنبدی عالی بر مرقدش

تعمیر کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مفتی یوسف چک کشمیری در فقاہت بی ہمتا بود کہ ملا فاضل و ملا عبد الرزاق کشادم بکمال دے مقر بودند وی اکثر بخدمت خواجہ محمود کشمیری حاضر آمدہ دقایق فقہ و تفسیر حل می کرد

خاتمۃ الکتاب

در اسمائے کتب ماخذ کتاب ہذا و اسمای معاونین شکر اللہ سعیہم و احوال مؤلف

الکتب الماخذ

سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان مصنفہ حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی اخبار الاخیار شیخ عبد الحق محدث دہلوی تاریخ جدولیہ منشی خادم علی سندیلی مفتاح التواریخ مسٹر بیل انگریز حدیقۃ الاقالیم اللہ یار عثمانی بلگرامی طبقات اکبری ملا نظام الدین احمد ہروی تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندوشاہ خزانہ عامرہ غلام علی آزاد بلگرامی طرب الاماثل فی تراجم الافاضل مولوی عبد الحی لکھنوی الاغصان الاربعۃ مولوی ولی اللہ لکھنوی آمدنامہ مولوی فضل امام خیرآبادی خزینۃ الاصفیا مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ الاولیا مولوی سید اشرف علی عرف مفتی عبد الفتاح ساکن گلشن آباد ناسک سفینۃ الاولیا سلطان داراشکوہ گورگانی گنج تاریخ مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ فیروز شاہی خواجہ ضیاء الدین برنی مسودہ مولوی محمد اشرف لکھنوی از کتب خانہ حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ ابجد العلوم مولوی سید صدیق حسن خان قنوجی بھوپالی تذکرۃ الکرام ابوالحسنات پھلواروی بحر زخار مولوی وجیہ الدین لکھنوی تذکرۃ الاصفیا شیخ رحمت اللہ عرف شیخ بری لکھنوی القول الجلی فی تذکرۃ المولوی سخاوت علی مؤلفہ مولوے محمد محفوظ ساکن بلیا حسرت العالم فی وفات مرجع العالم مؤلفہ مولوے عبد الحی لکھنوی کنز البرکات لمولنا ابی الحسنات مؤلفہ مولوی حفیظ اللہ اعظم گڈھی سیر المتاخرین غلام حسین طباطبائی حسنی حدائق الحنفیہ مولوی فقیر محمد جہلمی لاہوری واقعات کشمیر المعروف بتاریخ اعظمی مؤلفہ خواجہ محمد اعظم ابن خیر الزمان انوار الصفی مولوی حسین علی صدرلوی آئینہ اودھ مؤلفہ سید شاہ ابوالحسن مانک پوری ہدیہ مہدویہ مؤلفہ مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری نجوم السماء فی تراجم العلماء از اہل تشیع انموذج الکمال و مطارح الاذکیا مصنفہ مولوی مہا حسن خان

کاکوروی عماد السعادت الجزء اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف مصنفہ شاہ ولی اللہ دہلوی
القول الجلی بذکر آثار الولی مؤلفہ شیخ محمد عاشق بارہوی مرآت احمدی تاریخ گجرات تحفۃ الکرام تاریخ سندھ

اسمائے گرامی کسانیکہ حین تالیف کتاب بذریعہ اجوبہ مراسلات حقیر افادہ و امداد فرمودند شکر اللہ سعیہم

مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس اعظم قصبہ سندیلہ ضلع ہردوئی۔ مفتی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی ساکن گلشن آباد ناسک۔ مولوی محمد ادریس نگرامی۔ مولوی شاہ عبد القادر بن شاہ فضل رسول بدایونی۔ مولوی محمد نعیم ابن مولانا عبد الحکیم فرنگی محلی۔ مولوی عبد الباقی فرنگی محلی مولوی محمد شبلی ابن مولانا سخاوت علی جونپوری۔ سید شاہ ابو البرکات چشتی بہاری۔ مولوی حافظ عبد الکافی احمد آبادی۔ مولوی سید شاہ صدر الدین کاظمی کڑوی احمد آبادی۔ مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی۔ مولوی سید محمد عبد الحی ابن مولوی سید فخر الدین احمد ساکن تکیہ رائے بریلی
مولوی شاہ محمد عادل شاگرد و جانشین مولانا محمد سلامت اللہ رح

احوال مؤلف

احب الصالحین ولست منهم — لعل اللہ یرزقنی صلاحا

فقیر حقیر را چہ یارا کہ از صف نعال ارباب علم تجاوز کردہ بہ پہلوی علما و فضلا نشیند و خود را در جرگہ مؤلفین و مصنفین برگزیند لیکن با متثال اما بنعمۃ ربک فحدث تحریک قلم شولیدہ نگار لازم آمد پس مخفی مباد کہ مؤلف اوراق محمد عبد الشکور عرف رحمان علی تجاوز اللہ عنہ ذنبہ الخفی والجلی بن حکیم الحکما حکیم شیر علی غفر اللہ لہ بروز جمعہ دوم ذیحجہ سال چہل و چہارم از صدہائے سیزدہم ہجرت از کتم عدم بعرصۂ وجود قدم نہادہ و بکنار رافت والد غفران مآب پرورش یافتہ بعد رسم تسمیہ خوانی کہ معمول مسلمانان ہندوستان است قرآن مجید ناظرانہ خواندہ کتب ابتدائے فارسے آغاز کردہ تا نصاب ابو النصر فراہی رسیدہ بود کہ سایۂ پدری از سرش رفت حکیم احسان علی خان کہ از برادران اعیانی کلان تر بودند بہ تربیت و تادیب من ہیچکارہ آمادہ شدہ بفتحپور مقر خود بردند در انجا از ضروریات فارسی فارغ گشتہ بخدمت مولانا محمد شکور مچھلی شہرے صدر الصدور ضلع فتحپور و مولانا ثابت علی بہکوی و مولوی سید حسین علی فتحپوری و مولانا عبد اللہ زید پوری و مولانا شاہ محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری و مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی استفادہ

کتب درسیہ نمودہ تاریخ بیستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و شصت و ہفت ہجری بدستگیری
برادر کلان خود مولوی حکیم امان علی خان مرحوم بریاست ریوان رسید چون بدربار بابو رگھوراج سنگھ
خلف الصدق و ولی عہد مہاراجہ بشناتھ سنگھ والی ریوان آمدم معزی الیہ مستفسر نامم شدند
عرض کردم عبد الشکور فرمودند این لفظ بر زبان ما ثقیل می آید نام شما رحمان علی ہموزن نام برادر
شما بہتر است تسلیمات بجا آوردم ازان روز بہمین نام مشہور شدم و درین ریاست بکار
سفارت جی پور و منصرمی فوج متعینہ تادیب باغیان کہ شاہراہ دکن را مسدود کردہ بودند و
پیشی دیوان ریاست و منظمی ریمنٹ و ڈپٹی مجسٹریٹی و سول جی و مجسٹریٹی درجہ اول وقتاً فوقتاً
مامور بودم در سال ہیژدہ صد و ہشتاد و چہار عیسوی ممبر کونسل ریاست با اختیارات سکرتری
مقرر شدہ ہمان عہدہ ممتاز ام شانزدہم فروری سال ہیژدہ صد و ہشتاد و ہفت عیسوی بتقریب
جوبلی قیصر ہند خطاب خان بہادر از بارگاہ گورنمنٹ ہند عطا شدہ میجر ڈی ڈبلیو کی بار صاحب
بہادر پولیٹکل اجنٹ و سپرنڈنٹ ریاست بمقام ریوان بتاریخ بست و دوم اپریل ۱۸۸۷ع
دربار عام منعقد فرمودہ بعد خواندن اسپیچ سند خطاب مہری گورنر جنرل بہادر ہند از طرف
گورنمنٹ ہند و عصاے نقرہ مع چوبدار و خلعت اندر ریاست بدست خاص عنایت فرمودند
درین قبل بسال دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری مسجدی بمقام ریوان از سنگ بنا کردم کہ
مصارف آن از معائنہ مسجد ظاہر است و دیہ معافی دوامی کہ از ریاست یافتہ بودم بنا بر صرف
مسجد مذکور وقف کردم از آمدنی آن موضع تنخواہ موذن و پیش امام و صرف مرمت و جانماز
وغیرہ متعلقہ مسجد می شود چند قطعات تواریخ بنای این مسجد کہ جناب مولانا ابو الخیر سید معین الدین
کاظمی منظومہ شعراے لکھنؤ فرستادہ بودند بنا بر ملاحظہ ناظرین زیب ترقیم مے یابند و ہو ہذا

قطعہ تاریخ

مبنا مسجدی کہ صحنش چون رخ حور از نور — ہر ستونش ساق عرش کبریا یا ساق حور
بہر تاریخ بنائش منشی فکر رسا — در رقم مسجد بنای قبلۂ عبد الشکور

دیگر در عربی

اسس العبد مسجد الفرق — جزاہ المہیمن المطلق

ارخ الفکر ذاک مصراعًا	ذلک المسجد الحرام بحق

وبر صدر دروازہ مسجد این آیۂ کریمہ کندہ است کہ ازان تاریخ بنائش می برآید لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین حنفاء واجازت بیعت وخلافت ہر چہار خاندان بسلسلۂ چشتیہ صابریہ از حضرت مولائی وشیخی مولانا حافظ حاجی محمد حسین عمری محب اللہی الہ آبادی یافتم تالیفات خود را لمحط انظار اہل علم نمودن اتحاف موزہ وزنبیل است پیش خاقان بقول ع نم چشم فسلم را شرم دارم بدکہ سوئی چشمۂ حیوان فرستم تاہم انچہ از بضاعت مزجات باخود دارم مے نگارم

کتب مطبوعہ

فوائد جلالیہ منظومہ فارسی در اصول نحویہ بوزن دقائیہ مأتہ عامل مطبوعہ دہلی تحفۂ مقبول در فضائل رسول صلعم بزبان اُردو مطبوعہ مطبع نظامی طریقۂ حسنہ در ابیات مولد وقیام بزبان اُردو مطبوعۂ لکھنؤ آداب احمدی در بیان سنن وعوائد بعبارت اُردو مطبوعہ بنارس ریاض الصرا تاریخ ایران اندرونی وبیرونی ہند کہ از گورنمنٹ ہند سلامی التواب می یابند اردو مطبوعہ لکھنؤ تحفۃ البحرین در بیان حفظ صحت مشتمل بر قواعد مسلمہ اطبای یونان وہندوستان اُردو مطبوعہ لکھنؤ ابنیۃ الاسلام عبارت عربی در بیان ابنیۂ خمسہ اسلام بطور شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس الحدیث کہ بدارالخلافہ قسطنطنیہ مطبوع شدہ بحرمین شریفین وبغداد ومصر وبصرہ وشام وتونس وغیرہ تقسیم گشت طب رحمانی بعبارت فارسی مشتمل بر معالجات قلیل الاجزا مطبوعہ آگرہ صحت جسمانی عبارت اُردو مشتمل بر بیان فصول سگانہ وخواص ماکول ومشروب مطبوعۂ نظامے ہر ہفت در بیان اشیای ہفتگانہ عبارت اُردو مطبوعہ بلدان کفارۃ الذنوب در بیان ادا کفارہ روزہ ونماز میت وطریق اسقاط فدیہ مطبوعۂ آگرہ عجالۂ نافعہ متضمن اقوال نصیحت آمیز بعبارت اُردو مطبوعۂ دہلی تحفۂ خان بہادر در بیان کرسی نامہ قوم بگیل مطبوعہ الہ آباد

کتب غیر مطبوعہ

فیۃ اللبیب فیما یسرہ الادیب نثر عربی۔ دریائے لطافت لطائف وظرائف اُردو آفتاب حکمت اقوال حکمای سلف اُردو۔ تواریخ بگیل کھنڈ اُردو

	کتب زیر تالیف اللہم تممہا	
تاریخ التواریخ۔ میزان الموازین۔ جغرافیہ عرب۔ تعلیم رحمانی۔ ندیم الاطبا		
	تکملۃ الکتاب	

آنگاہ جلوہ ظہور پذیرد کہ تراجم کامل اعیان افاضل ذیل بحیز تحریر درآید اسمای شریفہ آنہا جمعی دیگر کہ بعد ازین قدم بروز در ساحت وجود نہند حوالہ نمودہ مے آید تا کسی موافق بر تکمیل آن گردد وباللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق۔ قاضی ابراہیم سندی ساکن دربیلہ مضاف سوستان ملک سند از اکابر علما بود۔ قاضی ابراہیم ٹھٹوی نبیرۂ مخدوم نیروز جامع کمالات صوری ومعنوی برآمدہ در عہد شاہجہان بادشاہ افتای شاہجہان آباد وقضاے عسکر داشت میر ابوالبقا صاحب تصانیف کثیرہ معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ ابوجعفر عمر لاہوری ابن اسحاق لاہوری بفضل ودانش طاق ودر زہد وتقوی شہرۂ آفاق بود۔ مولوی ابوالحسن ساکن کاندہلہ۔ ملا ابوالحسن کشمیری معروف بشاہم بابا معاصر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ بود۔ قاضی ابوالخیر بھکری۔ محمد ابوالخیر ٹھٹوی در فتاوای عالمگیری شریک استنباط مسائل بود۔ قاضی ابوسعید بھکری ولد قاضی زین الدین بوفور فضیلت وحضور قریحت از ممتازان روزگار بود۔ ابوالفتح ولد شیخ الہدایہ خیرآبادی معاصر سلیم شاہ ابن شیرشاہ سور۔ قاضی ابوالقاسم بن ملا جمال الدین سیالکوٹی معاصر نورالدین محمد جہانگیر شاہ۔ امیر ابوالمعالی برادر امیر علاء الملک تفسیر سورۂ اخلاص ورسالۂ عدالت والمنوذج العلم از مصنفات اوست در سال ہزار وچہل وشش ہجری بملک بنگالہ وفات یافتہ۔ ملا احمد پٹنی گجراتی۔ ملا احمد ٹھٹوی شاگرد شاہ فتح اللہ در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بود۔ مولوی احمد حسن مصنف صراط الاہتداد وغیرہ۔ مولوی احمد گل نائب مفتی بھوپال۔ مولوی احمد شاہ سندی۔ مولوی احمد کبیر ساکن قصبہ پھلواری۔ مولوی سید ارشاد حسین ساکن پٹنہ۔ مولوی ارشاد حسین رامپوری۔ ملا اسحاق رامپوری ولد ملا احمد دلائتی۔ ملا اسحاق بھکری۔ مولوی اسد اللہ ساکن پٹنہ۔ قاضی اسمعیل اصفہانی گجراتی معاصر سلطان محمود بیگڈھ۔ قاضی اشرف حسین ساکن نہوتہ مضاف لکھنؤ۔ مولوی اعزالدین بشیرلی ابن سید غلام اولیا مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی ایجدہم صفر

سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری فوت شد = مولانا افتخار الدین برنی معاصر علاء الدین خلجی
مولانا افتخار الدین گیلانی معاصر غیاث الدین تغلق = ملا افضل سٹو کشمیری بن ملا حیدر چرخ
در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود = مولوی اکبر علی پشاوری = مولوی آل محمد
ساکن قصبہ پھلواری ضلع پٹنہ = مولوی آل حسن موہانی مصنف رسالہ استفسار در رد عقاید
نصاری = مولوی الفت حسین شیعی مصنف معجزہ فرقان وغیرہ = ملا الہداد سہرندی معاصر
بہلول لودی = مولوی الہداد ساکن کلکتہ = مولوی الٰہی بخش فیض آبادی مصنف عمدۃ المرام
فی تحقیق الجملۃ والکلام = الیاس منجم اردبیلی استاد ہمایون بادشاہ جاگیر دار پرگنہ موہان مضافات
لکھنؤ = ملا امام الدین دہلوی در اصل لاہوری است ریاضی دان بود کہ بدہلی توطن گرفتہ شرحی
مختصر بر تشریح الافلاک مصنفہ بہاء الدین آملی در سال یازدہ صد و سہ ہجری نوشتہ کہ بنام التصریح
فی شرح التشریح شہرت دارد = مولوی امام الدین ساکن ٹونک = سید امان قنوجی معاصر
بہلول لودی = مولوی امین اللہ ساکن پھلواری = مولوی امین اللہ مدرس کلکتہ کہ قصیدہ
غرا در نعت رسول اکرم صلعم ازو مشہور است = مولوی امین احمد بہاری = سید امیر احمد نقوی
سہسوانی = مولوی امیر حسن سہسوانی = مولوی امیر الدین ساکن کابری ضلع گیا = مولوی
انوار الحق بنگلوری = مولوی انور علی لکھنوی مصنف انوار الحواشی = بابا خواجہ قاضی اوجینی در
در عہد اکبر شاہ بود = مولوی باب اسد جونپوری = ملا بابا قر صباغ کشمیری شاگرد ملا باقر داماد =
ملا باقر لو کشمیری شاگرد ملا باقر صباغ = شیخ بایزید برہان پوری عالم متورع و فاضل متشرع بود
خرقہ خلافت از شیخ محمد معصوم سہرندی قدس سرہ داشت = مولانا بایزید مفتی لاہور در عہد
اکبر شاہ بود = مولوی بدر الدین ساکن قصبہ پھلواری = مولانا بدر الدین واعظ در عہد علاء الدین
خلجی استاد و معہد بدہلی آمدی و تذکیر گفتی زاہد و متقی بود در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و وعظ او در
دلہا کارگر دی و از بکا وقت تذکیر او گرم شدی = بدر الدین بن شیخ ابراہیم سہرندی شارح
خلاصہ کیدانی = بدر قوام نہر والی بہرہچی = شیخ بدہ ساکن لکھنؤ کہ آنرا گوڑ نیز نامند و گویند معاصر
بہلول لودی = مولوی برکت الہ آبادی = مولانا برہان الدین بھکری در عہد علاء الدین خلجی بود
مولانا برہان الدین بزاز معاصر سلطان غیاث الدین بلبن بود = مولوی بشارت حسین الدرکی

مدرسہ رام پور۔ مولوی بشیر الدین قنوجی۔ مولوی بشیر الدین دہلوی۔ حکیم بقاء اللہ خان سنبھلی
شاگرد حکیم شیر علیخان موہانی ہفتدہم شوال سال دوازدہ صدو شصت وچہار ہجری وفات یافت
طبیب حاذق ونباض صادق بود۔ مخدوم بلال سندھی ساکن تلہی از مضافات سوستان
ملک سندھ در علم ظاہر شانی عظیم داشت۔ سید بندگی حسن بلگرامی از سادات ترندی بلگرام ست
در عربی وفارسی وہندی استعداد کلی داشت ایمان تخلص میکرد شاگرد میر عظمت اللہ بیخبر بود۔
ملا بڈھن اٹھوی برادر ملاجیون۔ قاضی پیارہ ساکن لکھنوتی معاصر بہلول لودی۔ ملک
تاج الدین گکرامی در عہد جلال الدین خلجی بود۔ تاج الدین کلاہی وسید تاج الدین قاضی اودھ
در عہد جلال الدین خلجی بودند۔ شیخ تاج الدین دہلوی در عہد اکبر شاہ بود۔ ملا تقیا از فضلای عصر بود
در تاریخ مہارتی کامل داشت کتابی در ہیئت از مصنفات اوست اولا ملازم عبد الرحیم خانخانان
بود بعد ازان منظور نظر اکبر بادشاہ شدہ در عہد جہانگیر ترقی نمودہ بصدارت رسید و مورخ خان
خطاب یافت در سال ہزار وبست ہجری در گذشت۔ تقی الدین واعظ معاصر فیروز شاہ بود۔
میر جان محمد بلگرامی عالم وفاضل وحافظ وقاری بی نظیر صاحب فکر رنگین بود بسال ہزار ویکصد و
چہل بزیارت حرمین شریفین وعتبات عالیہ شتافت۔ مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈے ناظم
نظم الفرائض۔ مولوی جعفر علی رام پوری۔ ملا جلال الدین معاصر سلطان شمس الدین التمش۔
قاضی جلال الدین کاشانی ولد قاضی قطب معاصر سلطان غیاث الدین بلبن۔ خواجہ جلال الدین
امیر حجہ ونائب وزیر۔ ومولانا جلال الدین بہکری در عہد جلال الدین خلجی بودند۔ مولانا جلال حسام
درویش واعظ عہد علاء الدین خلجی تذکرش ممزوج خوف وخشیہ بودی وہم سخنہای ظریف گفتی۔
قاضی جلال الدین ولوالجی در عہد علاء الدین خلجی قاضی ممالک بود۔ مولوی جلال الدین رام پوری
مولانا جمال الدین ساطبی از علمای قرأت در عہد علاء الدین خلجی بود۔ مولوی جمال الدین مونگیری
مولوی جمال الدین مدراسی۔ ملا جمال ملتانی دانشمند مستعد معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ
ملا جمال لاہوری لبسی مردم نیک در شاگردی وی بکمال رسیدند۔ مولوی جمال شاہ صرفی رامپوری
مولوی جمیل احمد سہسوانی۔ مولوی جمیل احمد بلگرامی۔ ملا حاجی پانڈی کشمیری شاگرد یعقوب صرفی
در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ بود۔ ملا حاجی گنائی کشمیری عرف ملا زندی در اکثر علوم ورسم میداد

چون بایام شاہزادگی عالمگیر قصد خروج بر شاہجہان نمود فتوای آن از علمای آنروی معلے خواست همه تصدیق خروج کردند مگر ملا حاجی مذکور کناره کشی نموده گفت هرچند فسق و فجور از سلطان بظهور آید خروج که باعث فتنه است خاصةً بمقابلہ پدر جائز نیست - ملا حامد جونپوری اکثر کتب متداوله نزد محمد زاہد دیده و بعض علم در خدمت دانشمند خان استفاده نموده در عهد شاہجهان بسلک روزینه داران منسلک بود و در عهد عالمگیر داخل مؤلفین فتاوای شده تعلیم شاہزاده محمد اکبر سرفرازی یافت ملا حبیب در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس بود - ملا حبیب کشمیری در عهد نور الدین محمد جهانگیر شاه میر عدل بود - مولانا حجت ملتانی معاصر علاء الدین خلجی - ملا حسام الدین مورخ لاہوری معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه - مولانا حسام الدین اندرپتی معاصر غیاث الدین بلبن - مولانا حسام الدین مورخ و مولانا حسام الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی بودند - مولانا حسام الدین متقی ملتانی از اجلۂ روزگار و کملۂ آن دیار در پاس آداب شرع نہایت اہتمام می ورزید اکثر اوقاتش در عبادات و افاده طلبه مصروف بود مرقدش بقریه حسام پور مضاف ملتان واقع است - مولوی حسن جان سندیلی پیش علمای سندیله و نیز بخدمت حافظ محمد شوکت علی مختصرات و مطولات گذرانیده قریب الفراغ است اللهم بلغه الی ما موله - شیخ حسین تبریزی در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس دہلی بود - مولانا حمید الدین مخلص و مولانا حمید مقری از علمای قرأت معاصر علاء الدین خلجی بودند - مولانا حمید مفسر سنبهلی معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاه - شیخ حمید احمد آبادی معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه - شیخ حمید سندی برادر شیخ رحمت الله ولد قاضی عبد الله بن قاضی ابراہیم ساکن دربیله بجامع والا موصوف و در علوم عقلی و نقلی حظ وافی و در حدیث و تفسیر ید طولی داشت ہمراه خان اعظم کوکه بمکۂ معظمه رفته مقتدای اہل حدیث شد - قاضی حماد عباسی ٹھٹوی در فضیلت و کمال اتم و در تقوی و تورع اکرم بود - حمید الدین مسعود لاہوری ابن سعد لاہوری حمید دہر و فرید عصر بود مولوی خادم حسین سندیلی عرف بوعلی ابن حکیم بقاء الله خان سندیلی بست و نہم ذیقعده سال دوازده صد و شصت و پنج ہجری بمقام بهوپال رحلت کرد - مولوی خدا بخش پنجابی - مولوی خلیل الرحمن رامپوری محشی دائر الاصول - خواجه علی دانشمند از ماوراء النهر در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه بہندوستان قدم آورده سور مراسم خسروانه شد - مولوی سید خواجه احمد نصیر آبادی

از تلامذہ مولوی سخاوت علی در صورت و سیرت یادگار صلحای سلف بود و سے را در باندا دیدم
رحمۃ اللہ علیہما ۔ خواندمیر مورخ مصنف تاریخ حبیب السیر و خلاصۃ الاخبار و دستور الوزرا در عہد
ظہیر الدین محمد بابر شاہ بود ۔ مخدوم خیر الدین برہانپوری ۔ مولوی خیر الدین مدراسی ۔ ملا داؤد سوستانی
صاحب فضل و علم بود ۔ ملا داؤد مشکوتی کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی معاصر محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ بود ۔ شیخ دانیال
جونپوری ۔ ملا دراز پشاوری ۔ قاضی دنا سوستانی ولد قاضی شرف الدین المشہور بمخدوم راہوار
علمای نامدار و قاضی القضاۃ بود بصحبت بسیاری از علمای باطن رسیدہ از فیض یافتہ و در تی
بخدمت پدر کسب فضائل نمودہ علم حدیث از مخدوم بلال آموختہ و اکثر علوم از خدمت مخدوم
محمود فخر بوہرہ و مخدوم عبد العزیز ہروی یافتہ بشرح تفسیر قرآن مجید بمطالعہ آوردہ معانی و دقائق
آن مستحضر ساختہ و از علم جفر و غیرہ علوم غریبہ تعبیری کامل اندوختہ حافظہ چندان داشت کہ اکثر کتب را
ظہر الغیب خواندی مرزا حسن شاہ از و تلقینہا یافتہ و مخدوم عثمان دیرا او ستادلقب دادہ بعد
وفات بقریہ باغبان مدفون گشت ۔ سوستان از توابع سند است ملا دوست محمد کابلی ابن
ملا محمد امیر مؤلف رسالہ عین الاصابہ فی رفع السبابہ ۔ مولوی ذوالفقار علی ساکن دیوہ ۔ مولوی
ذوالفقار علی ساکن کلکتہ ۔ مولوی ذوالفقار احمد ساکن بھوپال ۔ ملا رجب گنائی کشمیری در عہد
محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ شیخ رحمۃ اللہ سندی ولد قاضی عبد اللہ ولد قاضی ابراہیم
ساکن دربیلہ بفنون فضل و کمال آراستہ بی النظیر وقت بود سہ رسالہ مناسک حج از وی یادگار اند ۔
مولوی رحمت اللہ کرانوی مناظر پادری فنڈر مصنف ازالۃ الاوہام و اعجاز عیسوی و اظہار الحق
وغیرہ نزیل مکہ معظمہ زادہا اللہ شرفا و تعظیما ۔ مولوی رستم علی رامپوری بخشی میرزا ہد رسالہ مولوی
رشید احمد گنگوہی ۔ مولوی رضی الدین الہ آبادی ابن مولوی برکت ۔ رضی الدین احمد ساکن
پھلواری ۔ مولانا رفیع الدین گازرونی معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ قاضی رکن الدین
سامانہ معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ مولانا رکن الدین سنامی معاصر علاء الدین خلجی ۔
سید رکن الدین قاضی کڑا در عہد سلطان علاء الدین خلجی بود ۔ مخدوم روح اللہ بھکر ۔
ملا روز لاہوری از علماے اسلام وقت خود گذشتہ ۔ مولوی ریاضت حسین مؤلف

ریاض العرفان ۔ شیخ زین الدین حوالی معاصر ظہیر الدین محمد بابر شاہ ۔ مولوی زین العابدین قاضی بھوپال ۔ مولانا سراج الدین سجزی معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولوی سراج الدین الٰہ آبادی شارح زبدۃ الصرف ۔ قاضی سراج الدین علی خان اقضی القضاۃ کلکتہ بسال دوازدہ صد و بست ہجری کتاب جامع التعزیرات بزبان عربی تالیف کردہ باز بہ ترجمہ آن بزبان فارسی پرداختہ نامش جواہر زواہر نہادہ ۔ مولوی سراج احمد سہارنپوری شارح ترمذی ۔ مولوی سراج احمد سہسوانی ۔ قاضی سدید الدین معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولوی سدید الدین دہلوی ۔ مولوی سعادت علی سہارنپوری ۔ مولوی سعادت علی بہاری ۔ ملا سعد اللہ لاہوری باوجود فضیلت موفورہ روش ملامتیہ داشت ۔ ملا سعد سندی در فضیلت اکمل و در کمالات مرجع امم بود ۔ ملک سعد الدین منطقی در عہد علاء الدین خلجی صاحب طبل و نقارہ بود ۔ ملا سلطان از مشاہیر مدرسین عہد اکبر شاہ بادشاہ بود ۔ شیخ سلیمان بلگرامی از علماے عہد اکبر بادشاہ صاحب استعداد بود ۔ میران سید اخی قنوجی عالم مستعد معاصر بہلول لودی ۔ سید محمد بن سعید خان دہلوی دانشمند مستعد معاصر بہلول لودی ۔ مولوی سید محمد کالپوی مدرس سیہور محروسہ بھوپال ۔ مولوی سید میان ساکن سورت از اساتذہ مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی بود ۔ مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ رامپور ۔ ملا شاہ محمد شاہ آبادی ماہر ریاضی و نجوم معاصر اکبر شاہ ۔ مولوی شاہ محمد خان رامپوری ۔ شاہ امیر از علمای صوفیہ آگرہ معاصر اکبر شاہ بود ۔ قاضی شایندہ سوستانی از اجلۂ علما و اتقیاے روزگار بود شریعت را با طریقت و طریقت را با حقیقت داشتہ خلف ارشد شیخ میر محمد المشہور بہ میان میر لاہوری است کہ بسال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ ۔ مولانا شرف الدین و لوالجی معاصر غیاث الدین بلبن ۔ قاضی شرف الدین سرباہی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا شہاب الدین خلیل در عہد علاء الدین خلجی بود و در تذکیر طریقہ خوف و خشیہ را مراعات کردی و نظم خواندی و بیشتر تفسیر قرآن مجید بیان فرمودی و قصص و حکایات سلوک و مآثر علمای آخرت گفتی و در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و سامعان را رقتی تمام بودی ۔ مولانا شہاب الدین ملتانی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولوی شہاب الدین احمد ساکن نسمہ

ضلع پٹنه ۔ خواجه شمس الدین خوارزمی اوستاد مولانا نظام الدین اولیا قدس سره معاصر غیاث الدین
بلبن ۔ مولوی شمس الدین بدایونی بن مولوی محمد علی عثمانی بدایونی محشی شرح وقایه ۔ قاضی
شمس الدین مراجی عالم متبحر معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولانا شمس الدین نحو معاصر علاء الدین
خلجی ۔ قاضی شمس الدین گازرونی معاصر علاء الدین خلجی ۔ شیخ شمس الدین جونپوری برادر خورد
شیخ محمد باده جونپوری در عهد عالمگیر بدرس علوم و سلوک در جونپور اشتغال داشت ۔ مولانا
شمس الدین باخرزی معاصر سلطان فیروز شاه ۔ شمس خان لاهوری ملای صاحب استعداد
معاصر اکبر شاه ۔ مولوی شمس الاسلام بدایونی عالم مستعد بود ۔ ملا شیر جی لاهوری ابن قاضی
عبد الحی ساکن قصبه کوکوال من اعمال پنجاب فاضل مستعد بود ۔ ملا صالح سهرندی در عهد
سلطان بهلول لودی بود ۔ خواجه صادق کشمیری معاصر جهانگیر بادشاه ۔ مولانا صدر جهان از
اجله علمای گجرات است بورع و تقوی متصف همواره بطلبه علوم درس میداد مولانا شیخ احمد
بن شیخ برهان از تلامذه وی است و بحضرت سید محمد المشهور بشاه عالم گجراتی انکاری داشت
که آخرش مبدل به اعتقاد گشت ۔ صدر جهان قنوجی از سادات رفیع الشان بافر فتوی
در عهد عالمگیر ممتاز بود ۔ مولانا صدر الدین گندهک معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا صدر الدین
تاری معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی صدر الدین عارف در عهد علاء الدین خلجی صدر جهان بود ۔ شیخ صدر الدین
ططوی اجل علما و افضل اتقیا معاصر نظام الدین شاه سند بود جامعیت علوم بدان غایت داشت که هزارها
شاگرد را بمرتبهٔ کمال علمی رسانید و اگرچه و سید محمد جونپوری مدعی مهدویت به مخاصمتش پیش آمد و آخر
بدین سید محمد داخل زمرهٔ مریدان راسخ گردیده ۔ سید صدر الدین قنوجی از اعاظم علمای بلده قنوج
بعهد سلطان سکندر لودی در سال شش صد و چهار هجری بوده مدام ملازم رکاب سلطان می بود ۔
قاضی صدر الدین لاهوری در علوم عقلیه و نقلیه مهارت کامل داشت ۔ سید صفای بهکری
صاحب علم و عمل سرآمد فضلای اجل و شیخ الاسلام بهکر بود در سال نهصد و نود و یک هجری
درگذشت ۔ بهکر شهریست از مضافات سند ۔ مولانا صلاح الدین سترکی معاصر علاء الدین
خلجی از مدرسین نامور بود ۔ قاضی صوفی در عهد اکبر شاه قاضی لاهور بود ۔ مولانا ضیاء الدین بیانه
در عهد علاء الدین خلجی صدر جهان بود ۔ قاضی ضیاء الدین المخاطب بقاضی خان معاصر

حرف العین (الف) و (العین)

قطب الدین مبارک شاہ بود ۔ خواجہ ضیاء الدین واعظ مصنف مناقب ابرار وغیرہ ۔ قاضی ظہیر الدین معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ مولانا ظہیر الدین لنگ ۔ مولانا ظہیر الدین بھکری معاصر علاء الدین خلجی بودند ۔ ملا عالم بھکری عالم علوم ظاہر و باطن بود ۔ قاضی عباس برہانپوری ولد قاضی نصیر الدین دانشمند تبحر بود شاہجہان بادشاہ بفرامان اعزازش طلبید و بعنایات شاہی مباہی شدہ بوطن مراجعت نمودہ درگذشت ۔ شیخ عبد اللہ متقی ابن مولانا سعد اللہ ساکن دربیلہ ممالک سند در علم تفسیر و حدیث بی نظیر وقت بود در سال نہصد و چہل و ہفت ہجری بگجرات رفتہ از انجا برفاقت قاضی عبد اللہ ساکن دربیلہ بحرمین شریفین رفتہ اوقات عزیز با تمام رسانیدہ و در ہمہ علوم تصانیف و رسایل خوب دارد ۔ خواجہ عبد اللہ فانی کشمیری ۔ ملا عبد اللہ ملا رتی کشمیری در عہد شاہ جہان از علمای نامور بودند ۔ بابا عبد اللہ بن مسعود کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ بود ۔ مولوی عبد اللہ مصنف تحفۃ الہند ۔ قاضی عبد اللہ سندی ولد قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ فضائل از خدمت مخدوم عبد العزیز ابہری آموختہ تقوی کامل و ورع شامل داشت بعہد فتح شاہ بیکس اندربیلہ باغیان لقتل نمودہ در سن نہصد و سی و چہار ہجری بگجرات دکن آمدہ و از انجا بمدینہ طیبہ رفت و سکونت مدام اختیار فرمودہ درگذشت ۔ ملا عبد اللہ سیالکوٹی بن ملا عبد الحکیم بگرد آوری علوم از پدر فائق برآمدہ ۔ مولوی عبد اللہ ساکن موضع بھکرا سواد بنون ممالک پنجاب مصنف رسالہ کشف الحال عن التعزیر بالمال ۔ مولوی عبد اللہ ٹونکی ۔ مولوی عبد اللہ دہلوی ۔ مولوی عبد اللہ رامپوری ۔ مولوی عبد اللہ سہارنپوری ۔ مولوی عبد اللہ محمد آبادی مصنف عرفان العرفان ۔ مولوی عبید اللہ رامپوری ۔ مولوی عبید اللہ مدرس جامع مسجد بمبئی ۔ مولوی عبد الباری مصنف اعلام الاخیار وغیرہ ۔ مولوی عبد الباری ساکن کلکتہ ۔ مولوی عبد الباری ساکن بردوان ۔ ملا عبد الباقی بنگالی شاگرد ملا محمود جونپوری کہ ہمین صحبتش دانشمند برآمدہ بعد رحلتش در جونپور ماند در اکثر علوم خصوصا در معقولات یگانہ بود و از علمای آنجا گوی سبقت می ربود بدرگاہ عالمگیر رسیدہ موضعی بجمیع نہصد روپیہ سیورغال یافتہ مراجعت نمودہ و در آنجا بدرس طلبہ علوم عمر عزیزش بسر فرمودہ ۔ ملا عبد الجلیل در عہد اکبر شاہ مفتی لاہور بود ۔ مخدوم عبد الجلیل ٹھٹھوی در فضیلت اشہر ایام اصلش از بندر لاہری است در عہد شاہجہان بود

پسر انش ابوالفتح ومحمد شریف ومحمد شفیع ہر یک از فضیلت وقابلیت نامور بودند ۔ مولوی عبدالحق کانپوری شمس العلما ۔ مولوی عبدالحق پنجابی ۔ مولوی عبدالحق سہارنپوری ۔ ملا عبدالحکیم بن ملا عبدالکریم کشمیری در عہد عالمگیری بود ۔ مولوی عبدالحکیم واحشا مصنف عشرہ کاملہ وغیرہ ۔ مولوی عبدالحلیم سہارنپوری ۔ مولوی عبدالحمید رامپوری ۔ شیخ عبدالحی ولد شیخ جمال کنبوہ دہلوی معاصر سلطان سلیم بود ۔ میر عبدالحی خراسانی در عہد اکبر شاہ صدر الافاضل بود ۔ مولوی عبدالخالق دیوبندی ملا عبدالرحمن ساکن سیکری معاصر بہلول لودی ۔ مولانا عبدالرحمن ٹھٹھوی در علوم عقلیہ ونقلیہ بی نظیر بود بافادۂ دینی می پرداخت معاصر مرزا عیسیٰ ومرزا باقی ۔ ملا عبدالرحمن بوہرہ احمدآبادی وملا عبدالرحمن لاہوری معاصر اکبر شاہ بودند ۔ قاضی عبدالرحمن سندی از اجل علما وافضل فضلا از عہد شاہجہان تا عہد عالمگیر متولی نذر حرمین شریفین بودہ جاگیر مشروط الخدمت داشت بمدینہ طیبہ رحلت فرمودہ در قبر محمد حیات سندی مدفون گردیدہ ۔ مولوی عبدالرحمن ساکن پھلواری ۔ مولانا قاری عبدالرحمن پانی پتی ۔ ملا عبدالرحیم کشمیری در عہد عالمگیر بود ۔ مولوی عبدالرحیم رامپوری ۔ مولوی عبدالرحیم جونپوری ۔ ملا عبدالرزاق پانڈی کشمیری وملا عبدالرزاق محشی تجرید ومصنف رد محاکمات در عہد شاہجہان از علمای نامدار کشمیر بودند ۔ ملا عبدالرزاق کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی در عہد عالمگیر بود ۔ مولوی عبدالرسول سہارنپوری مصنف تتن متین در نحو ۔ ملا عبدالرشید نندگر کشمیری شاگرد محمد افضل چرخی در عہد عالمگیر بود ۔ مخدوم عبدالرشید ساکن بالہ کنڈی ممالک سند از اجل علما واکمل اتقیا بود جمع کلان از و باستفادہ کمال علمی وعملی رشید روزگار شدند ۔ مولوی عبدالسبحان پشاوری ۔ ملا عبدالسلام ساکن دیوہ شارح تہذیب المنطق ومنار الاصول شاگرد ملا عبدالسلام لاہوری بود ۔ مولوی عبدالسلام آروی ۔ مولوی عبدالسلام پانی پتی ۔ ملا عبدالشکور لاہوری در عہد اکبر شاہ قاضی جونپور بود ۔ مولوی عبدالشکور فیض آبادی ۔ مولوی عبدالصمد پشاوری ۔ مولوی عبدالصمد سہسوانی ۔ مخدوم عبدالعزیز کاہانی ساکن کاہان مضافات سوستان ملک سند محدث اہر عزیز مصر تبحر وتدقیق وبرگزیدہ کشور تحقیق باد ولیسیرو الا گہر سر لیسر علم وہنر انتہی مولانا اثیرالدین ومولانا یار محمد بزبان بجام فیروزند بہ سبب خروج شاہ اسمعیل رافضی از ہرات بموضع کاہان قدوم آوردہ آن سرزمین را بنشر علوم منور ساختہ ہمدرانجا رحل اقامت

اندا خفتند وہما نجا بچشم از مطالعہ نسخہ حیات پوشیدند تصانیف عربیہ چون شرح مشکوٰۃ وحواشے اکثر کتب متداولہ ازانہا یادگار ماند۔ مولوی عبدالعزیز دریابادی۔ مولوی عبدالعزیز لکھنوی مؤلف پیغام محمدی وغیرہ۔ حافظ عبدالعلی رام پوری بن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران در سال دوازدہ صد و نود وہفت ہجری وفات یافتہ۔ مولوی عبدالعلی بن مولوی فضل الرحمن رامپوری مولوی عبدالعلی ساکن ڈومری ضلع پٹنہ۔ مولوی عبدالعلی ساکن جالیس۔ سید عبدالفتاح گجراتی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر۔ ملا عبدالقادر اخوند معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ مولوی عبدالقادر سندیلی از اولاد امجاد مولوی حمد اللہ شارح سلم نوزدہم ذیحجہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری رحلت کرد۔ مولوی عبدالقادر رامپوری۔ مولوی عبدالقادر باعسکلہ ساکن بمبئی۔ مولوی عبدالقادر ساکن بھانہ ضلع بمبئی۔ مولوی عبدالقادر ساکن ہوگلی عالم باعمل صاحب تصانیف دہم ذیقعدہ سال سیزدہ صد و ہفت ہجری عبدالطاہر را عقب خود گذاشتہ رحلت کرد۔ مولوی عبدالقدوس بنگلوری۔ میر عبدالقدوس لکھنوی ابن سید عابد دانشمند کامل تحریر وقت صاحب شان و مستغنی در اجلاے جنس برآمدہ در ہزار و صد و چہل و شش ہجری وفات یافتہ آیۂ کریمہ یکرمون فی جنات النعیم مطابق واقعہ است ملا عبدالقوی احمد آبادی برہانپوری عالمگیر ویرا مخاطب باعتماد خان کرد و اکثر وی را بالفظ اخوند خواندے مولانا عبدالکریم شروانی معاصر غیاث الدین تغلق۔ سید عبدالکریم قنوجی ابن سید محمد قنوجے در عہد عالمگیر مشغول بدرس متداولات بود۔ قاضی عبدالکریم کشمیری شاگرد ملا ابوالفتح در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبدالکریم ساکن ٹونک ناظم رسالہ سبیل الرسول فی الناسخ والمنسوخ۔ مولوے عبدالکریم رامپوری۔ ملا عبداللطیف ساکن دریابہ مالک سند عالم بلیغ بود حاشیہ بر شرح ملا جامی دارد و در بحث الکلام ما تضمن کلمتین حقیقۃ او حکما ای یکون کل واحدۃ منہا فی ضمنہ فالمتضمن اسم فاعل ہو المجموع والمتضمن اسم مفعول کل واحد من الکلمتین فلا یلزم اتحادہما درین دو بیت توجیہ کردہ تمام زینہ ہیئت مجموعیش بنا اسم فاعل را التضمن می شمرد و در بحوا ہی اسم مفعولی از وفہ ہیئت افرادیش راکن الظر شیخ عبداللطیف برہان پوری معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود۔ مولوے عبداللطیف دہلوی۔ مولوی عبداللطیف فقیہ رامپوری۔ مولوی عبدالمجید برہان پوری۔

ملا عبد النبی کشمیری در عہد عالمگیر بود ۔ مولوی عبد الوہاب ساکن سوات بنیرہ قاضی عبد الوہاب
بکنی ساکن قصبہ مونگی کہ در علم فقہ و اصول مہارت کامل داشتہ در عہد عالمگیر قاضی عسکر بود ۔ ملا
عثمان گجراتی از علمای قرأت و ملا عثمان سامانہ و ملا عثمان بنگالی سنبھلی از علمای مور در عہد اکبر شاہ
بودند ۔ خواجہ عزیز الدین صوفی مؤلف تحفۃ الابرار فی کرامۃ الاخیار معاصر غیاث الدین تغلق بود ۔
عزیز الدین خالد خانی مؤلف دلائل فیروزی در علم نجوم معاصر سلطان فیروز بود ۔ ملا عصام الدین
معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ۔ علاء الدین تاجر و علاء الدین کرک و علاء الدین صدر الشریعۃ و
علاء الدین مقری علمای نامدار در عہد علاء الدین خلجی بودند ۔ مولانا علاء الدین اصولی بدایونی
سید علاء الدین اودہی ۔ امیر علاء الملک مرعشی در عہد شاہزادہ شجاع بود کتاب مہذب در منطق
و انوار الہدی در الٰہیات و صراط الوسیط در اثبات واجب از تصانیف وے یادگار اند ۔
مولانا علم الدین نبیرۂ شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی در عہد علاء الدین خلجی بود ۔ مولوی علی اعظم
ساکن پھلواری ۔ مولوی علی اکبر الہ آبادی مصنف فصول اکبری و اصول اکبری ۔ ملا علی الماس
کشمیری شاگرد ملا جوہر ناتھ در عہد شاہجہان بود ۔ علی بن احمد غوری ساکن کراکہ متصل مانک پور است
از مریدان شیخ رکن الدین قدس سرہ بود از تصانیف اوست کنز العباد فی شرح الاوراد مصنفہ
بہاء الدین قدس سرہ ۔ خواجہ علی بہو کشمیری شاگرد ملا شمس پال در عہد جہانگیر شاہ بود ۔ ملا علی اتیک
کشمیری معقولی میانہ قد بود جہانگیر شاہ او را اتیک میگفت بہمان شہرت یافت چنانچہ سال فوتش
ہم در مصرع وای پست و بلند ہمت کرد یافتہ اند ۔ مولوی علی حبیب سجادہ نشین پھلواری ۔
مولانا علی شاہ جاندار از اکابر علمای وقت و مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود کتاب
خلاصۃ اللطائف در تصوف از تصانیف اوست ۔ ملا علی قاری ٹھٹھوی در فضیلت افضل و
در قرأت اکمل بعہد مرزا جانی بود ۔ ملا علی گرد ملای مستعد معاصر اکبر شاہ بود ۔ ملا عماد الدین معاصر
شمس الدین التمش بود ۔ مولانا عماد دانشمند متبحر در زمان سلطان محمد تغلق شاہ دہلی مردی
بزرگ و راست گو و حق شناس بود میگویند کہ محمد تغلق در ایام غرور سلطنت خود گفتہ بود کہ فیض خدا
منقطع نیست چرا باید کہ فیض نبوت منقطع شود اگر کسی حالا دعوی پیغمبری کند و معجزہ نماید تصدیق میکنیم
یا نہ مولانا عماد بر فور گفت کہ گہ میخورد چہ میگوئی محمد تغلق حکم کرد کہ او را ذبح کنند و زبانش بر آرند رحمۃ اللہ علیہ

مولانا عماد الدین حسام در عہد علاء الدین خلجی تا بست سال تذکیر گفتہ در تذکیر او معتبران و دانشمندان
و کاملان و فاضلان و شاعران حاضر می شدند ۔ مولانا عماد الدین محمد طارمی طارم در حوالی شیراز است
از انجا بگجرات آمدہ بخدمت ملک قطب الدین کہ خلیفہ خاص حضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم بودند
مرید گشت چنانچہ در علوم ظاہر بی نظیر آفاق بود و در علم باطن ہم طاق گردید بارشاد و ہدایت خلق
مشغول شد میان وجیہ الدین گجراتی از ارشد تلامذہ دیند ۔ سید عنایت اللہ مجددی بالاپوری
عامل کامل فاضل لاثانی مشہور و معروف وقت خود بود در سال یازدہ صد و ہشتدہ ہجری
رحلت فرمودہ ۔ مولوی عنایت احمد ساکن پٹنہ ۔ مولوی عنایت اللہ ساکن بردوان ۔ مولوی
عنایت حسین ساکن مونگیر ۔ قاضی غضنفر سمرقندی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بہندوستان
قدوم آوردہ منصب اقضی القضاۃ ولایت گجرات یافتہ انصرام عہدۂ خود بدیانت میکرد در
علوم متعارفہ یگانہ بود ۔ سید غضنفر ابن سید جعفر نہروالی منسوب بنہروالہ گجرات ۔ مولوی غلام
اکبر خان مصنف ہدایۃ المنکرین وغیرہ ۔ غلام علی کور از اجلۂ افاضل عہد اکبر شاہ بود ۔ مولوی
غلام حسین بنگالی ۔ مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ کلکتہ ۔ مولوی غلام نبی شاہجہانپوری
محشی میر زاہد رسالہ ۔ مولوی غلام علی ساکن مسری احاطہ بمبئی ۔ مولوی غلام احمد نصیر آبادی ۔ مولوی
غلام محمد ہوشیارپوری ۔ ملا غوثی گجراتی ۔ مولانا غیاث بہروچی ۔ سید فاضل معاصر اکبر شاہ بادشاہ
بود ۔ حکیم فتح اللہ گیلانی از اطبای عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بادشاہ بود کتب طبیہ بتحقیقات تمام
خواندہ و در ہیئت نیز باہر بود و شرح قانون شیخ الرئیس بفارسی نوشتہ ۔ قاضی فتح علی قنوجی شاگرد
مولوی علی اصغر قنوجی در ہر علوم متداولہ مناسبتی داشت حاشیہ شرح تہذیب جلالی و شرح مقامات حریری
از تو الیف انیقہ اوست ۔ مولوی فتح علی بردوانی ۔ مولوی فتح علی جونپوری عالم مستعد
عم مولوی معشوق علی جونپوری طبع موزون داشت خصوصاً در بدیہہ گوئی تاریخ شہرۂ آفاق بود ۔
قاضی فخر الدین در عہد جلال الدین خلجی علامہ عصر بود ۔ مولانا فخر الدین ہانسوی و مولانا فخر الدین
مقاتل معاصر علاء الدین خلجی بودند ۔ مولوی فخر الدین لکھنوی ۔ مولوی فخر الدین علی خان
شافعی المذہب قاضی چیناپٹن ۔ مولوی فدا حسین ساکن ضلع پٹنہ ۔ فرید بنگالی دانشمند متبحر
و محدث معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ بود ۔ ملا فضلی ملتانی از اکابر علمائے عصر خود بود ۔ مخدوم

فضل اللہ ٹھٹوی نحریر دقت جامع فضائل قدسیہ حاوی معارف انسیہ محلی حلیہ ورع و تقوی
ہموارہ بدرس علوم اشتغال داشت معاصر مرزا عیسٰی و مرزا باقی ۔ مولوی فضل اللہ لکھنوی ۔
مولوی سید فضیلت حسین ساکن ضلع پٹنہ ۔ مولوی فضل اللہ بنگلوری ۔ مولوی فصیح الدین
از علمای کاملین بلدۂ قنوج بود عمر شریفش بدرس و عبادت بسر برد ۔ مولوی فیض الحسن لاہوری
کہ بتدریس علم ادب یگانۂ روزگار بود بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال یکہزار و سہ صد و چہار
ہجری ازینجہان رحلت فرمود ۔ مولوی فیض اللہ پنجابی ۔ مولوی فیض الحسن سہارنپوری مصنف
تحفۂ صدیقہ در شرح حدیث ام زرع ۔ میان قادن پسر شیخ جونو دانشمند معتبر در عہد بہلول لودی
بود ۔ سید قادری بلگرامی ابن حافظ ضیاء الدین بلگرامی حاج الحرمین الشریفین فاضل و حافظ
و قاری قرآن بوده و در وطن گوشہ گرفتہ بعبادت معبود حقیقی اشتغال داشت بسال ہزار و
یکصد چہل و چہار ہجری در گذشت ۔ قاسم ترمذی کشمیری در عہد عالمگیر از علمای نامدار وقت
ملا قاسم واحد العین قندھاری در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ از عمده ترین مدرسین علوم عقلیہ
و نقلیہ بود ۔ مولوی قاسم علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شاگرد پدر خود مردی فاضل و کامل
کثیر الدرس بود و بزیارت بیت الحرام مشرف گشتہ ۔ مولوی قدرت اللہ برہانپوری ۔ مولانا
قطب الدین نافلہ معاصر غیاث الدین بلبن ۔ ملک قطب الدین سہرندی در عہد بہلول لودی
بود ۔ شیخ قطب برہان پوری فاضل متورع حافظ جید تیرانداز مقری بود و اشعار عرب بسیار بخاطر داشتہ
و خوب می خواند و باوجود وفور فضائل غربت و مسکنت مفرط داشتہ بماہ رمضان بہ پیش امامی
عالمگیر بادشاہ معزز می بود و نیز بتعلیم شاہزاده معظم مفتخر بود و در پنجم سال جلوس عالمگیر بدار الخلافتہ
شاہجہان آباد برحمت حق پیوست ۔ مولوی سید کاظم علی دریابادی بن سید قاسم علی چہاردہم
ربیع الاول سال سیزده صد و پنج ہجری رحلت کرد ۔ ملا کبیر الدین مورخ در عہد علاء الدین خلجی بود ۔
مولوی کبیر خان قاضی محمد پور احاطہ بمبئی ۔ شیخ کبیر ناگوری از اولاد شیخ فرید بن عبد العزیز بن شیخ
حمید الدین صوفی ناگوری است بزرگ صاحب مقامات جامع علم ظاہر و باطن کتاب ذہن کہ حاشیہ
فنو شرح مصباح است از تصانیف ویست بجہت تفرقہ کہ در ناگور از دست کفار آن دیار واقع
شده بود بجانب گجرات رفت و ہمانجا توطن پذیرفت رحمۃ اللہ علیہ ۔ شیخ کبیر و لد ملا منور در صغر سن

بکمال رسیدہ و از پیران درگذرانیدہ اکثری کتب متداولہ در ملازمت پدر و خسر بزرگوار خویش کہ سعد اللہ بنی اسرائیل بود تحصیل نمودہ طریق صحبت و اختلاط را نیکو ورزیدہ بحکم جلال الدین محمد اکبر شاہ بہمراہی پدر در پرگنہ بجوارہ و دامن کوہ شمالی رفتہ بضبط و ربط آن نواحی مشغول بود۔ مولانا کریم الدین در عہد علاء الدین خلجی تذکیر گفتی و در بیان تحمید و نعت نظم جدید و مناسب آوردی چونکہ آواز خوش داشت سخنہای او در عوام نیفتادی و جمعیت کثیر ہم نبودی۔ مولانا کریم الدین ٹھٹوی جامع فضائل و کمالات قامع رذایل معضلات بزہد و تقوی نامور معاصر ملا عبدالرحمن ٹھٹوی بود۔ مولانا کریم الدین جوہری در عہد علاء الدین خلجی بود۔ ملا کمال رامپوری بس نامور زیست۔ مولانا کمال الدین کولی در عہد علاء الدین خلجی بود۔ مولانا کمال الدین اودہی و کمال الدین سامانہ در عہد فیروز شاہ از علمای نامور بودند۔ قاضی گھاسی آلہ آبادی شاگرد و خلیفہ شیخ محب اللہ آلہ آبادی۔ شاہ گدای کشمیری در عہد جہانگیر شاہ از علمای نامور بود۔ مولوی گلزار علی پھلواری رالبس موزون است۔ مولوی لطف حق ساکن تیجاپور گجرات۔ مولوی لطف علی ساکن ضلع پٹنہ۔ مولانا لطیف مقری از علمای قرات در عصر علاء الدین خلجی بود۔ مولانا میران ماریکلہ معاصر علاء الدین خلجی۔ مبارز خان سلطانپوری معاصر ملا نظام الدین سہالوی رسالہ مبارزیہ در علم کلام از مولفات اوتنی است بس متین۔ ملا مجنون کشمیری معاصر شاہجہان بود۔ شیخ محمد اشرف شطاری لاہوری بصلاح و فضیلت نامور معاصر عالمگیر بود۔ مولوی محمد ادریس سلہٹی محشی جمع الجوامع سیوطی۔ مولوی محمد اسرائیل سلہٹی محشی تفسیر بیضاوی و صدرا۔ مولوی محمد علی ساکن تھانہ مؤلف کشاف اصطلاحات الفنون۔ قاضی محمد افضل بھکری۔ ملا محمد افضل کشمیری معاصر جہانگیر شاہ بود۔ ملا محمد اکرم لاہوری متداولات را بارہا درس گفتہ بحلم و بردباری و صلاح و پرہیزگاری موصوف معلم شاہزادہ کام بخش بود۔ قاضی محمد احمد آبادی مرید حضرت قطب العالم احمد آبادی قدس سرہ بود و ویرا سہ پسر اند یکی قاضی حمید کہ بقاضی چاپانیدہ شہرت دارد پدر قاضی محمود دریای دوم قاضی العالم شاہ حماد سوم قاضی حامد ہر سہ برادران مرید و خلیفہ حضرت شاہ عالم احمد آبادی قدس سرہ بودند۔ قاضی العالم شاہ حماد دوازدہ سالی در طلب علم پیش مولانا میانجی گجراتی صرف کردند و دوازدہ سال بجہاد کفرہ در لباس سپاہیان بسر بردند و دوازدہ سال ترک ہمہ کردہ بخدا مشغول شدند از بدو شعور اکل حلال و صدق

سفال لازم حال خیر مآل شان بود تا اینکه تقوی شان در مرکب شان ہم اثر کردہ بود ہرگز کاہ و دانہ حرام نمی خورد و بشب خواب کمتر میکردند از بس کہ مظہر جلال بودند کسی را مجال نبود کہ بہ منظر شان بیاید اغلب اوقات در پردہ جا داشتند خادم طومار حاجات ارباب احتیاج از پس پردہ میخواند ایشان در جواب بعضی میفرمودند کہ میدہم و برای بعضی نمیدہم فرمودند لہذا علمای وقت فتوی بر قتلش دادند ــ حاجی محمد افضل سیالکوٹی ــ خواجہ محمد امین ولی اللّٰہی ــ ملا محمد امین کشمیری معاصر عالمگیر بود ــ ملا محمد باقر کشمیری معاصر شاہجہان بود ــ شیخ محمد بہروچی ــ ملا خواجہ محمد ٹوپیگر کشمیرے معاصر عالمگیر بود ــ مولوی محمد جیلانی رامپوری مصنف جنگنامہ ــ قاضی محمد حسین جونپوری از علم و فضل نصیبی وافر داشت در عہد شاہجہان قاضی جونپور بود در اوائل عہد عالمگیر بقضای الہ آباد ممتاز شدہ در سن ہفتم جلوس عالمگیر بحضور آمدہ باضافہ منصب و احتساب لشکر سرفراز گردید و در تالیف فتاوی عالمگیری سعی نمودہ ــ مولوی محمد حسین مصنف اشاعۃ السنہ وغیرہ ــ مولوی محمد حسین مصنف تیغ فقیر و حربہ فقیر وغیرہ ــ مولوی محمد حسن امروہوی مؤلف تفسیر معاملات الاسرار فی مکاشفات الاخبار معروف بتفسیر حضرت شاہی ــ مولوی محمد حسن اسرائیلی سنبھلی ــ ملا محمد دماغی ٹھٹوی در عہد شاہزادگی پیش امام شاہجہان بادشاہ بود ــ شیخ محمد سعید سہرندی ابن حضرت شیخ احمد مجدد الف ثانی خلیفہ پدر خود بود فاضل متشرع و عالم متورع پیوستہ بارشاد طالبان خدا و درس علوم اشتغال داشتہ حاشیہ بر حاشیہ خیالی نوشتہ بصحبت عالمگیر رسیدہ رعایت کلی یافتہ ــ مولوی محمد شاہ مصنف مدار الحق ــ ملا محمد صادق ٹھٹوی ــ ملا محمد صالح معاصر جہانگیر شاہ بود ــ ملا محمد صالح گجراتی ــ مولوی محمد صدیق اصولی پشاوری ــ مولانا محمد صدیق ملتانی گجراتی ــ مولوی محمد عادل از ابتدا تا انتہا کتب درسیہ بخدمت مولانا محمد سلامت اللّٰہ گذرانیدہ الحال جانشین مولانا موصوف بکانپور ہستند و بہدایت و ارشاد خلائق صارف الاوقات اند سلمہ اللّٰہ تعالیٰ ــ شاہ محمد عاشق پھلتی ــ بابا محمد عثمان کشمیری ابن شیخ محمد فاروق از تلامذۂ ملا سعد الدین و صادق و غیرہ علمای کشمیر بود و نیز بخدمت مولانا شاہ ولی اللّٰہ دہلوی رسیدہ اجازت حدیث و فقہ یافتہ ــ مولوی محمد عمر دہلوی ابن مولوی کریم اللّٰہ دہلوی بعد دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری متولد شدہ و پیش والد ماجد خود تربیت و تعلیم علوم رسمی یافتہ بدرس و تدریس اشتغال دارد

حرف النون

کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا ناصر در عہد اکبر شاہ قاضی آگرہ بود۔ مولوی ناصر علی غیاث پوری مؤلف
مناصر الحسنات و عناصر البرکات وغیرہ۔ ملا نازک کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی نجف حسین
سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمقام اجمیر رحلت کرد۔ مولانا نجم الدین
دمشقی شاگرد مولانا فخر الدین رازی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا نجم الدین انتشار معاصر
علاء الدین خلجی۔ مولانا نجیب الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولوی نذیر حسین محدث
مصنف معیار الحق وغیرہ۔ ملا نسیم منطقی رام پوری۔ مولانا نصیر الدین غنی و مولانا نصیر الدین
ساکن کڑہ و مولانا نصیر الدین صابونی در عہد علاء الدین خلجی علمای نامور بودند۔ سید نظام الدین ٹھٹوی
در فقہ ادق انام و در علوم اعلم کرام بر آمدہ بجذبہ طبع گرائیدہ سوی شاہجہان آباد شتافت و در تالیف
فتاوی عالمگیری بسی مشکلات حل کردہ۔ ٹھٹہ شہریست از توابع سندھ۔ مولانا نظام الدین کلاہی
معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا نظام الدین علی معاصر بابر بادشاہ۔ ملا نظام الدین ہروی مصنف
طبقات اکبری۔ شیخ نظام تھانیسری ابن شیخ عبد الشکور باوجودیکہ تتبع متداولات ننمودہ و از کتب
صوفیہ مطالعہ نکردہ بود نسخہ در تصوف تصنیف فرمودہ کہ جملہ پسند عارفان است و نیز تفسیری
املا کردہ کہ معنی آن ہمہ در قالب تصوف ریختہ۔ قاضی نعمت اللہ عباسی ٹھٹوی نسبش بآل عباس
رضی اللہ عنہ منتہی می شود وی از احفاد واماندگان عہد گماشتگان خلفاے عباسیہ در عہد جام
صلاح الدین بن جام تماچی بادشاہ سندھ اقدم علما و اکرم اتقیا بود۔ مولوی نعیم الدین ابن مولوی
فصیح الدین قنوجی تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی شرح تصدیقات سلم العلوم و حاشیہ صدرا از تصانیف
اوست۔ شیخ نور الدین کنبوہ لاہوری ملا مستعد در عہد اکبر شاہ بود۔ مولوی نور کریم دریابادی
ملا نور محمد بھکری۔ مولوی واجد علی مؤلف رسالہ معروف العرفان۔ مولانا وجیہ الدین ملھو و مولانا

حرف الواو

وجیہ الدین پائلی و مولانا وجیہ الدین رازی علمای عہد جلال الدین خلجی اند۔ مولوی وحید الحق بہاری
بست و چہارم صفر سال ہزار و دو صد ہجری وفات یافت کتاب زاد الآخرت و شرح کلمہ طیبہ
ذکر الصلاۃ و قرۃ العاشقین فی حلیۃ سید المرسلین و رسالہ تحقیق الایمان از و یادگار اند رحمۃ اللہ علیہ
مولوی وحید الزمان بن مولوی مسیح الزمان لکھنوی مؤلف نور الہدایہ ترجمہ شرح وقایہ۔ مولوی
وکیل احمد مؤلف رسالہ ہدی العرفان۔ قاضی ولی اللہ خان ساکن برودہ۔ ملا ہاشم کنبوہ معاصر

حرف الہاء

جلال الدین محمد اکبر شاه ـ میر ہاشم منور آبادی شاگرد ملا حمید کشمیری معاصر عالمگیر ـ مولوی سید یاد علی مشہدی کروی فقیہ وقت بود ـ مولوی سید یار علی مصنف ہادی المضلین ـ مفتی یار محمد بلیاوی دکنی محشی شرح تہذیب یزدی ـ ملا یار محمد بہکری مشہور بکلابای ـ شیخ یاسین قنوجی از اعیان فضلای بلده قنوج کامل بکمل بود خلق کثیر بفیضان تلمذ او باتہای فضائل ـ سید ندا از اجلہ سید مرلی بلگرامی و ملا فیضی امروہی از مشاہیر فضلا ہستند ـ مولوی یعقوب علیخان رامپوری ـ ملا یوسف کادسو کشمیری و ملا یوسف چک کشمیری در عہد شاہجہان نامی بودند ـ مولوی یوسف علی سندیلی الاصل گوپاموی مولدا لکھنوی وطنا شارح نظم الفرائض ـ

بعد ختم کتاب محبی محمد ابراہیم خان رسالہ دار سنٹرل انڈیا ہارس که در دعتدین بی محب الاسلام و المسلمین اند ترجمہ مولوی شاہ محمد رمضان شہید بغرض اندراج کتاب بمن ہیچمدان اوند چونکہ صاحب ترجمہ بسن نامور و عالم باعمل بود و بحالت اشاعت دین متین شرف شہادت یافتہ ذکرش درین کتاب خالی از زمین و برکت نخواہد بود و ہو ہذا

مولوی شاہ محمد رمضان مہیمی

از شیوخ قصبہ مہیم عالم عامل واعظ کامل فخر سرزمین ہریانہ بخصایل حمیده و شمایل حمیده شہرت عام کالبدر التام دارد کافه راجپوتان مسلم که بنام رانگر در ملک ہریانہ مشہور اند ذات بابرکات آیاتش براه راست قدم اتباع شریعت نهاده مشارالیه متبعان سنت و جماعت ہستند تذکیرش عجیب اثری داشت که سامعین بہزار جان مطیع و منقادی شدند و عبدهٔ اصنام تار زنار را ہچو بار دوش افگنده حلقه بگوش باسلام میگرویدند باجمله وی رحمة الله تعالی بعد زیارت حرمین شریفین زادہما الله شرفا و تعظیما براه بندر بمبئی مراجعت وطن فرموده بهر مقامی که میرسید حسب عادت خود لب وعظ و تذکیر می کشود و ہدایت اتباع شریعت با ہالی آن مقام می نمود تا آنکه بمقام مندسور رونق افروز شده به مسجد آن بلده محفل وعظ گرم کرد قوم بوہره که خلاف مذہب اہل سنت اند درین گرمی تذکیر بسر کردن بنادیق بر وحمله آورده تا بضربت بندقه آن فرقه ضاله بمرتبهٔ شہادت فائز گشت این واقعه در سال دوازده صد و چہل ہجری بظہور پیوسته رفقای آن سرور نعش مغفور را ہمدران جا بزمین سپردند بعد از شش ماه برادر عینی وے تابوتش بقصبه مہیم آورده مدفون نمود شاعرے تاریخ شہادتش چنین یافته

قطعہ تاریخ

سراپا معرفت عرفان مآبے	جناب شاہ رمضان قطب آفاق
خرد گفتہ خسوف آفتابے ۱۲۴۳ھ	ظہور از بہر تاریخ شہادت

دیگرے گفتہ

وے شیخ شہید گفت رضوان ۱۲۴۳ھ	درخلد چو رفت شاہ رمضان

تصانیفہ المفیدہ آخرگت - بلبل باغ عقاید عظیم - ر نگیلے - مندسور بمیم مفتوح ونون ساکن ودال مہملہ موقوف وسین مفتوح واو مجہول ورای مہملہ شہریست بسرزمین مالوا مہیم بمیم مفتوح وہای ہوز مکسورہ بعدش یای تحتانی مجہولہ ومیم موقوف قصبہ ایست بمرز بوم ہریانہ متعلقہ ضلع رہتک

مولوی امام الدین کالوڈی

ولد مراد خان عالم باعمل بورع وتقوی موصوف بود جم غفیر از خلائق بہدایت وارشادش براستی پیوستندی رحمۃ اللہ علیہ بسال دوازدہ صد وسی وہفت ہجری ولادت یافتہ در سال سیزدہ صد ہجری چہار عقب گذاشتہ رحلت فرمود ازان جملہ حافظ غریب اللہ را دیدہ ام بدیانت وتقوی مصداق الولد سر لابیہ است **کالوڈ** قصبہ ایست محروسہ ریاست پٹیالہ کہ فی الحال بنظم مہندر گڈھ شہرت دارد

الجوبۃ الزمان

مولوی ببر دہلوی ومولوی دہومن سہارنپوری

ہر دو حرف نشناس لوح دانش ملازم صحبت مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی قدس سرہ بودند قوت حافظہ چندان داشتند کہ انچہ از مولانا می شنیدند بلفظ یاد میگرفتند بکرات ومرات وعظ قرآن مجید از زبان مولانا موصوف از ذکر شنیدہ بودند ہرگاہ کسی میگفت چیزے بفرمایند میگفتند آیتی از قرآن بخوان اگر قاری غلط خواندی ازالہ غلط نمودہ ترجمہ وتفسیر آن مالہ وما علیہ مشرح ومفصل بیان میکردند مفتی محمد اسد اللہ الہ آبادی مرحوم میفرمودند باری بدہلی رفتم ودران زمان مولوی ببر زندہ بود بشنیدن آوازۂ اوصافش مشتاق لقاے او شدم ونماز جمعہ بمسجد شاہجہانی گذاردم بعد نماز مجلس تذکیر منعقد گشت بعض مردم گفتند ہمین مولوی ببر اند کہ وعظ میگویند بتوجہ تمام بیان شان اصغا کردم ازانچہ شنیدہ بودم زائد یافتم

بعد فراغ از وعظ با مولوی ببر سلام گفته مصافحه کردم و آیه کریمه و زینا السماء الدنیا بزینة ن الکواکب خواندہ پرسیدم ما سوای سبعه سیاره جمله کواکب بر فلک الافلاک ثبت اند که ثبوت آن از احادیث نبویه میشود پس تزئین سماء دنیا به کواکب چه معنی دارد مولوی ببر جوابم گفت شنیده باشید مردمان سے گویند که فلان مکان از شیشه آلات وغیره چه خوش آراسته است حال آنکه شیشه آلات بسقف و حیطان آن مکان چسپان و آویزان می باشند و از آن در حقیقت تزئین مکان مقصود است همچنین کواکب گو بفلک الافلاک منوط و مربوط اند لاکن در حقیقت از آن کواکب سمای دنیا را زینت و روشنی حاصل است بدین وجه و زینا السماء الدنیا فرموده اند ع صحبت صالح ترا صالح کند

خاتمة الطبع از جانب کارپردازان مطبع

بعد حمد و نعت بر سالکان مسالک تحقیق و رهروان منازل تدقیق مخفی و محتجب مباد که از بدو آفرینش عالم تا این دم وقتی از اوقات زمانه از وجود باجود انبیاء مرسلین و اوصیاء کاملین و علمای شرع متین و حامیان دین مبین خالی نمانده تا گمرهان بوادی ضلالت از بدرقه هدایت و ارشاد آنها بمنزل مقصود رسند و تشنگان سراب غوایت از سرچشمه مواعظ شان زلال چشند همچنین هر یکی از خلاف جانشین اسلاف شده در اکناف و اطراف عالم بهدایت خلق مشغول ماندند و نیز ابدال و اقطاب اطیاب همبرین منوال از جانب حق مامور شدند چون زمانهٔ رسالت بعد حضرت خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم سپری شد خلفای راشدین و ائمه طاهرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین در ترویج دین و هدایت کافه مسلمین سعیهای وافره و جهدهای متکاثره فرمودند و چنانکه باید در تلقین احکام و تعلیم انام دقیقه از دقائق فرو گذاشت نمودند بعد ازان جوق جوق علمای اعلام و کملای فهام به نیابت آنها برخاستند و همگی همت والا نهمت خود ها را بدین کار خیر برگماشتند تا اینکه خلاق عالم نظر بحمایت دین خویش در تکثیر خلقت ایشان چنان برکتی عطا فرمود که در هر بقعه زمین نجم افاضات ایشان طلوع نمود چنانچه اکثر کتب از حالات سنیه و مقامات علیه این خیل ربانی مملو و مشحون است و هم بحیز طبع درآمده در هر دیار و امصار اشاعت پذیر لیکن عجب اتفاق که همه این قسم کتب را دیدیم مگر از کوائف و سوانح عمری مشائخ و علمای هندوستان معرا یافتیم آری اگر برین کار ستر گ کسی همت نمی بگماشت و در تدوین اسامی و حالات این اصحاب اخیار همبرین طریق تهاون و تکاسل راه می یافت چه عجب که از صفحهٔ روزگار نام نامی این حضرات بمرور دهور حک میشد ازانجا که از مبدء فیاض

حصهٔ هر یکی جداگانه بهم میرسد النعام ابن الانعام خالق اکرم از فضل اتم موقوف بر ذات بابرکات عالم عدیم النظیر فاضل خبیر محسود اقران و امثال محقق باکمال ماهر رموز خفی و جلی جناب مولانا حضرت مولوی **رحمان علی** صاحب عمّم فیضه ممبر کونسل مقام ریوان داشته بود که ایدون بظهور رسید و شاهد مدعا بر منصهٔ شهود جلوه گر گردید که حضرت مصنف ممدوح کتابی نایاب و مخزنی کمیاب متضمن حالات و اسامی علمای هندوستان تالیف و تصنیف فرمودند و نامش اسم با مسمی **تذکرهٔ علمای هند** گذاشتند حضرات شائقین را مژده باد که درین ایام برکت انجام بنهایت اهتمام صحیفهٔ مسبوق الذکر حسب تحریک حضرت مصنف در مطبع نامی و گرامی مشهور نزدیک و دور منشی نولکشور واقع لکهنو بحسن انتظام بابو منوهر لال بهارگو بماه نومبر ۱۹۱۴ع مطابق ماه ذی الحجه ۱۳۳۲ھ باردوم نقش انطباع پذیرفت ایزد منان مقبول عام و عالمیان کناد بحرمة النون والصاد فقط

انیس الارواح - از حضرت شیخ معین الدین چشتی - ۱ر۳پائی

کلمۃ الحق - از شاہ عبدالرحمن مع شرح نور مطلق از ملا نور اسد در بیان وحدت وجود مع دلائل و دفع شکوک - ۵ر

مکتوبات جوابی - شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ - ۲ر۶پائی

مکتوبات - حضرت شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ - ۱۰ر

مکتوبات امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی عہ ر

مطلع الانوار - نظم از طوطی ہند امیر خسرو دہلوی تحشی مولانا ابوالحسن فرید آبادی - ۷ر

حدیقہ حکیم سنائی - معروف بہ الٰہی نامہ تحشی جدید - عہ ر پ

کیمیائے سعادت - از امام غزالیؒ معروف متداول - عہ ر

ہدایۃ المومنین - رسالہ در بیان بیعت صالحین از ملا معین الدین - ۱ر

مطالب رشیدی - از حضرت شاہ تراب علی قلندر قدس سرہ - ۱۰ر

نفحات الانس مع سلسلۃ الذہب از ملا عبدالرحمن جامی - عہ ر

مصباح الہدایۃ - ترجمہ عوارف از حضرت شاہ محمود کاشانی - ۱ر۹پائی

فوائد سعدیہ - از قاضی ارتضی علی خان در تصوف - ۱۲ر

پندنامہ عطار - از حضرت شیخ فرید الدین ۱ر

منطق الطیر - از شیخ فرید الدین عطار قدس سرہ - ۳ر۶پائی

می باید شنید - رموز تصوف قابل دید از شاہ رفعت علی - ۶پائی

مرغوب القلوب مصنفہ مولانا شمس الدین ۱ر

زبدۃ المقامات - نفیس کتاب - ۱۲ر۶پائی

رسالہ رموز الحقیقۃ ۶پائی

مثنوی عطار - از شیخ فرید الدین عطار ۳پائی

بے سرنامہ - مصنفہ فرید الدین عطار ۳پائی

مثنوی راجہ ۳پائی

می باید دید - قابل شنید از ملا محمد حسین ۹پائی

مثنوی شیخ بہلول - حکایات عارفانہ ۱ر

مثنوی مولانا روم - قدس سرہ مقبول عام چار مصرعہ محشی ہر شش دفتر مع تکملہ دفتر ہفتم عہ ر پ

شرح مثنوی روم - از ملا بحر العلومؒ مقبول عام سہ مجلد کامل - صہ ر

شرح مثنوی روم - از شاہ عبد اللطیف معروف بہ لطائف معنوی - ۸ر

التاویل المحکم - فی متشابہ فصوص الحکم

تواریخ حالات انبیا واولیا واماکن متبرکہ

(اردو)